Editura UNIVERS

Michele Prisco s-a născut în 1920 la Torre Annunziata și trăiește la Milano.

Își începe cariera literară la ziarul Il Risorgimento **al lui Corrado Alvaro, după care publică:** La provincia addormentata **(1949);** Gli eredi del vento **(1950);** Figli difficili **(1954);** Fuochi al mare **(1957);** La dama di piazza **(1961);** Punto franco **(1965);** Una spirale di nebbia — **cartea de față (1966) — și** I cieli della sera **(1970).**

«Povestitor sigur, povestitor în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, foarte atent observator al mediului moral și social în care trăiește» (Valerio Volpini) — Prisco este tradus și apreciat în principalele țări din Europa și chiar din afara continentului nostru.

Pentru O spirală de ceață **Michele Prisco este distins în 1966 cu premiul Strega.**

Lei 10,50

222

1973

MICHELE PRISCO • O SPIRALĂ DE CEAȚĂ

MICHELE PRISCO

O SPIRALĂ DE CEAȚĂ

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta de: *Pusztai Peter*

Michele Prisco

UNA SPIRALE DI NEBBIA

Michele Prisco

O spirală de ceață

În românește de: ELENA MURGU
Postfață de CONSTANTIN IONCICĂ

Editura UNIVERS

București, 1973

We loved, and we loved as long as we could,
Till love was loved out in us both...

DRYDEN

Lui A. și lui C.

Joi dimineața

Fapt era că oamenii strînși pentru anchetă, aproape zece, aveau cu toții fețele de un galben pămîntiu, inclusiv el. Nu palide, propriu-zis, ci mai degrabă acoperite de o sudoare galbenă datorată probabil unui joc de lumină : ca și cum pielea lor, asta-i veni în minte ceva mai tîrziu, tot căutînd să-și explice ciudata impresie, ar fi absorbit, puțin cîte puțin, palida, mohorîta lumină a acelei dimineți suspendate în văzduh ca o fosforescență. Tot frămîntîndu-se, a înțeles că trebuia să fie un fenomen de iradiere, sau de absorbție, deși nu puteai să treci cu vederea și faptul că acolo, în desișul pădurii, în luminișul acela mic, învăluit în ceață, înmormîntat într-o tăcere absolută și totală, abia întreruptă, sau amplificată, de zgomotul ușor, ca un geamăt, al pașilor ce se afundau în pămîntul moale, de foșnetul vreunui animal în desișul pădurii, ori de bufnitura amorțită a unui fruct ce se desprindea de pe ramurile umflate de ploaie, lumina nu izbutea în nici un chip să pătrundă : și în afară de asta era vorba de o zi cenușie, înfășurată în zdrențe de nori, și, probabil, tocmai pentru că nu era soare, fețele lor deveniseră singura pată de culoare deschisă în spațiul acela strîmt unde se bănuia că Fabrizio Sangermano trăsese (dar cartușul încă nu fusese găsit,

iar ploaia molcomă şi continuă din ultimele zile ştersese urmele de sînge).

Astfel, pe epidermele acelea livide, privirile căpătau, prin contrast, o involuntară strălucire febrilă, chiar şi atunci cînd erau doar impasibile, sau, ca în cazul celor doi agenţi, pur şi simplu înceţoşate de o probabilă indiferenţă, ca să nu spunem obtuzitate, care de fapt constituia mărturia cea mai grăitoare a rutinei profesionale şi totodată pecetea originii lor ţărăneşti meridionale. Tînărul, Sangermano, purta ochelari de soare şi, sincer vorbind, nu puteai ghici ce se ascunde în dosul lentilelor rotunde, întunecate şi groase, cu totul nepotrivite în asemenea loc şi într-o zi ca aceea. Dar chiar şi în cele cîteva momente în care îl văzuse fără ochelari, cu greu ar fi putut să definească expresia precisă a ochilor lui : frumoşi, într-adevăr, negri şi adînci şi mari, ca ai unui animal docil, iată cuvîntul, dar nişte ochi lipsiţi de cea mai vagă tresărire, fără vreun sentiment de spaimă sau de nelinişte, fără măcar o umbră de suferinţă : care la urma urmelor putea să fie poziţia cea mai naturală, cea mai logică şi, dacă te gîndeşti, într-un anume sens cea mai abilă, chiar dacă nu luai în consideraţie decît puţinele cuvinte ce i s-au putut smulge. „Nu ştiu, îmi pare rău, nu-mi amintesc." Aşa cum comentase Terenzi, problema era mai degrabă încurcată, iar tînărul avea aerul că le va da de furcă : „Ţineţi seama de greutatea şi importanţa neamului, de inevitabilele presiuni ale familiei pentru a înăbuşi scandalul" ; dar acum chiar şi această imagine a unui tip tare nu i se mai părea atît de potrivită confruntînd-o cu figura care stătea acolo, la cîţiva paşi de ei, cu

ochelarii aceia întunecaţi îndărătul cărora îţi puteai imagina privirea grea, de cîine bătut, cu mîinile înfundate în buzunarele impermeabilului, scurt pînă la genunchi, ca şi cum ar fi vrut să-şi ţină pulpanele ce fîlfîiau ca nişte aripi de liliac, cu umerii lui largi, de uriaş, puţin aduşi, ca să pară şi mai largi, şi mai masivi.

Lumina aceea care se răsfrîngea uniform pe feţele lor a făcut să-i vină în minte — oh, nu imediat, se înţelege, se lăsase absorbit, sau, mai bine zis, se îndepărtase o clipă cu gîndul tocmai pentru a identifica ce anume îi amintea descoperirea făcută — lumina difuză din camera de acasă unde în fiecare seară maică-sa îl aştepta şi îl primea : care nu mai era, de ani de zile, dormitorul conjugal, închis acum şi pustiu, ci camera, mult mai mică, ce o preceda, un fel de mic birou, tapisat cu stofă gălbuie în dungi verticale cu coroniţe de laur culoarea paiului, unde ea adusese un pat de campanie, aşezase o masă de scris şi instalase telefonul, şi aici îşi petrecea zile întregi între fotoliu şi pat, îngropată în hîrtii, ziare, rugăciuni şi interminabile convorbiri telefonice, dar mai ales ocupată cu gîndurile ei (începuse să cultive ura aceea, o intuise imediat, ca un fel de fugă din singurătate) : o cameră pe care arhitecţii de astăzi ar numi-o în planul lor *office*, dar, fiind vorba de un apartament vechi, fără asemenea exigenţe într-o veche casă la San Pasquale, arhitecţii de acum cincizeci de ani au botezat-o *boudoir*, cuvînt pe care el, prin asonanţă, îl confunda mereu cu *fumoir*, aşa încît era foarte uluit că n-o găseşte niciodată plină de fum.

Atunci scoase țigările din buzunar și, aprinzînd una, întîlni privirea lui Terenzi, care părea să rezume în devotata-i perplexitate așteptarea celorlalți, și, în sfîrșit, își dădu seama că așteptau un ordin de-al lui, un cuvînt sau o hotărîre, ca să isprăvească odată, sau mai bine zis ca să înceapă reconstituirea accidentului. Așa că făcu un pas pentru a lua pușca din mîinile unuia dintre agenți, o cîntări nehotărît. Era vorba de o carabină calibru 22, o Long Riflex automată, cu încărcător fix, avînd la capătul țevii lungi și subțiri tubul negru al surdinei, fapt pentru care, chiar de la începutul interogatoriului, întrebase pe un ton indiferent: „De ce e pușca prevăzută cu surdină ?" și nu-i plăcuse deloc zîmbetul tînărului: care însoțea, printre altele, unul din puținele lui răspunsuri prompte, ordonate, fără poticneală: „Pentru vînătoare de turturele, domnule judecător. Chiar dacă ratezi lovitura, nu sperii pasărea și nici pe celelalte din jur." Și în felul ei era o explicație de necontestat, o luase de bună. Numai că la una din primele cercetări ale medicului legist se constatase imediat că găurile de pătrundere și de ieșire ale glontelui erau paralele cu axa umerilor: cu alte cuvinte, glontele fusese tras dintr-o poziție normală de tragere, concluzie care nu mai era în concordanță cu cele declarate pînă acum de tînărul care se încăpățînase să susțină că se împiedicase de o ramură groasă și ruptă de pin și că, alunecînd, trăsese fără să vrea, glontele pornind deci de jos în sus, pe o traiectorie oblică. Și pentru ca această versiune să pară posibilă, dar chiar și în cazul acesta ipoteza nenorocirii accidentale rămînea totuși ambiguă, trebuia să se găsească dovada că exact în momentul acela victima se uita în sus, cu capul dat pe spate, de așa manieră încît glontele, pătrunzînd în regiunea cervicală stîngă și ieșind prin mijlocul frunții, să-și fi putut menține o traiectorie dreaptă: mai precis, orizontală.

Iată, începea să meargă mai bine: exista ceva în argumentarea aceasta — ariditatea ei procedurală, formula ei birocratică de raport — care îl ajuta să reintre în rol, lăsînd la o parte toate gîndurile și senzațiile ce ar fi putut să-l distragă sau să-l tulbure: acum era gata. Ramura de pin exista, de altfel, și ea acolo, părînd că așteaptă, la rîndul ei, groasă și stufoasă la picioarele lui Fabrizio Sangermano. Acum trebuia să repete aceeași scenă: să alunece, cu pușca în mînă, sau să simuleze că alunecă, și să tragă apăsînd din întîmplare pe cocoș în încercarea instinctivă de a se prinde de ceva ca să evite căzătura dacă, după cum susținuse, așa se petrecuseră lucrurile în realitate. Atunci se apropie de tînăr și îi întinse arma. De după ochelarii întunecați, Fabrizio Sangermano îl privi o clipă rătăcit, mai înainte de a-și scoate, cu greu, mîinile din buzunarele impermeabilului (degetele îi tremurau puțin) și de a lua arma, după un alt moment de ezitare.

Lemnul era rece, umed, sau mîna lui prea înfierbîntată și transpirată ? Apucă pușca prea de sus, aproape de țeavă, și văzu pe lemn amprentele degetelor sale topindu-se ca o pojghiță, ca o răsuflare caldă care se evaporă, apoi degetele îi alunecară încet înapoi în poziția de la început, de parcă ar fi vrut să reconstituie desenul acela invizibil. Ampren-

tele digitale. Chiar, cum de judecătorul nu se gîndise încă să-i ia amprentele digitale ? Avînd în vedere că îl consideră asasin. Și Vittorio îl crede asasin ? În fața privirii lui Vittorio se simțise deodată prostit, golit de orice gînd. Se întîmplase duminica trecută, după-amiază, și parcă ar fi trecut ani. Un accident, explicase el rătăcit ; și repetase asta de trei ori, ca pe un refren al cărui sens nu-l înțelegi... da, se tîmpise de tot. Vittorio nu l-a contrazis : îl privea nemișcat. Dar fă ceva, fă ceva, pentru Dumnezeu ! O transfuzie de sînge, o operație... Nu mai e nimic de făcut acum, totul e inutil, bătrîne... Vittorio citește mult, toate romanele acelea franțuzești, își ia din ele limbajul și îl folosește : dar expresia aceea, în momentul acela, era într-adevăr expresia potrivită. Pentru că el îmbătrînise în liniștea neașteptată și prelungită din curtea spitalului, duminica trecută, lîngă mașina lui „1100" bleu, prima serie, murdară de noroi, sub privirea lui Vittorio lipită de privirea lui, în fața zidului alb al curții — din spatele lui Vittorio — cu tencuiala coșcovită, cu pete de umezeală și cu ferestrele coridorului de la parter închise, și cu mastodontica soră uluită și țeapănă ca într-un tablou, îndărătul geamurilor de la a doua fereastră, căreia doar aripile albe și scrobite ale bonetei îi fluturau imperceptibil, părînd gata-gata să se înalțe, să-și ia zborul, să dispară... și într-adevăr, după o clipă nu le-a mai văzut, apoi a simțit cum degetele lui Vittorio îi cuprind încheietura mîinii strîngîndu-i-o, dar cu un fel de blîndețe, niște degete tinere, uscate, plăcute, ca o mîngîiere. Pentru că acum plîngea ca un copil, mai mult, ca un bătrîn ; așadar lacrimile (mai înainte crezuse că

ploaia care se scurgea pe geamuri, dar în clipa aceea nu mai ploua, sau nu începuse încă să plouă) îi șterseseră din fața imaginea ferestrelor închise și a sorei de dindărătul crucii cercevelelor, care probabil că se afla tot acolo, încremenită pe coridor, dacă n-o fi dispărut într-adevăr ca să alerge în curte, să le dea o mînă de ajutor, aplecîndu-se asupra brancardei, în foșnetul strident al rochiei albastre plisate... dar, într-adevăr, plîngea ? Hai sus la Lavinia să-ți dea un coniac.

Lavinia rămăsese în cămăruța infirmeriei să se uite la televizor. Se transmitea o cursă ciclistă de pe velodromul Vigorelli, sau cine știe de unde. La curbă, se vedea pista înclinată, ca o bucată de dig, iar mai în fund, reclama unui cozonac și cei doi alergători cu cască și cu mușchii coapselor încordați și tari, cu mîinile încleștate pe ghidon ca o menghină : unul avea un avans de o jumătate de roată și se legăna, impasibil, apoi celălalt i s-a alăturat, și atunci din aparat a izbucnit urletul mulțimii, sau o fi fost Livinia cea care strigă ? El era calm, liniștit, deși bătrîn acum, și continua să-și bea coniacul, mecanic, apoi, lăsînd paharul, observase — și atunci — pe cristalul neted răsuflarea degetelor evaporîndu-se încet-încet, ca o pojghiță care se retrăgea fără să lase urme, iar el, fixînd paharul, își repeta *așa e, acum n-o să mai rămînă nimic...* dar nimic din ce ? Asta nu reușea să înțeleagă, din cauza coniacului care i se urca la cap, ei ar trebui să-și dea seama că nu ține la băutură și că e de ajuns chiar și o picătură din lichiorul cel mai ușor ca să-i provoace durere de cap și greutate în mișcări.

Așa că Vittorio se oferise, ceva mai tîrziu, să-l însoțească pînă acasă și să conducă el, firește, fiindcă acum era seară, se întunecase. Se supunea așa cum se supun bătrînii, care nu mai au voință proprie și nici autoritate sau independență. Era frig în mașină și tremura. Persista încă mirosul acela cald și puțin grețos de sînge, care murdărise toată tapiseria de pe canapeaua din spate. De cum ieșiră în cîmp, Vittorio încetini, aprinse farurile, și atunci, în fîșia albă care lumina cîmpul de o parte și de alta a șoselei, văzuse ploaia : o descoperea privind în gol, vedea picăturile repezi trasînd linii imperceptibile, ca pe o placă de gravură, în fascicolul lung luminos al farurilor, încrucișîndu-se, din cînd în cînd, și întretăindu-se într-un joc confuz, înghițit de mașină pe măsură ce înaintau. Drumul trebuie să fi fost noroios, și cîmpul dimprejur, de asemenea, dar nu din pricina asta conducea Vittorio încet, ba chiar cu prudență, conducea încet pentru că se gîndea la ceva, sau mai bine zis se gîndea la felul cum să spună acest ceva, el îl înțelegea foarte bine și aștepta, iar acum simțea chiar ca pe un fel de apăsare prezența fizică a acestor cuvinte ce trebuiau spuse, cît de curînd, și iată, fixa emoționat ca un copil, de-a lungul marginilor drumului, partea de jos a măslinilor, trunchiurile noduroase, date cu un lichid cafeniu atît de intens, încît păreau artificiale, și el se întreba pentru prima oară dacă țăranii stropesc trunchiurile cu lichidul acela maroniu ca să-i apere de insecte sau de boli, sau pur și simplu ca un fel de îngrășămînt, cînd, în sfîrșit, Vittorio ridică încet

dreapta de pe volan așezînd-o pentru o clipă pe genunchii lui, dar fără să se întoarcă spre el, continuînd să privească drept înainte drumul ud, cîmpul, de-o parte și de alta a drumului, întunecat și îmbibat de apă, ploaia care se învolbura în lumina farurilor (sau poate că erau fluturi ce veneau în goană să se strivească de radiator), apoi vorbise, spusese ceea ce trebuia să spună : „Știi, Fabrizio, sînt totuși unele formalități care trebuie respectate : și nu cred că voi putea să dau autorizația de înmormîntare."

Asta schimbase totul într-o secundă, chiar dacă pentru o clipă continuase să fixeze cu privirea, în mod stupid, ștergătorul de parbriz ce zumzăia gonind dintr-un punct în celălalt al semicercului cu o frenetică și impasibilă repeziciune, urmărind pe parbriz cum ploaia, aruncată pentru o clipită în afara semicercului, căuta imediat, cu aviditate, să pună stăpînire pe locul abia părăsit : părea un fel de îndărătnică luptă între învălmășala de picături și spatula ștergătorului care, puțin obosit, se năpustea într-o parte și în alta cu un zgomot de oală în clocot : trebuia neapărat să-l repare, de fapt ar fi fost necesar să schimbe cît mai repede toată mașina, de mult se tot gîndea la asta, și chiar Valeria fusese de acord, după pățania cu „Maserati", dar acum Vittorio vorbise, îi spusese ceea ce trebuia să-i spună, și chiar dacă asta nu fusese copiat din nici unul din romanele lui franțuzești, acum schimba totul.

Și tocmai pentru că Vittorio rostise exact cuvintele acelea, și nu altele, se găsea din nou aici în dimineața asta ; în mijlocul pădurii, ca și duminica

trecută, în același luminiș, înconjurat de un grup de oameni necunoscuți. Și chiar el îi condusese pînă aici, fiindcă numai el cunoștea poteca și scurtăturile și locul precis unde se întîmplase nenorocirea. Și acum strîngea încă o dată pușca în mîini, frumoasa lui pușcă, prietenă credincioasă, și trebuia să *repete*... ce anume ? Judecătorul îl privea așteptînd. Își duse două degete la gît ca să-și descheie cămașa de flanelă care îl strîngea (era fără cravată), se aplecă să privească ramura de pin cu frunzele ei lungi, în formă de ace, jumătate verzi, jumătate uscate... Aici trebuia să cadă ? Năuc, își roti privirea împrejur asupra oamenilor care îl înconjurau, la adăpostul lentilelor întunecate și groase, apoi dădu iar cu ochii de ramura de pin, chiar acolo, la picioarele lui, o atingea cu vîrful pantofului stîng, și respira o mireasmă de umezeală, de frunze moarte, sau de cartofi putrezi ?, mireasma venea din pămînt, făcîndu-l să se gîndească, nostalgic și înduioșat, la o farfurie cu ciuperci proaspete și gelatinoase, abia culese... Dar nu se putea lăsa tîrît de asemenea fantezii, oamenii aceștia așteptau în tăcere și nu mai era tăcerea familiară a pinilor și a ulmilor și a stejarilor, și a tuturor arbuștilor și tufișurilor care, duminicile, cînd se duceau la vînătoare, cuprindea ca într-un ghem pădurea și pe ei în pădure și glasurile lor în pădure ; era tăcerea încordată, trează, ostilă a acestor necunoscuți care așteptau, cu răbdarea ajunsă acum la limită să se hotărască o dată să *repete*... dar ce anume și cum, Dumnezeule-Doamne ? Strigătul i se opri în gîtlej, nearticulat, în timp ce se

lăsa să cadă greu peste ramura de la picioarele lui : arma-i scăpă din mînă, țeava se înfipse în pămîntul noroios ceva mai încolo.

Glontele nu pornise : nu pornise nici un glonte din armă în timpul căderii. El nu se mișcă imediat, socotea că trebuie să aștepte ca tînărul să se ridice singur, apoi îl văzu neclintit, cu fața buimacă, îngropată în acele de pini ale ramurii rupte, și atunci, cu o mișcare a capului, făcu semn unuia dintre agenți să-l ajute să se ridice, el continuînd să-l observe : ca și cum n-ar fi putut sau n-ar fi știut să facă altceva, ca și cum toate celelalte facultăți ale corpului i-ar fi dispărut și nu i-ar mai fi rămas ca să-l țină cu încăpățînare în picioare, în mijlocul luminișului, străpungînd ceața joasă, ațoasă, care plana, ieșind din pămînt, nimic altceva decît privirea imperturbabilă, continuă, cercetătoare, pentru care chiar și adjectivul cercetător era de prisos, așa cum pentru apă este de prisos adjectivul udă. Spiona așadar fața albă ca de ghips care-i stătea dinainte, inertă și de nepătruns în clipa aceea ca fața unei măști, încăpățînîndu-se inutil să vadă apărîndu-i sub piele, chiar și numai prin contracția vreunui mușchi al maxilarelor, o mișcare involuntară care să trădeze contrarietate sau dezamăgire pentru faptul că arma nu luase foc în cădere și, deci, explicația lui se dovedea absurdă ori, mai rău, falsă. Și în timp ce îl cerceta atent, așteptînd, pentru prima oară îl străbătu un fior : și dacă el era cel care greșise totul pînă acum ? Dacă, într-adevăr, Fabrizio Sangermano era nevi-

novat, în sensul că ucisese absolut din întîmplare, fără nici o intenţie ?

Chiar azi de dimineaţă Terenzi îi arătase la birou, înainte de a veni aici în pădure pentru reconstituirea accidentului, ziarele locale : dădeau ştiri ample în legătură cu cazul Sangermano, pentru că acum devenise un „caz“, acreditînd cu toate acestea ipoteza nenorocirii cu aerul că vor să încheie o anchetă care în realitate era abia la început ; şi acea unanimă şi mult prea declarată versiune care lăsa pur şi simplu să se întrevadă printre rînduri un fel de ameninţare împotriva oricui ar fi îndrăznit fie şi numai să bănuiască oarecum contrariul îl determinase cu atît mai mult să-şi apere propriile-i convingeri. Şi cu toate că familia tînărului nu luase poziţie pînă în momentul de faţă, cel puţin din cîte ştia el, totuşi, în spatele acelor articole transpăreau, şi chiar cu neruşinare, umbra maşinaţiile ce acţionau între telefon, redacţie şi reportaje, inspirate cu siguranţă de Pietro Sangermano, „marele bătrîn“, cum îi spuneau cei din cercul lui. Putea să fie un prim pas făcut anume într-o formă indirectă, ca un avertisment adresat lui : să fie cu băgare de seamă cum conduce ancheta şi cum îndrumă instrucţia. Şi lui Terenzi, care îşi declara pe faţă perplexitatea, îi arătase atunci, la rîndul său, şi nu fără o oarecare satisfacţie (îşi dădea seama de asta acum, gîndindu-se iar), un cotidian din Nord : în care corespondentul, în afara oricărei presiuni, relata faptele într-o manieră care permitea cele mai diverse ipoteze, dintre care ipoteza delictului părea cea mai logică, sau, în orice caz, pînă acum, cea mai apropiată de realitate : şi atunci de ce fiorul acesta uşor, prelung şi rece care-i străbătea şira spinării ?

Ziarele făceau propriul lor joc, e normal, aveau tot interesul să dea amploare unei poveşti al cărei protagonist aparţinea, fie şi numai prin legături de sînge, nu şi de conivenţă, familiei Sangermano care era pe punctul de a deveni, dacă nu şi devenise, unul din principalele centre de putere ale regiunii, aşa că s-a găsit cineva care să-i facă portretul încadrîndu-l în evenimentele politice şi economice ale oraşului din ultimii ani, s-a găsit imediat cineva care să scrie : „dacă cineva vrea să înţeleagă secretul rapidei ascensiuni a unor oameni ca Pietro Sangermano şi a relativei uşurinţe cu care s-au substituit vechilor facţiuni familiare de tip tradiţional, e de ajuns să reflecteze asupra a ceea ce poate să însemne, în mîinile unor oameni abili şi hotărîţi, controlul unor importante sectoare economice şi industriale“ ; cum s-au găsit şi alţii care, generalizînd, să comenteze : „meridionalii au deplîns ani de zile lipsa unei burghezii întreprinzătoare, capabilă, la rîndul ei, să transforme structurile politice : democrat-creştinii au creat, ca să spunem aşa, *in vitro* o burghezie politică, burghezie care cu ajutorul pîrghiilor economice ale statului a fost capabilă să creeze din nimic nenumărate centre de putere...“ dar toate astea — citise reportajele cu conştiinciozitate, de mai multe ori, şi în speranţa că va găsi un indiciu pentru investigaţiile lui, aşa că le ştia aproape pe de rost — ce legătură aveau toate astea cu tînărul care sta acolo în faţa lui, mai mult prostit decît tulburat, străin, s-ar fi

putut spune, de propria-i dramă, dînd impresia că e cu totul în afara acestei nenorociri ?

Îl privea acum insistent, fascinat parcă, înfrîngîndu-şi pornirea de a-i arunca ochelarii aceia negri care nu-i îngăduiau să-l privească drept în ochi. Deşi înalt şi bine legat, privindu-l îţi da o senzaţie de fragilitate, înţelegeai imediat că avea un temperament neliniştit, în orice caz şovăielnic : să fi fost oare fapta lui şi un act de protest, chiar inconştient şi nepremeditat, un fel de *raptus*, împotriva clanului său ? Dar, la urma urmelor, erau chiar atît de puternici cei din familia Sangermano ? Cu siguranţă, poate mai mult decît în oraş, unde autoritatea lor reuşea să se mimetizeze cu abilitate, puterea acestei stăpîniri se simţea aici la Cales şi în împrejurimi : ţineau în mînă regiunea ca şi cum ar fi fost stăpînii absoluţi, de neînlocuit şi irevocabili. Împărţeau favoruri, finanţau lucrări publice, procurau slujbe, învîrteau afaceri, dispuneau de fericirea sau de nenorocirea oamenilor, de la marele afacerist care uneltea să pună mîna pe o antrepriză importantă, pînă la amărîtul care nu voia decît o muncă de salahor pe un şantier şi pe care nu o putea obţine fără recomandare... Era vechiul sistem clientelar care a contribuit la succesul politic al oamenilor de vază — ar fi comentat ziarele — aplicat cu o anumită iscusinţă şi lipsă de prejudecăţi la noua strategie a instituţiilor economice publice folosite ca instrumente de prozelitism public : numai că Pietro Sangermano îl folosea şi în scopurile industriei sale, ale politicii sale personale şi de familie, şi acum cel puţin era cît se poate de bucuros că se lăsase montat citind tot ceea ce scriau nişte corespondenţi pripiţi, ostili, nemernici (aşa trebuia să-i califice, şi să-i dispreţuiască), în încercarea lor de a da o anume amploare, sau, în orice caz, o anume dimensiune socială acestui delict, sub multe aspecte încă obscur şi derutant... aşadar, tocmai pentru că tînărul se numea cum se numea, şi tocmai pentru că numele acesta avea atîta greutate, începea el în sfîrşit să înţeleagă că probabil acum o clipă se cutremurase nu atît, sau nu numai la bănuiala unei incertitudini, cît mai degrabă la gîndul care, încet-încet, începea să i se limpezească, conturîndu-se anevoie, ca o amorfă, confuză şi incertă consistenţă de ectoplasm, că în comportarea lui ar fi putut să se insinueze un nemărturisit impuls de ambiţie profesională : dorinţa — dar cuvîntul acesta desemna un termen prea explicit pentru un sentiment de subtilă complexitate — de a profita de o ocazie atît de ispititoare prin care să se remarce. Sau era vorba pur şi simplu de o formă de gelozie socială ? Sau, mai bine zis, de o revanşă, da : sentimentul acela anbiguu, poate chiar meschin, dar în firea omului, care pentru o clipă îl îndemnase dacă nu să spună, să gîndească : *acum am eu pîinea şi cuţitul*, ceea ce nu era, sau nu era numai o expresie ce i-a trecut întîmplător prin minte de îndată ce şi-a dat seama de legăturile de rudenie dintre Fabrizio şi „patriarhul" Sangermano sau, mai precis, de îndată ce şi-a dat seama că era vorba de „acei" Sangermano, ci, era şi ireversibilul sentiment de revanşă a omului cinstit cînd îl vede în sfîrşit într-o situaţie dificilă pe sforarul căruia pînă acum totul i-a mers din plin... şi totuşi, acum chiar şi numai această supo-

ziție, odată ce ajunsese s-o formuleze cu luciditate, îl făcea să șovăie ; mai mult : devenea o crudă, surprinzătoare prismă prin care se vedea deodată constrîns să pună la îndoială integritatea lui de magistrat, independența și corectitudinea sa, însăși rigoarea morală care îi însoțise și îi hrănise tot timpul conștiința *o fi intuit oare și Terenzi ceva ? o fi avînd vreo bănuială în privința asta ?* își spuse aproape cu neliniște și în același timp se întoarse spre el ca să-i surprindă pe față bănuiala, dar sperînd concomitent și contrariul.

Terenzi însă era atent la cu totul altceva în momentul de față : atras probabil de focul de armă pe care chiar cu o clipă mai înainte specialistul armurier îl trăsese în aer, din desișul pădurii țîșnise pe neașteptate un fotograf asupra căruia tocmai se năpusteau agenții, grăbiți să-l îndepărteze ca să nu poată fotografia scena. Era mic de statură, îmbrăcat într-un impermeabil de nylon bleu, stropit de ploaie, umflat la spate de aer, strîns în talie cu un cordon răsucit : îl mai întîlnise și în alte ocazii, iar acum îl vedea cum se agită, vociferînd mînios, fără să se dea bătut nici chiar în fața manierelor cam brutale ale agenților, mai mult, devenind parcă și mai îndrăzneț la amenințările acestora de a-i confisca filmul, dacă nu chiar aparatul, așa că nu plecă de acolo decît dus de ei, ținut de subsuori, luat pe sus, dînd din picioare și continuînd să protesteze gălăgios, iar el îi urmări retragerea cu un sentiment de recunoștință pentru că scena îi smulsese un zîmbet involuntar, iar zîmbetul acela devenea, în sfîrșit, un fel de sfîșiere prin care, ca printr-o lentă dar continuă hemoragie, simțea cum îi dispare tulburarea, recăpătîndu-și definitiv echilibrul.

Numai Fabrizio Sangermano privise scena cu indiferență ; ca și cum de fapt fotograful n-ar fi venit special pentru el, sau, mai bine zis, ar fi fost incapabil să priceapă — cufundat, îți dădeai imediat seama dacă-l priveai, în acea încăpățînată absență din care lipseau pînă și suferința și chinul și în care părea că nu-l preocupă decît să asculte tainica, implacabila scurgere a sîngelui (dacă totuși curgea sînge prin vinele lui, sub pielea albă, imobilă, de abulic, sau de fals abulic) — că nenorocitul acela de fotograf venise pînă acolo, probabil după ce-i pîndise și-i urmărise, chinuindu-se pe motoreta lui, poate chiar înjurînd, cu speranța unei strălucite lovituri gazetărești, cu iluzia de a-i face cîteva fotografii chiar în clipa cînd, cu arma în mînă, cădea peste ramura de pin, așa cum căzuse duminica trecută, dacă, bineînțeles, așa se petrecuseră lucrurile. Deci, de cum se restabili tăcerea, ordonă s-o ia de la capăt. Începuse iar să plouă, dar nu era propriu-zis ploaie, ci mai degrabă o pulbere de apă ce cădea încet, fără zgomot, ca și cum ar fi fost ceața ce se topește într-o ușoară și umedă fulguială de argint.

La început crezu că n-a înțeles bine cuvintele, și se uită la magistrat. Să repete : dar ce era, o scenă dintr-o comedie, repetau cumva un rol ? Regizorul era omul corpolent din fața lui, judecătorul de instrucție, iar actorul era el, și acum strîngea iar pușca în mînă și trebuia iar să cadă, și dacă nici de

data asta pușca nu lua foc, ar fi trebuit pentru a treia oară, pentru a patra oară, pînă la a cîta ?, să repete această tristă farsă. Evident că judecătorul de instrucție nu se pricepea cine știe ce la puști și carabine, la arme în general. Nu mai mult decît el, probabil. Dar dacă l-ar fi întrebat chiar și pe cel mai nepregătit armurier — măcar atîta știa și el, știa foarte bine — i-ar fi răspuns și i-ar fi confirmat că orice armă are toanele ei. Poți s-o trîntești de douăzeci de ori, și nu ia foc. Ca să percuteze la a douăzeci și una oară. Sau la a treizecea oară. Dar ar fi rezistat el să cadă, sau să simuleze căzătura, în sfîrșit, să repete căzătura, peste ramura de pin, sub privirile acestea, străine și neînduplecate, de treizeci de ori în șir ?

N-aveau încredere în el, era limpede : și totuși le explicase cum se petrecuse accidentul, îi povestise imediat lui Vittorio, la spital, duminică după-amiază. Era de față și Lavinia, și cînd intrase, însoțit de Vittorio, ea dăduse la minimum butonul audio al televizorului, fără să-l stingă totuși, și apoi, cum vocea celui care transmitea telecronica nu se mai auzea, nu-i mai venise, firește, ideea să-l stingă de tot, astfel că mărturisirea făcută acolo se învălmășea acum în el, irevocabil, cu imaginile mute ale celor doi alergători de pe pistă, îi urmărise atras de o forță misterioasă și ar fi putut deci să relateze cu destulă precizie finalul cursei : virtuozul *surplace*[1] al alergătorului, în vîrful pistei, care apoi țîșnise ca o săgeată în jos depășindu-și

[1] Poziție de echilibru pe bicicletă înainte de a porni în cursă (franc.).

adversarul („a fost un accident, îți jur că a fost un accident : m-am împiedicat de o ramură blestemată de pin care era pe jos...") și turul de onoare al învingătorului cu buchetul de gladiole înfășurat în celofan, sprijinit de ghidon, și asaltul fotografilor și îmbrățișările oficialităților... „În timpul căzăturii, patul puștii s-a izbit de o ramură de pin și a luat foc..." Le povestise totul, lui Vittorio și Laviniei, mai înainte de a bea coniacul care i-a înnegurat ideile (și din cauza asta mai pe urmă, acasă, cînd Vittorio, care-l însoțise și rămăsese să înnopteze la el, ținuse, la un moment dat, deși era tîrziu și vedea că pică de somn, dar mai ales de oboseală, să telefoneze șefului de post, în loc să-i repete și acestuia faptele așa cum trebuie, făcuse cîteva erori, se contrazisese, cel puțin așa susținea Vittorio) ; iar a doua zi, se putea spune a doua zi ?, povestise totul, calm, pentru a treia oară, chiar acestui judecător ; că îl credeau sau nu, nu-l mai interesa, dar să facă acum pe măscăriciul și să repete scena asta ridicolă și trăznită, să cadă dinadins cu pușca în mînă ca să ia foc, într-adevăr nu se simțea în stare, teatru n-a știut să joace niciodată. Nici măcar la școală : ăsta-i adevărul.

Don Violante încercase o dată să-l convingă să ia parte la serbarea de sfîrșit de an : anume ca să-l mai scuture din somnolența și parcă resemnata lui lenevie, din starea de sublimă năuceală în care, după cum spuneau profesorii, își petrecea orele, zi de zi, la școală, chiar și în momentele cele mai dramatice : de pildă atunci cînd pedagogii sunau speriați clopoțelul de alarmă și elevii trebuiau să părăsească în grabă clasa sau dormitorul (dacă

alarma se dădea noaptea : şi atunci chinul de a fi nevoiţi să se smulgă, încă buimaci, din aşternutul călduţ şi din visele în care se cufundaseră li se părea mai perfid decît acela de a sta în genunchi o jumătate de oră în clasă, în faţa tablei, pe un pumn de grîu împrăştiat pe jos, care le tortura rotulele şi le înroşea pielea) şi s-o ia la fugă pe lunga scară în stil baroc de la intrarea principală, să traverseze holul imens, totdeauna pustiu, atît de rece, cu toate coloanele acelea de marmură şi, în sfîrşit, să coboare o scăriţă abia luminată care ducea în adăpost. Colegii se rugau cu glas tare, din ordinul directorului, cîte unul plîngea, iar preoţii treceau printre ei ca să le dea curaj, mîngîindu-i pe creştet şi spunîndu-le cuvinte de îmbărbătare, dar şi ei se temeau puţin de bombardament, îţi dădeai seama după feţele lor palide, şi don Violante se oprea întotdeauna lîngă el şi îl privea zîmbind : „La ce te gîndeşti, Fabrizio ?“ Şi chiar şi atunci cînd încercase să-i dea un rol în piesa pentru serbarea de sfîrşit de an, la care veneau să-i aplaude cu dărnicie părinţi, rude şi prieteni, şi cu care prilej sala de festivităţi a şcolii devenea aproape neîncăpătoare, trebuise să întrerupă mereu repetiţia pentru a i se adresa cu acelaşi zîmbet răbdător şi cu aceleaşi cuvinte pline de mîhnire : „La ce te gîndeşti, Fabrizio ?“ Şi lui îi venea greu să spună că nu se gîndea la nimic : avea cel puţin grijă să nu se gîndească la nimic : pentru că era foarte plăcut şi odihnitor. După primele repetiţii, don Violante se văzuse silit să renunţe. Era stîngaci, împiedicat, afectat, şi rămase deci pentru figuraţie : costumat în soldat roman, cu fustiţă scurtă, cu platoşă şi coif de carton argintat, fără să spună nimic, intra doar o clipă în scenă la sfîrşitul actului al doilea ca să-i oprească pe martirii creştini strînşi în catacombe să se roage : dar, strălucit sau nu, avusese şi el partea lui de aplauze.

În schimb aici, în dimineaţa asta, în mijlocul pădurii, îşi juca supus rolul, şi nici unul dintre cei prezenţi nu aplauda : se vede că era şi mai puţin strălucit decît la serbarea de sfîrşit de an de la şcoală. Ajunsese la a patra încercare neizbutită, dar acum măcar se ridica singur, ba chiar cu o anume sprinteneală şi, ce-i drept, genunchii îl cam dureau — nu mai era vorba de pumnul de grîu pe care don Fulgenzio îl scotea cu regularitate, la fiecare început de lecţie, din buzunarul lui negru, parcă fără fund, împrăştiindu-l pe jos în faţa tablei, exact cum ai arunca grăunţe la pui, să fie acolo pentru eventualele pedepse — dar judecătorul părea de neînduplecat iar el acum se dăduse bătut şi, în fine, nu-l mai interesa nimic, era gata să continue la nesfîrşit, cel puţin pînă cînd îi vor porunci să înceteze : la un moment dat o să se simtă şi ei obosiţi sau mulţumiţi. Acum ar trebui să-l vadă don Violante cît de bine îşi juca rolul, cu cîtă supuşenie relua scena de fiecare dată cînd nu-i reuşea cum trebuie : fiindcă puşca se încăpăţîna să nu se descarce, trăgaciul era înţepenit, şi cu toate astea judecătorul nu renunţa la el, avea pretenţia să rămînă protagonistul istoriei acesteia, şi nu putea, fireşte, să-l reducă la rolul de figurant, aşa cum hotărîse pînă la urmă don Violante cu prilejul serbării, rol în care, oricum, fusese aplaudat, la sfîrşit,

de colegii și de părinții amestecați în publicul din sală.

Atunci, la școală, nu ?, îl văzuse pentru ultima oară pe tatăl său. În anul acela nu avusese vacanță ; trebuia să-și dea în octombrie corigența la trei materii, era ca și repetent, iar tatăl lui, mai mult furios decît trist, ceruse și obținuse să rămînă în internat ca să învețe : astfel că, dacă sta să se gîndească, îl cunoscuse mai bine pe don Violante decît pe tatăl lui, și-i păruse foarte rău că nu-și luase rămas bun la plecare : dar nu și-ar fi putut închipui niciodată că o să plece atît de pe neașteptate, fără ca măcar să-și termine examenele și că n-o să se mai întoarcă niciodată la școală, fiindcă după aceea unchiul Pietro îi adusese acasă un fel de preceptor și de atunci începuse să învețe în particular... A venit să-l ia acasă pe la jumătatea lui septembrie, chiar în ajunul examenelor orale — don Violante plecase undeva în ziua aceea — șoferul unchiului, care s-a dus să stea de vorbă cu directorul, în timp ce el își făcea valiza ajutat de un pedagog : apoi a fost chemat la direcție. Îmbrăcat în uniformă, cu pelerina care-i cădea de pe umeri pînă la pămînt, înainta încet pe pardoseala lucioasă, din plăcuțe de faianță în alb și negru, nedecis încă dacă să-și pună chipiul sau să se prezinte cu capul descoperit, astfel că își tot răsucea, cam la nivelul bărbiei, cu mîinile transpirate, cozorocul lucios și tare, încurcat și puțin speriat (uniforma trebuie completată în mod obligatoriu cu chipiul pe cap, spune regulamentul, dar : în fața superiorilor se cade să scoți chipiul, le tot atrăgeau atenția pedagogii), din fericire însă, directorul nu luă în

seamă acest amănunt, îl strînse la piept sfătuindu-l să se poarte ca un „mic bărbat", avea de altfel unsprezece ani. Și apoi, în mașină, în sfîrșit, în mașina aceea mare, neagră a unchiului Pietro, care din lipsă de benzină era prevăzută cu două butelii ciudate de gaz, lungi și umflate ca două proiectile, șoferul, convins că aflase totul de la director, îi povesti în amănunt despre moartea tatălui, și la început el nici măcar nu înțelesese că e vorba de tatăl lui, crezuse că șoferul îi povestește pur și simplu o întîmplare de război : cum au dat năvală nemții în casă (ei îi vedeau adesea trecînd pe tancuri de-a lungul șoselei la ora de plimbare), cum încercaseră să-l tîrască afară (erau chiar din aceia cu cască pătrată și uniforme verzui, strîmte de tot ?), și tatăl lui încercase să fugă (da, era vorba de tatăl lui, dar părea un film, ce minune), și ăia, trantrantran trantran (mașina se hurducăi, șoferul povestind cu aprindere, nu ocolise o groapă — și blestemata asta de pușcă, de-ar lua o dată foc !) : o rafală de mitralieră chiar în pragul casei, chiar sub ochii maică-si. Ei, unchiul Pietro era șiret, avea un permis de liberă trecere de la comandantul neamț, ba pînă și el, care nu era decît un simplu șofer, dar șoferul unchiului Pietro, putea să-și vadă de treabă liniștit, îi era frică doar de bombardamente, nu și de razii, slavă Domnului.

Se ridică din nou, descurajat, sleit de puteri, probabil că avea o figură răvășită, poate chiar idioată, de ce nu-l lăsau în pace ? dar simțea că acum nu mai putea să dea îndărăt, judecătorul de instrucție n-ar fi renunțat cu ușurință la această scenă macabră : era o tactică prin care urmărea să-l isto-

vească sau să-l ducă la exasperare? Don Violante, cel puțin, înțelesese chiar după primele încercări că el nu era omul făcut pentru teatru și-i încredințase rolul acela simplu de figurant, fusese un soldat roman chipeș, cu fustiță scurtă, cu platoșă și coif din carton argintat, ba și cu o lance, strînsă bine în mînă! Dacă stătea să se gîndească bine, în seara cînd se dăduse serbarea de sfîrșit de an îl văzuse pentru ultima oară pe tatăl lui. Fiindcă după aceea, ca să-i spună că trebuia să rămînă la internat în timpul vacanței de vară, venise mama lui, și chiar și din vocea ei mîhnită putuse să ghicească furia paternă, și să tremure, dar totodată să aibă oarecum și aerul că o înțelege și o scuză, și chiar o iartă, pe ea, care de fapt se vedea că abia își stăpînește emoția și ar fi vrut, fără îndoială, să-l ia cu ea, să-l scoată de la internat, să-l lase să zburde liber pe cîmpul din jurul casei, dar să și învețe, se înțelege, cu binecunoscuta domnișoară Giuffré, chemată în fiecare vară pentru pregătirea examenelor din octombrie. Dar ia să vedem: nu tot atunci fusese și ultima oară cînd își văzuse mama? Pe mama lui, „mama". Pentru că mai pe urmă, cînd a sosit la vilă și cînd șoferul l-a condus direct la unchiul Pietro, și toți se arătau foarte binevoitori cu el, mama nu mai era, și abia după cîteva zile, văzîndu-l cuminte și liniștit, un „mic bărbat", ar fi spus mulțumit directorul, i-au explicat, în sfîrșit, că mama se îmbolnăvise și se afla într-o clinică, dar a trebuit să mai treacă o bucată de vreme și unchiul Pietro să-și rezolve problema aceea sîcîitoare a epurării și să devină prieten cu comandantul englez, ca familia să se decidă să-l ducă la clinica unde era mama lui.

A mers împreună cu vărul său, soțul Costanzei, dar conducea un șofer negru, pentru că automobilul fusese împrumutat de la comandantul englez, dat fiind că cele două mașini ale familiei, „Balilla" și „Ardea", mai erau încă rechiziționate, și pentru prima oară văzuse atît de aproape un soldat negru, așa că în primele momente simțise o teamă nefirească, dar care mai apoi îi trecuse văzîndu-l cum rîde într-una cu naivitate, distrat de salturile mașinii pe drumul plin de hîrtoape.

Se aștepta s-o găsească pe maică-sa în pat din moment ce era bolnavă și internată în clinică, așa cum îi spuseseră tot timpul cei de acasă: portarul însă, după ce telefonase la direcție, îi trimisese s-o caute în parc. Era o liniște atît de stranie pe aleile parcului, încît el mergea aproape în vîrful picioarelor, vrînd parcă să nu deranjeze pe cineva, cu toate că locul era aproape pustiu și doar ici-colo se zărea cîte o femeie, cel mult în tovărășia unei infirmiere. O văzu mai întîi Giovanni, soțul Costanzei, i-o arătă, dar vru ca el să se ducă singur la ea, și porni cu și mai multă prudență, simțind cum îi bate inima, și, mergînd tot timpul în vîrful picioarelor, se opri în fața ei zîmbind stînjenit. Nu fusese vina lui că nu-și dăduse toate examenele și că acum trebuia să învețe în particular, acasă. Era și mai frumoasă ca de obicei mama lui în după-amiaza aceea: și mai tînără, mai dulce, mai plăpîndă (uneori îi amintea de don Violante, numai că nu era bătrînă și nu avea respirația caldă): era îmbrăcată într-un capot albastru, pe care nu-l știa, încărcat cu dantele și volane, și își potrivea părul privindu-se într-o oglinjoară ovală. Îl văzu, înălță capul, și-i zîmbi

arătîndu-i locul liber de lîngă ea pe bancă. „Stai şi tu, băieţaş", iar el spuse imediat : „Eu sînt Fabrizio, mamă !", ea zîmbi şi aprobă dînd din cap. „Ce nume frumos : Fabrizio. Nu vrei să stai aici lîngă mine şi să-mi ţii puţin de urît, Fabrizio ?" Giovanni se oprise la cîţiva paşi de ei, de cealaltă parte a băncii în spatele mamei, Fabrizio îl văzu, alergă spre el, vocea îi tremura. „E, într-adevăr mama ? Nu mă recunoaşte, n-a înţeles cine sînt !" şi începu să plîngă. Giovanni tăcea, nu ştia ce să spună. Mama se ridică şi veni spre ei zîmbind, păşea rar, în norul de văluri al capotului albastru, cercetîndu-şi din cînd în cînd pieptănătura în oglinjoara ovală ridicată în dreptul ochilor. „Bietul copil, zise, îmi pare rău că l-am speriat." Şi-l mîngîie fugar pe creştet, el se înfioră şi, tremurînd, rămase locului privind-o cum se îndepărtează fredonînd încet pe aleile parcului. *Caro mio ben...*

Plîngea ? Poate că era doar transpirat, sfîrşit. Căzuse la pămînt, încă o dată, peste ramura aceea de pin ale cărei ace ascuţite îi înţepau faţa, şi întindea mîna căutîndu-şi pe jos ochelarii de soare care-i alunecaseră în această ultimă, şi din nou inutilă, infructoasă cădere. De data asta judecătorul de instrucţie venise imediat lîngă el, se aplecase asupra lui, de cealaltă parte a ramurii, erau foarte aproape, separaţi doar de acel soi de panaş, cu mireasmă de răşină şi umflat de ploaie, din ace de pin, şi aproape că se atingeau, şi judecătorul nu numai că îl fixa, îl pîndea parcă, nescăpîndu-l nici o clipă din ochi, iar el, fără ochelari, se simţea ca dezbrăcat, fără apărare, descoperit, simţea cum ochii aceia, ochii puţin bovini ai judecătorului erau

decişi să pătrundă în adîncul ochilor lui ca să afle, să încerce să afle... dar ce anume ? Era vorba de un accident, de nimic altceva decît de un tragic şi blestemat accident, doar le explicase asta : lui Vittorio şi Laviniei, şefului de post, acestui om al legii... ce mai voiau de la el ? Destul, destul, să-l lase în pace !

„Destul", spuse judecătorul de instrucţie ridicîndu-se şi încercînd să-şi înăbuşe un junghi pe care-l simţea în şale. „N-are rost să mai continuăm : ajunge pentru azi. Putem pleca."

Joi după-amiază

Ideea de a telefona Mariei Teresa probabil că-i venise mamei lui nu înainte, ci în timpul discuţiei, cînd Massimo — Max — îi convinsese în sfîrşit pe toţi că pasul care se cerea făcut imediat în problema asta şi cel mai potrivit era fără doar şi poate să-şi ia un avocat. Atunci probabil că s-a gîndit ea la Maria Teresa. Dar cine-i soţul Mariei Teresa ? Un om influent al D.C.[1], consilier provincial, preşedinte al nu ştiu cărei instituţii, nu ştiu cărei societăţi... în sfîrşit, unul dintre aceia care e vîrît mai peste tot, cu legături de rudenie şi prietenii în partid, dar mai ales la Vatican, unde avea, printre alţii, un unchi sau un văr, canonic la Dom, şi, cel puţin în clipa aceea maică-sa îşi făcea iluzii, înfierbîntîndu-se pe măsură ce îşi susţinea propunerea, că Marcello Testa l-ar putea determina chiar pe cardinal să intervină ca lucrurile să fie trecute sub tăcere, şi în acest moment nu reuşise să-şi oprească un zîmbet, deşi, dacă stăteai să te gîndeşti, nu se putea spune că raţionamentul matern era chiar atît de absurd : pentru că într-o ţară în care recomandările au atîta putere, şi care e gata oricînd să meargă pe calea compromisurilor, e uşor de imaginat că intervenţia directă a Eminenţei-sale, odată

[1] Partidului democrat-creştin.

obţinută, ar fi fost în măsură să aplaneze orice complicaţie posibilă mult mai bine decît un avocat. Lăsînd la o parte faptul că şi Marcello era avocat : numai că, din păcate, în drept civil. Şi din nou zîmbise, de parcă s-ar fi amuzat imaginîndu-şi gîndurile care o determinau pe mama lui să-şi apere punctul de vedere, şi ca şi cum ar fi ghicit, pentru că era uşor să ghicească, sentimentul de izbîndă, ba mai mult : de satisfacţie pe care îl văzu strălucindu-i în priviri în clipa cînd ideea ei fu, în sfîrşit, aprobată : desigur, aceasta i se păruse rezultatul cel mai important al întrunirii lor.

Fusese vorba, fireşte, de o întrunire preliminară, la care nici măcar nu fuseseră convocate toate rudele, de toate gradele, ţinînd seama că „dinastia" Sangermano, numeroasă şi subîmpărţită într-o serie de ramuri în linie colaterală şi descendentă, acum, în faţa „isprăvii" comise de Fabrizio, nu se pregătise pentru un adevărat consiliu de familie. Ca să-i dea totuşi o anume solemnitate a fost de ajuns să fie convocaţi în acest soi de cartier general politic — de politică familială — care era biroul bunicului în vila lor din Posillipo, rezervat de obicei situaţiilor excepţionale. Chiar bunica în persoană le telefonase cerîndu-le să fie punctuali, aşa că maică-sa, care tocmai plecase în dimineaţa aceea la Cales să aducă copiii şi se întorsese la ora prînzului, renunţase să mai treacă pe la întreprindere — „Ţine cont de trafic, de drumurile desfundate de ploaie : să plecăm din timp" — aşa că acum erau toţi, cel puţin toţi cei care putuseră fi strînşi în vederea acestui prim schimb de păreri şi, după anumite indicii, abia perceptibile, se putea observa cum gesturile şi atitu-

dinile păreau să se modeleze după ceremonialul obligatoriu în asemenea situații : pașii care deveneau dintr-odată tăcuți și ușori de parc-ar fi înaintat pe niște covoare groase, puse anume pentru a înăbuși orice zgomot din afară ; și ușile ce se închideau după fiecare intrare cu exagerată precauție ; și vocile vibrante și puțin scăzute, privirile mute și întrebătoare : era exact atmosfera hotărîrilor importante, o recunoștea din instinct.

Pe de altă parte, acest prim sondaj trebuia, de asemenea, să examineze atitudinea pe care urmau s-o adopte, poate nu atît față de Fabrizio, care, vinovat sau nevinovat, în definitiv purta numele lor de familie și avea dreptul la sprijinul lor, cît față de cei din familia Ceretti, care pînă în momentul de față, a patra zi de la nenorocire, în ciuda telegramelor și a relatărilor din presă, nu dăduseră încă nici un semn de viață și ale căror intenții și reacții nu se cunoșteau. Numai că deocamdată nimeni nu îndrăznea să atace direct problema. În familie existau anumite reguli ce trebuiau respectate, și obiceiul cerea ca primul care să pună problemele pe tapet să fie bunicul său, Pietro Sangermano, „marele bătrîn“ (acest epitet ajunsese la urechile cîtorva membri ai familiei, care l-au adoptat, și în primul rînd el, Piero, chiar dacă nu-l rostea decît în șoaptă, pentru sine, mai mult în gînd, de teamă ca aerul să nu i-l smulgă și să-l transmită celui în cauză, ca pe un stindard glorios, și cam îndrăzneț, e drept, al cuiva care știe să-și aprecieze forța). Așa că deocamdată așteptau cu toții, chiar și maică-sa, picior peste picior, cu degetele îngropate în brațele de catifea ale fotoliului, absentă la conversația banală a celorlalți și mai degrabă preocupată, s-ar fi zis, să-și studieze brelocurile atîrnate de lanțul de aur înfășurat în jurul mîinii, ca și cum ar fi vrut să le cerceteze cu atenție, sau să le numere, să le redescopere : și poate că această clipă de repaus mintal absolut nu-i displăcea deloc într-o zi de lucru ca a ei, obligată să se împartă între treburile întreprinderii și obligațiile mondene, totdeauna atît de obositoare, de istovitoare că uneori te înspăimînta fața ei arătînd ca o mască, cu ochii sticloși, încercănați și expresia obosită în ciuda machiajului, totdeauna pus la punct, sau poate tocmai din cauza machiajului prea gros care mai mult făcea să iasă în evidență decît să atenueze începutul pungilor de sub ochi, buzele prea groase și semnul săpat în piele la mijlocul buzelor, care nu e încă un rid dar e de pe acum o cută, un indiciu al timpului care macină, al vieții care trece... i-ar trebui o vacanță sau chiar un tratament, sau, pur și simplu, să-și împartă timpul cu mai multă grijă decît să-i tot dea înainte cu aceleași inutile pilule îngropate în fundul poșetei pe care și le cară mereu după ea înghițind din cînd în cînd cîte una la nimereală și care-i dau, e drept, un fel de liniște, sau reușesc, cel puțin, să o țină pe picioare, dar apoi de fiecare dată își simte gura amară și are stomacul deranjat.

Ar trebui el, ca fiu, să se impună ? Să-l determine pe tatăl lui să intervină ? Îl căută cu privirea, îl văzu discutînd aprins cu soțul Angelei și își zise zîmbind că *or fi vorbind de timbre*, fiindcă era singurul subiect în stare să-l pasioneze pe tatăl lui : așa că își îndreptă privirea în altă parte. La urma urmei, în loc să cultive gîndurile astea sîcîitoare, era

mult mai amuzant să-și amăgească așteptarea mărginindu-se să-i observe pe ceilalți, să descopere cum schimbă saluturi și fraze convenționale cu o fervoare datorată în mare parte tocmai incertitudinilor privind apropiata discuție. Și, într-un fel, i se părea că stă în fața televizorului, cînd sînt prezentate convorbiri oficiale și se văd sosind în lungi mașini negre și strălucitoare miniștri plini de importanță, de aroganță și nerăbdare, ca și cum ar fi singurii depozitari ai adevărului, îndreptîndu-se spre locul întîlnirii cu pași mici și grăbiți, potrivindu-și haina sau chiar salutîndu-l cu o calculată afabilitate pe operatorul care-i gata să-i prindă în obiectiv, și prin el pe spectatorii foști alegători sau viitori alegători (pe cine alții, din moment ce în jur nu se mai vede nimeni ?) ; și i se mai părea, de asemenea, că e la San Carlo, cînd muzicanții vîrîți în fosa orchestrei își pregătesc partiturile sub lampa pupitrelor, le potrivesc, înclinîndu-le cît trebuie, și unul își acordează instrumentul, altul face un arpegiu, și în sala plină crește, odată cu rumoarea spectatorilor care își ocupă locurile, norul acela bîzîitor de sunete confuze peste care notele viorilor, instrumente atît de discrete, obțin îndeobște efectul cel mai mare, cel mai limpede și mai sfîșietor.

Și așa cum la apariția dirijorului care înaintează spre podium orice murmur se stinge ca prin minune, înghițit de o neașteptată liniște în care se poate auzi distinct, începînd de acolo, de la doi pași, și pînă la spectatorii din fotoliile ultimelor rînduri sau pînă la cei de la galerie, cel mai ușor zgomot al baghetei dirijorului care, în sfîrșit, marchează începutul spectacolului, tot așa și aici, la gestul, abia schițat, al bunicului de a se așeza la locul lui obișnuit, se așternuse liniștea așteptării. Ședința, ca să-i zicem astfel, începea în clipa aceea. Unchiul Raffaele abia sosise, slab și zgribulit de frigul de afară, și își freca energic și nervos mîinile înghețate, suflînd în ele : soția lui se agita lîngă el, cu respirația întretăiată, conștientă și jenată că erau puțin în întîrziere sau, în orice caz, că ea e cauza acestei întîrzieri ; dar bunicul, scoțînd fără grabă din buzunar ziarul împăturit în care se afla cronica despre presupusul asasinat al lui Fabrizio, se duse să se așeze în fotoliul turnant, la birou, în timp ce, din spatele ochelarilor, ochii mici de dulău îl fixau insistent pe fratele lui, atrăgînd parcă atenția celorlalți și așteptînd, mai înainte de a începe să se facă liniște desăvîrșită.

„Obișnuitele speculații ale comuniștilor !" Agita ziarul sub ochii unchiului Raffaele, de parcă el ar fi fost, săracul, autorul articolului, sau ca și cum ar fi vrut să-l facă astfel să plătească vina de a fi întîrziat. „Mă întreb ce legătură are falimentul burgheziei cu nenorocirea care a căzut pe capul idiotului ăsta de Fabrizio : vrei să-mi explici ? " În loc să-l lase să-și verse necazul, unchiul Raffaele încerca să se apere și să-i țină piept, pentru că nici așa, să fie el, într-adevăr, răspunzător de calomniile ziariștilor ! „Pune-i pe ei să-ți explice." Ziarul scotea un foșnet ciudat, ascuțit, în mîinile bunicului. Numai bunicului putea să-i vină ideea să cumpere pînă și *L'Unità* pentru a urmări reacțiile opiniei publice în legătură cu întîmplarea lui Fabrizio : ca și cum n-ar fi știut ce fel de ziar e. „Ei nu, dragul meu,

trebuie să-mi explici tu: pentru că era datoria ta să ai grijă de presă... ţi-am dat mandat în alb, mi se pare, toată libertatea...“ Unchiul Raffaele îl privea încruntat, mătuşa Cecilia, intimidată... „Iartă-mă, te rog, dar şi de comunişti ?“ şi din nou văzu cum i se vîră ziarul sub nas. „Mai ales de comunişti !“ Atunci dădu din umeri: atît de slab şi închircit, cu trecerea anilor unchiul Raffaele semăna din ce în ce mai mult cu o haină dată de prea multe ori la curăţat: nu se mai boţea, îşi păstra cutele intacte, dar stofa nu mai avea nici un fel de consistenţă. „Bravo: ca la prima încercare de apropiere să-mi treacă şi mie numele în ziar: că voiam să le cumpăr tăcerea, că voiam să-i corup...“ şi bunciul începu să rîdă: rîsul lui apăsător, strident, uscat, la care nu participa nici privirea, nici muşchii feţei, şi care-i ieşea din gură ca un gîlgîit nestăpînit: îţi venea să-l baţi pe spinare, cum se face cu cineva care se îneacă cu o îmbucătură, dar nu se mişca nimeni, toţi aşteptau, cunoşteau cu toţii rîsul acela al „marelui bătrîn“... „Şi tu n-ai aflat nici pînă acum că ăia sînt primii care se lasă corupţi ?“ Şi îşi ştergea ochii, surprinzător om !, acum chiar că îţi făcea impresia că rîde cu poftă, din toată inima. Unchiul Raffaele dădu iar din umeri în semn de enervare.

În clipa aceasta Massimo se duse să deschidă puţin fereastra ca să iasă fumul ce se îngrămădea lîngă tavan, şi prin fereastră, a cărei perdea fluturată de vînt părea tot timpul gata-gata să fie trasă afară, intra mireasma umedă a grădinii care înconjura casa: mai pătrunzător decît toate era parfumul iasomiei de Arabia care, de ani de zile, răsărea în acelaşi loc, din răzorul de dedesubt, căţărîndu-se pe zidul faţadei pînă la balcoanele camerelor de sus. Şi, potolindu-se pe neaşteptate, bunicul zise, adulmecînd: „Ce parfum plăcut are iasomia asta. Totuşi, n-a înflorit cam prea devreme ?“

Nu era o întrebare, aşa că nu-i răspunsese nimeni. Doar mama îşi schimbă poziţia picioarelor, aşezîndu-le unul peste altul, invers, îşi arcui o sprînceană, se îndreptă în fotoliu scoţîndu-şi bustul în afară, fără să-şi mai dea osteneala să se prefacă, ea, atît de grijulie să nu-şi piardă niciodată stăpînirea de sine, cu un fel de enervare, de uimire aproape consternată pricinuită de fraza tatălui ei, care trebuie să i se fi părut prea nefirească şi îngăduitoare; şi atunci se simţi tentat să schimbe el ritualul acela prestabilit, tocmai ca s-o intrige pe maică-sa, şi nu pentru că ţinea cu tot dinadinsul s-o intrige, ci numai pentru că, intrigînd-o prin gestul lui, putea să-şi manifeste într-un fel revolta împotriva schemei rigide a acestei proceduri familiale: zise deci, uşor provocator: „Aşadar, bunicule, tu ce părere ai ?“ şi o văzu într-adevăr tresărind alarmată, speriată chiar, cu un clinchet brusc al feluritelor brelocuri agăţate de lanţul de aur înfăşurat în jurul mîinii. În schimb, „marele bătrîn“, din fotoliul lui turnant, pe care-l rotea uşor, astfel încît să poată cuprinde cu ochii, dintr-un capăt în celălalt, panoramic, întreaga familie adunată dincolo de biroul lui şi să o domine, nu-şi pierduse cumpătul, primise provocarea şi i-o lansase ei: „Ei, Costanza ? Tu ce părere ai ?“ În felul acesta echilibrul se restabilise imediat şi părţile îşi reluau locul iniţial. Iscusit jucător, bunicu-său.

Ea spusese, cu o voce în care se mai simțea încă teama unei scene neplăcute, dar și ușurarea că pericolul fusese evitat, pentru o clipă însă într-adevăr se temuse că imprudența lui Piero ar fi putut provoca, și asta puțin spus, un moment neplăcut pentru toți : „Trebuie să se hotărască aici : timpul e scurt și, într-un fel sau altul, se cere să luăm o atitudine", apoi se oprise să asculte, cu un prefăcut interes, reacția fiecăruia la cuvintele ei : prefăcut nu din indiferență sau din ipocrizie, ci pentru că știa foarte bine că fiecare putea să-și exprime, cît voia, cele mai libere opinii sau să indice cele mai felurite soluții, fiindcă la sfîrșit cel care hotăra era tot tatăl ei, după propriile lui criterii și după capul lui. Numai că Massimo intervenise imediat cu una din frazele lui de efect : „Dar dacă mai întîi ne-am gîndi la un avocat ?" și toți îl priviseră surprinși și neîncrezători, chiar și ea devenise atentă, încă o dată atentă și neliniștită : la un avocat ?, așa încît Massimo fusese nevoit să precizeze : „Să luăm un avocat pentru Fabrizio", și atunci se produsese ceva ca un freamăt simultan, ca o unică mișcare de spaimă : „Massimo !", și el zîmbise : „Te rog, Max".

Pînă și într-o împrejurare ca aceasta, la cei cincizeci de ani trecuți ai lui — erau aproape de aceeași vîrstă — unchiul său nu renunța la obișnuitele-i cochetării, avînd grijă să rectifice apelativul așa cum voia el, iar acum devenise nu atît o alintare, cît o întrerupere mecanică ; numai că a-i da satisfacție în aceste nevinovate manii nu costa de fapt nimic, așa că ea spuse : „Max" și nu unchiule Max, pentru că Massimo le interzisese pînă și nepoților să-i spună unchiule, și, în afară de asta, ea nu era

decît cu vreo cîțiva ani mai mică decît el, iar cînd fuseseră copii se jucaseră împreună, la o vîrstă care înlătură orice distanță sau ierarhie. „Dar nu ți se pare că e prea de tot ? Să iei un avocat înseamnă să admiți implicit că Fabrizio e vinovat" și el o privise cu ochi scînteietori, și pentru că zîmbetul nu-i dispăruse încă, nu făcu decît să întindă, ușor, buzele într-un zîmbet care nu era zîmbet ci exact ceva dincolo de care nu trebuia să pătrunzi. „Depinde cum privești lucrurile, draga mea", spuse cu o voce excesiv de suavă, care era felul lui de a se arăta ironic. „Mai înseamnă și a avea pe cineva care să se angajeze să demonstreze buna-credință a lui Fabrizio, și că n-a fost vorba decît pur și simplu de o întîmplare nenorocită : de fapt nu e prima dată cînd se întîmplă asemenea accidente la vînătoare, iar Fabrizio, și asta, slavă Domnului, o știu toți, a fost întotdeauna un foarte prost trăgător."

În parte, raționamentul o convinsese, dar de ce tatăl ei stătea acum și-i asculta cum vorbesc, în loc să ia parte la discuție ? Nu cumva îl deranjase atitudinea puțin cam arogantă a lui Piero ? „Tu ce spui de asta, tată ?" Încerca să-l atragă în discuție, îl îndemna să se dezvăluie : să-l cîștige de partea ei ! Tatăl mormăise ceva ce semăna a aprobare continuînd să fixeze *presse-papier*-ul de pe birou, bila aceea de cristal cu o floare din sticlă colorată în interior : poate că se gîndea la un plan al lui sau aștepta ca mai întîi să-și expună ceilalți părerile și opiniile, dar tăcerea aceasta o irita : ca și cum i-ar fi lipsit un sprijin, ca și cum n-ar fi fost în largul ei : pe deasupra, îl avea și pe Piero în față, care de la început nu făcuse altceva decît s-o fixeze ca un judecător, și nici acum nu reușise să înțeleagă

de ce afişase tonul acela de batjocură, sau, în orice caz, de suficienţă, faţă de ceilalţi, dar care din fericire îi trecuse repede, şi acum era chiar cel mai înfierbîntat în discuţie: deocamdată însă toate astea o enervaseră, şi de parcă n-ar fi fost de ajuns, mai intervenea şi mătuşa Cecilia, apăsîndu-şi cu mîna înzorzonată pieptul care-i răsărea din decolteu, împins în sus de un corset blindat cu balene, mai ceva ca o platoşă, spunînd, roşie la faţă, că observaţia era îndreptăţită şi că numirea unui avocat de către familie ar fi putut să însemne o concesie, dacă nu chiar o capitulare... Fără discuţie, ea prefera să-şi susţină singură părerile, în orice caz, renunţa bucuroasă la sprijinul mătuşii Cecilia, numai că tocmai astăzi femeile păreau pornite pe sporovăială şi voiau să-şi dea importanţă! Mătuşii Cecilia i se alătură Angela (broşa aceea de pe reverul taiorului e nouă, nu i-o mai văzuse niciodată: frumoasă montură... a, bine că şi-a adus aminte, trebuie să telefoneze la Planeta să întrebe dacă e gata inelul...): „Dar judecătorul ăsta, Marino, nu e cumva rudă cu antreprenorii Marino?" şi în timp ce cîţiva începură să rîdă, naiba ştie de ce, soţia lui Max îi replică: „Ce idee, ăla trebuie să fie un coate-goale! Or fi omonimi, sau cel mult o fi vreo rudă săracă." Angela păru de-a dreptul mîhnită. „Păcat: eu sînt destul de bună prietenă cu Marinella Marino, o întîlnesc mereu la partidele de canastă la baroneasa Salvioni." Pierdea prilejul de a se împăuna cu un merit (totuşi e prea pretenţioasă ca s-o poarte după-amiaza: ar fi fost mai bine să comande montura dintr-un aur nisipos, mai stins...), dar acum o asemenea întrebare nelalocul ei risca să-i îndepărteze de la subiect şi, într-adevăr,

maică-sa se şi grăbi să se intereseze: „Apropo, e adevărat că fiica mai mică a baroanei, Flora, s-a despărţit de bărbatu-său?"

Maică-sa e maică-sa şi cealaltă e soţia „marelui bătrîn", poate să-şi permită orice, dar dacă acum începeau cu flecăreala, n-aveau să mai ajungă la nici un rezultat: din fericire, Massimo luă iar frîul în mînă. „Iartă-mă, Luisa, despre asta o să vorbim mai tîrziu, am venit aici să luăm o hotărîre: să nu uităm că Fabrizio e arestat. Şi puţin interesează dacă judecătorul l-a arestat pe drept sau pe nedrept, deocamdată pe noi trebuie să ne preocupe un singur lucru: să găsim pe cineva care să-l scoată." Interveni atunci fiul ei, şi, în sfîrşit, îl recunoştea: în gestul obişnuit al mîinii care tăia aerul, vrînd parcă să sublinieze caracterul irevocabil al cuvintelor lui, în privirea redevenită aspră, în tonul uşor pedant: „Sînt de acord cu propunerea unchiului Massimo..." şi unchiul îl întrerupse: „Spune-mi şi tu Max, dragă Piero..." şi Piero, după o clipă de şovăială, replicase dînd din umeri pe un ton enervat: „Uf, şi tu, unchiule, cu maniile astea!..."

Ea rîse mulţumită, simţindu-se parcă răzbunată pentru faptul că pînă atunci numai Massimo — Max — dirijase adunarea. Exista tot timpul un fel de rivalitate surdă, nu, mai degrabă o întrecere, o emulaţie, între ea şi Max: care dintre ei reuşea să aibă o poziţie predominantă în familie, să concentreze asupra lui interesul celorlalţi: o competiţie desfăşurată cu zîmbetul pe buze, de floretişti leali, şi în fond, cei dintîi uşor amuzaţi: numai Piero era în stare să-i ţină piept unchiului cu faţa aceea încruntată, numai tinereţea poate să fie atît de fără apărare şi cu atîta candoare severă. Dar

ăsta era Piero, își cunoștea bine fiul : închis în el, liniștit, gata să ia totul în serios. Da, îi plăcea uneori să facă pe judecătorul, ba cîteodată chiar să afișeze vagi idei de stînga, ca toți fiii de bani-gata cărora la un moment dat le displace să recunoască faptul că sînt fii de bani-gata, și astfel rolul iconoclastului care se distrează demascînd conformismul familiei servește în parte să-i împace cu propria lor conștiință și totodată să se bucure de avantajele banilor fără să-și facă prea multe scrupule sociale, și probabil că acum cîteva clipe Piero se aflase exact într-unul din aceste momente și de aceea o privise în felul acela, nu-și dăduse seama imediat ? De altfel, ea îl lăsa în pace, îngăduitoare și înțeleaptă, fără să-i spună niciodată, cu toate că ar fi vrut să-i spună : „Lasă, lasă, că și tu ești din același aluat cu noi ! Așteaptă să chelești puțin și să te mai coci, pe la treizeci de ani, și atunci o să stăm noi de vorbă..." De fapt chiar și acum, cînd se arăta atît de intolerant față de nevinovatele extravaganțe ale lui Max, era un autentic Sangermano, bunicu-său putea să fie mîndru de el. Și apoi, în ceea ce privește munca dovedea de pe acum un asemenea simț al afacerilor și se descurca atît de bine în unele situații, de parcă ar fi fost în întreprindere de ani de zile : ce mai, în fond era născut pentru asta, iar ucenicia în Anglia își dăduse și ea roadele. Îl adora, se înțelege, dar mai ales era mîndră de el : numai că de data asta, lăsînd la o parte ieșirea față de Max, era și el de părere că în primul rînd trebuia angajat un avocat. În schimb, ea era încă nedumerită : se lăsa convinsă — admițînd, firește, că pînă la urmă ar fi fost convinsă, și admițînd că era vorba

de atitudinea cea mai potrivită — mai mult din solidaritate maternă decît din adeziune la raționamentul lui Max.

De altfel acum discuția se însuflețea pentru că nici unul dintre cei de față nu părea dispus să accepte ideea ca un Sangermano să fie arestat și să riște, sau, pur și simplu, să fie în situația de a risca un proces la curtea cu juri, așa că, în mod inevitabil, Fabrizio fu din nou pus în discuție, el și caracterul lui iresponsabil — „bietul băiat, am putea spune că totdeauna a fost oaia neagră a familiei" — și acum ea putea chiar să nu mai asculte vocile, să nu mai privească fețele celor care pronunțau primele sentințe, atît de bine știa încă dinainte, pe de rost, cuvintele acelea care se amestecau cu fumul țigărilor într-o încîlcită învălmășeală cenușie, grea și nemișcată, deasupra capetelor lor : o uluia doar constatarea că în încrucișarea de opinii și aprecieri, fiul ei, Piero, se arăta, dacă nu cel mai îndîrjit, cu siguranță cel mai sever — „am impresia că aici muncim cu toți : trudim, nu ? înainte de a ne distra și de a pune niște bani de-o parte : în timp ce el nu s-a gîndit decît să-și trăiască viața !" — și că, în schimb, Max se arăta cel mai tolerant, deși asta o mira mai puțin : „Hai, să nu exagerăm : să stai izolat la țară și să mai ai lîngă tine și o nevastă ca a lui, asta numești tu să-ți trăiești viața ?" și în momentul acesta, inocentă sau perfidă, înțelege dacă poți, mătușa Cecilia aruncă întrebarea : roșind, bineînțeles, apăsîndu-și cu mîna înzorzonată pieptul, speriată, ca de obicei, că ar putea să-i facă explozie sau să-i țîșnească afară dintr-o clipă într-alta, și, arborînd un surîs încurcat, menit să cîștige bunăvoința, de parcă ar fi

vrut să se scuze pentru cutezanța de a întrerupe. „Ascultă, aș vrea să te întreb ceva. Tu crezi că..." Ezita, simțind că ceilalți o privesc. „Că ? Hai, curaj !" În cameră se lăsă dintr-o dată o tăcere atît de totală, atît de încordată, că se putea auzi cum răpăie pe frunze, în grădină, picăturile de ploaie : de puțin timp începuse iar să cadă, cu un zgomot domol și dulce asemenea tainicei și complexei eroziuni a unor invizibile insecte hotărîte să devoreze pămîntul. Și pentru o clipă o ascultară toți cu un sentiment parcă de așteptare : apoi vocea mătușii Cecilia se înălță ușoară, temîndu-se parcă să nu acopere murmurul acela monoton : „Tu crezi că Fabrizio a vrut, într-adevăr, să-și ucidă soția ?"

Iată, la asta nu se gîndise nimeni pînă acum. Își opri la timp un fior de teamă, surprinse o privire a lui Piero, dar vru s-o ignore, întorcîndu-se discret, broșa Angelei îi oferea un bun pretext pentru a se arăta preocupată, începu s-o examineze cu un ochi de cunoscător. Da, era într-adevăr prea frapantă, era exact emblema caracterului și chipului Angelei...

Maică-sa se cutremurase : Din cauza cuvintelor mătușii Cecilia ? Sau poate că era curent, intra umezeala — n-ar fi fost cazul să se închidă fereastra ? Atunci se-ntorsese și văzuse perdeaua : vîntul o umfla și o răsucea, o izbea de pervaz, o lăsa un moment să cadă moale, ca apoi s-o arunce iar spre interiorul camerei, sau poate că nu vîntul o agita, poate că perdeaua se mișca singură, albă, vaporoasă, ușoară, zbătîndu-se, umflată de aer, pînă ce lua o formă aproape corporală, imaginea unei fantome, dacă e adevărat că de obicei fantomele

se arată ca niște fluturătoare cearșafuri alburii care simulează forma unui corp ; în cazul acesta, imposibil să greșești, aceea nu putea să fie decît fantoma Valeriei, pe care o adusese aici, în mijlocul lor, mătușa Cecilia cu o întrebare cam nesăbuită, dar care totuși trebuia pusă și clarificată odată, dacă voiau, în sfîrșit, să ajungă la un rezultat.

Evocată acum de cuvintele mătușii Cecilia (da, imaginea perdelei ce fîlfîia părea într-adevăr să sugereze apariția unei fantome în cameră), figura Valeriei — prezența ei, amintirea ei — pătrunsese samavolnic în mijlocul lor, gata, s-ar fi spus, să-și reclame partea de atenție din moment ce se considera din familie, o Sangermano și ea. Se putea foarte bine ca asta să fie subtila ei răzbunare, după ce aproape toți membrii „dinastiei" consideraseră atunci căsătoria lor mai mult decît a nu știu cîta probă de inconștiență din partea lui Fabrizio, rezultatul calculului viclean și dat în vileag al unei ambițioase burgheze din nord : Valeria era acum aici, în mijlocul lor, dispusă chiar să se lase făcută bucățele de discuțiile lor, așa cum nici măcar medicul cel mai iscusit n-ar fi izbutit să-i ciopîrțească trupul înghețat așezat pe masa de marmură de la morgă, la spitalul Santa Maria, dar hotărîtă să nu se retragă prea repede în umbră : acum nici unuia nu-i mai dădea mîna s-o ignore, erau nevoiți să vorbească, să se ocupe și de ea.

Dar cine putea spune că o cunoaște, într-adevăr, pe Valeria ? Sau, mai bine, cine putea să spună că știe care au fost în realitate raporturile dintre Valeria și Fabrizio ? Pentru că, într-un anumit fel, aici se află cheia misteriosului accident și, în orice

4*

caz, răspunsul la întrebarea pusă de mătuşa Cecilia. Şi nu era uşor să rezolvi problema. Trebuia să mergi pe presupuneri, să-ţi aminteşti puţinele ocazii în care ai întîlnit tînăra pereche şi chiar, cine ştie, să ceri informaţii de la cineva care fusese mai aproape de ei în aceşti ani : de la grădinar, sau de la guvernanta copiilor, sau de la vreun ţăran, sau chiar — era culmea — de la doctorul Conte care se declarase atît de bun prieten cu ei şi care se ducea deseori să-şi petreacă serile la Cales, ca apoi, să fie cel dintîi care să-l bănuiască pe Fabrizio şi să dea pe mîna jandarmilor şi parchetului întreaga afacere. În orice caz, un lucru era sigur : pînă acum, oricît de rele ar fi fost raporturile dintre soţ şi soţie (fapt care abia urma să fie demonstrat), Fabrizio putea fi acuzat că e incapabil, că e abulic, că e zgîrcit, dar a-l crede în stare de un asasinat premeditat, nu, imposibil, asta ar fi fost ultima supoziţie ce s-ar fi putut formula în privinţa lui.

Exact ceea ce-i spusese, imediat, şi Annei, la telefon, iritat şi încurcat. Anna Sersale fusese prima care îi telefonase, luni dimineaţa : tulburată, agitată şi, cu toate că şi-o imagina, la celălalt capăt al firului, palidă, la început nu reuşise să-şi înfrîngă un sentiment involuntar de plictiseală. *Acum şi asta se simte din familie ?* îşi spusese cu o umbră de violenţă satisfăcută, pentru o clipă, zgîndărită, apoi, cu bună ştiinţă, pentru că în acelaşi timp se gîndise *şi cum se mai vîră !* pe cînd fata, la celălalt capăt, cerea lămuriri şi părea neîncrezătoare, descumpănită. „Tot nu-mi vine să cred, Piero : îmi închipui cum trebuie să fie maică-ta, rudele... A fost un accident, nu-i aşa ? Şi nu e nici o lună de cînd am văzut-o, îţi aminteşti ? În seara aceea la circ : părea atît de fericită !..."

Da, Anna spusese *părea :* şi în fond avea dreptate, cum ai putea să dispui de o altă existenţă şi să-ţi închipui că ştii ceea ce e, într-adevăr ? *Părea* fericită : asta era tot ce putea să spună despre Valeria după felul cum se comportase în seara aceea, aşezată în primul rînd ca să aplaude nişte modeşti scamatori cu faţa mînjită de făină, părînd şi mai spectrali în lumina reflectoarelor care, dacă făceau să strălucească la maximum podoabele hainelor de atlas, lăsau totodată să se vadă, fără milă, răriturile stofei, ba chiar şi cîte o cîrpitură pe ici, pe colo. Era vorba de un circ modest, ştiuseră de la bun început, un circ din acelea pe care le întîlneşti numai în pieţele de provincie, dar pentru ei tocmai în asta consta farmecul, să asiste la un astfel de spectacol cu demnitatea celui care e obişnuit cu alte forme, mai rafinate, de distracţie : clovnii abia dacă reuşeau, cu comicăriile lor, să smulgă rîsul vreunui ţăran naiv din public ; apoi călăreaţa, care se străduia să-şi salte pe crupa calului trupul umflat de celulită ; şi dresorul — da, da, exista chiar şi o pereche de lei bătrîni cu părul ca ros de molii — ce-şi dădea nişte aere teribile, de parcă ar fi fost de la Circul Barnum. Şi ei rîdeau de toate astea, deşănţat, cu o suficienţă şi o lipsă de demnitate care, dacă stai să te gîndeşti, fuseseră într-adevăr de prost gust. Dar Valeria era fericită, *părea* fericită : în orice caz, nu ascundea plăcerea de a-şi petrece o seară în compania băieţilor de la oraş, de a se vedea înconjurată de toţi tinerii aceia picaţi la Cales atît de neaşteptat...

Cui îi venise ideea să lase baltă discurile, să se urce în mașină și să vină pînă aici, pe autostradă, să mănînce curcan fript, specialitatea motelului din Caserta ? Una dintre fete protestase : „Ce v-a apucat pe o vreme ca asta ?! Și pe urmă gîndiți-vă că e tîrziu, la ce oră o să ne întoarcem acasă ?..." și *dans la nuit — s'en va tout doucement — un cocher de fiacre et sa jumente*[1] cînta Yves Montand, fără să-l mai asculte nimeni, în timp ce se îndreptau spre intrare să-și ia și să-și împartă paltoane, impermeabile și fulare, cuprinși de febra plecării, sau mai exact, zoriți să pună imediat în aplicare propunerea, înainte ca recalcitranții să iasă învingători : apoi, în mașină, pe autostradă, refrenul îi reveni pe buze spontan, datorită poate și faptului că mașina gonea tăind ploaia aceea măruntă, egală, cernută de norii de peste cîmpia Casertei, iar ștergătorul de parbriz oscila ușor, obsesiv, continuînd parcă ritmul melodiei ce-i rămăsese în minte, și astfel se trezi fredonînd încet *et la pluie — qui tombe en se moquant — goute à goute enrose gentiment*[2] și Anna, care stătea lîngă el leneșă și moleșită de căldura plăcută a caloriferului, întinse mîna, bătu în tabloul de bord și zîmbi : „O fi ea romantică această *jumente*, dar eu prefer «*MG*»-ul tău", și el, imediat, mai bucuros decît dacă i-ar fi făcut o declarație de dragoste, drept răspuns vru să întindă mîna și să schițeze o mîngîiere fugară, dar în clipa aceea se văzu depășit de Dino Sanges, cu gîndacul

[1] În noapte / se îndepărta încet / un birjar cu iapa lui (franc.).
[2] Și ploaia / care cade batjocoritoare / pic cu pic înrourează șăgalnic (franc.).

lui de Volkswagen negru, avînd o mulțime de prieteni îngrămădiți pe banchete (fiindcă nu erau decît trei mașini, iar el o întinsese repede cu Anna, ca să nu fie nevoit să mai care și pe altcineva cu el și, instinctiv, apăsă pe accelerator vrînd să-l depășească la rîndul lui, dar deja luminile albe, reci și nemișcate ale motelului sfredeleau întunericul, și așa albe, reci și nemișcate sugerau imaginea dezolantă a localului gol în bezna cîmpiei : trebui să încetinească, să semnalizeze și să treacă pe culoarul care-i conduse sub un acoperiș de paie, unde frînă.

Dar localul nu părea să fie chiar gol, mai era încă o mașină parcată, și abia apucară să intre — valul de aer rece care năvălise înăuntru odată cu ei nici nu se risipise — că se auzi strigat de o voce prietenoasă : „Piero !".

Era Fabrizio : arăta ca un rural. Și, în timp ce îl saluta, sau, mai exact, în timp ce Fabrizio îi strîngea și-i scutura cu efuziune mîna pe care și-o lăsase moale în mîinile lui mari și greoaie, văzu, sau mai degrabă simți înainte de a vedea, că era și ea, Valeria, și probabil că zîmbea ironic la această scenă neprevăzută. Atunci înălță capul și privirile lor se întîlniră : într-adevăr, Valeria zîmbea, așa cum bănuise. Numai că nu se afla în fața lui, se afla în spatele lui, iar el, ridicînd capul, îi văzuse imaginea reflectată în oglindă printre cutiile multicolore de *crackers*[1], dar, distrat, nu observase și propria-i imagine reflectată alături de a Valeriei, așa că făcuse chiar gestul de a-i veni în întîmpinare, și atunci ea rîsese, iar el se întorsese brusc, pentru că

[1] Bomboane (engl.).

rîsul venea din spatele lui și înțelesese confuzia. Asta, oricum, îl ajută să iasă din încurcătură, sau cel puțin să o justifice.

Firește, a trebuit să facă prezentările. „Dar cu ce prilej pe-aici ? Pe ploaia asta !" și să explice povestea cu curcanul. „Noi, în schimb, ne ducem la circ, spusese Valeria, am venit să mîncăm ceva și acum ne ducem să vedem spectacolul." Circ ? Da, doar la doi pași, instalat la doi pași de canton : nu văzuseră, în drum, afișele uriașe de pe ziduri și reclama luminoasă din piață ? Da, desigur, veniseră pe autostradă. Circul era aici de o săptămînă, copiii fuseseră de mai multe ori să-l vadă, și acum se duceau ei, tot n-aveau ceva mai bun de făcut, și atunci cineva din grup propusese : „Mergem și noi ?" Fetele se împotriveau : „Ați uitat că trebuie să ne mai întoarcem și la Napoli ?" iar alți cîțiva nu voiau să renunțe la curcan. Valeria se învîrtea printre ei de parcă i-ar fi cunoscut de cînd lumea, foarte în largul ei : sugeră, cu cea mai nebănuită naturalețe mondenă, să se cumpere niște pîinițe, sau, simplu, să se comande chifle cu cîte o felie de friptură de curcan la mijloc și să meargă să le mănînce la circ, da, da, în primul rînd, în mijlocul publicului. „Publicul !" adăugă cu un zîmbet ușor infatuat. „Știți, sîntem noi ăștia de pe-aici, oameni de la țară : în privința asta nu trebuie să vă formalizați prea mult." El o privea uluit : ca și cum n-ar fi recunoscut-o, atît de sigură de ea și plină de atîta farmec tineresc : desăvîrșită, în noul rol pe care la un moment dat îi plăcea să-l joace în fața lor, dacă n-ar fi trădat-o clipitul pleoapelor, puțin cam nervos, care dezvăluia dorința patetică de a-i reține și de a trăi această neașteptată paranteză

de recreere (se mulțumea cu puțin) înainte de a se întoarce acasă prin ploaie, în plin cîmp, în vila aceea prea mare și prea izolată, chiar și pentru o familie atît de numeroasă ca a lor. Și pentru prima oară el simțise o umbră de remușcare, un fel de înțepătură ușoară și sîcîitoare... sau poate o încerca acum, aici, în biroul bunicului, tot fixînd cu privirea perdeaua care pentru o clipă îl făcuse să se gîndească la fantoma Valeriei ?

Pe neașteptate, Valeria devenea *o fantomă*. Părea atît de fericită ! strigase Anna la telefon, cam isteric, încă sub impresia știrii citite în ziar. Da, dacă stăteai să te gîndești, fusese, desigur, una dintre ultimele ei seri fericite : dar, la urma urmelor, cine știe ce erau și cum erau serile ei la Cales, în absolută singurătate... Judecînd după aspectul lui neîngrijit, Fabrizio se abrutizase acolo : pe cînd Valeria, dimpotrivă, părea chiar să-și fi cizelat fireasca dezinvoltură citadină, ca un fel de sfidare, de revanșă... sau de disperată apărare ? El o studiase îndelung în timpul spectacolului : pentru că, evident, înfruntînd iar ploaia aceea cenușie, deasă, molcomă și mută care împresura casele și satul, pînă la urmă se hotărîseră să meargă cu toții la circ, în caravană, cu chiflele înfășurate în șervețele de hîrtie și puse în pungi de plastic, cum îi sfătuise Valeria : voia să mănînce și ea una, acolo, la circ, simulînd pofta teribilă, lacomă a celui care mănîncă la un loc cu alții, cînd, în realitate, probabil că nu-i era pic de foame, dacă, așa cum spusese, cinaseră la motel, dar, firește, îi făcea plăcere să aibă aerul că se simte în intimitate cu ei și că participă la buna dispoziție generală.

Bieţii artişti observaseră imediat printre spectatori prezenţa acestui grup deosebit şi gălăgios, din dorinţa de a se distinge de ceilalţi şi de a sublinia astfel mai degrabă o superioritate intelectuală decît socială, şi, onoraţi şi fîstîciţi, fiecare căuta să dea maximum din ceea ce era în stare, de parcă ar fi vrut să se producă numai pentru ei, culegînd la sfîrşitul fiecărui număr aplauzele furtunoase care veneau de la „orăşeni", cu plecăciuni adînci şi zîmbete, fără să observe, sau făcîndu-se că nu observă ironia şi nota uşor zeflemitoare : clovnii dîndu-şi toată silinţa să aleagă din repertoriul lor răsuflat glumele şi replicile pe care le considerau mai amuzante, scamatorii să sublinieze virtuozitatea demonstraţiilor cu mai multă sprinteneală şi abilitate, îmblînzitorul să-şi scoată cît mai mult pieptul în afară, chiar cu riscul de a-i zbura în aer găitanele aurite întinse pe jacheta roşie, cîrpăcită, să plesnească din bici cu şi mai multă vigoare (dar leii continuau să se mişte pe după gratii cu apatica indiferenţă profesională a obişnuinţei), şi călăreaţa să execute cu mai multă încordare şi atenţie evoluţiile ei pe crupa calului aceluia negru, slab, pricăjit, etalînd cutezătoare un zîmbet menit probabil să abată privirea spectatorilor de la fustiţa de tul roşu ce înflorea în prelungirea unui corsaj destul de *défraichi*[1], cum remarcase Valeria zîmbind... Dar cum, de cînd era la Cales, Valeria descoperise oare franceza ? Probabil că o imita pe *Madame Grelier :* ceea ce era de ajuns ca s-o califice. Da, o urmărise şi o studiase tot timpul spectacolului, străduindu-se să-şi impună o anume detaşare care să-i trezească

[1] Decolorat, ponosit (franc.).

iar ostilitatea pe care altădată ea reuşea să i-o inspire spontan : în sinea lui însă nu izbutea să simtă decît o vagă contrarietate văzînd-o cu cîtă naturaleţe stabileşte acordul cu celelalte fete, de parcă ar fi fost şi ea fată, cînd, de fapt, avea trei copii şi aproape treizeci de ani : dar totdeauna dovedise această abilitate, această capacitate (această tactică) de a cuceri repede oamenii, scoţînd la iveală toate resursele ascunse, *ca şi artiştii de la circ,* se surprinse spunîndu-şi din dorinţa de a o umili în ascuns.

„Piero — şi avea aerul că-l dojeneşte, alintîndu-se — ai prieteni atît de simpatici, ce mai aştepţi. de ce nu aranjezi o plimbare pînă la noi ? O zi la ţară, în pragul primăverii..." Poate că fusese un mod de a cerşi un pic de tovărăşie, de a întinde încă o dată mîna sperînd că prezenţa prietenilor l-ar constrînge să accepte jocul acelei arogante conversaţii pseudomondene, în aparenţă atît de afectuoasă şi familiară, şi că o să-i promită să se întoarcă negreşit la Cales pentru a petrece o zi împreună, Anna Sersale aprobă fascinată, ideea o tenta, cu mîinile împreunate într-un gest puţin cam afectat de implorare, gest care i-a servit aproape imediat să aplaude cu mai multă căldură şi pentru prima oară, ca printr-un transfer, numărul iluzioniştilor ce evolua sub privirea lor indiferentă (doar Fabrizio se amuza ca un copil). „Oh, ar fi extraordinar : aranjăm, Piero ?" şi Valeria insista pe un ton abil, care simula modestia : „Se înţelege, o masă fără pretenţii, în grădină... Dar o grădină de ţară, cu parfum de glicină, de caprifoi şi de salcîm : primăvara e o minune..." şi numai el ştia, dar zîmbise discret : „De ce nu ? O să vorbim la telefon, o să aranjăm :

să așteptăm să vină primăvara...“ numai el știa, dintre cei de față, cît de mult detesta ea, de fapt, locul acela pe care-l descria prietenilor în culori atît de ispititoare... „Știu, știu că totdeauna m-ați socotit o intrusă. Dar nu m-ați înțeles : și nu l-ați înțeles nici pe Fabrizio, l-ați considerat aproape un prost care s-a lăsat sedus de prima fată ce i-a ieșit în cale, nu-i așa ? Și ați crezut, toți cei din familie credeți, că m-am măritat cu el din calcul, sau din interes, dar eu pot să-ți spun că ceea ce m-a fermecat și m-a cucerit a fost generozitatea lui, inocența lui, vulnerabilitatea lui... Știu foarte bine că nu sînt calitățile cele mai potrivite pentru a lucra într-o întreprindere, dar mai ales tu, Piero, care te-ai jucat cu el cînd erați mici, ar trebui să-l cunoști mai bine decît alții și să nu fii rigid și să nu-l aîți pe bunicul tău... tu, da : simt bine asta, nu trebuie să mi-o spui tu, și tocmai de aceea am venit la tine și nu la bunicul sau la mama ta, sînt aici la tine tocmai pentru asta, să-ți spun să mă ajuți să-l salvez, să-l recuperez : Fabrizio trebuie să rămînă în întreprindere, unde să aibă părticica lui de responsabilitate, munca lui... dacă-l alungați, dacă ne goniți la țară, o să faceți din el un om sfîrșit, un om care nu va mai reuși nicicînd să urce din nou panta demnității...“

Valeria avea specialitatea acestor lungi, interminabile solo-uri, sau mai bine zis avea capacitatea de a nu se lăsa întreruptă, ajutată și de accentul ei care părea să transforme în turuială pînă și frazele cele mai simple și mai scurte : în fond, Fabrizio se dovedise înzestrat cu o apreciabilă răbdare ca să suporte ani de zile asemenea discursuri nesfîrșite, în fiecare seară, la Cales. Acum începea să înțeleagă ce însemnase viața lor la țară : singurătatea serilor petrecute în fața televizorului, străpunsă de această stufoasă și inepuizabilă trăncăneală... De fapt, nici el nu fusese atunci în stare s-o întrerupă, ba mai mult, în fața izbucnirii Valeriei, așezată de cealaltă parte a biroului, se simțise în mod prostesc plin de importanță, de parcă ar fi și devenit stăpînul întregii întreprinderi, cînd, în realitate, abia se întorsese din Anglia și lucra doar de cîteva luni, începînd „ca simplu soldat“ cum se exprima și pretindea bunicul ; și replicase cu tonul fals al celui care, din modestie sau șiretenie, vrea să-și diminueze propria-i autoritate : „Îmi atribui o putere pe care în nici un caz nu o am, crede-mă...“ dar ea îl întrerupsese agitată : „Oricum, bunicul tău te adoră și un cuvînt de-al tău, sînt sigură, poate evita hotărîrea ca Fabrizio să fie îndepărtat din întreprindere : acordați-i măcar o ultimă șansă“, dar imediat el adăugase cu asprime : „Ca să facă o nouă încurcătură ? Ca să se ducă de rîpă încă o afacere de milioane ?“ apoi se priviseră îndelung, și probabil că Valeria înțelesese că n-are ce să mai aștepte de la el, această bănuială îi apăruse în privire, așa că el văzuse cum speranța și rugămintea îi dispar încet din ochi, înlocuite de o neîncredere care-i împietrise nu numai pupilele, dar și trăsăturile, și atunci spusese, fără prea multă convingere : „În orice caz, bunicul e cel care va hotărî : iar el are ideile lui, eu pot să-i spun tot ce vrei, te asigur că nu intervenția mea o să-l influențeze într-un sens sau în altul...“ și nici măcar după aceste cuvinte ea nu schițase vreun zîmbet sau, cel puțin, un gest de mulțumire : rămăsese în continuare serioasă, mîndră

și distantă, apoi se ridicase pe neașteptate. „Bine, va hotărî bunicul", iar el, Piero, nu se clintise s-o însoțească pînă la ușă, asta și pentru că nu se așteptase ca ea să întrerupă atît de brusc discuția, o văzuse ieșind din cameră fără să spună cel puțin un cuvînt de salut care să salveze conveniențele, apoi, aproape imediat, se dusese la fereastră și, după cîteva clipe, Valeria apăruse în curte, o traversase hotărîtă, fără să se mai uite înapoi, iar el rămăsese cu privirea ațintită asupra fîntînii din mijlocul parcului, care țîșnea tăcută, pentru că zgomotul neîntrerupt al jetului ce cădea în bazin nu ajungea pînă la el, dar din fericire țîrîitul soneriei de pe birou îl rechemase la treburi și alergase să răspundă ; prin grila dictafonului, vocea repezită, stridentă a maică-si cerea corespondența, scrisorile care trebuiau expediate la Melbourne fuseseră pregătite ? Îi răspunsese cu iritarea pe care i-o lăsase vizita Valeriei, cu aceeași iritare, dacă se gîndea bine, intolerantă și gratuită, era primul care să o admită, ce-l cuprindea în mod straniu ori de cîte ori era vorba de Valeria : numai lunea trecută, cu Anna, la telefon, trebuise să se stăpînească, să se țină în frîu, ca să nu facă impresie proastă, dată fiind împrejurarea. Anna avea o voce spartă, era speriată și emoționată : „Îți amintești cu cîtă ardoare ne invitase la ea? Ar fi trebuit totuși să aranjăm plimbarea aceea la Cales..." și el o asculta cu îngăduință, cînd, de fapt, i-ar fi venit să urle : „Dar chiar ai crezut ce spunea ? Se prefăcea, era în căutare de pradă!..."

Tresări, iar după o clipă surîse, vrînd parcă să anuleze sentimentul de neașteptată surpriză ce i s-ar fi putut citi pe față dacă cineva l-ar fi urmărit ; dar

mai ales fusese foarte mirat că folosise, fără să-și dea seama, tocmai expresia maică-si pentru a defini tensiunea agitată și febrilă a Valeriei cînd voia să placă și care-l agasase chiar de la prima lor întîlnire. „Deci, tu ești Piero, faimosul Piero..." dar fără să schimbe acel zîmbet ademenitor : „Și la urma urmelor de ce faimos ?": un zîmbet în care era prea evidentă dorința de a place. „Fabrizio mi-a vorbit mult de tine : despre copilăria voastră, despre jocurile voastre la țară..." și din nou o întrerupsese brusc, ridicînd din umeri cu un gest abia schițat. „De-ale copilăriei, s-au dus", nu pentru că l-ar fi deranjat că o străină, cum o considera și cum totdeauna o considerase pe Valeria, știa de lucrurile astea, și nu pentru că i-ar fi displăcut că Fabrizio se apucase să-i istorisească primei-venite povestea anilor de atunci, ci pentru că într-adevăr își ștersese din amintire vremurile acelea îndepărtate ca pe o imagine a unor gesturi de slăbiciune. Așa că Valeria îl privise îndelung păstrînd același surîs ca într-o probă de abilitate sau de rezistență, iar la sfîrșit spusese : „Mi te închipuiam altfel". Firește, nu se gîndise s-o întrebe în ce sens, altfel.

Dar se întreba acum ce putuse să-i povestească Fabrizio despre vremurile acelea. „Dragul meu băiat, ești prea aspru cu Fabrizio : care de fapt cred că e cu vreo opt sau zece ani mai mare decît tine..." și rostind aceste cuvinte, puțin mai înainte, după una din pauzele acelea semnificative care totdeauna par să preceadă cruzimile persoanelor amabile, Max îl fixase cu un zîmbet incert, între ironie și detașare, iar el, pe moment, schițase un gest de enervare, acum însă se gîndea și, într-adevăr, diferența dintre

el și Fabrizio era exact de opt ani, și nici măcar nu părea prea mare, dar atunci, cînd el fusese ceva mai mult decît un copil iar Fabrizio ceva mai puțin decît un adolescent, diferența sărea în ochi, și totuși nu-și dăduse niciodată seama, pentru că Fabrizio reprezenta modelul lui ideal și căuta să-l imite în toate, se ținea tot timpul după el și nu concepea jocuri, distracții sau vacanțe care să nu fi fost jocuri, distracții sau vacanțe în tovărășia lui Fabrizio. Da, poate că dacă stăteai să te gîndești, cu ei se întîmplase exact invers de cum se întîmplă în genere cu doi băieți între care există o diferență de vîrstă de opt ani : în sensul că atunci cînd erau copii și cînd diferența de vîrstă se vedea imediat, el n-o observa, iar acum cînd erau amîndoi bărbați, această deosebire părea profundă : ca și cum ar fi crescut sau s-ar fi maturizat numai el, lăsîndu-l pe Fabrizio într-un stadiu de permanentă și instabilă și visătoare adolescență... Cînd începuse răceala dintre ei ? Cine știe ce îi povestise Valeriei despre perioada aceea : despre strînsa lor tovărășie, despre colorata, fericita aventură care fusese copilăria lor...

Cărăbuși pe nasturi. Tîrgul începea de obicei prin mai, cînd spalierele trandafirilor erau numai floare și pe florile larg deschise sau pe trecute se cățărau în roiuri insectele să sugă petalele și să roadă marginile frunzelor, iar pe cîmp se auzeau glasurile zglobii ale copiilor tîrguindu-se cu cărăbuși pe nasturi. El și Fabrizio aveau fiecare cîte două cutii goale de pastile Valda, care mai păstrau încă, pe fund, cîteva rămășițe de granule de zahăr : într-una puneau cărăbușii, de fapt, mai exact, erau gîndaci verzi, în cealaltă, nasturii. De obicei erau nasturi de cămașă, de sidef, cu două sau patru găuri la mijloc, în cruce : dar se căutau și cei de os, de la pantaloni sau de la mînecile hainelor; cutia în care-i țineau era scuturată îndelung în aerul nemișcat și orbitor al diminețilDr de mai, pentru ca zgomotul pe care-l făceau nasturii cînd se izbeau de pereții din tinichea aurie să poată sluji drept semnal de chemare și, imediat după aceea izbucnea strigătul, acum fiind siguri că zgomotul de mai înainte îi atrăsese pe cei interesați. Cărăbuși pe bumbi (așa le ziceau copiii de la Cales nasturilor...).

Cu Fabrizio înjghebase o adevărată asociație : Fabrizio prindea cărăbușii, iar el ducea tratative pentru schimbul pe nasturi. Fabrizio era atît de abil în prinderea cărăbușilor încît nu intra în acțiune decît spre seară, de îndată ce insectele se trezeau din letargia orelor de caniculă și începeau să zboare bîzîind greoi în jurul plantelor. Ziua, cărăbușii stăteau nemișcați, spînzurînd de frunze sau ascunși în flori, și nu-ți făcea nici o plăcere să-i prinzi, fiindcă, vorba lui Fabrizio, așa putea oricine. Greu era să-i prinzi din zbor. „Știi că atunci cînd zboară sînt mai ușori ?" și el îl privea uluit, fascinat. „Cum adică mai ușori ?" și într-adevăr te întrebai unde învățase Fabrizio asemenea lucruri. „Ca să zboare, mai înainte de a-și desface elitrele și de a-și întinde aripile, se umflă cu aer, și în felul ăsta scad în greutate." Și, cu buzele întredeschise și dinții strînși, imita zumzetul acela continuu — szszszsz — și chiar ți se părea că auzi insectele în zbor. În afară

de asta, Fabrizio mai știa și niște poezioare, cu care-i făcea pe cărăbuși să se lase în jos, planînd din vîrful plantelor pînă-i veneau la îndemînă, descîntece în versuri pe care le socotea foarte eficace, cum de fapt putea să și dovedească scuturînd cutia lui de pastile Valda totdeauna plină. Pe deasupra, era deosebit de îndemînatic cînd era vorba să-i așeze cu burta în sus ca să le prindă lațul de unul din piciorușe : gîngania se zbătea cu disperare, iar el o mîngîia cum mîngîi un pisoi cînd vrei să stea cuminte, încerca să o scarpine cu blîndețe pe ceafa metalică, o alinta cu gingășie și, în sfîrșit, o arunca în văzduh prinsă în lațul firului lung. Cîteodată se întîmpla ca bîzîitul să nu se mai supună cursei impuse de Fabrizio și să se piardă de capul lui în cer : firul se destindea, cădea ușurat pe pămînt, iar la capăt, în locul cărăbușului în zbor găseai doar un piciorus chircit, prețul răscumpărării libertății.

Deseori se întîmpla să prindă chiar și forfecari, cu toate că pe aceștia era mai greu să-i vinzi, mai ales forfecarii păroși, care zboară cu elitrele strînse și se înfig în flori să roadă pistilul : lui Fabrizio nu-i plăceau, îi strivea cu talpa pantofului făcîndu-i una cu pămîntul. „De ce-i omori ? pot oricînd să-i dau pe cîțiva nasturi", și Fabrizio îl fixa cu o privire rece, plină de dispreț : „Ce să fac cu nasturii ? Găsesc pe-acasă cîți vreau !" În privința asta nu cădeau niciodată de acord, dacă era mai convenabil să ai nasturi, sau, dimpotrivă, cărăbuși : Fabrizio prefera cărăbușii, el, dimpotrivă, era pentru nasturi, fiindcă dacă avea nasturi destui putea să facă alte schimburi și alte tîrguri. Așa că se certau deseori, și o dată Fabrizio i-a smuls cu furie cutia din mînă,

deschizînd-o și lăsînd nasturii să se rostogolească pe jos, și atunci, înecat de furie, el s-a luat după Fabrizio încercînd să-l prindă și să-i ia cutia cu cărăbuși, dar fără să izbutească și, negăsind altă răzbunare, începu să strige : „Mama ta e nebună ! Mama ta e nebună !" Fabrizio, care alerga cît îl țineau picioarele ca să nu fie prins, s-a oprit dintr-o dată și, după ce l-a fixat lung cu o privire goală, s-a apropiat de el amenințător, și în clipa aceea nu mai părea, dacă ar fi putut să-l vadă într-adevăr așa cum era, un băiat care abia împlinise șaisprezece ani, ci un adevărat bărbat, cu ochii întunecați și cu maxilarele atît de încleștate, încît îi ieșiseră în relief — ca o umbră întunecată și pufoasă — tuleii, încă firavi, care începuseră să coboare de la linia favoriților și să-i acopere obrajii (de fapt, de cîtva timp începuse să se radă, o dată pe săptămînă). Chiar și vocea-i era întunecată și amenințătoare. „Cum ai spus ?" iar el nu făcuse decît să repete cu o voce lălăită, monoton : „Mama ta e nebună ! Mama ta e ne..." și atunci Fabrizio îi trăsese o palmă doborîndu-l la pămînt, se aplecase asupra lui și-i spusese : „Continuă !" și el abia deschisese gura, că Fabrizio se și pornise să-i care orbește o ploaie de pumni scurți, repezi, disperați încît îți dădeai seama că nu știa să se bată și că era împins doar de o furie cumplită sau de durerea umilinței care în clipa aceea îl transforma într-un dușman.

El nu plînsese : și nu se apărase. Se ridicase liniștit, strînsese de pe jos nasturii cu meticulozitate, căutîndu-i prin țărînă și prin iarbă, punîndu-i, cu un aer ostentativ de stăpîn, înapoi în cutie și lăsîn-

du-i să cadă cu un zgomot strident care, în liniştea înstăpînită aţîţa şi mai mult demnitatea jignită şi un început de ură. Nu plînsese : în schimb plîngea Fabrizio, cu braţul sprijinit de un copac şi cu faţa ascunsă în braţul îndoit, iar el plecă, trecînd prin dreptul lui fără să spună nimic, şi probabil că Fabrizio îl zărise cu coada ochiului, cu toate că avea capul afundat în mîneca puloverului ud de lacrimi : pentru că după o clipă îl ajunsese din urmă, scosese din buzunar cutia lui cu cărăbuşi aruncînd-o departe şi *să nu mai zici aşa, Piero* spusese cu o voce tot atît de rugătoare şi resemnată pe cît fusese, mai înainte, sugrumată de ură. Dar el nu putea să-i ierte palmele şi pumnii : era ca şi cum gestul acela n-ar fi făcut altceva decît să-l prefacă în bucăţi pe el, Fabrizio, idolul copilăriei, şi acum îl privea fără să clipească, închis ca într-o platoşă în expresia lui de jignire provocatoare, ca şi cum ar fi acceptat imediat situaţia creată : sfîrşitul sentimentelor de pînă atunci, şi dezamăgirea şi ura care încolţeau pe acele dărîmături, vrînd parcă să-l oblige şi pe el să înţeleagă asta, ca să nu-şi mai facă iluzii, din indiferenţa uimită, mută, ireversibilă a ochilor lui uscaţi.

În schimb, ochii lui Fabrizio : acei ochi dulci care nu reuşeau niciodată să se fixeze pe ceva, cu o expresie de uluială speriată, ca şi cum abia atunci s-ar fi trezit dintr-o vrajă, mari, blînzi, cu gene lungi şi dese şi cu acea permanentă picătură de umoare alburie la colţul exterior al pleoapelor, ce indica parcă mai degrabă o înclinare — o aptitudine — spre somn sau spre vis, decît neglijenţa sau ignorarea unor reguli de igienă... Într-adevăr, trebuia să aibă exact ochii aceia absenţi ca să se îndrăgostească de Valeria şi să nu înţeleagă calculele care o determinaseră pe fată să se mărite. E curios, de cînd se stabiliseră la Cales, la casa lui, pierduse orice contact cu ei, „Închipuie-ţi, spusese odată maică-sa, că a ajuns aproape un ţăranoi : nu mai poartă nici măcar cravată ! O haină de *tweed* care atîrnă pe el, o cămaşă de flanelă, o pereche de pantaloni de velur reiat şi pantofi cu talpă dublă. Talpă groasă, minte groasă [1] : doar asta-l mai deosebeşte de un ţăran !" şi o întrebase curios : „Dar veştile astea cine ţi le-a mai dat ? Ai fost la Cales?" Iar maică-sa îl privise înmărmurită : „Eu la Cales ?! Le-am aflat de la Maria Teresa : ea are un fel de idee fixă în privinţa lor, de fapt tot stă degeaba, aşa că din cînd în cînd se duce pe-acolo." Haină de *tweed*, pantalon de velur reiat şi cămaşă de flanelă... da, în fond Fabrizio trebuia să se simtă fericit că s-a reîntors în paradisul escapadelor lor din copilărie. Cine ştie dacă uneori nu-şi aminteşte de clipele de atunci : jocurile lor, goana peste cîmpurile bătute de soare... „Şi de Valeria ce zice, ce zice Maria Teresa ?" Un neîntrerupt şir de ore, de zile, de joacă înfierbîntată plină de neprevăzut — iată copilăria lui la Cales cu Fabrizio : o continuă, nesfîrşită vară îmbibată de lumină şi învăluită în mireasma dulceagă a glicinei şi în zumzetul stăruitor, bezmetic al viespilor... „Oh, Valeria", spunea mama lui făcînd să

[1] În original : *Scarpe doppie e cervello doppio*, joc de cuvinte cu referinţă, de fapt, la proverbul italienesc : *„Contadino, scarpe grose, cervello fino"* (Ţăranul are pantofi groşi, minte ascuţită.)

zornăie brățările care-i înfășurau încheietura mîinii. „Tu o cunoști pe Maria Teresa : nu scoți cine știe ce de la ea și, între noi fie vorba, cred că nu-l prea are la inimă pe bunicul tău fiindcă i-a trimis să stea la Cales : unde trăiesc foarte bine, după părerea mea ! Valeria, ce-ar putea să spună ? O știm cum e, veșnic nemulțumită și agitată, numai o naivă ca Maria Teresa poate s-o ia în serios. Apropo, se pare că așteaptă un copil..." și el spusese : „Maria Teresa ?" și maică-sa rîsese și oftase. „Nu, unde-ar da Domnul : biata Maria Teresa, de acum cred că s-a împăcat cu soarta. Valeria așteaptă un copil" privindu-l, înainte de a adăuga, altfel decît își privește o mamă copilul, după ce apreciase probabil, uitîndu-se la el, că acum era destul de matur pentru a înțelege anumite discuții sau, și mai bine, pentru a angaja cu el anumite discuții : „N-au altceva de făcut, ce vrei : ai să vezi că au să toarne o duzină de copii..." și el zîmbise jenat, răspunzînd zîmbetului ei fals, sau mai exact, prefăcîndu-se că-l ia drept sincer, și se străduise la rîndu-i să zîmbească.

Și acum o observa, aici, în biroul bunicului, o observa cu cîtă îndîrjire se străduiește să-i țină piept lui Max, și zîmbetul acela îi reapăru pe buze, echivoc și totuși duios, ba chiar complice, își spunea însă : *cîteodată și ea e în căutare de pradă...* De pildă, această ambiție a ei de a sublinia cu orice prilej că e mîna dreaptă a tatălui, această cochetărie de a ține cu orice preț să fie figura predominantă în reuniunile de familie, să conducă ea firul discuțiilor, luîndu-se în serios : dar a se lua în serios era, de altminteri, caracteristic tuturor membrilor clanului lor, fără nici o urmă de ironie... și cine știe

de ce se înfiorase după întrebarea mătușii Cecilia : era, într-adevăr curent în cameră ? Mai mult decît o înfiorare i se păruse o tresărire, dar dacă avusese cumva o clipă de tulburare — de teamă ? — acum era din nou stăpînă pe sine și la un moment dat o auzi rîzînd și spunînd (nu, nu avea deloc o voce neliniștită) : „Ascultați", dimpotrivă, era o voce îndrăzneață, aproape repezită, ca și cum atunci îi venise ideea în minte și se grăbea să o exprime „eu cred că am găsit cheia cu care s-ar putea descurca încîlceala asta : un telefon Mariei Teresa".

A spus-o exact cu aerul de a impune o propunere, avînd certitudinea că o și vede, că o știe deja acceptată, și mai întîi o priviră surprinși, iar Massimo, care părea luat pe neașteptate, întrebă : „Și cine e Maria Teresa ?" și maică-sa schiță din nou zîmbetul ei vindicativ sau în orice caz pe deplin satisfăcut și spuse cu o liniște detașată : „Cum cine e Maria Teresa : sora lui Giovanni, nu ?" și el o privea acum fericit să o vadă atît de sigură de sine încît să adauge zîmbetului ei o expresie ironică atunci cînd Massimo, care nu-și revenise din uluială, insistase : „Și ce legătură are cumnata ta cu povestea asta ?", și atît de sigură de sine încît să amîne într-adins momentul răspunsului, așteptînd ca și ceilalți să-și întoarcă ochii spre ea, fixînd-o cu o unică privire interogativă, care părea să acompanieze ca un cor vorbele lui Max, repetîndu-le. În unele privințe îl imita fățiș pe tatăl ei, „marele bătrîn", amîndoi fiind înclinați să etaleze o doză bună de infatuare. Așa că numai după ce se convinsese că, într-adevăr, interesul celor prezenți se îndreptase definitiv asupra persoanei ei, explicase impasibilă : „Cum ce legătură

are? Soţul Mariei Teresa e avocatul Curiei: şi o intervenţie de-a lui pe lîngă judecătorul de instrucţie, sau, şi mai mult, chiar intervenţia Curiei, a cardinalului în persoană, poate, fără îndoială, să-l oblige la decizii mai blînde..." şi îl privise pe „marele bătrîn", pentru că înainte de toate de la el aştepta reacţia şi aprobarea: şi de îndată ce o obţinu — dar mai întîi avu loc o mică polemică în legătură cu cele spuse, care de altfel intra în regulile ceremonialului — în adîncul ochilor i se aprinse o scînteie.

Numai că euforia maică-si a fost de scurtă durată: fiindcă după numai cîteva clipe, bunicul făcu un semn cu mîna, apoi spuse: „Sînt mulţumit că am prevăzut concluzia întrunirii noastre" şi avea aerul celui care, în sfîrşit, face suma dezbaterilor şi anunţă hotărîri irevocabile: în birou se restabili tăcerea, unchi şi veri îşi luară din nou cu toţii expresia umilă pe care învăţaseră să şi-o compună la perfecţie după atîţia ani de antrenament şi de supunere tacită: feţe atente, indiferente, inexpresive, de oameni goliţi deodată de întreaga lor personalitate, pentru că în asta consta răutatea „marelui bătrîn", îi ocrotea prea mult făcîndu-i neputincioşi... Doar mama lui încerca uneori să adopte o atitudine în contradictoriu şi să judece cu propriul ei creier înainte de a se da bătută laolaltă cu ceilalţi, iar acum se şi afla în stare de alarmă, asculta cu aerul celui care a şi găsit o obiecţie de făcut: dar probabil că nici ea nu prevăzuse cuvintele bunicului şi, hotărît, nu se aşteptase la o asemenea concluzie: „Asta mi-a confirmat că am văzut lucrurile aşa cum trebuie consultîndu-l pe Bellini şi rugîndu-l să se ocupe de caz chiar înainte de a fi hotărît aici împreună: realitatea

e că situaţia nu suporta amînare, şi în privinţa asta aţi fost cu toţii de acord..." nu era vorba de o justificare, îi plăcea doar să prelungească clipa victoriei, a puterii lui, recunoscută, acceptată şi temută de către ceilalţi, dar se vede că la un moment dat citise decepţia de pe faţa fiicei sale, pentru că deodată se întrerupse şi adăugă, îndreptîndu-se spre ea cu un zîmbet larg: „Ce e, Costanza? Ideea nu te mulţumeşte?"

Acum Piero se uita la maică-sa şi ar fi vrut s-o facă să simtă sprijinul lui, complicitatea lui, o îndemna din ochi să nu cedeze, cel puţin nu imediat, dar ea părea că, dimpotrivă, se bîlbîie — se vedea că era foarte dezorientată — fiindcă nu putea să-şi închipuie cum, după ce pierduseră o după-amiază întreagă pentru a cîntări împreună oportunitatea acelui pas, tatăl ei luase singur măsurile, dinainte. „Nu-i vorba de asta; dar mă întreb: Bellini e omul potrivit? Nu mă refer la autoritatea numelui, de care nu se poate îndoi nimeni: ca pregătire însă... nu e puţin cam de modă veche, puţin depăşit?" Şi ca să aducă din nou în discuţie hotărîrea, ea punea pe tapet cabotinismul lui Bellini, care, de fapt, era recunoscut de toţi ca fanfaron, cum de altfel, la început, admisese şi bunicul: „E puţin grandilocvent, e adevărat, dar în cazul nostru e avocatul care ne trebuie tocmai pentru autoritatea de care se bucură. Lăsînd la o parte că am ştiut să-l stimulez aşa cum trebuie, şi astăzi cred că a şi avut o primă întrevedere cu Fabrizio, aştept să-mi telefoneze, mai tîrziu, rezultatul..." „Marele bătrîn" învinsese fără nici un efort: nici pomeneală să se mai pună în discuţie mandatul lui Bellini! Dar poate că ea nu

voia să pună în discuție decît faptul că s-a dat un mandat fără să fie consultată, sau cel puțin nu voia să lase celorlalți impresia că nu i se ceruse părerea în prealabil, și acum chiar îi era puțin milă de ea ; ședința fiind acum încheiată, se ridicaseră cu toții să-și ia rămas bun, iar ea, în timp ce-și punea mănușile — din gesturile repezite se ghicea cît era de nervoasă și că nici acum nu accepta capitularea — spuse : „În orice caz, astă-seară eu tot îi telefonez Mariei Teresa : sînt sigură că o să iasă ceva și de acolo... Marcello e un om influent, nu trebuie să subestimăm o intervenție pe lîngă Curie sau să-i dăm cu piciorul..." Îi rămînea cel puțin consolarea de a fi vorbit ultima : e trist să recunoști, dar într-adevăr îmbătrînea, și poate tocmai fiindcă îmbătrînea nu suporta să piardă în anumite situații. *Dar lumea e schimbătoare, mamă, astăzi pierzi, mîine cîștigi ; și, hai, de ce să nu dovedești un dram de umor sau de indiferență ?* În felul lui căuta să o consoleze : pe scări, îi spuse în șoaptă : „Da, poate că nu-i rea ideea să vorbești cu Marcello Testa", dar ea nu răspunse zîmbetului lui, în clipa aceea părea că nu are încredere nici măcar în propriul ei fiu.

Joi seara

Spărgătorul acesta de nuci, un dar din partea lui Massimo Sangermano, adus dintr-una din călătoriile sale în Orient (și cui, dacă nu lui Massimo Sangermano ar fi putut să-i treacă prin minte o idee atît de neghioabă ?), îl socotise întotdeauna de un foarte prost gust, dar acum ajunsese să-l deteste : era din lemn de culoarea coajei de castană, iar cele două mînere cu ajutorul cărora se spărgea fructul, nucă sau migdală uscată sau orice alt sîmbure, aveau forma o două picioare de femeie, întregi și perfecte : începînd cu vîrful degetelor, continuîndu-se cu gleznele subțiri, cu rotunjimea pulpelor, apoi mai sus, spre rotula genunchilor, mereu mai sus, pînă la coapse, partea superioară unde, la unirea cu șoldul — și aici, slavă Domnului, acel oribil flecuștet se termina, cele două pîrghii fixîndu-se într-un fel de bazinaș — se așeza într-o șagrinatură de fier fructul ce trebuia spart : astfel că mîncatul unei nuci la masă devenea aproape un act obscen. În ceea ce o privea, ea nu-l folosea deloc, pe cînd Marcello, de fiecare dată după prînz, simțea un fel de plăcere (revanșă ?) să-și piardă vremea cu unealta asta, alegea cu meticulozitate din coșulețul de răchită nucile sau migdalele sau orice alt sîmbure oarecare, desfăcea cele două picioare de lemn, așeza în partea de sus, ca într-un fel de cochilie,

fructul pe care voia să-l spargă, închidea binişor picioarele, zăbovea puţin fixîndu-le, cu gîndul cine ştie unde — dar ea putea uşor să ghicească la ce se gîndeşte — şi apoi ţac, se auzea o trosnitură seacă, plină de cruzime, care făcea totdeauna ca fărîmiturile de sîmbure şi de coajă să se împrăştie pe faţa de masă, iar ea închidea ochii, speriată, dar şi pentru că nu voia să surprindă licărirea disperată care, pentru o clipă, strălucea pe lentilele lui Marcello.

Astfel că, de îndată ce soţul isprăvea masa şi apuca execrabilul obiect, ea căuta întotdeauna, dintr-o pornire de dispreţ care acum începuse să semene cu ura, cel mai neînsemnat pretext ca să se retragă şi să nu fie obligată să asiste la acel soi de ritual. De data asta avusese mai mult noroc : tocmai cînd Armida se pregătea să servească fructele, fusese chemată la telefon şi, deci, obligată să se ridice şi să treacă în camera de alături şi s-o asculte cu răbdare pe Costanza care, la celălalt capăt al firului, nu mai isprăvea cu vorba şi cu rugăminţile în legătură cu povestea vărului ei Fabrizio. Dar după-aceea, intrînd din nou în sufragerie şi apropiindu-se de masă (Marcello nu putea s-o vadă, pentru că uşa care dădea în camera unde era instalat telefonul se afla în spatele lui, deşi e clar că o auzise venind), îl găsise strîngînd încă între degete spărgătorul de nuci cu un întîrziat şi abia perceptibil tremur al mîinilor parcă jenate, şi ea ar fi vrut să i-l smulgă din mîini odată pentru totdeauna şi să-l arunce peste balcon, exasperată şi indignată, sau pur şi simplu chinuită, nici ea nu mai ştia, dar era

limpede că vocea-i tremura puţin cînd spuse, aşezîndu-se din nou : „Era Costanza."

Ţac ! zgomotul nucii strivite umplu şi amplifică liniştea ce se aşternuse după cuvintele ei : dar era o nucă stricată, pe jumătate seacă, şi el o dezghiocă cu degetul dînd la o parte, spre marginea farfuriei, firimiturile aproape pulverizate, cenuşii şi mucegăite, apoi îşi cercetă buricul degetului murdar înainte de a şi-l şterge, atent, cu şerveţelul. „Şi ce voia ?" Din fericire ea avusese timp să se liniştească şi să-şi recapete vocea calmă, fiindcă, într-adevăr, de acum tot nu mai avea nici un rost să se necăjească. „Voia să-mi vorbească de Fabrizio, de Fabrizio Sangermano : în legătură cu accidentul soţiei lui. Se pare că judecătorul însărcinat cu cercetările vrea să-l acuze de asasinat cu premeditare, am mai discutat despre asta, nu ? s-a scris şi în ziare... Şi Costanza mă întreba dacă tu, cu legăturile pe care le ai la Curie, cu autoritatea ta, n-ai putea să intervii sau să faci ceva, pentru ca să nu..." Dar el o întrerupse rîzînd : „Ce, le e frică să nu ia amploare scandalul ?" Şi ea zîmbi.

Zîmbi şi îl privi, fără să spună nimic, ca şi cum ar fi vrut să-l determine să-şi dea seama de propria-i imprudenţă : putea oare să fie chiar atît de nesăbuit şi să se expună în asemenea măsură ? Sincer vorbind, siguranţa lui Marcello era mai mult decît supărătoare, era jignitoare, o continuă sfidare faţă de un minimum de prudenţă pe care chiar şi cel mai elementar bun-simţ îl sugera în situaţia lor : numai că de foarte multe ori tocmai acest exces de încredere provocatoare dezvăluia pînă la urmă un fond patetic, demn de compasiune, şi din pricina

asta era dezorientată, şi aşa cum n-ar fi fost în stare să ascundă o dată pentru totdeauna într-un ungher al casei acel odios spărgător de nuci, pentru ca, în sfîrşit, să nu-l mai folosească, sau cel puţin să nu-l mai folosească în faţa ei (de fapt, cît putea să mai dureze un astfel de supliciu ?), nu era acum în stare nici măcar să-l mai judece... Biata Valeria, nu avea perfectă dreptate să-i spună că e proastă, să-i repete cu încăpăţînare şi chiar cu oarecare agresivitate *nu vrei să te hotărăşti ? nu vrei să deschizi odată ochii ?* În ultimul timp îi răspundea doar printr-un zîmbet, cu aerul misterios al femeii care se ştie superioară, ca şi cum ar fi vrut să-i dea de înţeles că în sinea ei urzeşte cine ştie ce planuri, cînd de fapt era singura atitudine posibilă în toată povestea asta, mai ales după revoltătoarea întîmplare cu Armida, întîmplare ce îşi impusese, şi reuşise, să n-o destăinuie niciodată nimănui, nici măcar Valeriei : şi Valeria murise fără să afle că de acum nu se mai putea face nimic din moment ce el, Marcello, se şi hotărîse mai dinainte, chiar duminica trecută discutaseră iar despre asta, şi e uşor de imaginat că, avînd în vedere relaţiile lui la Curie, încheierea procesului nu putea fi decît pe deplin satisfăcătoare. Amintirea Valeriei o tulbură, aşa că spuse : „Ştii, pentru că, într-adevăr, trebuie să fie vorba de o nenorocire, sînt sigură de asta." Şi din nou Marcello, care părea că nu ştie cu nici un chip să se stăpînească, pentru a înlătura bănuiala că ar face-o dinadins, numai ca s-o umilească, izbucni într-un hohot de rîs, ceea ce, în orice caz, ţinînd seama de subiectul discuţiei, şi mai fiind şi o moartă în cauză, era cel puţin deplasat.

„O, desigur, există o mie şi unul de feluri de a te debarasa de o soţie fără să recurgi la delict."

Şi atunci ea, n-ar fi putut spune dacă ascultînd de un instinct sau de un anume calcul, fie şi inconştient, sau pur şi simplu făcînd un gest mecanic, ea a fost cea care, în clipa aceea, a întins mîna să ia spărgătorul de nuci, căutînd în acelaşi timp în coşul de răchită o migdală : o introduse exact în punctul unde trebuia, între cele două picioare de lemn, în şagrinatura de fier, lovi scurt şi precis — nu se auzi decît un pîrîit — apoi scoase atentă sîmburele din învelişul plesnit, îl curăţi cu migală de pieliţa lui granuloasă aproape aurie (părea un ovul, între degetele ei : alb, intact, lucios), îl privi o clipă înainte de a-l duce la gură.

Marcello se înroşise, împăturea şerveţelul împingînd totodată cu zgomot scaunul pe pardoseală ca să se ridice. „Ei ? Pleci ? Şi dacă telefonează iar Costanza, ce să-i spun ? Te ocupi de problema asta ? Pe judecător îl cheamă Marino, Renato Marino." El îşi regăsi tonul detaşat şi liniştit pe care-l folosea în mod ostentativ cînd discuta probleme profesionale : îi spuse că o să înceapă să ia informaţii, dar fără să promită nimic : era vorba de o chestiune delicată şi voia mai întîi s-o studieze bine el singur, să-i fie limpede. Apoi ea rămase singură, aşezată la masă, plimbîndu-şi şovăielnic degetul pe margareta albă, mare, brodată în relief, de pe faţa de masă din pînză fină, verde, şi Valeria, dar n-a murit ?, strigă furioasă, iar ea nu ştie cum să-i calmeze criza de nervi : „Sînt însărcinată ! Însărcinată, înţe-

legi ? Mă obligă să mai fac un copil, vrea să mă urîțesc. Dar n-o să mă mai atingă ! N-o să mă mai atingă !"

Și cu vîrful aceluiași deget șovăielnic, abia atingîndu-l, regla binoclul ca să prindă mai bine imaginea, pînă cînd, ieșind dintr-o masă confuză, care părea aproape sidefie, în obiectiv începu să se contureze din ce în ce mai limpede, în toate detaliile, pe un fond care acum nu mai era cenușiu, ci verde — un petec de pajiște întins, pătrat, ca o față de masă — un grup de margarete înalte ce se legănau pe tulpine, albe, mari, cărnoase, încît ți se părea că dacă ai întinde mîna le-ai putea atinge. Apoi îl orientă ușor spre dreapta, peste pajiște, către boschetul de eucalipți, încadrînd grupul de soldați și de grăjdari și vreo cîțiva cai încă neînșeuați, care băteau hieratic din copite, frămîntînd pămîntul, avînd niște ochi umezi și goi, după aceea prinse, rînd pe rînd, ca și cum ar fi căutat ceva — acum binoclul era perfect pus la punct și nu mai trebuia să-l regleze — podiumul arbitrilor de curse, care stăteau în picioare în fața parapetului între niște steguleţe ușoare și unduitoare. Un megafon aduse pînă la ea vocea starterului care anunța, în sfîrșit, prima cursă a primului călăreț, și ea așteptă ca, foarte curînd, să-i apară în obiectiv, pentru a saluta publicul înainte de a parcurge traseul cu cele nouăsprezece obstacole, acest căpitan român care deschidea cursele, și continua să țină cu disperare binoclul lipit de ochi, nu atît din nerăbdarea de a urmări cursa, cît datorită iluziei că e într-un fel ascunsă, sau dacă nu chiar ascunsă, prinsă de această ocupație care o cruța de oboseala unei conversații cu Molteni și Valeria, între care era așezată.

Dar iluzia nu dură mult : abia se auzi ropotul aplauzelor salutînd intrarea primului concurent — mulțimea mai era încă absorbită de preocupări mondene și doar dintr-un singur sector al tribunei, cel mai apropiat de punctul de plecare, se înălțară aplauzele care printr-un joc de ecouri se răsfrînseră din nou în aer cu o rezonanță ciudat de festivă — că Valeria îi și smulse binoclul din mînă să se uite și ea, astfel că se pomeni deodată descoperită, clipind un moment din ochi spre a se obișnui parcă să privească din nou lucrurile de la o altă distanță : mai întîi de toate băgă de seamă că Molteni nu urmărea deloc cursa, sau mai bine zis o urmărea prin ea, ațintindu-și privirea în ochii ei ca într-o oglindă și mulțumindu-se să surprindă în retina ei rapida succesiune a imaginilor — a călărețului în uniformă albastră cu fireturi roșii, aplecat mult, prăbușit parcă, pe spinarea calului : imaginea animalului în clipa în care, cu picioarele dinapoi contractate, își lua avînt pentru a sări, unul după altul, palisada, gardul de mărăcini, șanțul, zidul, groapa cu apă, într-o liniște plină de nesiguranță în care se auzea distinct bubuitul înfundat al pămîntului sub loviturile astmatice ale copitelor și ale bulgărilor care țîșneau în urmă, recăzînd apoi cu un ușor răpăit — iar din expresia feței ei, a Mariei Teresa, să-și dea seama de fiecare dată dacă obstacolul fusese trecut cu succes, sau dacă, dimpotrivă, călărețul își atrăsese vreo penalizare.

Valeria, în schimb, urmărea cursele cu o atenție încordată care dezvăluia mai ales bucuria aproape copilărească de a se afla acolo : ceruse pînă și programul ce se distribuia la casa de bilete, și acum însemna zeloasă în dreptul numelor diferiților călăreți penalizările fiecăruia, totalizîndu-le, cît și concurenții calificați pentru un eventual baraj, și unde era mînia întunecată, devastatoare, care numai cu o oră înainte, acasă, cînd îi spusese că e din nou însărcinată, îi răvășea fața, de obicei zîmbitoare și sigură ? (Da, venise la Napoli anume să consulte un obstetrician, care îi confirmase, în loc să-i risipească, așa cum sperase, bănuielile, și atunci nu găsise altceva mai bun de făcut decît să vină la ea și să-și verse necazul împotriva lui Fabrizio, necaz care nu pornea, sau nu pornea numai din neplăcerea de a se ști însărcinată, ci constituia prilejul cel mai potrivit pentru a lăsa, în sfîrșit, să explodeze o aversiune acumulată de-a lungul unor luni, sau poate ani, de înfrîngeri și dezamăgiri. Și abia la sfîrșitul acelei haotice descărcări păru să bage de seamă că Maria Teresa era pe picior de plecare — „Mă duc la Agnano, vrei să vii și tu ? sînt cu mașina și diseară te conduc la Cales" — și, firește, acceptase pe loc invitația, dintr-un fel de răzbunare împotriva propriei claustrări dar și, se înțelegea, din plăcerea de a petrece o după-amiază așa cum visase poate odată să trăiască.)

Numai că ea, Maria Teresa, nu-și închipuise că o să-l întîlnească la hipodrom și pe Franco Molteni : care imediat se îndreptase spre ea s-o salute, desprinzîndu-se din acea plăcută și stufoasă rumoare ce părea contrapunctul simbolic, sonor, al frunzișului întrerupt de ochiuri de lumină și umbre pe care soarele, străbătînd prin pletele copacilor, îl reconstituia în mulțimea zîmbitoare, elegantă și oarecum frivolă, de tinere femei îmbrăcate în stofe cu imprimeuri colorate și de bărbați tineri sau plini de tinerețe, cu pielea de un bronz auriu a celor care și-au petrecut vacanța la mare, părînd cu toții mulțumiți de a se reîntîlni după despărțirea estivală și de a-și relua fiecare viața obișnuită, cu munca și cu obligațiile ei, mai mult sau mai puțin mondene, și apropiindu-se de ea de parcă pînă acum această mulțime în mijlocul căreia se învîrtise nerăbdător ar fi contat pentru el numai fiindcă aici putea să o întîlnească pe ea, pe Maria Teresa. Și acum că o întîlnise i se citea în ochi o timidă și gingașă fericire.

Faptul că de cîtva timp Molteni, pe care-l cunoscuse într-o seară în casa unor prieteni, îi făcea o curte pe cît de potolită și discretă în aparență, pe atît de pasionată în sufletul lui, și că acum dădea peste el aproape sistematic de cîte ori se ducea undeva — chiar și atunci cînd hotărîrea în privința locului era luată în ultimul moment — la un concert, la teatru, la clubul „Italia", al cărui membru era și el, sau la o cafenea, dacă nu-l întîlnea pur și simplu pe stradă (ca și cum printr-un fel de telepatie — *telepatia îndrăgostitului,* își spunea cu satisfacție — ar fi izbutit să ghicească sau să prevadă itinerariile și programul ei) putea să fie și un motiv de mulțumire, mai ales dacă îl confrunta cu raporturile existente între ea și Marcello : cu toate că nu o dată, cel puțin la început, se temuse chiar că ar putea să fie vorba de o situație provocată, fie și în mod inconștient, de ea. Acum însă trebuia să-l prezinte

Valeriei și deodată încerca un sentiment, absurd, se înțelege, de jenă, sau, mai precis, ca și cum ar fi existat o legătură, lucru la fel de absurd la urma urmelor, între vizita cu totul neașteptată a Valeriei, transformată de ea într-o invitație pentru această după-amiază la curse, și muta, radioasa prezență a lui Molteni : din cauza asta urmărea cursele distrată, nu, nu distrată, dimpotrivă, cu un fel de tensiune gratuită ; din fericire, călărețul acela — foarte tînăr, blond, aproape un copil, unul dintre puținii concurenți, care nu era îmbrăcat militar, ci cu tradiționala uniformă a jocheilor : cizme de marochin, pantaloni alb-ivoir și jachetă roșie, gen redingotă, strînsă pe talie, și o șepcuță de catifea neagră cu panglica sau codița sau cordeluța aceea care-i atîrna pe ceafă — căzuse de pe cal pe neașteptate, chiar în fața tribunei centrale, și un om de serviciu împreună cu un soldat alergau să-l ajute, dar el se ridicase singur și, șchiopătînd, își scutura cu gesturi stîngace mîneca jachetei murdară de țărînă și căuta cu privirea animalul care-l trîntise, vrînd să-l încalece și să-și reia cursa (la următorul obstacol însă era să cadă iar, așa că a fost nevoit să renunțe și să se retragă), dar ea găsise în sfîrșit prilejul să strige, să se elibereze de strigătul care-i izbea gîtlejul sugrumat, și acum paloarea își găsea o justificare, nervozitatea un motiv : de ce avusese atunci momentul acela de neașteptată slăbiciune ? De ce — nu-și va ierta niciodată — vorbise, după ce trei ani suportase totul, distrugînd tocmai tăcerea aceea care, într-un anume fel, însemna de fapt pentru ea un mijloc de protecție și un sprijin ?

Molteni ținuse să le conducă la bufet să bea o cafea, și acolo, lîngă bar, ședea o fetiță necunoscută, durdulie, cu codițe negre lipite de obraji, care lingea cu încîntare o înghețată, și ea o fixase, la început ca din întîmplare, zîmbind, apoi din ce în ce mai stăruitor, pînă cînd n-o mai văzu (dar era tot acolo, în fața lor, mîncînd metodic din cornetul vîrfuit cu frișcă ce-i lăsase o mustață groasă, albă, deasupra buzei superioare), și atunci se întorsese spre Valeria cercetîndu-i corpul zvelt și privit din profil, plat, dar megafonul care difuza, deformînd-o, vocea arbitrului de curse ce comunica punctajul obținut de călărețul ce tocmai terminase, tot un ofițer român, acoperise, sau trezise din nou ?, vocea Valeriei, pe care o mai auzea încă înăuntrul ei, plină de indignare împotriva soțului — n-o să mă mai atingă ! n-o să mă mai atingă ! — și fusese oare o nevoie de consolare ? o invitație la toleranță, confruntînd situațiile lor ? sau, poate, o modalitate neprevăzută și pînă în clipa aceea ignorată de a găsi ea însăși o mîngîiere ? Profitase de momentul în care Molteni se îndepărtase de ele îndreptîndu-se spre casă pentru a plăti consumația, ca să-i spună repede, în șoaptă, dar cu zîmbetul și tonul degajat, necăutat, al celui care face o propunere fără nici o importanță în timpul unei conversații de salon : „N-ai vrea să rămîi să dormi la mine în noaptea asta ? Lui Fabrizio am putea să-i telefonăm. Marcello e la Roma și nu se întoarce astă-seară. Așa că n-aș fi nici eu singură. Și, în afară de asta, trebuie să-ți vorbesc.“ Ultimele cuvinte fuseseră cele care o angajaseră, iar acum Molteni se întorcea cu fisele și cu bacșișul pregătit, apropiindu-se de bar unde, pe etajerele din spatele chel-

nerului ocupat cu servitul, într-un zgomot continuu de ceşti şi pahare, se aliniau sticlele de oranjadă, de citronadă, de suc de mentă, un şir de culori frapante şi chiar şi verdele cărnos al arborilor ce închideau spaţiul jur împrejur, ca un bazin, era o încîntare să-l priveşti profilat pe cerul albastru şi limpede unde doar în depărtare vreun cirus plutea leneş, alb şi spumos, dar ea nu mai putea să-şi înghită cuvintele aşa cum înghiţea în clipa aceea, încet, cu sorbituri mici, cafeaua reconfortantă şi concentrată oferită de Molteni care, nu numai că nu-şi ascundea aerul aferat de curtezan statornic, dar părea chiar fericit, iar acum nu mai avea nici un rost să se căiască. *Trebuie să-ţi vorbesc :* şi acum trebuia să-i vorbească şi nici măcar nu-i trecea prin cap să născocească ceva, o poveste la întîmplare, care să servească drept justificare faţă de Valeria pentru invitaţia făcută : *trebuie să-ţi vorbesc* însemna că s-a şi compromis pe jumătate, era un fel de destăinuire care de cîteva ore anticipa alta, mai spinoasă şi mai dificilă, destăinuire care le-ar fi ţinut treze o bună parte din noapte în căutarea unei căi de ieşire.

Nu numai atît : dar, reîntorşi la locurile lor, i se părea că Valeria urmăreşte cursele cu mai puţin interes faţă de zelul arătat înainte : ca şi cum s-ar întreba, cu privirea mai neliniştită, cu obrajii uşor aprinşi şi cu o imperceptibilă strălucire a pielii care trăda excitaţia provocată de propunerea ei — încît lăsa impresia că profitase de pauza la bufet ca să-şi fardeze faţa, pleoapele şi buzele ca să se întoarcă în tribună mai strălucitoare şi mai proaspătă graţie culorilor suave ale unui machiaj perfect — despre ce anume ea, Maria Teresa, avea să-i vorbească acasă.

Şi de fapt, prinsă de această nouă curiozitate, mai feminină, şi indiferentă acum la spectacolul care se desfăşura pe hipodrom în lumina încremenită, tăioasă, ce dădea lucrurilor din jur un relief orbitor — perdeaua de pini şi eucalipţi în fund, călăreţii, toţi frumoşi şi virili prin felul cum călăreau acele superbe animale, într-un buestru maiestuos în clipa intrării pe pistă, apoi gata să-şi ia avînt, să ţîşnească înainte ca nişte proiectile, să sară, rînd pe rînd, obstacolele cursei cu un efort care nu se făcea vizibil decît în firul de bale din jurul zăbalelor, sau în petele de sudoare, mari şi difuze, de pe crupe — era preocupată îndeosebi să ghicească ce anume voia să-i spună Maria Teresa, întorcîndu-se din cînd în cînd s-o privească pentru a ghici din expresia ei ceea ce credea (sau născocea) că ar trebui să fie sau că ar putea să fie subiectul destăinuirii. Dar ea se străduia să afişeze o figură impenetrabilă, fără gînduri sau necazuri, arătînd un interes îndoit pentru curse, cărora de fapt nu le dădea nici o importanţă, cu atît mai mult cu cît Valeria se întorcea uneori spre Molteni cu un aer întrebător, ba chiar, s-ar fi putut spune, aluziv, dar din fericire Molteni stătea între ele neştiutor şi fără să observe nimic. În orice caz, Valeria ajunsese probabil la o concluzie proprie, şi acum se arăta mulţumită, o văzu chiar zîmbind unei satisfacţii interioare (se mai gîndea, în clipa aceea, la copilul pe care-l purta în pîntece ?) : şi cînd, mai tîrziu, acasă, după cină, ea repetă : „Trebuie să-ţi vorbesc“, simţindu-se încurcată şi parcă speriată, Valeria aprobă din cap şi consideră că o ajută luîndu-i-o înainte : „Eşti îndrăgostită de arhitect, de Molteni ?“ Atunci zîmbi, clătinînd din

cap : da, în toată povestea asta intra și Molteni, într-un anume fel, dar nu era vorba chiar de el. „Nu, spuse, e altceva", și începuse să povestească de la capăt.

„Apropo, voiam să-ți spun", Armida tocmai ieșise din salon după ce servise ceaiul, abia tîrîndu-și, în penumbra după-amiezii, pîntecul mare, ofensiv, cu o indecență și o atitudine care deveneau cu fiecare zi mai provocatoare, de sfidare, de continuă și de mocnită amenințare, „că l-am întîlnit ieri pe Monsenior Giordano : mi-a confirmat că procesul va merge bine și că vom avea sentința înainte de Paști".

La ce oră, exact, pronunțase Marcello cuvintele acelea ? În orice caz, tîrziu după-amiază, spre seară, din moment ce erau la ceai, străini unul de altul și totuși politicoși, plini de amabilități reciproce, și nu atît din ipocrizie, cît mai degrabă dintr-un fel de masochism involuntar care izvora din respectul față de anume reguli sau, și mai bine spus, din convingerea că tocmai corectitudinea rece a raporturilor lor exterioare ar sublinia, și în același timp i-ar ajuta să întrețină indiferența din ce în ce mai evidentă a sentimentelor lor. Poate că în clipa aceea Valeria și fusese lovită de glontele scăpat fără voie din pușca lui Fabrizio, poate că era acum la spital, un corp fără viață așezat provizoriu pe masa de marmură a camerei mortuare, în cămăruța de la demisol, în spatele curții interioare, unde în dimineața următoare trebuiau să vină rudele să o vadă, nu ale ei, care erau încă la Milano, rudele lui Fabrizio,

Sangermanii, defilînd parcă neîncrezători și tăcuți prin fața acelui corp care peste puțin timp urma să devină cîmpul de lucru și de explorare al medicului legist.

La ce oră, precis, murise Valeria ? Se înțelege, cele două evenimente nu aveau nici o legătură, adică accidentul de vînătoare atît de cumplit și comunicarea pe care i-o făcuse Marcello între două sorbituri de ceai ; totuși i-ar fi făcut plăcere dacă, reconstituind, ar fi putut să descopere o coincidență mai mult sau mai puțin aproximativă, dacă, în vreun fel, orele — ora morții Valeriei în pădure și a informației plină de calm a lui Marcello, în salon — s-ar fi combinat întîmplător printr-un ciudat joc al destinului. Lor le telefonase, seara tîrziu, fiul lui Giovanni comunicîndu-le vestea : priveau la televizor fără nici un interes, în așteptarea ultimului telejurnal, aceeași plictisitoare și interminabilă cronică a evenimentelor sportive ale duminicii, Armida se culcase și probabil că o trezise țipătul ei la telefon, pentru că, firește, la cuvintele lui Piero, ea țipase : așa că Armida apăruse imediat în prag, în cămașă de noapte cu un șal de lînă pe umeri, cu brațele încrucișate pe piept și mîinile ascunse la subsuoară, cu bigudiurile ca niște grotești cîrnăciori cilindri din plastic albastru perforat în jurul feței deformate de sarcina avansată, cu un aer mai degrabă curios decît speriat : „Ce-i ? s-a întîmplat ceva ?" Își luase de acum o atitudine de stăpînă, se simțea în siguranță, da, și protejată, iar Marcello, roșu ca racul și încurcat, de parcă s-ar fi rușinat de prezența Armidei, în prezența ei, care-și făcuse apariția fără pic de rușine, de respect sau de reti-

cență, cu îmbrăcămintea aceea atît de intimă, în cămășoiul lung pînă-n pămînt care îi sublinia sarcina cu o ostentație de-a dreptul respingătoare, se hotărîse, în sfîrșit, să se ridice și să vină la telefon. „Ce-i ? s-a întîmplat ceva ?" Repeta, fără să-și dea seama, cuvintele Armidei, și atunci ea fugise în dormitor și se prăbușise pe pat plîngînd : plîngea oare pentru Valeria sau pentru ea însăși ?

Poate că plîngea și pentru că simțea nevoia să se elibereze de tot ceea ce era tulbure în existența ei : ca și cum, într-adevăr, lacrimile ar fi reușit să o spele, să o purifice, să-i ia povara decepției acumulată zi de zi în anii ei de căsnicie : și cum avea impresia că de fapt abia acum cînd se elibera de ea îi realiza cu adevărat prezența și apăsarea, rămase uimită cum de putuse să o păstreze închisă în suflet cu atîta firesc încît nimeni, niciodată, nu bănuise și nu bănuia tragedia vieții ei, și însuși Marcello își crease, probabil, iluzia că aranjase lucrurile cît se poate de bine, cel puțin pînă în clipa cînd ea cutezase acea anemică tentativă de revoltă, în dimineața următoare, după ce se destăinuise Valeriei.

Da, aceasta fusese o greșeală a Valeriei : că o îndemnase să-i vorbească lui Marcello. N-avea nevoie să aștepte să se destăinuiască Valeriei ca să facă un asemenea pas : se gîndise ea singură, de mai multe ori, în acești trei ani. Și, desigur, nu fusese necesar să-l cunoască pe Molteni ca să găsească o justificare pentru pasul acela. Dacă nu se hotărîse niciodată să-i vorbească lui Marcello fusese și dintr-un fel de rezervă, poate și din timiditate, sau pentru că nu avea curaj să discute cu el deschis un subiect atît

de delicat. „Dar asta-i o prejudecată ! și pentru o prejudecată îți distrugi viața ?" De acord, Valeria avea de o mie de ori dreptate să-i reproșeze incongruența unei educații care se oprise la jumătatea drumului dintre anumite aparențe mai rafinate și sofisticate, lipsite chiar de prejudecăți, și un fond iremediabil burghez, ba mai rău, josnic, dacă nu chiar retrograd, dar de acum asta era, mai putea oare să se schimbe ? Și apoi ar fi trebuit să-i explice Valeriei, și cine știe dacă Valeria, cu mentalitatea ei practică și lipsită de complicații, ar fi reușit s-o înțeleagă, sau cel puțin s-o scuze, fără ca pentru asta să aducă iar în discuție aceeași odioasă chestiune a diferenței de deprinderi și de stil dintre Nord și Sud, fără să generalizeze — avea puțin mania asta — și fără ca dintr-un fapt absolut particular să scoată o regulă de ordin social, ar fi trebuit deci să-i explice cum de fapt fusese destinată acestei căsătorii cu Marcello Testa, rezervată, consacrată, spuneți-i cum vreți, încă din copilărie.

Nu, nu fusese vorba, și lucrul acesta Valeria îl știa destul de bine, îl știuse, nu fusese vorba de o logodnă din acelea lungi, extenuante, într-adevăr tipic medievale, dar din fericire astăzi pe cale de dispariție, cel puțin în mediul lor, o logodnă începută din adolescență ; fusese mai degrabă un fel de înțelegere tacită, în mod tacit acceptată în familie : ca fată, și apoi ca femeie, ea îl văzuse pe Marcello, înainte de logodna oficială, cam de vreo zece ori cu totul, ba chiar din cînd în cînd afla că e logodit cu alta, fără ca din cauza asta să se arate supărată sau geloasă, pentru că supărarea presupunea o deziluzie, pe care în realitate ea nu o încercase niciodată din moment ce

veştile acelea o lăsau indiferentă, iar gelozia implica totuşi prezenţa unui sentiment, ori ea nu-l iubea pe Marcello, nu-l iubise niciodată, se căsătorise cu el numai pentru că aşa fusese stabilit de alţii, cu mult înainte, iar acum avea douăzeci şi şapte de ani şi era singură, iar Giovanni şi Costanza o îndemnau să-şi facă o situaţie. Astfel că după aceea, cînd în sfîrşit se căsătoriseră, se trezise în braţe — oh, e doar un mod de a spune, se înţelege — cu un bărbat faţă de care era dispusă să manifeste o indulgenţă, sau în orice caz o îngăduinţă care aducea după sine şi sintetiza în mod perfect indiferenţa, deziluzia şi dispreţul. „Dar nici chiar pînă într-atît ! Oh, nu, scuză-mă, Maria Teresa : nici chiar pînă-ntr-atît !“ şi ea zîmbise la întreruperea, aproape brutală, a Valeriei : care o privea de parc-ar fi fost un monstru. Sigur, nici chiar pînă-ntr-atît : într-adevăr, la început încercase să dea atitudinii ei faţă de Marcello o aparenţă de răutate sau chiar de cruzime care, într-un anume mod, să contrabalanseze situaţia şi să-i asigure un fel de revanşă : dar poate că ar fi fost mai potrivit să-i replice Valeriei, care părea că într-adevăr nu izbuteşte să-şi revină din uluiala pe care i-o provocase destăinuirea ei, că, în concluzie, cheia acestei probleme fusese dată, probabil, de ce n-ar spune cuvîntul ? de o posibilă frigiditate a ei. Şi cel puţin acum soluţia ideală putea să fie următoarea : că Valeria să-i vorbească despre asta lui Fabrizio, Fabrizio lui Giovanni, şi astfel să pornească din partea altora iniţiativa de a pune capăt unei situaţii hibride ca a lor, şi n-avea importanţă dacă acest procedeu devenea încă un mod, ar fi comentat triumfătoare Valeria, de a se arăta

într-adevăr o autentică napolitană ! Oh, în noaptea aceea, influenţată de vorbele abile ale Valeriei, la un moment dat i se păruse totul atît de simplu şi atît de uşor de obţinut încît se hotărîse să-l înfrunte, şi deocamdată prima greşeală o comisese tocmai fiindcă-i vorbise chiar atunci, îndată după întoarcerea lui de la Roma, cînd de fapt, în ciuda îndelungatei discuţii cu Valeria, pînă noaptea tîrziu, numai şi numai despre acest subiect, nu era încă pregătită pentru o problemă care cerea mult mai mult tact, prudenţă şi abilitate decît dovedise ea, iar a doua greşeală fusese aceea că cedase la fel de pripit şi aproape fără nici o împotrivire — şi rezistenţă — promptelor şi previzibilelor reacţii ale lui Marcello : şi însemna că nu învăţase încă să-l cunoască, închipuindu-şi că totul poate fi reluat şi continuat ca mai înainte ; însemna că ignora cu bună ştiinţă cît de mult era el victima şi sclavul unui moralism ipocrit şi al îngustimii schemelor lui mintale, ca să nu-şi dea seama cel puţin că din momentul acela Marcello va rămîne cu obsesia unui scandal şi că nu va mai face altceva decît să caute să se pună la adăpost, încît dacă scandalul ar fi avut loc, să poată ieşi basma curată. Dar la urma urmelor ce importanţă mai avea acum pentru ea ? Molteni se căsătorise : şi poate că în lacrimile ei exista şi decepţia acestei „trădări“.

„Cum de ai ghicit ?“ o întrebase pe Valeria, surprinsă dar şi fericită, şi totodată puţin iritată că ghicise. „Crezi că era prea greu ? Nu s-a uitat nici măcar la o singură cursă, nu-şi mai desprindea ochii de la tine şi, pot să-ţi spun ceva ?, am impresia că şi

tu ești puțin îndrăgostită de el, sau, în orice caz, că ai putea foarte repede să te îndrăgostești", și în timp ce vorbeau și își făceau destăinuiri, camera era aproape în întuneric, în aer plutea un suav parfum de *Arpège*, iar ea, așezată în fotoliul de lîngă balcon, putuse cu multă ușurință și cu un gest destul de firesc să-și ridice puțin capul și să întindă o mînă prefăcîndu-se ocupată să potrivească mai bine un fald al perdelei pentru ca prin gestul acela să ascundă stînjeneala provocată de comentariul Valeriei, și poate și roșeața, deși Valeria, din locul unde stătea și cu penumbra care învăluia camera, n-ar fi avut cum să observe ; în orice caz, cuvintele ei îi făcuseră plăcere, cuvinte care-și avuseseră și ele partea de contribuție în a face mai concretă și mai ușoară posibilitatea soluției schițată de Valeria în noaptea aceea și, cîteva săptămîni mai tîrziu, formulată cu atîta înflăcărare de însuși Molteni, în mașină, în timp ce se întorceau împreună de la Cales. De ce-l respinsese atunci ? Și ce voia acum de la el ?

Vocea lui Molteni, la telefon, era joasă și răgușită, la început nici măcar nu i-o recunoscuse, întrebîndu-se nedumerită cine o fi acest necunoscut care-i vorbea cu tu. „Ești liberă, Maria Teresa ? Trebuie neapărat să-ți vorbesc, să te văd..." Apoi zîmbise. „Ah, dumneavoastră sînteți, domnule Molteni... dar ce s-a-ntîmplat ?" șarjînd imediat cu o voită emfază cuvintele și intonația ca să-l oblige să respecte regulile jocului. Dar el replicase : „Sînt aici la „Roșu și Negru ": n-ați putea să vă repeziți pînă aici ?", acceptînd doar pentru o clipă să treacă la „dumneavoastră" : pentru că imediat adăugase : „Trebuie să-ți vorbesc despre ceva foarte delicat și important...". Se ducea și ea din cînd în cînd la „Roșu și Negru" dimineața, cînd era timp frumos, să stea puțin la soare să se bronzeze și să bea un aperitiv, cu vreo prietenă sau singură, așa că n-ar fi fost nimic rău dacă acum l-ar fi luat pe Alfredo s-o ducă pînă acolo, și, natural, intrînd, putea să întîlnească prietenii cei mai neașteptați, cu care să rămînă și să schimbe două vorbe... în sfîrșit, cîntărea argumentele pro și contra acestei întîlniri ca să-i dea un aer cît se poate de nevinovat și întîmplător, deși mai apoi Molteni stricase totul cu gestul lui necugetat de a ieși din local — probabil că așteptase nerăbdător în spatele geamurilor — de îndată ce zărise automobilul trăgînd lîngă trotuar. Ea în schimb găsise calmul necesar să-i spună lui Alfredo : „Deci, poți să vii să mă iei peste o oră" și îi întinse mîna lui Molteni să i-o sărute cu o expresie uimită de parcă într-adevăr nu s-ar fi așteptat să-l găsească acolo. „Oh, domnul Molteni, dar de ce stați aici în ploaie, o să vă udați !" apoi intrase împreună cu el (dar nu ploua decît foarte ușor, o pulbere fină de apă care abia-i înroura părul cu minuscule picături de argint) îl urmase, învăluită în căldura plăcută din local, pînă la măsuța pe care el o ocupase, așteptînd-o, în fundul sălii.

Pe măsuță erau cîteva pahare de whisky, probabil că Molteni le băuse așteptînd-o, și o scrumieră în care, printre mucuri și scrum se înălțau ca tot atîtea mici spînzurători plate, uscate și roșii, un roșu ca acela al ciorapilor seminariștilor, toate chibriturile consumate pentru a-și aprinde țigările, și ea, așezată pe canapea, simțise mirosul de fum rece care mai stă-

ruia în jur şi, cu mîna încă înmănuşată, voise să împingă scrumiera pe marginea măsuţei, dar un chelner, care se şi apropiase să degajeze masa, o puse pe tava încărcată cu pahare goale, lipicioase, iar ea dorise o cafea şi Molteni comandă : „Două cafele : scurte" şi avea în continuare vocea aceea aspră şi o paloare neobişnuită pe faţa trasă.

Începu să-şi scoată mănuşile şi, privindu-l, îl întrebă : „Ei bine ?" şi atunci el spusese repede : „Maria Teresa, mă însor", iar după o clipă — primise bine lovitura ?, zîmbea cu destulă dezinvoltură ? — îşi pusese mănuşile peste poşetă, lîngă ea, înainte de a spune : „Felicitări", iar el continuase fără să ia în seamă întreruperea, cu aceeaşi voce gîtuită pe care o avusese şi la telefon : „Mă însor cu Beatrice Santasilia, e dorinţa mamei : dar dacă tu spui un singur cuvînt, încă nu-i prea tîrziu, retractez totul..." şi ea ratase şi această ultimă posibilitate continuînd să joace, fără convingere, rolul acela stupid de femeie de lume.

Dar se simţise rănită : rănită că el acceptase imediat situaţia : că se „consolase" atît de repede : că de fapt şi făcuse alegerea, fie şi numai în măsura în care accepta o alegere făcută în prealabil de maică-sa. De altfel, Beatrice sau alta, era absolut acelaşi lucru, şi ce voia acum de la ea, aici într-o cafenea, în faţa chelnerului care venea să aducă ce i se comandase şi cu toată lumea care pălăvrăgea în jurul lor ? Aerul era cald şi umed, simţea că-i ard obrajii, bău o sorbitură de cafea ca să-şi ascundă tulburarea, apoi puse ceaşca pe masă şi spuse : „Şi ce vrei de la mine..." în şoaptă, în sfîrşit, deprimată : nu, nu pentru că urma să se căsătorească, fiindcă nu

considerase niciodată posibilă ipoteza unui divorţ, ci pentru că încă o dată simţea că e singură. Şi apoi, să fim drepţi, ce-ar fi putut să-i spună acum lui Molteni ?

El aruncă ţigara, o aruncă pe jos de data aceasta, la picioarele lui, între pantofi şi nu în scrumiera, curăţată sau schimbată, pe care chelnerul o pusese pe măsuţă împreună cu cafelele şi pe care probabil că nici nu o văzuse pentru că nu-şi dezlipise privirea de la ea. „Iar o luăm de la cap, Maria Teresa ? Trebuie să-ţi repet că te iubesc ?" dar îl întrerupsese imediat, lucru pe care n-avea să şi-l ierte niciodată : „Asta nu te împiedică să te căsătoreşti cu verişoara ta", dar Molteni nu înţelesese că era o frază care o dezvăluia, care revela mînia, decepţia, gelozia poate şi un sentiment mai complex (*pot să-ţi spun ceva ?*, în noaptea aceea în glasul Valeriei vibra o siguranţă instinctivă : *am impresia că eşti şi tu puţin îndrăgostită de el, sau, cel puţin, că ai putea în curînd să te îndrăgosteşti...*) şi nu înţelesese că tocmai datorită acestei revelări, acum ar fi putut să insiste, să meargă pînă la capăt, să o determine să se compromită, să-i smulgă promisiunea că va divorţa, să o lege printr-o promisiune. Dar nu, pentru că se gîndea numai şi numai la el, pentru că nu mai vedea pe nimeni în afară de el însuşi, spusese : „Dar mă căsătoresc din disperare ! Pentru că tu nu vrei să faci singurul lucru logic şi înţelept ce se poate face în această situaţie !... şi ea îşi desprinsese privirea de la firul de fum albastru, lung, răsucit, care se ridica din ţigara aprinsă, aruncată pe jos şi luase iar în mînă ceaşca de pe măsuţă, o apropiase de buze, bînd în tăcere, cu ochii spre uşa de la ieşire, privind, sau

mai bine zis prefăcîndu-se că privește picăturile de ploaie care se prelingeau pe geamuri, scînteierea neîntreruptă a luminilor serii ce se lăsase pe nesimțite : farurile automobilelor ce înaintau în șir pe șoseaua de lîngă mare, colina din zare.

Vocea lui Molteni era amară. „Atitudinea ta nu înseamnă generozitate : e frică, mai rău, e lașitate... Te mulțumești să trăiești așa cum trăiești pentru că nu știi să te eliberezi de prejudecățile tale burgheze... ți-e teamă de critici, de comentarii, de bîrfelile care s-ar putea isca în mediul tău..." și, în sfîrșit, ea ridicase o mînă, vrînd parcă să-l oprească, dar imediat după aceea zîmbise. Nu-i totdeauna adevărat că iubirea idealizează : cîteodată vede proporțiile reale ; dar spusese continuînd să zîmbească : „Mediul meu e și al dumitale, mi se pare ; și acum de ce vrei să te arăți nepoliticos ? Cel puțin să rămînem prieteni", conștientă, în timp ce vorbea, de falsitatea cuvintelor ei, poate și pentru că revenise la „dumneata", dorind parcă să sublinieze distanța dintre ei. Dar Molteni o urmărise cu o privire plină de pasiune. „Pentru că trebuie să încerc să-mi explic atitudinea ta, înțelegi ? Să-mi fac o părere : ca să mă pot căsători cu Beatrice fără regrete, sau fără remușcări. Pe Beatrice o iubesc așa cum poți să iubești o verișoară alături de care ai crescut, dar din ziua în care mă voi căsători cu ea voi căuta să o iubesc ca pe o soție, sau cel puțin ca pe mama copiilor mei... Așa sînt eu, tu nu m-ai cunoscut îndeajuns... Dar de-aș reuși măcar să înțeleg de ce te încăpățînezi în acest sacrificiu absurd, inimaginabil, de ce accepți să trăiești cu totul în afara realității...", vorbind, o privea stăruitor și poate, tocmai pentru că o văzuse cum zîmbește tot timpul ascultîndu-l, cu o anume expresie pe care o crezu probabil distrată sau ironică, sau, în orice caz, ambiguă, dar care de fapt nu era decît expresia detașată și îngăduitoare — cel puțin așa presupunea că este — pe care se străduise să și-o compună cît mai bine ca să ascundă această nouă decepție, el adăugă cu o voce iritată, pălind : „Nu, nu o poți face pentru..." ea tresărise ; apoi spusese încet, în pauza stînjenitoare care urmă, ca și cum el ar fi fost pe punctul să-i explice, în sfîrșit, misterul unei comportări de care ea nu-și dăduse pînă atunci seama, din moment ce-i mărturisea că își storsese creierii ca s-o înțeleagă : „Pentru ce?"

Molteni continua să o privească cu un fel de detașare fascinată : spusese : „Nu, iartă-mă, Maria Teresa. Dar o clipă m-am gîndit chiar și la asta : că o faci pentru a-l domina, pentru a face din el un ostatic moral : din sadism, să zicem : ca să-l ai umil și supus și pe deplin în stăpînirea ta... nu, tu nu faci parte din categoria asta de femei" și ea găsise forța să-i replice, din nou cu zîmbetul acela infatuat și monden, care părea spontan poate pentru că nu cerea nici un alt efort decît acela de a întinde automat buzele (era de ajuns însă să-i privești ochii ca să-ți dai seama că nu era un zîmbet, era doar o grimasă izolată, circumscrisă în jurul gurii, și, sincer, nu înțelegea prin ce formă absurdă de automutilare sau de lene și perversiune mintală se încăpățîna în rolul acela de femeie care se joacă cu sentimentele altuia, și chiar cu propriile ei sentimente) : „Cine știe ?" dar fusese izbită de

cuvintele lui Molteni care, fără să vrea, repetase, mai mult sau mai puțin, ideile Valeriei, încît, la un moment dat, îi venea într-adevăr să se întrebe dacă nu cumva într-asta ar consta profunda, reala justificare a inexplicabilei ei atitudini în această chestiune.

„Vezi, Maria Teresa, acum el s-a căsătorit, *parce sepulto* : în ce măsură, iartă-mă dacă îți reproșez încă o dată, tu, cu comportarea ta absurdă, ai favorizat, dacă nu chiar provocat, căsătoria lui Molteni, cît puteai, în orice caz, să eviți lucrul ăsta, o știi mai bine decît mine, luînd inițiativa care trebuia luată atunci... Dar să-l lăsăm pe Molteni : să vorbim de tine, de Marcello. Vrei să-mi spui de ce te încăpățînezi să prelungești o situație care e pur și simplu ridicolă și insuportabilă ? Și-apoi, e-atît de demodat ! Măcar dacă ai avea vreun avantaj, aș înțelege..." Ea repetase surprinsă, întrerupînd-o : „Avantaj ?" Se plimbau prin grădină și tocurile ascuțite ale Valeriei, afundîndu-se în pămîntul înmuiat de apă, lăsau o dîră, un șir de urme mici și adînci ca găurile unui furnicar... „Sigur, avantaj : eu aș putea să găsesc o justificare faptului că suporți decepția unei căsătorii ratate numai în situația în care ea ți-ar îngădui să-l ai la mînă cu amenințarea unui șantaj, sau a unui scandal, în sfîrșit, să faci din el un mielușel blînd și ascultător, care să înțeleagă că poți oricînd să dai totul în vileag și să-l dezonorezi... și ar merita-o, da, da... Dar asta cu condiția să-ți iei tu libertatea de a-ți aranja viața, draga mea ! Nu spun bine ?" Ea aprobase din cap, ce altceva ar fi putut face acum ?, cu aerul

că lasă baltă un subiect care, într-adevăr, începea să o obosească, aprobase în tăcere, înfrîngîndu-și pornirea de a-i spune ce are pe suflet, odată pentru totdeauna, ca în felul acesta să se descarce, și să n-o mai chinuiască atîta, cealaltă complicație, grotescă și murdară, povestea cu Armida. Despre asta nu-i vorbise, doar dintr-o rămășiță de demnitate față de ea însăși, pentru că amestecul altora, fie și numai al Valeriei, care de altfel cunoștea emoționanta ei dramă, să nu devină un fel de complicitate, în ceea ce-l privea pe Marcello, se înțelege, iar în ceea ce o privea pe ea, o și mai grea umilință.

Exact acum zece zile Valeria adusese în discuție același subiect și-i făcuse aceleași reproșuri : pentru că tocmai acum zece zile se dusese la ea, petrecîndu-și împreună toată dimineața, fără să-și închipuie, desigur, că avea să fie ultima lor întîlnire. Cuprinsă de acea misterioasă, agasantă neliniște care o sufoca de la o vreme cînd rămînea prea mult în casă, chiar și cînd nu era Marcello, în ciuda ploii, sau poate și din cauza ploii, îi veni ideea să se ducă la Cales. Fusese o hotărîre neașteptată, dar nu era necesar s-o înștiințeze în prealabil pe Valeria, pentru că Valeria era totdeauna îmbrăcată și fardată, cu părul aranjat dis-de-dimineață, de parcă ar fi așteptat musafiri, totdeauna cu pantofii aceia cu tocuri neverosimile, foarte înalte și ascuțite, acum demodate, care sunau sec și energic pe scări, pe coridoare, în salon, prin camere, de parcă ar fi vrut să pună pe goană liniștea, sau plictiseala și apatia care în mod fatal pun stăpînire pe casele de țară chiar și cînd sînt locuite de oameni tineri. Așa că Valeria fusese fericită s-o primească, stătuseră de vorbă în

salon, în salonul renovat și aranjat de Molteni, anul trecut, apoi ieșiseră puțin în grădină, în scurtul interval cît încetase ploaia aceea care de aproape o lună nu mai contenea să cadă, potolită, măruntă, somnolentă și stăruitoare, și Valeria își luase iar rolul în primire, începuse de la capăt aceeași discuție, același refren, de care ea nu putea să se apere decît cu un zîmbet îngăduitor dar și, Valeria nu-și dăduse oare seama ?, puțin contrariat acum (pentru că de fapt ea căuta această tovărășie ca să fie consolată sau mîngîiată, și nu, firește, acuzată) și la un moment dat Valeria, cu unul din gesturile ei absurde, ținuse să-i ofere buchetul acela enorm de frunze smulse de pe ramuri sub o cascadă năvalnică, irizată, de picături, ramuri de platani, de fagi și castani strălucind de apă, frunze galbene, cafenii, cu puțin verde pe margini : i le pusese în brațe, și ea le ținuse — scoteau un fîșîit ca de hîrtie — de parcă ar fi ținut un copil, așa cum ținuse ceva mai înainte copilul Valeriei, ultimul născut, care acum avea aproape zece luni și trei sau patru dințișori ce-i ieșeau puțin din gurița de porțelan lucioasă de salivă. La întoarcere, mașina mirosea a arbori și a cer îmbibat de apă și ea aspira mireasma proaspătă, înțepătoare, violentă a frunzelor care umpluseră tot scaunul de alături, și privirea îi devenea absentă gîndindu-se că *ar putea să fie fericită, are trei copii și un bărbat care o iubește,* și privirea îi devenea absentă și pierdută, pentru că în spatele acestor gînduri mai gîndea și *dacă aș fi eu în locul ei m-aș simți femeia cea mai de invidiat din lume* și de ce nu înțelesese Valeria, cum nici Molteni nu înțelesese, că tăcerea ei fusese singurul, extremul act de demnitate posibil ca să nu se simtă cu totul tîrîtă în noroi ? De ce nu-i spusese niciodată limpede lucrul acesta Valeriei ?

Acum n-avea cum să-i mai spună, se sfîrșise irevocabil : Valeria murise și ea se regăsea și mai singură, iar din dimineața de la Cales, din acea ultimă întîlnire — din cuvintele schimbate, din gîndurile gîndite, din sentimentele încercate — nu rămînea, iată, decît acest mare buchet de frunze. Cînd ajunsese acasă, le aranjase pe măsuța de lîngă balcon, între cele două fotolii cu huse de *cinz,* și acum își pierduseră mireasma de parcă ar fi fost calcinate, și poate că dacă le-ar fi atins ar fi scos un sunet și mai sec, dar, oricum, erau frunzele rupte chiar de Valeria și de aceeași Valeria ținute în brațe cîteva clipe înainte de a i le oferi : și acum Valeria murise, duminica trecută, și ea era aici stînd singură la masă, inertă, în fața farfuriei în care rămăseseră cojile înnegrite ale unui măr și resturile lemnoase, ascuțite, ale unui sîmbure de migdală (din fericire Armida nu venise încă să strîngă masa), și cu vîrful unui deget continua să treacă automat peste marginile acelei margarete mari, albe, brodată în relief, pe fața de masă din pînză fină, verde, fixînd cu privirea vasul cu frunze din fața ei aproape fără să le mai vadă...

Joi seara

„V-ați ticluit bine planul, dar ați comis totuși o greșeală : nu ați ținut cont de amprenta de ruj lăsată pe șervețel. Sergent, cătușele ! Dumneavoastră sînteți un fenomen, domnule inspector, nu greșiți niciodată. Nu-i adevărat : și eu am comis o greșeală..." și ajuns în acest punct, părăsind, în sfîrșit, expresia încruntată și severă, inspectorul își întorcea capul pe micul ecran al televizorului spre obiectivul camerei, adică, la modul ipotetic, spre publicul anonim și nediferențiat care în clipa aceea, în număr de milioane, stătea în fața aparatelor și îl privea, cu atît mai mult cu cît imediat urma să se transmită înregistrarea de la o întîlnire internațională de fotbal, și, scoțîndu-și pălăria cu boruri mari și înclinîndu-se în maniera anumitor actori de modă veche cînd mulțumeau sălii la sfîrșitul reprezentației, lăsa să i se vadă capul, o țeastă lucioasă, netedă, fără un fir de păr, asemănătoare cu o imensă bilă de biliard, completînd fraza cu un surîs : „...n-am folosit niciodată briantina Linetti". Și atunci el își atinse aproape mecanic capul, smocul de păr negricios, lînos, ușor încărunțit la tîmple, pieptănat ca un fel de coif, și la rîndul său zîmbi forțat, vrînd parcă să spună : nu, în privința asta se simțea în siguranță, asemenea greșeli n-ar fi comis, chel n-avea să devină niciodată chiar dacă nu folosea nici un fel de pomadă sau loțiune (farmec, personalitate, succes, cu briantina Linetti sub formă solidă, lichidă, *spray* : vocea se răspîndea din ecranul televizorului cu convingerea de circumstanță pretinsă actorilor și celor care făceau reclama, de către experții în materie de publicitate) : dar, ca judecător de instrucție, nu putea uneori să greșească, spre deosebire de infailibilul inspector Rock din sceneta abia transmisă, și să distrugă, cu greșeala lui, viața unui nevinovat ?

Încă de dimineață îl obseda o asemenea supoziție, și nu atît oboseala cît gîndul acesta îi încețoșa vederea, și la masă îl făcuse să stea tăcut mulțumindu-se să-i asculte pe ceilalți vorbind. Numai că, pînă la urmă, soția și copiii, ba chiar și tată-său, ce mai încoace și-ncolo ! se molipsiseră de tăcerea lui, așa că prînzul se tîrîse într-un soi de indispoziție care apăsase asupra tuturor. Poate că și din cauza asta tată-său plecase imediat : de obicei, cînd nu se ducea la cinema sau la cerc ca să-și petreacă restul serii la o masă de joc, rămînea cu ei să se uite la televizor ; în seara asta însă plecase în timpul emisiunii de reclame, Lidia îl însoțise pînă la poartă și, revenind, se oprise în prag clătinînd din cap. „De ce nu-i telefonezi mamei tale că nu te mai duci la ea ? Ești obosit, ai avut o zi grea. Nu se dărîmă lumea dacă nu te duci o seară."

Atunci el se ridicase : ca și cum Lidia i-ar fi propus contrariul. Zîmbi și căută un fel de justificare. „Am să stau puțin, spuse, știi mai bine decît mine cu cîtă nerăbdare mă așteaptă." Ea începu să strîngă farfuriile făcînd înconjurul mesei : și cum tăcea, el căută o altă justificare : „La urma urmei

aş vrea să fac şi vreo cîţiva paşi. Meciul nu mă interesează." Ea ridică din umeri fără să se arate supărată. „Dacă-ţi face plăcere" spuse în clipa cînd se pregătea să iasă din cameră cu teancul de farfurii, ca şi cum ar fi înţeles, în sfîrşit, că el putea să interpreteze tăcerea ei ca un semn de supărare sau chiar de ostilitate, şi ca şi cum ar fi vrut să-l asigure imediat că nu-i deloc supărată, cu atît mai mult cu cît nu era nici o problemă să se ducă la maică-sa, trei cvartale mai încolo, pe aceeaşi stradă, după colţ, aşa că atunci cînd era vorba de mama lui Renato ea căuta totdeauna să nu arate nici cel mai mic semn de răutate sau de ranchiună.

„Dacă îţi face plăcere", repetă ea întorcîndu-se, parcă rezumînd cu glas tare propriile-i gînduri. Îşi adusese din bucătărie o tavă şi strîngea pe ea rîşniţa de piper, solniţa, paharele. „Dar spune-le copiilor să meargă la culcare, mîine au şcoală şi sper că n-au de gînd să stea acum să vadă tot meciul." Şi nu atît din cuvinte cît din ton se înţelegea că pentru ea lucrul acesta era mult mai important, şi că, de fapt, se simţea, cum de altminteri era şi normal, mai mult mamă decît noră. El aprobase din cap, apoi, văzînd-o că strînge masa, îşi amintise parcă — sau poate că în clipa aceea băgase de seamă — de vinul care-i mai rămăsese în pahar şi se apropie de masă să-l termine, iar ea spuse : „Vrei ceva pentru digestie ?, să-ţi fac o cafea ? Sau poate o bei la mama ta", şi el zîmbise înseninat, pentru că în cuvintele Lidiei nu exista nici ironie, nici aversiune, ci doar grija obişnuită, ea ştia foarte bine cum decurgea vizita aceea în fiecare seară, în toate serile anului şi în toţi anii căsniciei lor, abia treisprezece ani şi păreau o viaţă !, după anumite canoane, şi acum putea să plece, fiind sigur că nu o lasă supărată, sau mai bine-zis nu chiar supărată, asta nu era în firea Lidiei, dar tristă, da, umilită, şi cu cît trecea timpul (trecuseră treisprezece ani de căsnicie ?) cu atît îi devenea mai chinuitoare, mai apăsătoare o situaţie pe care el, pe de altă parte, nu mai fusese în stare — de fapt şi din lene, pentru că într-un fel se obişnuise cu situaţia, se adaptase, deşi deseori suferea din pricina asta, sau suferise — s-o înfrunte şi s-o rezolve odată pentru totdeauna.

„Pot să plec ? spuse, de parcă într-un fel acum ar fi vrut să-i ceară voie sau să aibă sentimentul, mai exact : iluzia, că ea ar fi cea care îl îndeamnă : dar şi ieşise pe coridor, se îndrepta spre cuier să-şi ia paltonul şi, atingîndu-l, constată că e rece, ca îmbibat de apă, mai greu parcă, din cauza umezelii absorbite de dimineaţă în pădure, printre copacii înalţi şi deşi, aşteptînd răbdători ca tînărul Sangermano să se hotărască să tragă, în cădere, să facă să se descarce arma, să spargă, în sfîrşit, cu pocnitura scurtă, şuierătoare a cartuşului liniştea rarefiată care începuse să devină mai asurzitoare şi mai insuportabilă decît cel mai infernal zgomot, atît de plină de ceaţă, de aşteptare şi de aluzii neexprimate... *dumneavoastră sînteţi un fenomen, domnule inspector, nu greşiţi niciodată :* Terenzi îl considera oare prea pornit în povestea asta ? Îi citise în ochi bănuiala (Terenzi semăna leit cu eternul sergent care îl însoţea pe eternul inspector Rock) şi iată, asta era mîhnirea lui ascunsă ; şi de ce căuta s-o ocolească ?

Da, da, asta era : nu teama că ar putea greși — din moment ce un astfel de scrupul îl cuprindea de fiecare dată cînd trebuia să facă instrucția unui proces, devenea, oarecum, și dovada cea mai evidentă că profesia nu îl înnăsprise de tot, sau, mai bine spus, că îi mai îngăduia încă, după atîția ani, să scape de rutină prin această poartă destul de largă de umanitate și de libertate — ci teama, mult mai meschină și mai respingătoare, de a ști sau de a intui că ar putea să greșească în povestea asta, și totuși să se încăpățîneze s-o ducă mai departe, pînă la capăt, simulînd cu alibiul datoriei riguros aplicate o nemărturisită intenție de revanșă socială sau de ambiție profesională, acum cînd i se ivea prilejul (*dar nu eu l-am căutat !* își spuse imediat, aproape cu disperare), astfel că poate ar fi fost mai cinstit și mai drept ca în fața neînsemnatei scenete de la televizor cu inspectorul Rock — *nu-i adevărat, și eu am comis o greșeală...* — sau, în orice caz, în fața obsesiei care de azi-dimineață îl rodea, să nu se întrebe dacă nu putea uneori să greșească și în felul acesta să distrugă viața unui nevinovat, ci pur și simplu să se întrebe, cu mai puțină ipocrizie, dacă ar fi fost la fel de intransigent în cazul în care acuzatul nu s-ar fi numit Sangermano.

Umezeala trezise mirosul suav al picăturilor de colonie pulverizate de Lidia pe gulerul paltonului într-o seară cînd se duseseră la teatru, și el își mirosi mecanic reverele : stofa mai avea și mireasmă de pădure, de frunze uscate, de apă, te pomenești că acum o fi început iar să plouă ? Nu fusese deloc ușoară ziua de azi la Cales : căută umbrela în suportul de aramă de lîngă ficus, mormăi : „Tot timpul te împiedici de galoșii ăștia !“ cînd dădu cu ochii de galoșii copiilor aruncați acolo, scîlciați, lucioși, negri ca patru neverosimili gîndaci respingător de mari, și cu vîrful umbrelei îl întoarse pe acela care era răsturnat, încercînd un fel de repulsie de parcă într-adevăr ar fi atins corpul vîscos, lucios al unui gîndac enorm, apoi o auzi pe Lidia spunîndu-i unuia dintre copii : „Ai auzit, dezordonatule ? Du-te și ia-ți galoșii de la intrare. Și tu stinge televizorul“. Și după o clipă, cînd să iasă, auzi urletul mulțimii, întrerupt de butonul învîrtit de copil, ca pe un strigăt sugrumat la jumătate : să fi fost un gol ? Coborînd, avu senzația că e urmărit de voci necunoscute, reîntîlnea pe palierele etajelor ecoul acelor strigăte frenetice, care se strecura prin ușile închise și răsuna în liniștea încremenită, izbind ciudat în pereți și, fără să vrea, iuți pasul, ca și cum ar fi vrut să pună între el și acest vacarm o distanță liniștitoare.

Într-adevăr, dacă acolo în pădure — în luminișul acela mic, greu de găsit, închis jur-împrejur de pini, unde Fabrizio Sangermano îl condusese azi-dimineață cu ezitări, de parcă la început n-ar mai fi recunoscut locul exact unde trăsese cu arma, sau de parcă apropiindu-se de el ar fi fost cuprins de spaima firească de a revedea locul accidentului — aveau cu toții, chiar și el, care se născuse cu pielea măslinie, un adevărat maur, fețele pămîntii, o paloare ca de mort la cîteva ore după deces, solemne și înspăimîntătoare totodată, o paloare care bătea spre ivoriu dar nu chiar spre galben cum i se păruse

pe moment, în sfîrşit, prin nimic asemănătoare acestui reflex cald, aproape auriu, pe care îl răsfrîngeau pereţii îmbrăcaţi în stofă galbenă cu dungi verticale pe care erau imprimate coroniţe de lauri de culoarea paiului (pentru că acum cînd se afla în camera mamei, aşezat în faţa ei, putea mai bine să observe diferenţa şi să stabilească comparaţia), se datora mai ales faptului, descoperea, în sfîrşit, cheia, că pielea lor, carnea lor, parcă se sensibilizase, ca să spunem aşa, sub fascicolul razelor solare descompuse ce pătrundeau pînă acolo filtrîndu-se prin masa de nori care înnegurau cerul.

De altfel şi maică-sa — o privea, era în faţa lui — avea, la rîndul ei, în ciuda, sau poate tocmai din cauza pudrei prea groasă şi prost întinsă pe faţă, o piele gălbuie care, la ea da, devenea evidentul reflex al tapiţeriei şi al lămpii aprinse, ce, pe faţa ei slabă şi ascuţită de ani, adăuga într-adevăr — îşi dădea seama de asta acum, cutremurîndu-se — şi o prevestire a morţii, un fel de orgolioasă şi impasibilă şi indefinibilă emblemă a ceea ce ar fi fost faţa ei, corpul ei, vlăguit şi plăpînd dar totuşi cu îndîrjire rezistînd încă tuturor loviturilor primite în lunga ei viaţă, de îndată ce ar fi fost atinsă de moarte, descărnată, mumificată, retrasă în ea însăşi ca o cochilie uscată şi părăsită. Mai mult : devenise atît de puternică emoţia provocată de aceste fantasmagorii încît tresări la glasul maică-si, care, în sfîrşit, spărgea tăcerea, de parcă într-adevăr ar fi venit din afara timpului, dintr-o altă lume. Văzîndu-l tresărind, mama începu să rîdă, apoi spuse, repetă : „Dar ce-i cu tine ? La ce te gîndeşti ? Ai o înfăţişare că te-apucă frica."

El îşi trecu uşor mîna peste faţă, de parcă ar fi vrut să verifice adevărul spuselor ei, sau măcar să încerce să-şi schimbe expresia, dacă ar fi izbutit să şi-o schimbe. Apoi zise : „Da ?", potolit, iar mama, cu aroganţa pe care singurătatea o accentuase pînă la limită, cu un binevoitor egoism plîngăreţ, acumulat cu aviditate în anii aceia, spuse : „Dacă te simţeai obosit, era inutil să mai vii. Dar dacă ai venit, vorbeşte, spune ceva, ţine-mi o tovărăşie mai plăcută, fii mai vesel", şi nu reuşi să-şi reţină un zîmbet : „Ai dreptate, nu prea sînt în formă astă-seară", dar un zîmbet de îngăduinţă pentru maică-sa şi de duioşie pentru Lidia : fiindcă exact acum zece minute şi Lidia îl sfătuise să nu plece, *nu se dărîmă lumea dacă nu te duci o seară* spusese, sau cam aşa ceva : numai că ea nu-l întrebase nimic în legătură cu dimineaţa de la Cales, ca şi cum ar fi înţeles că proasta dispoziţie, sau mai exact oboseala lui, era în legătură tocmai cu munca, şi în cazul acesta avea nevoie să se destindă respirînd din nou atmosfera de familie fără să vorbească nimic de munca lui, pe cînd maică-sa, instalîndu-se în fotoliu cu un zgomot sec de lemn aruncat peste lemn, sau de oase peste oase, de coate ascuţite izbite de braţele fotoliului, se pregătea acum să fie informată cu de-amănuntul despre modul cum decursese ancheta. „Ei, cum a mers astăzi ? Tînărul acela e vinovat, şi-a ucis într-adevăr soţia, nu-i aşa ?" întrebă cu o voce nerăbdătoare. „De unde să ştiu eu, mamă : deocamdată nu există decît bănuieli, nu avem nici o dovadă certă."

„Totuşi, e ciudat : un tînăr dintr-o asemenea familie ! Ţi-am spus că o cunosc pe bunică-sa ? Am în-

vățat amîndouă la San Marcellino, ea era cu o clasă sau două în urma mea... nu, stai puțin, nu e bunica, e mătușa lui, Luisa De Luca, căsătorită cu Pietro Sangermano, în sfîrșit, unchiu-său l-a crescut după ce i-a murit tatăl, după ce a fost internată maică-sa : era cam nebună și înainte, din cîte știu... pesemne că există niște tare în familia lor, ai să vezi că vor căuta să obțină o expertiză psihiatrică și să-l declare debil mintal ; cu asemenea ilustru precedent..."

„Mamă, îi spuse, tu organizezi apărarea ?" Și zîmbi : dar ascultase totuși flecărelile ei cu interes profesional și imediat redeveni serios, sever chiar, ca și cum s-ar fi pus în gardă, cînd, după o clipă, întrebă : „Ai citit asta în vreun ziar ? s-a scris ceva în ziare ?" Maică-sa rîdea triumfătoare. „Nu, m-am gîndit eu : n-am impresia că e cine știe ce filozofie..." și în timp ce el își trecea din nou mîna peste față (încet, făcînd parcă un efort : ca și cum mîna aceea grea, mare, negricioasă, cu smocuri negre de păr pe dosul palmei și pe falangele degetelor, și cu verigheta îngropată, înfiptă parcă în carne, după atîția ani, și devenită carne la rîndul ei, deși își păstra încă strălucirea opacă de metal, ar fi putut, în vreun fel, prin gestul acela, nu să șteargă îngrămădirea de hărțuieli, de neplăceri, de șovăieli, de tocmeli prin care trecuse făcîndu-l să aibă, acum, înfățișarea pe care o avea — căci ar fi fost ca și cum ar fi vrut să suprime în mod absurd însăși viața — dar cel puțin să înlăture sau să îndepărteze sau să împingă mai în interior, în țesuturi și în sînge, acea continuă, inutilă, permanentă oscilare între bîjbîieli și reluări, care constituia de fapt adevărata lui oboseală), ea îl privi cu o expresie mai

degrabă de dragoste decît de afecțiune, dar distrată, urmărind firul gîndurilor care se depănau în spatele propriilor ei cuvinte : „A fost un ticălos, fără discuție, e foarte comod să te debarasezi de cineva în felul acesta numai pentru că lucrurile nu merg așa cum trebuie, nu crezi ? Asta ar fi ca și cum eu... eu, de pildă, cînd mi-am dat seama ce fel de om era tatăl tău, l-am părăsit pur și simplu... de fapt, la drept vorbind, el m-a părăsit pe mine, dar m-am declarat mulțumită și așa, fără să-mi fi trecut prin cap asemenea idei, Doamne ferește, și acum vezi ?, dacă vine cineva și-mi spune că l-a întîlnit la brațul vreunei tîrfe, mă lasă rece..."

„Ce legătură are asta, mamă ?" o întrerupsese cu un fel de jenă și de surdă suferință, trezindu-se din nou, ca un somnambul, din adîncul frămîntărilor lui și totodată spunîndu-și : *timpul macină totul, iubirea, chiar și ura, de ce atunci e încă atît de tenace implacabilă ?* Dar ea se cuibări din nou în fotoliu, cu același zgomot sec de lemn lovit de lemn, sau de os lovit de os, zîmbi și ridică o mînă vrînd parcă să-l împiedice să continue : „Are, dragul meu, sigur că are. Crezi oare că eu am avut o căsătorie reușită ? Și totuși m-am ținut tare, am știut să îndur." Îl privi. „Asta și pentru că existai tu... te-am avut pe tine, vreau să spun, și mi-a fost ușor să mă refugiez în tine, să găsesc în tine forța de a continua..." El o întrerupse din nou : „Lasă, te rog, discursul ăsta", în timp ce, privind-o, sau mai bine zis contemplînd-o, își spunea : *poate că tocmai ura o ține în viață, și nu mai poate să renunțe la ea, așa cum morfinomanii nu mai pot să se lipsească de injecțiile lor zilnice,* dar maică-sa păru că îi citește

gîndurile, sau că i le ghicește, pentru că imediat spuse, zîmbind cu o falsă indulgență: „De ce? Crezi că încă mai sufăr? Acum sînt bătrînă, mă aflu de cealaltă parte a binelui și a răului... Nu pentru că l-aș fi iertat, să fim bine înțeleși: dar nu mă mai interesează, asta e... Așa încît dacă ar veni cineva să-mi spună despre el lucrurile cele mai năstrușnice, știu eu, că l-a văzut cu tine, de exemplu, ei bine, aș rămîne indiferentă !...

„Mamă !"

„Vezi ? ție nu-ți place să vorbesc despre asta, tu ești cel care încă îl mai urăște. Și te înțeleg: tu crezi că dacă nu mai vorbim despre el înseamnă că îl ștergem din viața noastră... dar s-a șters el singur nemaidîndu-ne nici un semn de viață, nici mie nici ție, a păstrat măcar această formă de pudoare..."

„Dar, mă rog, astă-seară nu-mi oferi nimic ?" spuse, și părea mai degrabă un strigăt decît o diplomatică întrerupere ca să schimbe subiectul. Căci, într-adevăr, la un moment dat își simțise gura uscată, și tot înghițea, de parcă i s-ar fi pus un nod în gît oprindu-i respirația: de parcă pînă și corpul lui, nu numai sufletul, n-ar mai fi suportat discuția aceea, așa că mai mult decît nevoia de a vorbi despre altceva, întrebarea lui trăda în primul rînd un fel de revoltă fizică și, în orice caz, a fost destul pentru ca mama să-și schimbe imediat expresia, cu o neașteptată condescendență, cu o grijulie afecțiune, aproape cu o altă voce și chiar cu un fel de frivolă solicitudine, ca și cum pînă atunci ar fi vorbit despre niște lucruri total indiferente încît să-l facă să se îndoiască, la un moment dat, că ar cunoaște-o, așa cum crezuse, ca pe propriile

lui buzunare, și că de fapt i-a atribuit intenții sau gînduri pe care poate că el, și nu ea, le nutrea în subconștient. „Într-adevăr, ce proastă sînt! Și tu de ce nu ai spus nimic pînă acum ?" și se aplecă peste masa care îi despărțea căutînd butonul soneriei prin grămada de hîrtii răvășite, ziare, scrisori, fotografii, flacoane cu săruri și cutii cu fel de fel de medicamente.

Clinchetul soneriei se răspîndi mai întîi prin camere, amintindu-i, ca de fiecare dată, adolescența, apoi o chemă pe Antonietta, ocupată cu cîrpitul în bucătărie, sub lampa care făcea și mai albă, și mai strălucitoare alba suprafață a mesei de marmură (cel puțin așa și-o închipuia el, în bucătărie, cîrpind de zor, pentru că aceasta era imaginea pe care o păstra despre Antonietta de cînd era copil, imagine care-i venea în minte de fiecare dată, cu atît mai mult cu cît femeia — devenită acum o instituție pentru el — își continuase umila ei îndeletnicire și după ce se căsătorise el. „Probabil că soția ta nu-i prea încîntată de servitorimea din ziua de azi, iar Antonietta e o adevărată specialistă în cîrpit" repeta maică-sa cu buzele strînse, dat fiind că discuția se referea la Lidia: dar Lidia nu se împotrivise, cum crezuse ea pe moment, astfel că Antonietta, cu o sacoșă de plastic care constituia singura concesie făcută „modernității" timpului, trecea, cam la două zile, pe la ei ca să ia și apoi să aducă lenjeria ce trebuia pusă la punct: nasturii căzuți de cusut sau de întărit, rupturi de reparat — copiii sînt făcuți tocmai pentru asta — cămăși cărora trebuia să le înlocuiască gulerele și manșetele cu cele de rezervă: Lidia se ocupa de lenjeria ei

singură). Și acum aștepta nerăbdător să audă pasul ușor tîrșiit al Antoniettei traversînd fără grabă camerele pline cu mobile și perdele, cu umbre și amintiri, pentru totdeauna impregnate cu acel indefinibil miros de ceară de scînduri și de supă, care-și pusese pecetea pe tinerețea lui.

Totul se desfășură cu nealterata imuabilitate fixată de obișnuință : de la fraza de început a mamei, rostită de îndată ce Antonietta își făcuse apariția în ușă — „În sfîrșit, te-ai hotărît să vii ? !" — la întrebarea ce urmă imediat după aceea — „Ia să vedem ce i-am putea oferi judecătorului ?" (pentru maică-sa el era totdeauna „judecătorul" față de alții, și chiar Antonietta făcea parte din acei alții) — pînă la privirea blîndă, răbdătoare și duioasă a slujnicii, aceeași privire cu care-i deschidea în fiecare seară, răspunzînd la zîmbetul lui, la fel de răbdător și plin de o imperceptibilă complicitate. „Un păhărel de coniac". Sau : „O cafea". În seara asta alesese cafeaua : și maică-sa spuse, dar Antonietta se și îndepărtase, fără să o mai audă : „Ai grijă : făcută după toate regulile artei !" care era fraza de încheiere a acelui ritual și, firește, ei i se cuvenea să aibă ultimul cuvînt.

Dar imediat, în timp ce își bea cafeaua, după ce mama se grăbise să i-o toarne în ceașcă, să-i pună o linguriță, nu tocmai plină, de zahăr, așa cum îi plăcea lui, și să i-o amestece (Antonietta punea totdeauna tava în fața stăpînei, asta făcînd parte tot din regulile casei), *de ce în seara asta o judec atît de aspru ?* se întrebă amărît, cu o involuntară nemulțumire, dîndu-și seama că atitudinea

lui față de maică-sa constituia încă o formă prin care își interzicea să se gîndească la tînărul Sangermano și să se reîntoarcă la aceleași și la aceleași semne de întrebare. „Excelentă", spuse, punînd ceașca pe tavă și încercînd, de astă dată, să aibă o voce cît mai caldă cu putință, tocmai din nevoia de a se simți cu cugetul împăcat, achitat de datorie. Mama îl privea cu un zîmbet posesiv. „Mă întreb cum reușești să dormi cînd bei cafea la ora asta. A, tocmai voiam să te întreb, e-adevărat că au de gînd să o scumpească ? Cu guvernul ăsta nimeni nu mai înțelege nimic, ai ascultat discursul lui Moro ?" Acum aveau să discute despre politică, seara era salvată.

Nu, poate că de fapt alta era problema : asupra acestui sentiment de surdă iritare pe care îl încerca împotriva mamei lui (*față* de mama lui, se grăbea să rectifice enervat și cuprins de obișnuita neplăcere de a ceda unor astfel de gînduri), reflecta acum, de cîteva ore, de îndată ce o părăsise și, desigur, aerul nopții, restituit în sfîrșit liniștii și păcii, îl ajuta să-și clarifice ideile.

Orașul, noaptea — seara tîrziu : dat fiind că imediat după ora nouă înceta orice animație și ți se părea că te afunzi într-o așezare de provincie —, era pentru el o imagine familiară căreia îi cunoștea pe de rost fiecare detaliu, cel puțin pe porțiunea aceea de stradă : obloanele trase (cele de la librărie nu sînt din tablă ondulată, sînt din zăbrele de fier, și deseori se ducea să arunce o privire la cărțile

expuse în vitrina stinsă, prin rețeaua de vergele groase, ajutat de felinarul din stradă care se afla chiar în față și trimitea destulă lumină ca să poată citi titlurile și numele), scăunelul gol al florarului din colț, vasele din tablă, ruginite, pe rafturi și cele cîteva flori ofilite, aruncate pe jos, de parcă ar fi vrut să sugereze în mod simbolic felul de comerț care se desfășoară aici ziua, aceeași pisică melancolică ocupată să scotocească într-un coș de gunoi, mașinile parcate într-un colț al pieții, cîte una avea husă din plastic argintiu și în serile cu lună părea să emită o lumină fosforescentă, metalică.

Acum însă nu vedea nimic din toate acestea, deși străbătuse strada de la un capăt la altul de mai multe ori, fără să se hotărască încă să intre în casă, fiindcă nu numai răcoarea nopții purificată de miasmele traficului îl ajuta să vadă mai limpede în el însuși, dar, într-un anume fel, și faptul că era în afara atmosferei familiale (în orice caz, faptul că era afară îl ajuta cel puțin să se simtă mai imparțial, sau mai sincer) : nu-l observă nici măcar pe cavalerul Altobelli, care ieșise, ca în fiecare seară, să-și plimbe cățelușul lățos, iar acesta, eliberat din zgardă, zburda frenetic, gata să se întoarcă totuși, docil, la primul fluierat al stăpînului, și cavalerul, uluit că nu i se răspunde la salutul de rigoare — care, mai exact, era o reciprocă și aproape simultană ridicare de pălării, așa cum se întîmpla de obicei cînd fiecare căuta să i-o ia înaintea celuilalt dintr-un exces de politețe — rămase locului în poartă, privind lung după el, zdrăngănind clopoțeii de la zgardă, lovind-o de picior, ca și cum printr-o involuntară, puțin arogantă și în

același timp iluzorie tentativă de a face să ajungă cu orice preț pînă la el ecoul clinchetului acela festiv, l-ar fi putut constrînge să se întoarcă și să schimbe elegantul „respectele mele, domnule judecător“ cu un tot atît de plin de efuziune, deși de data aceasta foarte întîrziat, „omagiile mele, cavalere !“, și de uluiala stăpînului — greu de spus dacă faptul însemna o jignire sau mai degrabă un semnal de alarmă, de parcă absența salutului ar fi prevestit o răsturnare de obiceiuri și ritualuri — profita deocamdată, fericit, cățelușul, care alerga vesel pe trotuar și, după ce mirosise florile ofilite și apa de pe jos, din fața scăunelului florarului, se pregătea să deranjeze pisica, inconștientă de inevitabilul asalt, ocupată să scormonească în continuare cu ghearele în coșul de gunoaie.

Dar el, fără să-i treacă prin minte că a dezlănțuit în cavaler o drăcească încîlceală de supoziții ce aveau să-l frămînte ore în șir și poate chiar, dacă s-ar fi hotărît să se culce, să nu-l lase să doarmă, să-l facă să se perpelească, amărît și neliniștit, continua să reflecteze la ciudata vizită din seara aceea. „Spune-mi, Renato : într-adevăr, nu bănuiește nimic ? Într-adevăr nu știe că am început din nou să ne vedem și mai cu seamă că vin aproape în fiecare seară să iau cina la voi ?“ La început tatăl lui îi pusese întrebările astea de nu știu cîte ori : el dădea din umeri, nu chiar a enervare, dar în orice caz cu o bruschețe care putea să fie luată drept enervare tocmai pentru că lăsa să se vadă dorința de a nu atinge, sau de a intra în miezul unui subiect atît de neplăcut. „În fond, trăim cu toții în același cartier, insista tatăl, și n-ar fi exclus ca prin intermediul

servitoarelor sau al băieţilor de prăvălie să-i fi ajuns vreun zvon la ureche, să fi ghicit ceva..." La ideea unei asemenea posibilităţi părea aproape amuzat. „Spune-mi drept, Renato, nu ţi-a dat niciodată nimic de înţeles ?" Şi el ridica din umeri, care era obişnuitul lui răspuns evaziv avînd aerul să sugereze : *lasă, să isprăvim cu discuţiile astea,* dar în realitate îşi pusese şi el deseori aceeaşi întrebare, îngrijorat şi nedumerit : într-adevăr, maică-sa nu ştia cum stăteau de fapt lucrurile ?

Era ajunul Bobotezei, una dintre primele Boboteze cu daruri pentru copii, şi, împreună cu Lidia, umbla în seara ploioasă, în căutarea unor jucării potrivite : pentru că în privinţa asta căzuseră imediat de acord : să nu le dăruiască pistoale, ori puşti, ori tancuri, să educe copiii în aşa fel încît să deteste violenţa, şi acum zăboveau în faţa unei vitirine, încă nehotărîţi, uitîndu-se la un trenuleţ în mişcare. Era reprodus exact totul la scară : peisajul de plastic, în relief, tunelurile, viaductul, cantonul, şi o barieră, şi gara cu peroanele acoperite, şi macazul, şi semaforul, şi semnalele de intrare, ba chiar şi o linie moartă. Şi trenul mergea de-a lungul şinelor — făcînd turul : intrînd într-un tunel, în partea dreaptă a gării, şi ieşind din el în partea stîngă — şi părea chiar un tren adevărat, cu aburi : locomotiva, imediat după ea, tenderul cu cărbuni, apoi vagonul de bagaje şi cel poştal, vagoanele pentru pasageri, vagonul de dormit, vagonul-restaurant, totul reprodus la perfecţie, astfel încît priveau absorbiţi mecanismul micii machete, destinată probabil special curiozităţii celor mari înaintea vandalismului firesc sau distracţiei copiilor, şi el zîmbea

privind mişcarea precisă a bielelor cînd roţile defilau prin faţa lui, Lidia se strîngea lîngă el, amîndoi adăpostindu-se de ploaia molcomă şi rece sub umbrela deschisă, şi, la un moment dat ridicînd capul, zărise în vitrină, în partea unde se sfîrşeau munţii peisajului feroviar, în dreptul oglinzii din fund, faţa tatălui său, şi în clipa aceea se întrebă nedumerit, *oare e în prăvălie, sau aici lîngă mine şi i se reflectă imaginea în oglindă ?* înainte de a se întreba dacă era într-adevăr tatăl lui şi de a face remarca (la asta se gîndise mai tîrziu, acasă) *cît de mult a îmbătrînit în aceşti zece ani,* apoi se întoarse, în sfîrşit, dar fără grabă şi într-adevăr era chiar tatăl lui, stătea lîngă el şi zîmbea, puţin stînjenit, dar îi zîmbea, şi atunci spuse, cu oarecare nesiguranţă : „Lidia, el e tatăl meu..." şi adăugă imediat, cu un zîmbet în care se ghicea efortul de a părea spontan : „Arăţi bine, tată : cum merge ?" şi Lidia spuse : „Trebuie să cumpărăm darurile de Bobotează pentru copii : Sandro şi Dino, de trei şi de doi ani : ajutaţi-ne dumneavoastră, daţi-ne un sfat ; lui Sandro cred că ar fi bine să-i luăm un cal-balansoar, dar lui Dino ?" Şi aceste cuvinte topiră într-o clipă nefirească (firească) tensiunea creată între ei, şi tatăl propuse rîzînd : „Şi de ce nu i-am cumpăra trenuţul ăsta ? avînd în vedere că vă place atît de mult..." şi Lidia spuse rîzînd şi ea : „Pentru Dumnezeu, e o nebunie..." dar tatăl — nu, nu se schimbase deloc — insistă : „Îl cumpăr eu, vreau să i-l dăruiesc eu..." şi imediat se văzu nevoit să se angajeze într-un fel de luptă corp la corp, ca să spunem aşa, încercînd să-l împiedice să intre şi să cumpere o jucărie care de fapt i-ar fi distrat mult

mai puţin pe copii decît o jucărie simplă, aşa că în cele din urmă cumpărară : pentru Sandro un joc de construcţii din lemn, iar pentru Dino un elefant de pluş.

Dar, în orice caz, întîmplarea le oferise prilejul să se apropie şi să evite întrebările neplăcute. Avea manşetele cămăşii puţin destrămate, pe cravată se observa o mică pată de grăsime, şi faptul că se oferise să-i cumpere lui Dino trenuţul acela, care Dumnezeu ştie cît costa, nu spunea absolut nimic, pentru că totdeauna tatăl lui fusese puţin megaloman. Apoi, în prăvălie, în timp ce vînzătorul împacheta jucăriile, Lidia spusese simplu : „Dacă sînteţi liber în seara asta şi nu aveţi alte obligaţii, n-aţi vrea să luaţi cina cu noi ? Copiii ar fi bucuroşi să vă cunoască" iar tatăl zise : „Te rog, spune-mi tu", şi în drum spre casă, ţinu să ducă el cele două pachete, şi acest fel de deferenţă, de modestie (de pudoare ?), îi stînjenea puţin dar îi şi înduioşa, fără discuţie, atît Lidia cît şi el erau fericiţi cînd tatăl îşi luă obiceiul să vină aproape în fiecare seară la ei la cină — şi prin asta îi înţeleseră şi măsurară singurătatea — şi nici măcar nu putu să se întrebe dacă Lidia a fost cea care şi-a cucerit socrul, sau socrul cel care şi-a cucerit nora (îmblînzitorul de şerpi ! îl numea uneori mama, punînd în această expresie tot necazul şi dispreţul adunat în anii de singurătate — o altă singurătate), dar îşi dădu seama că, în orice caz, şi bizara situaţie cu maică-sa determinase acest mod de afecţiune, care semăna cu o complicitate, între soţia lui şi tatăl lui. Era un fel de ciudă ? rezultatul unei forme de apărare ? La început, cînd se ducea, ca

în fiecare seară, în vizită la maică-sa — prin acest la început se înţelege începutul apropierii de tatăl lui — trăia ora aceea de vizită cu absurda teamă că ea ar fi putut la un moment dat să îndrepte spre el un deget demascîndu-l, acuzîndu-l de ingratitudine sau de ipocrizie, lăsîndu-se pradă uneia din crizele acelea de plîns isteric care odată fuseseră specialitatea ei şi pe care, din fericire, de cîţiva ani le lăsase la o parte, astfel că încerca să nu-i privească niciodată mîinile, mîinile acelea lungi, albe, uscate, nervoase, veşnic în mişcare, ca şi cum simplul fapt de a nu le vedea l-ar fi ferit de pericolul ca o asemenea ipoteză să devină realitate : dar acest semn de întrebare fusese multă vreme un coşmar pentru el : într-adevăr, maică-sa nu ştia cum stăteau lucrurile ?

Pe de altă parte, mama nutrea pentru el un sentiment atît de exclusivist şi de posesiv, putea să-l numească morbid ? că dacă ar fi avut fie şi cea mai vagă bănuială n-ar fi putut să nu izbucnească atîţia ani : da, rolul mamei nobile şi dezinteresate era deseori punctul ei de rezistenţă, dar nu dus pînă la ipocrizia de a accepta această prefăcătorie, şi o simplă bănuială ar fi fost de ajuns să o transforme sau, mai bine zis, să o arate aşa cum este, de fapt, o femeie dezamăgită care n-a putut niciodată să uite : şi e greu de închipuit că ar fi putut să-i ierte sau să-i îngăduie soţului să-şi vadă fiul, acel unic fiu asupra căruia revărsase nu numai dragostea de mamă, firească şi comună tuturor mamelor, dar şi dezamăgirea soţiei şi, într-un fel, pasiunea nesatisfăcută a soţiei... nu aici trebuia căutat motivul pentru care sentimentul acela a devenit atît de

complicat, dacă nu chiar deformat ? Nu, se înşela : dragostea mamei pentru el nu era impură, ce-i trecea prin cap ?, era numai monstruos de egoistă, din care cauză, în ziua în care o anunţase că intenţiona să se însoare, vestea o rănise mult mai mult decît o rănise soţul părăsind-o... dar putea oare să o iubească mai puţin pentru că îşi cerea partea ei de fericire ?

Într-adevăr, uneori devoţiunea e o escrocherie, un lanţ ; dar ceea ce-l iritase în primul rînd în seara asta fusese mai ales insistenţa aproape abuzivă a mamei de a aduce vorba despre soţul ei, tatăl lui — de obicei nu discutau niciodată despre asta — pînă cînd a simţit cum îl cuprinde un fel de vinovăţie, o jenă care devenise de nesuferit, sau suferinţă, în clipa cînd mama, pentru a cita un exemplu de împrejurare de necrezut, făcuse aluzie la posibilitatea unei întîlniri a lui cu tatăl său, şi el trebuise să facă mari eforturi să nu se trădeze şi, în sfîrşit, reuşise să schimbe discuţia cerîndu-i ceva de băut *dar timpul macină totul, iubirea, chiar şi ura,* îşi spunea acum încă o dată, pe cînd se oprea în faţa porţii şi se pregătea să scoată cheile să descuie, Lidia l-o fi aşteptînd neliniştită, *şi atunci de ce e încă în mod atît de tenace implacabilă ?*

Aerul călduţ din hol îl învălui într-o atmosferă de tihnă : ţîrîitul iluminaţiei fluorescente semăna cu zgomotul dintr-o ceasornicărie, părea surda şi imperceptibila pulsaţie a unei inimi mecanice, amplificată de linişte : parcă ar fi perceput bătăile tainice ale inimii acestei clădiri şi ar fi pătruns într-o inviolabilă intimitate necunoscută care, într-un anume fel, îi aparţinea totuşi. Pe cînd urca, se simţi,

în mod straniu, înseninat, şi intră încet, căutînd să nu facă zgomot ; în casă era întuneric, copiii dormeau, chiar şi Lidia dormea, adormise cu lumina aprinsă şi cu ziarul desfăcut peste pătură, iar el, văzînd-o, zîmbi, uşor dezamăgit.

Lidia era plină de bunăvoinţă, încercînd de fiecare dată cînd întîrzia, să-l aştepte trează, dar pînă la urmă, de îndată ce punea capul pe pernă, i se închideau ochii de oboseală şi totdeauna o găsea cu o carte sau cu o revistă căzută peste pătură, printre cutele cearşafului, iar el, încercînd şi de data asta să-i tragă ziarul de sub braţ, uşor, ca să n-o trezească, privirea-i căzu pe fotografia Valeriei şi a lui Fabrizio Sangermano din centrul paginii. Era acelaşi cotidian pe care i-l arătase Terenzi în dimineaţa de dinaintea anchetei : împături ziarul şi-l puse pe noptieră, la locul lui, apoi se duse în baie să se pregătească de culcare, nehotărît între pornirea de a provoca un zgomot uşor, cu periuţa de dinţi sau cu sticluţa de apă de gură, ca să o trezească pe Lidia, şi delicateţea de a o lăsa să doarmă : chiar dacă apoi — în timp ce căuta prudent drumul bîjbîind pe întuneric, mulţumit, în subconştient, că nu s-a trezit în ciuda zgomotelor făcute dinadins şi parcă dintr-un sentiment de datorie — dădea peste vreun scaun sau se izbea de vreo uşă stricînd în mod iremediabil bunele intenţii în care se amestecau amabilitatea şi o tainică formă de alibi. Fiindcă dacă Lidia continua să doarmă, s-ar fi strecurat lîngă ea în linişte, absolvit într-un fel de vina de a nu face dragoste, şi asta nu pentru că n-ar fi dorit, cît mai degrabă ca să poată continua să-şi pună ordine în gînduri şi să-şi pregă-

tească programul de lucru pentru a doua zi : dacă în schimb Lidia se trezea, ar fi trebuit să mai stea puțin să facă dragoste. De la o vreme se culcau, dacă nu din ce în ce mai rar, destul de sporadic, și uneori i se părea chiar că o fac fără pasiune, fără să se simtă fericiți, numai pentru că erau bărbat și femeie, nimic mai mult. Și totuși se iubeau încă, totdeauna se iubiseră : de ce atunci momentele lor de dragoste deveneau uneori aproape apăsătoare, ca o îndatorire ce trebuia îndeplinită ? Fapt e că nu puteau să fie niciodată împreună atunci cînd doreau cu adevărat, în timpul zilei de pildă : nu puteau face dragoste decît seara tîrziu, și atunci ea era obosită și părea că îl suportă, pur și simplu, iar în ceea ce îl privea, ar fi preferat să se ocupe de rezolvarea vreunui dosar : dimineața copiii se sculau cu noaptea-n cap, iar în cursul zilei erau împiedicați fiecare de treburile lui și de fapt și de jena de a sta împreună după-amiaza, ca la începutul căsătoriei, fără să țină cont de copiii care umblau încoace și-ncolo prin casă, neastîmpărați și gălăgioși : așa că dragostea devenise un gest ce nu putea fi îndeplinit decît noaptea, pe întuneric, și care se consuma aproape pe furiș, cu trupul obosit și cu sufletul tulburat poate tocmai în acel moment de măruntele probleme ale zilei, și probabil că din cauza asta încerca o involuntară și nemărturisită ușurare cînd o găsea pe Lidia adormită : ca și cum s-ar fi simțit eliberat de o supărătoare obligație fără să fie nevoit să-și acuze conștiința că s-ar fi sustras.

Lidia dormea și de data aceasta, continua să doarmă cînd intră el în cameră. Se strecură în pat,

cît mai ușor, căutînd să nu o trezească, și din pat, întinzînd mîna să stingă lumina de pe noptieră, trînti ziarul, din care cauză, înainte de a se face întuneric, sau mai bine zis în clipa cînd se făcea întuneric, odată cu declicul întrerupătorului, privirea lui se încrucișă încă o dată cu privirea surîzătoare a Valeriei Sangermano, așa cum se întîmplă în anumite fenomene optice cînd, în condiții speciale de lumină sau de iluminație, privind prea insistent un obiect, acesta își fixează contururile pe retină, astfel că, dacă imediat după aceea închidem ochii, un moment continuăm să vedem același obiect, chiar dacă mai vag sau mai deformat.

Din pagina ziarului, Valeria Sangermano Ceretti zîmbea îmbrățișată de copii, de primii doi : era o femeie tînără, senină, dar cu o pieptănătură puțin cam demodată — o cascadă de cîrlionți negri, bogați, ce-i cădeau pe frunte ascunzîndu-i-o pe jumătate : trebuie să fi fost însă o fotografie destul de veche din moment ce fetița, care acum putea să aibă cam în jur de șase ani, arăta doar de cîteva luni. Alături de ea, pe cealaltă coloană, era fotografia lui Fabrizio, cu privirea lui supusă, umedă și întunecată de animal hăituit, iar deasupra celor două fotografii, pe două coloane de ziar, titlul de o șchioapă : CEI DOI SANGERMANO : EL ȘI EA, apoi, cu caractere ceva mai mici, dar tot aldine, sub respectivele fotografii erau tipărite cuvintele ACUZATUL — VICTIMA, și ziaristul care scrisese articolul căuta să interpreteze în felul lui, dar cu destulă abilitate și chiar cu o oarecare sprinteneală literară, temperamentele celor doi protagoniști ai tulburătoarei întîmplări, și partea privitoare la

soț încheia : *Dacă Fabrizio e vinovat, are toate caracteristicile victimei*, iar partea privitoare la soție încheia exact invers : *Dacă Valeria e o victimă, are toate caracteristicile unei vinovate*, iar el citise articolul încă de dimineață, de vreo cîteva ori, fiindcă în timp ce citea știa că Terenzi nu-l slăbește din ochi, așteptînd să termine ca să poată avea cu el un schimb de păreri sau să comenteze, așa că, pentru a mai cîștiga timp, de cum ajungea la sfîrșit, îl lua iar de la capăt, dar în mod inevitabil ajunsese din nou la sfîrșit, iar Terenzi nu-și dezlipea ochii de la el — simțea cum îl apasă privirea aceea apatică, răbdătoare dar implacabilă — și atunci, împăturind ziarul, ridicase capul (da, Terenzi îl privea) și spusese : „Mda, ca studiu de psihologie vulgarizată nu e rău", iar Terenzi, în sfîrșit, zîmbise : „Nu credeți că la mijloc e o mașinație de-a familiei ?"

Zîmbea și el. „Totul e posibil : oricum, face jocul lor, al Sangermanilor : articole de genul acestuia influențează opinia publică și dezlănțuie armata celor care susțin inocența inculpatului ; pentru justiție însă, asemenea speculații n-au nici o importanță, noi avem nevoie de fapte concrete, de dovezi" și vorbind își zise : *acum nu începe iar cu sofisticăriile tale*, cel puțin asta i se citea în privire, și se vede că Terenzi înțelesese, sau în orice caz se comportă ca și cum ar fi înțeles, fiindcă în loc să-și arate îndoiala sau să-i replice că, deocamdată, nu aveau nici un indiciu că ar fi vorba de un delict și nu de un accident, se dusese, calm, să-și ia din cuier pardesiul, se îmbrăcase, tot calm și fără grabă, apoi revenise la birou să-și ia servieta în care se

găseau hîrtiile și procesele-verbale și, în sfîrșit, spusese : „Să sperăm cel puțin că n-o să plouă" și ieșiseră, fiindcă era timpul să meargă în pădure pentru reconstituire.

Se tot învîrtea în pat, ușor, căutînd să n-o trezească pe Lidia și în același timp dorind totuși ca ea să se trezească : nu pentru dragoste, de data asta, ci pur și simplu ca să stea de vorbă, să aibă (să ceară) un sprijin, o tovărășie : să nu se mai simtă singur. Terenzi îl lăsa singur. Poate că își asuma într-adevăr un risc prea mare învinuind un om care nu-și recunoștea vina și împotriva căruia nu dispunea de nici o dovadă decisivă : oare numai pentru a se sustrage acestui risc se străduia el să strîngă cu răbdare dovezile, sau cel puțin documentarea necesară trimiterii în judecată ?

Uneori i se părea că într-un fel conduce instrucția acestui proces doar ca să-i lanseze o surdă provocare lui Terenzi, alteori, în schimb, doar fiindcă voia să se amețească și să evite, într-un mod mai leal, un examen de conștiință, dar în legătură cu ce anume, nu știa, și în orice caz simțea că era ceva în povestea asta, ceva care-l împiedica să acționeze cu deplină libertate. Asta trebuia să ghicească, să descopere. De exemplu, sentimentul pe care îl încerca acum de fiecare dată cînd ajungea la Santa Maria, în drum spre casă, prin zăpada care învăluia cîmpul în straturi groase, lungi și cîlțoase, înghițind case și glasuri și zgomote de motoare sau lătrături de cîini și țipete de păsări în zbor, într-o tăcere pustie și goală, într-o grea și apăsătoare aparență de liniște... Poate că dacă cineva ar fi mers prin ea — nu în sat : pe cîmp, unde era atît de

compactă încît puținele frunze de lotus, roșii și pîrlite de ger, abia mai reușeau să răzbată la suprafață — ar fi avut senzația că se lovește de ceva palpabil și, în același timp, de ceva care îi scapă, se sustrage... iată, era exact ce simțea el în legătură cu întîmplarea familiei Sangermano : avea sentimentul că se izbește de un fel de rezistență al cărei mesager concret și patetic devenise, fără să vrea, blîndul Terenzi. Nenorocirea nu deschide inimile, le închide. Și în jurul acestei întîmplări se formase o stranie complicitate născută, poate, nu atît dintr-o îndoială în legătură cu culpabilitatea tînărului, cît din dorința de a-l vrea cu orice preț nevinovat : și totul, ar fi putut să jure, din cauza numelui aceluia, Sangermano : din cauza fascinației, a puterii, mai ales, pe care numele acela o exercita în partea locului : pentru că domina, asta e, și inspira teamă.

Dar nu numai datorită faptului, sau nu și datorită faptului că dorea să se răzvrătească împotriva acestei situații se dedicase cu atîta pasiune instrucției procesului Sangermano, și însuși Terenzi era obligat să recunoască în sinea lui că sîrguința de care dădea dovadă rămînea în afara oricăror bănuieli de revanșă cum și în afara oricărui calcul legat de carieră, sau de arivism, și, de altminteri, nimeni, niciodată, n-a putut să spună lucrul acesta despre el, cum nimeni nu putea să-l spună nici acum, și dacă vreodată i s-ar putea pune vreo întrebare, aceasta ar fi doar : *de ce atîta zel ?* (nu-și spuse încă : *de ce atîta îndîrjire ?*). Dar acest fel de a se angaja totdeauna foarte serios într-o chestiune ținea de modul în care concepea el viața, o știau cu toții, chiar dacă se străduia s-o facă, de fiecare dată, cu detașarea proprie funcției și caracterului său (și în momentul acesta își spuse : *atunci de ce atîta îndîrjire ?*). De altfel pe Terenzi îl cunoștea bine, așa că nu se aștepta să-l vadă neîncrezător sau pus pe polemică, dar în orice caz se aștepta să-l sprijine cu mai multă participare, cu mai multă căldură decît cei pe care-i interogase pînă acum ; Terenzi însă nu făcuse nici măcar atît : privise, pur și simplu privise, fără să se diferențieze de oricare dintre spectatorii anonimi, astfel că de fapt se simțea și mai singur, și mai împotmolit în munca lui. *Dar dacă îndîrjirea*, își spuse, *poate să mă facă, pînă la urmă, să văd limpede în problema asta* (și își dădea seama că voia să spună și *să văd limpede în mine însumi*), *binevenită fie îndîrjirea în ciuda frămîntărilor sau suspiciunilor lui Terenzi. Da*, își zise : *între încăpățînare și neîncredere aleg încăpățînarea.*

Vineri dimineața

„În sfîrșit“ spuse, ca și cum ar fi vrut, în concluzie, să o scutească, sau să se scutească, de un „raport“ asupra acestei noi discuții care durase mai bine de o oră și în timpul căreia, la cererea judecătorului de instrucție, încercase, cît se poate mai bine, amintind episoade și redînd impresii personale, să reconstituie, în felul său, viața conjugală a lui Fabrizio și a Valeriei, cel puțin atît cît o cunoștea el de cînd aceștia veniseră să se stabilească la Cales, „eu i-am spus limpede părerea mea, și anume, că nu e vorba de un delict. Or fi existînd destule elemente care să justifice ipoteza delictului, care să dea de bănuit vreau să spun, dar după părerea mea, i-am repetat asta foarte clar, e vorba într-adevăr de un accident. Poate“ și o privi : n-a fost o pauză, ci mai degrabă un moment de ușoară ezitare ca și cum ar fi fost cazul să se întrebe, în același timp cu vorbele pe care voia să le spună, *va fi oare în stare să le înțeleagă ?*, așa cum făcea de fiecare dată cînd urma să exprime o idee pe care o credea prea greu de înțeles pentru ea, „poate un accident mascat de un accident, dar nimic mai mult“. Și Lavinia, în picioare de cealaltă parte a mesei, proptindu-și bine mîinile pe masă și aplecîndu-se puțin ca să-i înfigă și mai bine în ochi privirea aceea care părea furioasă, dar care nu

era decît plină de un dispreț prost ascuns : „Și el ?“ spuse.

„Care el ? Fabrizio ?“

„Judecătorul. Ce legătură are Fabrizio ? Judecătorul. Nu ți-a spus, și cred că ar fi avut tot dreptul să-ți spună : atunci de ce l-ați denunțat ?“ În clipa aceea nu reuși să-și oprească o tresărire. „Eu n-am denunțat pe nimeni“ protestă, și ea rîse. „Atunci eu am fost cea care l-a dat pe mîna carabinierilor ? Tu l-ai însoțit acasă duminică : tu le-ai telefonat de la vilă carabinierilor : credeai sau nu că a omorît-o cu bunăștiință ?, sau ai vrut pur și simplu să nu fii amestecat în povestea asta ?“

Îi revenea zîmbetul apatic, mai mult al ochilor decît al gurii, zîmbet care-i apărea de obicei cînd trebuia să cîștige timp : cu toate că în clipa aceea privirea Laviniei nu părea deloc dispusă să admită amînări. „Acum vrei să-mi iei tu un alt interogatoriu ? Ceea ce trebuia să spun am spus judecătorului. Ai uitat de toate contrazicerile lui Fabrizio ?“

„Aș vrea să văd și eu pe cineva care se trezește cu soția moartă în fața lui, la modul acela, și nu se încurcă atunci cînd i se cere să spună cum s-au petrecut lucrurile...“

„Asta i-am spus și eu judecătorului, asta i-am repetat și acum o oră !“ Își regăsea ca prin minune siguranța : dar de ce se temuse ? Și de Lavinia ! O privea : acum zîmbea cu un aer provocator de ostentativă indulgență, de indulgentă răbdare, atitudine care se consolida pe măsură ce privirea amenințătoare a Laviniei, în ciuda efortului de a-i ține piept, renunța la vehemență, ca și cum furia, sau disprețul, ar fi fost înlocuite cu o opacă, încre-

menită, indefinită expresie de perplexitate. Poate că vîntul o făcea să fie nervoasă : se dezlănţuise de dimineaţă, dar cel puţin alunga ploaia : numai că ferestrele spitalului scîrţîiau, iar de jos, de la uşile ce dădeau în coridoare, ajungeau, ca nişte vaiete, rafale de vînt reci şi umede, şi de cîteva ori o surprinsese înfiorîndu-se nu atît de frig cît de tulburare ; dar nu trebuia să ia în seamă, trebuia să o lase să dea frîu liber crizelor ei trecătoare avînd grijă doar să nu i le provoace, sau în orice caz să nu i le reprime.

Adevărul e că din cînd în cînd Lavinia îl înfrunta, se agăţa de cel mai mic pretext ca să-l contrazică, devenind chiar uşor ostilă, fapt care se întîmpla, el înţelesese foarte bine lucrul acesta dar simula totdeauna candoarea ignoranţei, sau a superiorităţii, atunci cînd, chinuită din pricina raporturilor dintre ei, era ispitită să vorbească despre ei, să înceapă iar o discuţie pe această temă. Ei, poftim, iar îşi făcea scrupule din pricina situaţiei lor neclare ? Şi cine ştie cît s-o fi frămîntînd să găsească o cale de ieşire. În loc să fie fericită că nu o lasă şi nu caută să-şi facă o situaţie, de astă dată într-adevăr printr-o căsătorie la biserică, în toată regula, cu vreo tînără şi atrăgătoare moşieriţă de prin împrejurimi ! Dar că ar fi ameninţată de o asemenea primejdie — şi nu numai pentru că după atîţia ani se simţea legat de ea şi pentru că era sclavul propriilor lui obişnuinţe — nici n-ar trebui să-i treacă prin cap, se-nţelege ! Şi ajungînd aici îl cuprindea o mare mîhnire, sau în orice caz o mare duioşie, de fapt şi pentru că aproape de fiecare

dată cînd ajungeau aici o vedea, ca şi acum, după o timidă tentativă de sfidare, trecînd, într-o clipă, de la aroganţă la un fel de renunţare, devenind supusă, şi înainte de a fi supusă, dezorientată, conştientă nu atît de inutilitatea gestului ei de revoltă cît de diferenţa calitativă între capacităţile lor de convingere. *Ar trebui să ştie că tocmai în asemenea momente ar putea să-mi smulgă orice promisiune* îşi spunea, dar şi-o spunea numai ca să-şi ofere un titlu de generozitate, ştiindu-se în fond perfect apărat împotriva oricărui risc de acest gen. Astfel îmbunat, mulţumit, ocoli masa, îi ridică cu două degete bărbia, şi, cu zîmbetul care acum i se întinsese pe toată faţa fără să ascundă, fiindcă nu voia să ascundă, triumful acestei prea uşoare victorii, se interesă de evoluţia celui de la doisprezece : repetase hipodermoclizia, aşa cum îi spusese ? „Mă crezi că în timp ce vorbeam cu judecătorul, acolo în cabinetul lui, nu făceam altceva decît să mă gîndesc la cel de la doisprezece ? Trebuie să scape cu orice preţ, trebuie să iasă din criză. Hai să-l vedem : vii cu mine ?" Ea ridică din umeri îmbufnată şi părul negru îi fîlfîi prin faţa ochilor într-o înciudată şi aproape disperată fulgerare. „Du-te cu sora Luigia, eu mai am de înregistrat nişte medicamente."

Plecă, după o clipă, cu mîinile îndesate în buzunarele halatului alb, imaculat, ce se încheia la spate, pe care îl purta ca pe o decoraţie, avînd oarecum rolul să-i consolideze sentimentul prestigiului său profesional. Îl îmbrăcase repede, abia întors de la clinică, şi intrase în camera Laviniei să-l ajute să şi-l încheie, fără să-şi închipuie că

are s-o găsească atît de încrîncenată și de pătimașă, și ce voia la urma urmei ? Povestea asta a Sangermanilor trezise în Lavinia pe cititoarea de foiletoane ilustrate, pe care el în van le combătea încercînd să-i formeze gustul pentru lectura autorilor săi preferați, Bourget și Dorgelès și Duvernois și Maurois (îi moștenise, și îi descoperise, pe cînd studia cu profesorul său : își amintea și acum emoția pe care o trăise cînd îi căzuse în mînă *Les Demivierges)* : chiar și acum, cine știe prin ce asociație de idei îi veniseră iar în minte veleitățile ei matrimoniale. Dar vezi ce ți se poate întîmpla căsătorindu-te ? Îți scapă, cine știe cum, un foc de pistol, și adio ! Zîmbea : nu, astea nu erau argumente cu care să o convingă pe o femeie ca Lavinia, lăsînd la o parte faptul că probabil i-ar fi făcut o nedreptate lui Fabrizio.

Dar, în orice caz, se simțea cu conștiința împăcată ; în noua lui convorbire cu judecătorul, azi-dimineață, subliniase acest lucru de mai multe ori : excludea că Fabrizio ar putea să fie un asasin, era doar un vînător neîndemînatic, asta da. Ba nici măcar neîndemînatic : de-a dreptul catastrofal ! Parcă odată cînd fusese cu ei la vînătoare în pădure, nu se pomenise că-i șuieră un glonte doar la vreo cîțiva centimetri de cap ? În duminica aceea era la masă la familia Sangermano (singur, pentru că Valeria nu o invitase niciodată și pe Lavinia : Lavinia îi purta oare pică Valeriei pentru asta ?, s-ar putea), și după masă, ba chiar la masă, spre sfîrșite, Fabrizio propusese, vesel ca un copil, ca imediat după masă să meargă în pădure să tragă cîteva focuri, *nu fiindcă mi-ar place foarte mult*

vînătoarea, și zîmbea scuzîndu-se parcă pentru excesiva familiaritate a acestei mărturisiri, *dar pentru că totdeauna după masă mă cuprinde somnul, și cînd am un oaspete, e nenorocire, nu mă pot duce să mă întind în pat,* și Valeria îl fixa tăcută, fără să-l întrerupă, dar îți dădeai seama din privirea ei lungă și tăioasă că fierbe de mînie din cauza acestei nemaipomenite maniere de comportare, *pe cînd, dacă ieșim și facem puțină mișcare, îmi trece imediat somnul,* și atunci ne-am hotărît să mergem, iar ea urcase să se schimbe, fără să fi fost absolut necesar, dar se vede că trăia mai ales prin aceste amănunte și că vînătoarea era, într-adevăr, un mijloc de a-și potoli neastîmpărul, dar și un reziduu al ambițiilor ei de tînără femeie care sperase prea mult într-o viață plină de strălucire, așadar revenise purtînd niște cizmulițe scurte, pînă la jumătatea gambei, fustă de velur și jachetă de antilopă — aceeași ținută, dacă te gîndești, pe care o avea duminica trecută cînd Fabrizio o adusese aici la clinică, moartă — și din panoplia de la intrare luaseră și pentru el o armă, o carabină cu două țevi, apoi Fabrizio se îndreptase spre garajul din spatele casei să scoată mașina, dar ieșind din casă văzuseră că cerul e înnegurat, și *nu știu dacă chiar ne-ar conveni să mergem și să ne ude leoarcă ?* era gata să spună, dar gîndindu-se la povestea cu somnul de după-masă nu mai zise nimic, tocmai ca să nu-și pună în încurcătură prietenul care acum se apropia cu mașina de ei și, de pe locul lui de la volan, întinse o mînă să tragă siguranța portierelor ca ei să poată intra.

Plecaseră, așadar, la vînătoare, și nu plouase. Dar în pădure era umezeală, cîte o pală de ceață

ici-colo, şi linişte : pantofii se afundau istoviţi şi grei în noroiul dens, vegetal, care acoperea pămîntul, şi pentru a duce parcă la paroxism sentimentul unei atît de totale singurătăţi, din cînd în cînd se auzea fluieratul, sau cîntul, inconştient al unui sturz sau al unei alte păsări, şi brusc Fabrizio ciulea urechile cu o aţîţare copilărească. Apoi, la un moment dat se despărţiră, nu-şi aducea aminte precis cum sau de ce, şi el înainta încet, cumpănindu-şi puşca în mînă, fără nici un chef de vînătoare, ci numai dintr-o ancestrală nevoie de a rătăci fără ţintă şi de a respira în linişte mireasma înţepătoare a vegetaţiei putrede, cînd, deodată, şuierul plumbului îi trecuse pe deasupra capului — se aplecase instinctiv, făcîndu-se ca varul — şi puţin după aceea se ivise Fabrizio cu puşca încă fumegînd, iar el strigase : „Eşti nebun ?!, unde ţi-s ochii, am scăpat ca prin urechile acului !" şi imediat apăruse, dînd la o parte ramuri şi vreascuri, ca şi cum ar fi fost ascunsă acolo în spatele tufişului, aşteptînd doar semnalul ca să iasă, Valeria : şi fără să mai stea pe gînduri îi smulsese arma din mînă, ţipînd ca scoasă din minţi, aşa că, pe lîngă toate astea, mai trebuise şi să intervină ca să o potolească, să o liniştească, luînd totul în glumă, sau cel puţin prefăcîndu-se că nu dă importanţă întîmplării. Apoi porniseră din nou, de data aceasta toţi trei împreună, Valeria ceva mai în faţă, în gardă, ca un animal de pradă, ridicîndu-şi brusc bărbia ascuţită la cel mai uşor foşnet al frunzelor, ei doi mai în urmă, iar Fabrizio zîmbea stînjenit şi întunecat în acelaşi timp, ţinînd în mînă puşca pe care, în cele din urmă ea i-o înapoiase,

palidă de mînie, şi care acum părea un obiect inutil. Apoi, pe neaşteptate, trase Valeria, sigură şi hotărîtă, şi auziră în văzduh fîlfîitul păsării care cădea. Şi Fabrizio — sau era doar o părere de-a lui ? — strîngea arma de parcă ar fi vrut să se stăpînească, şi în liniştea care-i înconjura i se auzea respiraţia, i se puteau număra pe frunte picăturile mici, strălucitoare care i se iveau la rădăcina părului, şi nu era sudoare, evident, era emoţie. „Fabrizio !" Fără ca măcar să se întoarcă, ea îl strigase să se ducă să aducă pasărea din hăţiş. După o clipă, ce păru că nu se mai termină, el se urni : avea în privire aceeaşi expresie înceţoşată — dacă se putea numi expresie, dacă semăna în vreun fel cu o expresie — ca a becaţei pe care o adusese de prin apropiere, ţinînd-o în palmă, cu capul atîrnîndu-i peste degete, cu ciocul întredeschis, un ghem de pene cald încă, plăpînd, irevocabil înfrînt.

În felul acesta învăţase şi el s-o cunoască pe Valeria în momentele ei de furie sau de proastă dispoziţie : care, de fapt, nu erau prea dese, dar, în orice caz, destul de elocvente ca să-i permită să-şi facă o idee despre cea care era ea în realitate şi pe care poate că numai Fabrizio reuşise să o cunoască, judecînd cel puţin după cele cîteva aluzii care îi scăpaseră cu o reticenţă ce se datora mai mult sentimentului de pudoare faţă de propria-i situaţie, decît grijii ca nu cumva ceilalţi să-şi facă o impresie proastă despre ea. El însă fusese destul de apropiat de acest cuplu pentru a înţelege singur situaţia, fără aluziile lui Fabrizio ; mai mult, fusese destul de intim cu ei, sau considerat de ei prieten

destul de intim, ca să poată asista la certurile lor care, de fapt, erau, mai exact, nişte interminabile furii monologate, pe care Fabrizio, cu o răbdare de admirat, le lăsa să explodeze şi să se consume, contrapunîndu-le o dezarmantă tăcere, aşa că reuşise pînă la urmă să-şi facă o părere precisă despre căsnicia lor.

Ei bine, da, azi-dimineaţă îi repetase toate astea judecătorului : puteau să existe aici toate elementele pentru a dovedi o crimă, pentru a o bănui adică : climatul conjugal, un infern ; cauza, o explozie de ură ; pînă şi modul în care s-au desfăşurat faptele : Valeria a fost ucisă de un glonte tras orizontal de pe o poziţie normală de tragere, Fabrizio susţinea că împuşcătura pornise de jos : dar cu cît încerca să pună ordine în evenimentele de duminica trecută, să reexamineze caracterul lui Fabrizio, cu atît era şi mai hotărît să excludă orice intenţie criminală din această întîmplare nenorocită. În fond, tocmai datorită slăbiciunii sale acceptase Fabrizio nefericitul deznodămînt al acelei căsătorii, reuşind chiar, în felul lui, să-şi creeze o zonă de linişte în trista monotonie a unei vieţi lipsite de resurse, zonă în care trăia destul de senin : cîmpul, copiii, colecţia de fluturi, o partidă de cărţi, cerea oare altceva ?, era un tînăr lipsit de cele mai elementare ambiţii şi, dintre ei doi, el era, fără discuţie, cel mai conciliant şi mai docil, cel mai dotat cu simţ de adaptare şi poate că, dacă duminica trecută nu l-ar fi văzut personal sosind la spital cu Valeria moartă (privea la televizor, într-un moment de calm al după-amiezei aceleia plictisitoare, finalele curselor de pistă, cînd a auzit

maşina intrînd cu viteză în curte, şi atunci s-a ridicat şi s-a dus să se uite pe fereastră, mai mult curios şi plictisit decît neliniştit, fără să bănuiască scena la care avea să asiste peste puţin timp : văzu deci Fiat-ul 1300 al lui Fabrizio murdar de noroi oprindu-se cu un fel de sughiţ sau bubuitură de parcă s-ar fi izbit de un zid, apoi îl văzu pe Fabrizio cum coboară din maşină, alb, cum nu mai fusese niciodată atît de alb şi de palid, cum priveşte în jur ridicînd capul aiurit, probabil fără ca măcar să-l zărească în spatele ferestrelor de la primul etaj, apoi cum deschide portiera din spate, se apleacă în interiorul maşinii agitîndu-se, încercînd să tragă ceva afară : un cap, două braţe, un corp neînsufleţit, Valeria !, şi atunci dădu fuga în curte, spunîndu-şi *aici s-a întîmplat o nenorocire)* ; da, dacă n-ar fi văzut totul cu ochii lui şi i s-ar fi povestit că unul dintre soţii Sangermano l-a ucis pe celălalt, poate că s-ar fi gîndit imediat că ucigaşul era Valeria, că victima era Fabrizio, şi asta, să fim bine înţeleşi, nu pentru că ar fi crezut-o pe Valeria capabilă de un asemenea gest, ci tocmai pentru că îl considera incapabil de un asemenea gest pe blîndul, neajutoratul şi taciturnul Fabrizio... Tocmai asta, iată, îi explicase din nou azi-dimineaţă judecătorului de instrucţie : şi acum Lavinia ce voia de la el ?

Ştia cum arată încăperea pe dinăuntru : intrase de cîteva ori, constrînsă, aşa că ştia cum era mobilată (chiar dacă acesta n-ar fi tocmai termenul potrivit), şi deci putea, oricum, să şi-o imagineze

sau să o vadă mintal, dacă ar fi vrut, fără să fie nevoită să meargă și să se uite din prag, cu pereții ei prost tencuiți, ce păreau vălurițí și pe care dacă i-ai fi atins — se cutremură — le-ai fi simțit zgrunțurii sub mînă, pînă și albul văruielii părea murdar și transmitea o senzație de frig, și frigul acesta, ca un miros de moarte, dar în același timp în afara oricărei impresii de putrefacție, fixat într-un fel de veșnică, rigidă, inodoră nemișcare, îl simțea totdeauna în nări cu dezgust, chiar și numai închipuindu-și încăperea, înainte de a traduce imaginea în realitate și de a vedea — pentru că intrase de cîteva ori, constrînsă — puținele obiecte cu care era înzestrată : cuierul, în spatele ușii, cu halatul acela agățat ca o zdreanță pe care nimeni nu-l folosea (de obicei medicul legist avea halatul său personal pe care și-l aducea în geantă)), un scaun din pai, dulapul pentru instrumente și găleata cu rumeguș, mereu același, ce urma să fie presărat pe jos, dacă exista sînge, și apoi strîns și pus din nou în găleată, încît devenise cu timpul un fel de indefinibilă indefinită materie fărîmițată și fără culoare, iar în centru, o masă mare de marmură : pe care ultima oară fusese întins copilul accidentat de un autocamion pe șosea, fiul Giuseppinei Meoli, care era băiat de prăvălie la măcelăria din piață, venise apoi și mama și o conduseseră acolo înăuntru, iar țipetele pătrunseseră pînă în camera ei și atunci își astupase urechile cu palmele strîns apăsate pe tîmple pentru că nu voia să audă țipetele care se repercutau în stomac. Și acum, în cămăruța aceea, era Valeria, și nu reușea să-și reprime o anume senzație de îndoială

care o făcea nervoasă și agitată : o dată sau de două ori chiar coborîse în curte, trecuse pe sub mica arcadă ce da în a doua curte interioară, oprindu-se nehotărîtă în fața ușii închise, și fixînd cu privirea, atrasă de un fel de cețoasă amețeală, vopseaua coșcovită, solzoasă ca pielea unui șarpe bătrîn, gata-gata să se cojască, bulele, pe jumătate plesnite, de aer sau de vopsea, întinsă atît cît se putuse mai bine pe lemnul care, la vremea lui, nu fusese nici măcar rindeluit sau chituit cum trebuie, încît, la o simplă atingere, s-ar fi sfărîmat, pulverizat, exact ca acele corpuri care se conservă intacte în sarcofage și apoi se transformă în pulbere la cea mai ușoară suflare, de îndată ce le scoți la lumină, și atunci își spusese, dar mai mult tulburată decît satisfăcută sau vindicativă, *iată unde au sfîrșit aerele tale de mare doamnă, merita să faci atîta pe încrezuta?* și apoi, neavînd curajul să deschidă și să intre, se întorsese sus năpădită de o nemulțumire plină de iritare ce o ținea de ore : tocmai pentru a se sustrage acestui soi de prezență ocultă se hotărîse la un moment dat să se ducă la vila Sangermano. *Tu ești aici* își spunea, *ai venit aici la mine, iar eu îți întorc vizita,* îi zicea tu în gîndurile ei, confuze de astă-dată, da, amestecate cu un amar și nesatisfăcut sentiment de revanșă, deși nu-și spuseseră niciodată tu, tot așa cum de fapt nu se vizitaseră niciodată, și probabil că tocmai din cauza asta se hotărîse acum, știind că putea să se ducă fără nici o grijă, să stea de vorbă cît ar fi vrut cu Madame Grelier, care, măcar ea, era prietena ei, fie și numai pentru injecțiile care o obligau să vină din două în două

zile la clinică, unde nu făcea altceva decît să vorbească întruna, fără să se oprească nici măcar o clipă, în timp ce ea fierbea seringa și, într-adevăr, astăzi era tocmai ziua de injecție, ce-ar fi să ia și seringa ?

Cel puțin în felul acesta vizita ei ar avea o justificare, n-ar lăsa impresia că s-a dus să spioneze, și totodată ar fi putut, în sfîrșit, să intre în casa aceea albă, singuratică, așezată în afara satului, la capătul unui drumeag desfundat, pe care trebuia să-l știi foarte bine ca să-l găsești fără să te rătăcești, înconjurată de o imensă grădină străjuită de pini. La anumite ceasuri ale zilei, în funcție de vînt și anotimp, mirosul de rășină era, după cum spunea Madame, atît de puternic, de pătrunzător, că te amețea, și Valeria, de pildă, nu putea să-l suporte, devenea irascibilă și începea să-și acuze soțul că din pricina incapacității lui se înmormîntase în pustiul acela, unde chiar și faptul că ținea o guvernantă franțuzoaică lăsa impresia unui spectacol inutil și ridicol. De fapt, un fel de a spune franțuzoaică : era o italiancă din provincia Le Marche, emigrată de mică în Franța împreună cu familia și căsătorită cu un agent de asigurare, avînd singurul scop, se pare, să capete un nume de familie exotic pe care să-l poată arbora ca pe un fel de prestigios trofeu, pentru că apoi își părăsise brusc soțul ca să se repatrieze și să se angajeze ca guvernantă, ajungînd în felul acesta în casa Sangermano — ramura principală a familiei — spre a trece foarte curînd în serviciul lui Fabrizio și al Valeriei, pe care i-a urmat la Cales.

O, Valeria ! trebuia s-o vezi în momentele ei de criză, după cum spunea tot Madame : o fiară în cușcă, și în zadar își făcea planuri de evadare, n-ar fi putut scăpa decît dacă și-ar fi părăsit soțul și copiii și s-ar fi întors singură la Milano, la ai săi, fiindcă familia Sangermano, de care depindeau, n-ar fi acceptat să se mute în altă parte, la Napoli sau chiar la Caserta, și nu drept pedeapsă, ci pur și simplu pentru că fusese hotărît ca ei să trăiască acolo, la țară, în vilișoara vacanțelor dinainte de război, unde la un moment dat nimeni nu mai voia să se întoarcă, pentru că tinerii preferau marea sau Dolomiții sau călătorii în străinătate, ba la urma urmelor chiar să rămînă în oraș și să facă baie la Marechiaro decît să vegeteze la țară, așa că o reparaseră și o aranjaseră pentru ei, iar în ceea ce îl privea pe Fabrizio, el se simțea bine aici, dacă te luai după confidențele pe care i le făcea lui Vittorio și după expresia lui surîzătoare și liniștită. Și de îndată ce îi apăru în față vilișoara, cu șirul dublu de obloane verzi zăvorîte ca tot atîția ochi într-adins închiși pentru ca străinii să nu poată privi înăuntru, i se păru că e în pragul unei năluciri și tresări, împingînd portița : nu-i venea să creadă că a ajuns atît de repede, sau mai degrabă, absorbită de gînduri nu mai fusese atentă la drum : și acum își aranja părul răvășit de vînt și înainta încet, adulmecînd o mireasmă de iasomie distilată de umezeală ca într-un alambic, uimită și oarecum suspicioasă că nu simte mirosul de rășină de care îi vorbea mereu Madame.

Vîntul ridica stoluri de frunze grele, undeva se trîntea un oblon, dar cine mergea oare împreună cu ea călcînd pietrișul cu același pas înfundat ? Se opri, și se opri și celălalt pas : atunci porni din

nou, mai întîi şovăielnic apoi ceva mai repede, şi, în sfîrşit, înţelese, îşi recunoscu proprii paşi, dar pentru un moment crezuse într-adevăr că e urmărită, pîndită, crezuse într-adevăr că cineva — poate Valeria ? — se ţinuse după ea pînă aici, dezvăluindu-şi prezenţa abia acum, datorită zgomotului pe care-l făceau tocurile pe pietrişul aleii : şi acum cînd ajunsese, sau poate tocmai pentru că ajunsese, impresia aceasta deveni deodată atît de puternică, încît ultimii metri pînă la uşa de la intrare îi parcurse în fugă, ca purtată de vîntul ce-i umfla hainele. Intră gîfîind.

Vestibulul era trist, o cameră mare pătrată, rece, aproape goală, doar cu două dulapuri de nuc lipite de pereţi, unul în faţa celuilalt, cu uşile de sticlă, să se poată vedea armele aşezate pe rafturile îmbrăcate într-o catifea de culoare închisă, astfel că de îndată ce aruncă o privire fugară, îşi spuse înfiorîndu-se *o fi oare aici şi arma cu care a tras în nevastă-sa ?* Apoi, aproape în acelaşi timp, se gîndi *sau poate că pe aceea i-au confiscat-o*, şi această reflecţie o ajută să se liniştească şi să nu apară cu o figură răvăşită în faţa Rosariei care îi deschisese prudentă.

În mijlocul camerei, o colivie enormă din fier lăcuit, albă, se ridica de la pămînt ca o ciudată plantă, ţeapănă şi stilizată, cu vergelele ei de fier ce păreau ramuri sau flori, pentru că nu era vorba de o singură colivie imensă, ci de mai multe colivii, rotunde, în formă de balon, sau ovale, atîrnate cu ajutorul unor inele de cîrligele sudate pe

spiralele suporturilor, iar înăuntru erau canari, sticleţi, vrăbii şi cintezoi, ba chiar şi cîteva specii de papagali verzi şi galbeni, sau galbeni şi albaştri : era nevoie de răbdare, nu glumă, şi de muncă pentru a curăţi în fiecare zi resturile de mîncare, pentru a schimba apa din bazinaşele de sticlă, pentru a umple iar jghebuleţele cu mei : cine se ocupa de toate acestea ? La intrarea ei, într-o oarecare măsură din pricina palei de aer umed care pătrunsese pe uşă odată cu ea, dar poate şi pentru că, străbătînd aleea în fugă, se oprise chiar acolo la doi paşi de colivie răsuflînd greu, păsăretul acela mic se speriase, chiar dacă nu toate laolaltă şi nu toate în aceeaşi clipă, dar a fost de ajuns ca două-trei să înceapă să se agite înspăimîntate izbindu-se cu aripile de zăbrelele coliviei, pentru ca în următoarea secundă să ai impresia că toată camera s-a umplut de fîlfîit de aripi, de un ciripit strident, înnebunit şi de scîrţîitul legănat şi prelung al coliviilor, printre grăunţe de mei şi picături de apă ce cădeau pe pardoseală şi pene uşoare ce pluteau încă în aer înainte de a ajunge jos, dar gata să-şi reia zborul la cea mai mică suflare. Veni în grabă Madame, urmată de un bărbat pe care ea nu-l mai văzuse niciodată.

Bărbatul o privi bănuitor, ameninţător chiar, dar Madame nu părea deloc surprinsă că o vede acolo, cu Rosaria : probabil că nu dăduse importanţă faptului că pînă acum nu mai intrase niciodată în casa Sangermano, sau poate că acum i se părea normal ca oricine să intre, dacă ar fi vrut, să arunce o privire prin casă, din moment ce ieri, de pildă, venise chiar şi un ziarist să-i descoasă, pe

ca, pe Rosaria și pe Guidone, deși avusese neșansa să o întîlnească pe doamna Costanza, care abia sosise de la Napoli să ia copiii, astfel că fusese pur și simplu alungat într-un mod destul de neplăcut, și de aceea se afla acum acolo, să vegheze asupra casei, să interzică accesul persoanelor străine, intransigent în privința consemnului, contabilul întreprinderii, trimis în mod expres de către bătrînul *commendatore*.

Da, copiii fuseseră duși la Napoli ieri, Lavinia nu știa ? Madame trebuise să-i pregătească în mare grabă : să umple vreo cîteva valize cu haine, cu lenjerie, cu jucării și avusese probleme cu Cristina care, în momentul plecării, începuse să plîngă și nu voia să se despartă de ea, iar mătușa, pierzîndu-și răbdarea, aștepta nervoasă în picioare, lîngă mașină, cu motorul pornit, și chiar acolo, alături, era un boschet de salcîmi cu flori galbene, și o ramură uscată amenința să zgîrîie capota mașinii, astfel că la un moment dat o rupsese cu un gest repezit, ca să evite vreo stricăciune a vopselei, iar Cristina, văzînd-o cu ramura aceea spinoasă în mînă, crezuse că vrea s-o bată și intrase repede în mașină... ah, ți se strîngea inima văzînd-o, biata fetiță ! Doamna Costanza aruncase, în sfîrșit, vreascul acela spinos, și, urcîndu-se și ea în mașină, îi poruncise : „Dacă e ceva nou, telefonează-mi..." apoi, cînd să plece, adăugase cu o ciudată blîndețe și reținere : „Știți că floarea mea preferată e floarea de salcîm ? Cînd eram mică, în vacanțe, îmi puneam totdeauna cîte un buchețel în piept. Ce parfum !" și, dusă pe gînduri, își privi o clipă palma întinsă, buricele degetelor umflate,

căutînd parcă acolo cel puțin amintirea dacă nu urma polenului fin, gălbui care se desprinde totdeauna de pe flori și-ți rămîne pe degete sau îți punctează nasul cînd le miroși, și astfel plecase, demarînd brusc, cu o smucitură, cu un zîmbet visător în ochi, meditînd probabil la parfumul florilor sau la tinerețea-i trecută... „Vrei să-mi dai caseta cu seringa ? Să-i spunem Rosariei să o fiarbă", și ea se conformă, amețită încă de toată vorbăria aceea, apoi o urmase în camera de la ultimul etaj, intrînd prima, fără nici un chef, sub privirea contabilului : o privire care acum nu mai era atît de ostilă ca la început, dar, în orice caz, încă destul de suspicioasă și poate puțin ofensată pentru că Madame nu găsise de cuviință să-i dea prea multe explicații, că ea nu era chiar o străină, el putea să-și dea seama din referirea la injecție, și, sincer vorbind, îi era și oarecum ciudă să fie luată drept o infirmieră oarecare.

În camera Madame-i, în timp ce aceasta își scotea pălăria, și tocmai pentru că și-o scotea (era aproape singura persoană din sat care purta pălărie — un fel de berete lucrate cu iglița din bumbac sau din lînă, după anotimp — poate pentru a sublinia condiția ei de guvernantă care era ceva mai mult decît o slujnică și ceva mai puțin decît o rudă săracă), băgă de seamă că era îmbrăcată ca și cum ar fi fost pe picior de plecare, așa că spuse : „Voiați să ieșiți ? N-aș vrea să vă rețin". Femeia aruncă pălăriuța pe pat, își aranjă părul cu un gest nervos și zîmbi. „Nu, spuse, dimpotrivă. Chiar acum m-am întors." O privi. „Da, mă gîndisem să mă opresc la clinică pentru injecție, dar

nu aveam fiola în geantă, nu o luasem la mine, de altfel m-au dus cu maşina în cu totul altă parte... Ai fost, într-adevăr, foarte drăguţă că ai venit : oh, ce zi, astăzi, ce vînt !..." şi continua să-şi aranjeze părul, iar în expresia sau în gestul ei mecanic era ceva care trăda un fel de nerăbdare, de aviditate : ca şi cum ar fi vrut cu tot dinadinsul să-i atragă atenţia că se stăpîneşte pentru ca în felul acesta să i se ofere prilejul să spună ce ştia. Dar Laviniei nici nu-i trecea prin minte să o întrebe, se şi îndreptase spre scrin făcîndu-şi de lucru în jurul cutiei cu fiole cu o rapidă şi mecanică dexteritate profesională. Madama se văzu constrînsă să ia singură iniţiativa, îşi înghiţi saliva, apoi spuse : „Ştii unde am fost ?" Ea scutura fiola, lovind mîna în care o ţinea de încheietura celeilalte mîini : „Unde aţi fost" spuse docil, aproape fără interogare. Madame se aşeză pe pat, agăţă de măciulia de la tăblia patului pălăriuţa de culoarea levănţicăi. „Las-o încolo de injecţie. Ştii că am fost la judecător ?" Lavinia se întoarse să pună fiola în cutie. „Şi dumneavoastră ?" spuse, cînd crezu că poate s-o spună cu destulă indiferenţă. Şi Madame rîse, simţindu-se în sfîrşit mulţumită. „Da, l-am văzut pe doctor. L-am văzut cînd a ieşit din biroul judecătorului. Apoi m-au interogat pe mine, şi apoi pe tînărul acela, De Vita : îl cunoşti ? Fiul tutungiului : spune că l-a văzut duminica trecută pe Fabrizio ieşind din pădure cu soţia în braţe... o, iat-o pe Rosaria cu seringa : a fiert cît trebuie ? Cînd ieşi, închide bine uşa : vremea asta e insuportabilă ! Auzi ce muzică ?..."

De cîteva zile vîntul căpătase o forţă impetuoasă : părea o fiinţă invizibilă care se ridică pe

deasupra caselor şi apoi se prăbuşeşte în drum, că are o mie de braţe, o sută de guri, şi picioare care nu fac zgomot cînd cade, zgomotul fiind numai al foalelor care suflau, poate gîfîitul celor o sută de guri, vîrtejul celor o mie de braţe. Îşi dezlipi vrăjită privirea de la fereastră, apoi se uită la uşa albă închisă, în spatele căreia dispăruse Rosaria ; era tulburată. „Şi eu am fost convocată de judecător, pentru ora trei, astăzi... Mă întreb ce-o fi vrînd să afle de la mine, chiar că nu-mi pot imagina... Dumneavoastră ce i-aţi spus ?" Madame continua să-şi mîngîie pălăriuţa agăţată de pat. „Ce-aş fi putut să-i spun ceva nou ? Despre ceea ce s-a întîmplat duminică, nimic, fireşte : ei erau singuri la vînătoare, şi în afară de ei numai Dumnezeu ştie ce s-a întîmplat într-adevăr... Acasă fuseseră liniştiţi, certuri în ziua aceea nu existaseră, şi asta i-am spus judecătorului : în ceea ce priveşte duminica trecută, i-am repetat fără nici o dificultate cum s-au petrecut lucrurile." Şi continua să-şi netezească pălăriuţa, iar ea, tot fixînd-o în timp ce vorbea şi îşi netezea pălăria, la un moment dat, parcă sugestionată, simţi că mîinile îi impun o ocupaţie care într-un fel să o elibereze de toată agitaţia interioară nedefinită şi greu de înfrînat : era tot acolo, în picioare lîngă scrin, şi nu găsi altceva mai bun de făcut decît să-şi răsucească puţin bustul şi să ia seringa din casetă, să verifice dacă s-a răcit, s-o lase să se scurgă de apă, apoi să introducă pistonul în tubul de sticlă, cu meticulozitate (mulţumită să constate că degetele cel puţin nu-i tremurau), să aspire şi să pompeze aerul în lumină, uşor, ca şi cum s-ar fi pregă-

tit să o umple cu lichidul alb, lăptos din fiolă. „Dar în privința celorlalte zile ?" întrebă.

Madame zîmbi. „Ei bine, judecătorul m-a întrebat dacă se iubeau. Asta ei știu, am spus, de unde să știu eu care sînt sentimentele stăpînilor mei ? Dar se înțelegeau ? a spus judecătorul, și eu i-am răspuns foarte serios, dar fără nici o intenție de a-l face să roșească : de ce, cunoașteți poate vreo pereche care se înțelege, în ziua de azi ?, și el a roșit, se vede că l-am lovit exact în punctul sensibil, fără să vreau : eu v-am întrebat de stăpînii dumneavoastră, vorbiți-mi despre ei, ei se înțelegeau ? Eu am stat puțin în cumpănă, pentru că nu-mi venea să spun, gîndindu-mă la impresia pe care ar fi făcut-o domnul Fabrizio, dar după aceea mi-am zis imediat că nu puteam să ascund, cu atît mai mult cu cît ieri fuseseră interogați și Rosaria și Guidone și poate că spuseseră ei, și în felul ăsta riscam să se creadă că vreau să ascund ceva, și atunci am spus de certurile dintre ei și de faptul că uneori îl bătea..."

„Cum ? întrebă. Îl bătea ?" Și simți că roșește, *ca judecătorul*, gîndi uluită, dacă în clipa aceea ar mai fi fost în stare să se gîndească la altceva, sau mai bine zis dacă în mintea ei, în afară de uluiala provocată de o asemenea descoperire, ar mai fi putut să existe timp sau loc și pentru alte gînduri. Acum și mîinile-i încremeniseră, puseseră seringa goală la locul ei și rămăseseră acolo, lîngă seringă, nemișcate, incapabile să se mai retragă. „Îl bătea ?" repetă.

„Nu știi ce înseamnă a bate ? E un cuvînt pe care îl găsești în toate dicționarele."

„Lăsați dicționarele. Vreți să spuneți că a cutezat să ridice mîna asupra lui ?"

„Că a ridicat-o nu o singură dată, și nu numai cînd erau singuri."

„Vreți să spuneți că a făcut lucrul ăsta și în prezența dumneavoastră ?"

„Sau în prezența Rosariei, sau a lui Guidone, sau chiar fiind toți trei de față după caz și împrejurare."

„Și el ?"

„Cine el ? Judecătorul ?"

„Fabrizio. Ce legătură are judecătorul ? Fabrizio." Și o privea fascinată de naturalețea calmă, ba chiar puțin răutăcioasă și, desigur, într-un fel plină de satisfacție cu care Madame îi povestea acum ei, iar mai înainte, doar cu cîteva ore mai înainte, și poate cu aceeași dezinvoltură vindicativă, judecătorului de instrucție, această poveste incredibilă a Valeriei care ridica mîna asupra soțului ei : și încerca să-și imagineze inimaginabilele gesturi și expresii care însoțeau o astfel de scenă, continuînd s-o fixeze cu un fel de oroare admirativă pe Madame, care spunea ridicînd din umeri, și în momentul acela stătea picior peste picior și își netezea fusta întinzînd-o pe genunchi și părea chiar o franțuzoaică adevărată : „Oh, Fabrizio... El o adora, și accepta totul fără să crîcnească : chiar și palmele, cînd se întîmpla. Ba mai mult, prima dată cînd l-a pălmuit, cel puțin prima dată în prezența mea și a Rosariei, și asta a fost cînd și-a dat seama că e însărcinată cu al treilea copil, el pur și simplu rîdea : de parcă ar fi fost o glumă, sau ca și cum ar fi vrut să ne facă pe noi

să credem că e o glumă, și într-adevăr, trebuie să fi fost îndrăgostit lulea de ea ca să creadă un asemenea lucru sau să-și facă iluzii că glumește cînd era suficient să-i vezi ochii în momentul acela : furia întruchipată."

Într-adevăr, furia întruchipată : nu puteai să definești altfel expresia Valeriei în timp ce urca cu pași repezi aleea și îmbrîncea ușa cu geamuri dînd buzna în casă : pînă și pardesiul de culoare deschisă, fluturîndu-i în lături, părea să sublinieze atitudinea ei furtunoasă. Dar la intrare o întîlnise pe Madame care se pregătea să iasă cu Renzo și Cristina, și se oprise : nu calmă și nu încă potolită sau îmblînzită, dar ceva mai șovăielnică, mai dezarmată. Copiii o întîmpinară cu bucurie, dar nu se aplecă să-i îmbrățișeze, își îndoi numai genunchii, bustul rămînîndu-i țeapăn, lăsîndu-se în jos doar atît cît să le dea copiilor posibilitatea să se întindă să o sărute. Madame o salutase respectuos : „Bine ați venit, doamnă" (*pentru că în noaptea aceea dormise la Napoli, la o rudă a soțului ei : telefonase cu o seară înainte, anunțînd că rămîne să doarmă acolo, cînd domnul Fabrizio începuse deja să fie îngrijorat că nu sosește*), și atunci păru că se dezmeticește, se uită la copii și la Madame : „Soțul meu a plecat ?" Madame nu știa, cel puțin pînă în clipa aceea nu-l văzuse ieșind, probabil era în birou, și Valeria replică pe un ton liniștit dar cu aceeași privire încețoșată de furie : „N-ați vrea să mergeți să vedeți ? Nu trebuie să-i spuneți că m-am întors, vedeți doar dacă este : și dacă este, conduceți copiii în camera lor și apoi întoarceți-vă în birou". (*Pentru că îmi vorbea cu dumneavoastră, în privința asta era într-adevăr o doamnă.*) Da, Fabrizio era acasă, așa că Madame conduse copiii sus, în camera lor, apoi coborî să se ducă la rîndul ei în birou.

Era acolo și Rosaria, și probabil că ar fi fost și Guidone dacă întîmplător nu l-ar fi trimis în sat, chiar cu cîteva clipe mai înainte, cu un comision, și Fabrizio stătea tot la biroul lui vechi, ros de cari, ce emana un ciudat miros de cidru, continuînd liniștit să-și pună în ordine colecția de fluturi, așa cum îl surprinsese Madame cu puțin înainte (și văzînd-o apărînd prudentă în prag și apoi retrăgîndu-se imediat fără să spună nimic, îi adresase aceeași privire interogativă cu care o întîmpină și acum cînd revenise : interogativă dar totodată absentă, privirea omului care în fond nu se interesează prea mult de ceea ce se întîmplă în jur, cufundat în propriul lui univers, în propriile lui treburi : în cazul de față, preocupat să potrivească sub sticlă, în caseta dreptunghiulară, un frumos exemplar de ochiul-păunului, ale cărui aripi își păstrează în mod miraculos iridescența voalată și impalpabilă a culorilor). Valeria stătea lîngă șemineu, nu, lîngă ușa balconului, în picioare, tot cu pardesiul descheiat, dat în lături, și ridicase marginea perdelei ca să privească afară, în grădină, iar de la ferestrele închise ce dădeau spre balcon venea, filtrată de copaci, o lumină verde-strălucitoare și gingașă care i se aduna toată în păr făcîndu-i-l mătăsos, dîndu-i o strălucire ușoară, delicată, aeriană, încît părea însăși originea diafanului halo care o înconjura, părea că însuși

părul ei iradiază reflexul acela indirect care-i îndulcea atît de mult trăsăturile încît din profil îți făcea impresia că zîmbește dusă pe gînduri, *se vede că i-a trecut accesul de furie* își zise intrînd și atunci rosti cu mai mult curaj: „Iată-mă. Mi-ați spus să vin aici, nu? Am dus copiii sus", și ea spuse: „Fabrizio, vino, te rog, încoace." Vocea-i era tot calmă și soțul nici măcar nu-și ridică privirea. „Imediat, draga mea, numai să aranjez acest ultim exemplar pe uscător" și ea așteptă răbdătoare în timp ce Madame și Rosaria schimbau, mute, priviri pline de curiozitate și de nedumerire.

Fabrizio tocmai scotea de pe unul din suporturi acele cu gămălie care prindeau bentițele de hîrtie menite să fixeze aripile fluturelui, desfăcute și întinse orizontal, pe vergelele fine ale micului uscător: era operația cea mai delicată a procesului de uscare și el o executa cu maximum de grijă: odată desprinse bentițele, aripile ochiului-de-păun care-și păstrau proaspăt coloritul catifelat apăreau acum perfect întinse în cea mai reușită poziție de zbor, frumoasă pentru veșnicie, și ochii lui Fabrizio aveau o privire drăgăstoasă și lacomă în același timp, ar mai fi zăbovit acolo bucuros încă vreo cîteva minute să contemple fericitul rezultat al muncii lui, dar Valeria îl chemase și aștepta, așa că trase cam fără voie sertarul de la mijloc al biroului, puse înăuntru casetuțele acoperite cu sticlă, îl împinse la loc și se apropie de Valeria zîmbind, vrînd parcă să-i mărturisească prin zîmbetul lui docil tocmai intensitatea unui sentiment care mergea pînă la sacrificiu numai ca să-i fie pe plac, deoarece pentru el, într-un anume sens însemna un sacrificiu, în clipa aceea, să se despartă de o muncă atît de îndrăgită. „Ei, ce noutăți? Ce voiai să-mi spui?"

Ea continua să privească afară, privea tot timpul afară de parcă ar fi fost foarte atentă la ceva ce se petrecea în grădină și nu se întoarse nici măcar cînd simți că el e în sfîrșit lîngă ea. „Îngenunchează" spuse (eu și Rosaria ne priveam alarmate crezînd, amîndouă, că poate n-am înțeles bine cuvintele acelea), iar soțul rîse. „Cum?" spuse; și ea repetă: „Îngenunchează, am spus", păstrîndu-și calmul, tot fără să-l privească, uitîndu-se afară, peste balcon, în grădină, și cu aceeași voce egală, liniștită: dar de aproape el observă probabil mai bine adevărata expresie a ochilor ei, și zîmbi. „Fie, spuse, să îngenunchem. Și acum?" și o privea de jos în sus cu o ridicolă expresie de rugăminte și îngăduință și avea nu atît aerul că o secondează în această glumă extravagantă, dacă într-adevăr era o glumă, cît părea mai degrabă învins și resemnat să suporte o judecată.

Ea lăsă să recadă perdeaua peste ferestre cu un gest atît de brusc și de violent — întorcîndu-se, în sfîrșit, spre el, cu o mînă în șold — încît biroul păru să se întunece sau, în orice caz, să piardă din luminozitate, cu toate că de fapt nu era decît o perdea din batist, de culoare deschisă, cu floricele: sau poate că în același moment, printr-o stranie coincidență și din pură întîmplare, soarele fusese înghițit de un nor trecător dar destul de gros ca să poată stinge lumina limpede, curată, stăruitoare a acelei dimineți de septembrie și să transforme astfel interiorul biroului acela de casă

provincială, cu o clipă mai înainte atît de primitor, într-o încăpere rece, neîngrijită, și chiar cenușie de praf (ceea ce putea să fie chiar adevărat, pentru că, într-un fel, el era stăpînul acelei camere, singura cameră de care putea să dispună total și după voie, și deseori nu permitea să intre nimeni nici cel puțin ca să șteargă praful și să facă ordine). Se priviră astfel în ochi, unul pe altul, ea cu capul plecat și avînd din nou în ochi furia din momentul cînd își făcuse apariția, la intrare, și care părea chiar să fi crescut din cauza efortului ce-l făcuse pînă acum stăpînindu-se, iar el, cu capul ridicat, neștiind dacă e cazul să zîmbească sau să aștepte : se priveau în lumina incertă, crepusculară, ca doi actori care continuă să joace, prins fiecare de rolul lui, chiar și după ce mașinistul a stins reflectoarele, în schimb spectacolul începea de-abia acum cînd ea spuse : „Știi că sînt însărcinată ?“ și el, luminîndu-se dintr-o dată, încercă să o ia de mînă — dar ea și-o retrase repede înainte ca el să fi reușit să i-o prindă — și exclamă : „Valeria !“ în timp ce ea striga : „Lasă-mă, nu mă atinge !“ iar el repetă mai încet, și parcă mai bucuros (sau poate puțin speriat ?) : „Valeria“ și atunci ea îl pălmui, fulgerător, mai întîi cu dosul mîinii stîngi pe obrazul stîng (*pentru că era stîngace, știați ?*) și apoi cu palma aceleași mîini pe celălalt obraz : și așa încă de vreo două-trei ori, strigînd : „N-ai să mă mai atingi ! Jur în fața lor ! N-ai să mă mai atingi ! N-ai să mă mai atingi !“ repetînd de cîteva ori aceeași frază stridentă și tot de atîtea ori perechile de palme pe care i le trase cu iuțeală peste față și pe care

el nici măcar nu încercă să le evite ferindu-și cît de cît capul, sau ridicînd un braț să se apere, ci continuînd s-o fixeze de jos în sus, stînd în genunchi ca un copil pedepsit, poate doar puțin mai palid și cu ochii lui bovini ceva mai holbați, poate, înainte de a izbucni deodată în rîs — și nicicînd un rîs n-a părut mai nesăbuit și mai nefiresc — și înainte de a ridica în sfîrșit brațul ca s-o prindă de mînă, dar cu blîndețe și nu ca să o imobilizeze, doar ca să o facă să-și vină în fire sau cel puțin să se încredințeze că nu-și ieșise din minți ; și atunci ea își smuci din nou brațul ca și cum într-adevăr orice contact fizic cu el i-ar fi repugnat, își lăsă capul pe un umăr și părul îi acoperi fața, dar era clar că acum plîngea în hohote, aproape epuizată, iar el se ridică și, rămînînd încă puțin aplecat, își șterse pantalonii în dreptul genunchilor (*a fost un amănunt care m-a izbit, de aceea mi-l amintesc și acum perfect*), apoi o luă de talie și o scoase din birou, conducînd-o sus în camera lor.

La prînz Rosaria a trebuit să-i ducă tava cu mîncare sus, pentru că ea n-a coborît la masă și, firește, el spusese că aceste crize vecine cu isteria ale soției lui se datorau sarcinii, și părea să justifice nu atît propria-i slăbiciune cît izbucnirea Valeriei, dar mai tîrziu, cînd scenele acestea s-au repetat, nici n-a mai căutat, se-nțelege, alte justificări, apoi s-a născut copilul, dar ea continua să-l bată găsind tot felul de motive, și el continua să rabde fără ca vreodată să schițeze un gest de revoltă sau de protest, chiar dacă, apoi, față de servitori, cînd era în casă numai el cu servitorii sau cînd, în orice caz, era sigur că Valeria nu-l poate auzi, simțea și el nevoia să se plîngă și... „Un moment,

spuse, întrerupînd pentru prima oară lunga povestire a Madamei, vreți să spuneți că s-a plîns față de dumneavoastră de palmele pe care le primea ?" fiind mirată nu atît de faptul că Fabrizio ar fi putut să se plîngă — ceea ce era, astfel stînd lucrurile, reacția minimă la care te-ai fi putut aștepta chiar și de la unul ca el — cît de faptul că preferase să vorbească despre această situație cu servitorii în loc să-și deschidă sufletul față de un prieten, să spunem, de pildă față de Vittorio, care, desigur, nu știa nimic despre aceste amănunte.

„De fapt nu s-a plîns propriu-zis de palmele primite, am mai spus, preciză Madame, ci de comportarea soției." Tot nu înțelegea. „Cum vine asta, de comportare ?" Și Madame schiță un nou și un alt fel de zîmbet. „Ți-am povestit, nu ? Cînd ea l-a pălmuit prima dată, cel puțin prima dată în prezența mea, și acum știa că e din nou însărcinată — se pare că a fost la Napoli tocmai pentru asta, ca s-o vadă un medic — i-a strigat că el n-avea s-o mai atingă... și mă rog, se pare că și-a ținut promisiunea, cel puțin că a făcut totul ca s-o respecte, deși dacă te iei după spusele Rosariei nu totdeauna a reușit... Lucrurile astea, mă înțelegeți, servitorii le știu mai bine, și în definitiv Rosaria făcea și face și acum paturile în casă..." și ajungînd aici cu discuția, se întorsese arătînd spre fereastră : „Iar începe vîntul, îl auzi ? Părea că s-a potolit" și cu cea mai firească spontaneitate se duse să privească în grădină, rezemîndu-se de geam. După o secundă o urmă și ea. Se simțea stînjenită.

Se auzea ceva în vîntul acela care te făcea să te gîndești la un vaiet omenesc. Nu cînd sufla

în rafale puternice, mugind, cu un vuiet surd, mînios, ce părea că se naște din neputința de a smulge copacii din rădăcini sau de a dărîma zidurile și de a descoperi casele, și cînd, după fiecare asalt ratat, schimba în șuierături învîrtejite în aer impetuozitatea cu care se năpustise, răsucindu-se, cu puțin înainte ; ci atunci cînd în răsuflarea aceea astmatică ce se ridica în valuri puternice la intervale scurte, se auzea pentru o secundă, numai în clipa de răgaz sau, mai precis, de concentrare care preceda următoarea rafală, acel șuier ascuțit, ușor, aspirant care putea fi luat foarte bine drept un vaiet omenesc. Era un vîrtej de aer, probabil, dar aveai impresia că într-adevăr cineva, acolo afară, geme de frică : sau că voia să strige și nu avea destul suflu ca să articuleze cuvintele. „Se anunță iar o zi dintr-acelea care parcă erau făcute anume ca să-i pună nervii la încercare" observă Madame, și după un moment, adăugă : „Ei, facem injecția ?" și zîmbea.

Așa că se apropie iar de scrin : pregătea seringa cu gesturi rapide și precise, tulburarea nu i se manifesta decît în glas : „Cui, ei ?" Madame tocmai se întindea pe pat, aprobă în tăcere înainte de a adăuga : „Cînd veneau vijeliile astea... pentru că, la drept vorbind, sînt adevărate vijelii, bune să exemplifice buletinul meteorologic la televizor... dînsa fugea în vestibul împreună cu copiii, lîngă colivii... și păsărilor le era frică, se legănau tăcute, neliniștite : dînsa stătea în picioare, cu copiii alături ținîndu-și parcă de urît acolo laolaltă... lui, dimpotrivă, îi plăcea să iasă afară în asemenea momente : să se plimbe prin grădină, să simtă frunzele ude lipindu-i-se de față " și o asculta

cu o aviditate tîmpă şi disperată în acelaşi timp, încercînd să-şi imagineze scena şi să-i vadă în clipele cînd vîntul înnebunit răvăşea sub ochii lor grădina : dar nu izbutea să-i vadă, nu reuşea să se concentreze asupra acestei imagini cu totul diferită, pentru că precedenta, neaşteptata revelaţie a palmelor, o distrăgea tot timpul, tulburînd-o, astfel că la un moment dat, pentru că i se părea că o apasă şi că e incapabilă să ţină numai pentru ea această bănuială, spuse : „Atunci, cum, nu era îndrăgostită de el ?"

Era îndrăgostită, sigur că da, în orice caz se căsătorise cu el din dragoste : dar în dragoste existase, inconştient, şi o doză de calcul, asta era părerea Madame-i. „Vreţi să spuneţi că se gîndea la bani ?" Madame Grelier surîdea şi clătina din cap : nu era vorba chiar de bani : Valeria era în primul rînd o femeie voluntară, foarte ambiţioasă, şi crezuse că ia în căsătorie un Sangermano, adică pe principele moştenitor al unei mari stirpe de industriaşi care de o bucată de vreme îşi extindea cu succes dominaţia şi în politică ; dar, practic, s-a trezit alături de un copil liniştit, fără nici o ambiţie, un resemnat. Şi pentru această greşeală de calcul, de îndată ce a devenit conştientă de ea, se răzbuna vărsîndu-şi dezamăgirea asupra lui. „Ştiai că avea mania picturii ?" Fireşte, nu ştia : sau poate da, acum cînd se gîndea mai bine îşi aducea aminte că Vittorio, întorcîndu-se o dată de la familia Sangermano, făcuse aluzie la tablourile Valeriei, vorbind despre aerele şi infatuarea ei, pentru

că în privinţa asta erau amîndoi de acord, aşa că nu dăduse cine ştie ce importanţă faptului. Avea o asemenea pasiune ? Spuse că nu ştia nimic despre povestea cu pictura. „La început făcea tablouri într-adevăr frumoase : flori sau fructe sau peisaje cîmpeneşti... apoi începuse să mîzgălească pînzele că nu se mai înţelegea nimic, doar pete de culori... în genul celor care apar prin ziare, nu ştiu dacă ai avut vreodată prilejul să le vezi... dar de vreo doi ani nu se mai atingea de pensule."

Adaptase pentru atelier o cameră de la ultimul etaj. Ultimul etaj al vilei era format dintr-un şir de camere mari, goale, folosite într-o vreme ca hambare şi unde acum se îngrămădeau de-a valma lîngă cîteva mobile vechi sau un fotoliu desfundat, cu cîlţii şi cu arcurile ieşite, unelte stricate sau ruginite, sau care pur şi simplu nu-şi mai aveau nici un rost — dar, normal, regula în casa Sangermano este să nu se arunce nimic — sau sacii cu fasole sau cu cartofi, dijma dată de arendaşi celor patru fraţi (*îşi făceau apariţia la vilă ginerele bătrînului commendatore sau domnul Max sau doamna Cecilia numai cînd trebuia să ia o parte din provizii : „În casele noastre de la oraş n-avem spaţiu"... de altfel vila e proprietate comună*). De la ferestre se vedea toată cîmpia, şi cînd se aduceau merele în camerele de sus şi se întindeau pe podele, să se mai coacă, după ce fuseseră culese cu grămada din livadă, tari, lucioase, fără să fie încă roşii, era acolo o mireasmă crudă de prospeţime şi umezeală care îţi strepezea dinţii numai adulmecînd-o, şi nici măcar mirosul de terebentină sau de vopsele nu reuşea să o acopere... „Încă un moment, Madame : sînteţi

obosită ? Mai stați numai o clipă nemișcată, și am terminat."

Îi făcea portretul. Așezată în fața ferestrei camerei imense, avînd ca fundal albastrul cerului, adulmecînd mirosul merelor se mișcase fără să vrea : își reluă poziția indicată, mîinile în poală, una peste alta, capul în profil, puțin înclinat. „Ușor mai spre dreapta, Madame... bun, așa e perfect, rămîneți așa, vă rog..." : parcă ar fi fost la fotograf sau sub cască la coafor. Valeriei îi trebuiseră aproape două săptămîni ca să transforme camera în atelier : ruda aceea, doamna Maria Teresa, îi adusese cîteva suluri de tapet Varese cu floricele, fuseseră îmbrăcate pînă și grinzile tavanului, iar acum se crease acolo o atmosferă intimă, și poate că Valeria, pictînd, se distra în felul ei : nutrea ambiții artistice ? Soțul intrase fără ca vreuna dintre ele să-l audă intrînd : apoi ea, Madame, îl văzu cum înaintează încet în spatele soției, oprindu-se să contemple tabloul de pe șevalet... „Nu prea seamănă, dar, mă rog, nu e urît" și Valeria tresări : „Prostule !..." iar el rîse și încercă să o ia în brațe, dar ea se feri : „Lasă-mă în pace să lucrez !..." și el, cu aerul lui de urs blînd pe care îl avea uneori, zîmbind, zise la întîmplare, poate fiindcă ideea asta îi trecea atunci prin cap sau și pentru că îi era și puțin milă de ea, știind-o sacrificată acolo la țară, și voia să-i ofere cel puțin o preocupare, un scop : „O, cît ai lucrat ! Ce-ar fi să i le arătăm lui Guglielmi ? Îl cunosc, ai putea chiar să le expui..."

De astă dată îl îmbrățișă ea, îi străluceau ochii. „Vorbești serios ? Și abia acum spui că-l cunoști

pe Guglielmi ?" Guglielmi era un critic de artă, un tip plin de aroganță, acru, urît și malițios pe cît era de mic și de slab, îți dădeai seama numai văzîndu-l : îl invitaseră, îl invitară peste cîteva zile la cină împreună cu alți cîțiva prieteni și cunoscuți — a fost una din rarele primiri organizate la Cales — și fiindcă timpul era încă frumos, doamna aranjase masa în grădină, sub pini, iar pentru iluminație, în afară de lumina care venea din salonul cu ușile și ferestrele larg deschise, confecționase personal, din sîrmă îndoită și răsucită cu cleștele *(cîteodată era de-a dreptul ingenioasă)* niște sfeșnice în formă de note muzicale pe care le atîrnase de trunchiurile pinilor și în care înfipsese lumînări aprinse, alte lumînări fuseseră așezate ici-colo, pe jos sau pe măsuțe, în gîtul sticlelor goale și era într-adevăr un decor sugestiv și romantic, trebuia să recunoști : fructele, atît de iscusit așezate pe platouri, masa aceea rustică aranjată cu eleganță, flăcăruile lumînărilor care topeau rășina împrăștiind o mireasmă ca de tămîie, și se vedea că oaspeții sînt foarte mulțumiți de primire și de cină, iar acum, cufundați în fotoliile de nuiele, discutau cuprinși de moleșala pe care o simți de obicei după ce ai mîncat bine, dar Valeria era mai degrabă nervoasă pentru că acel Guglielmi îi văzuse tablourile și vorbise despre ele cu multă bunăvoință și cu buzele strînse, care probabil era felul lui de a vorbi, de parcă s-ar fi coborît să-i facă o favoare, dar, în sfîrșit, fără prea multe elogii și fără prea multă căldură, și de fapt despre organizarea expoziției nici nu s-a mai vorbit, iar după cîteva luni Valeria s-a lăsat definitiv de pictură, asta și din

cauză că era însărcinată cu Giannino și mirosul vopselelor îi producea greață... Totuși nimeni nu putea să-și închipuie, sau măcar să bănuiască ceea ce avea să urmeze peste puțin timp stricînd iremediabil seara.

Dar, ce să mai vorbim, știa toată lumea, nu ? că fusese obligată să vină și să locuiască la țară cu soțul și copiii, toți știau că „marele bătrîn" fusese cel care-i claustrase la Cales, și atunci de ce s-o mai chinuie, Dumnezeule mare, întrebînd-o cum de suportă să trăiască aici ? E limpede că nu suporta de fel, dar mai era încă destul de orgolioasă ca să n-o mărturisească și să ridice în slăvi liniștea și frumusețea cerului, plimbările prin pădurea de pini și plăcerile vînătoarei (*și niciodată nu o auzisem vorbind cu o voce mai falsă : dar juca bine teatru, și n-ar fi dat nimănui satisfacție admițînd că se plictisește de moarte*), și astfel conversația trecuse la vînătoare, și de data asta ea putea să vorbească normal, cu vocea ei adevărată, pentru că, e drept, totdeauna îi plăcuse să meargă în pădure și să tragă un foc de armă după vreo becață în zbor, drept pentru care acum putea să discute liniștită, chiar dacă, ciudat, fruntea îi rămînea plină de crețuri — *știți, ca la noii-născuți care îți lasă totdeauna impresia că au prea multă piele pe frunte* — și deodată, o fată, una cu părul roșu și cu rochie de voal înflorat care era un deliciu, întrebă candidă : „Sînt și cerbi prin părțile astea ?" De ce s-o fi gîndit tocmai la cerbi, Dumnezeu știe ! Să fi spus cel puțin lupi, porci mistreți... Imediat Fabrizio, probabil băuse puțin, și se știe că nu ținea la băutură, începu să rîdă și să

se agite : „Oh, vrea cerbi, fata asta ! Vrea cerbi !" și se ținea cu mîinile de burtă de atîta rîs, dar făcea și puțin teatru ca să distreze oaspeții findcă, la drept vorbind, nu era cine știe ce de rîs ; în orice caz, aplecîndu-se exagerat, cu mîinile apăsate pe stomac, descoperi pe jos, spre ghinionul lui, cele două crenguțe care, naiba știe cum de se aflau exact în locul acela : și vrînd să facă mai departe pe spiritualul le ridică așezîndu-și-le pe cap în formă de coarne și strigînd : „Iată cerbul, hu, hu !... Atenție la cerb !..." și atunci ea, Valeria, palidă ca ceara, i se postă în față, îi smulse din mîini crengile, le aruncă tremurînd de furie în timp ce țipa : „Isprăvește ! Ești nebun ? !".

Ajungînd în acest punct, în sfîrșit, Madame făcu o pauză și o privi cu atenție, apoi reluă surîzînd și oftînd : „Da, ai ghicit : dacă e un cuvînt pe care nu trebuie să-l pronunți niciodată în fața domnului Fabrizio acesta e... să nu-i vorbești de nebunie : trebuie să fii într-adevăr nebun ca s-o faci... Din pricina maică-si, se înțelege... În privința asta era foarte susceptibil. Și cum am auzit cuvîntul ăsta, mi-am spus că o să urmeze un cutremur, priveam cu sufletul la gură : părea chiar o scenă de teatru..."

În sfîrșit, nu se clinteau, nu se clintiră pentru o clipă care păru aproape nesfîrșită : stăteau acolo în picioare, față-n față în mijlocul celorlalți, lîngă pin, și un vînt ușor (cîteva doamne intraseră să-și ia un șal sau un pulovăr ca să-l pună pe umeri) făcea să se clatine flăcările lumînărilor înfipte în sfeșnicele agățate de trunchiuri, pe jumătate arse, cu ceara alburie scursă și închegată ca niște stalactite

în miniatură la baza sfeșnicului de fier... flăcările sfîrîiau, pîlpîiau, și ei erau atît de aproape de pin că limbile acelea firave de foc — dar erau umbre, reverberații — alunecau pe fețele lor încordate și descopereau reflexe de ură și stupoare în fundul pupilelor lor tremurătoare, apoi Fabrizio ridică mîna — voia oare să o lovească ? — dar în același timp ridică și ea o mînă și apucă încheietura mîinii lui, fusese rapidă, intuitivă, perfect sincronizată, astfel că acum și pe mîinile lor nemișcate, la mică distanță una de alta, oscilă o clipă, legănată de vîntul înmiresmat de rășină și ace de pin, lumina luminărilor, apoi Fabrizio își eliberă încheietura mîinii din strînsoare, se întoarse brusc și, ca mușcat de o tarantulă sau ca împins de un invizibil mecanism cu arc, dispăru în goană spre desișul grădinii, în întuneric, unde nu erau sfeșnice agățate de copaci sau puse pe jos, fixate în gîtul sticlelor goale de lichior... și după o clipă Valeria schiță un zîmbet, conștientă de jena oaspeților, și spuse : „Dar cum se face că pick-up-ul nu merge : nu dorește nimeni să asculte puțină muzică ?" și chiar fata cu părul roșu, care părea hipnotizată, sau înspăimîntată, sau fascinată, se apropie să-l pună în funcțiune : în mod mecanic, fără să schimbe discul care se afla pe platan, fără să-i citească titlul, învîrtind doar butonul de aprindere și făcîndu-l să pornească, astfel că după scrîșnetul supărător și hîrșîit al acului pe marginea discului, în liniștea și mireasma serii se înălțară și mai dulci, și mai învăluitoare, și mai deprimante primele note de saxofon solo din *Sleepy lagoon* de Lawrence : „Pentru că n-aveau decît cîntece vechi, în casă, nimeni nu asculta muzică..."

„Dar ea" o întrebă : și spusese numai *dar ea ?* oprindu-se la marginea acestui interogativ ca și cum într-adevăr s-ar fi aflat, fizic, în fața unei prăpastii și s-ar fi temut ca, mișcînd un picior — adăugînd un alt cuvînt — să nu se prăbușească. Răspunsul dat de Madame fusese prompt, energic și precis, „O, nu, nici gînd !" Înțelesese imediat la ce anume voia să facă aluzie cu reticența ei. „Orice putem spune de Valeria, dar asta nu : în privința asta a fost o femeie ireproșabilă." Și acum probabil că ea avea aerul celei care încearcă să înțeleagă, căreia raționamentul i se părea fără nici o noimă : pentru că atunci de ce o reacție atît de nelalocul ei la o glumă de foarte prost gust, dar, la urma urmelor, inocentă ? Nu reușea să priceapă. „Dar, în sfîrșit, îl iubea ?" spuse, de parcă, pentru ea, problema s-ar fi redus la acest elementar adevăr. Madame schiță surîsul ușor care îi apărea pe buze cînd voia să le amintească oamenilor că se consideră pe jumătate franțuzoaică. „Și ce înseamnă să iubești ? Ea putea să-l iubească și totodată să-i drămuiască vinul la masă : să-l iubească, și totodată să nu-i dea bani destui... asta cel puțin știi, nu ?, ea ținea casa, administrația casei..."

Da, asta știa. Cîteodată, venind pe la Vittorio, Fabrizio făcuse glume pe tema asta și față de ei, întorcîndu-și buzunarele pe dos deasupra mesei : ieșeau atunci la iveală cîțiva bănuți, sau un capăt de sfoară înfășurată, sau un briceag, ca de prin buzunarele copiilor : și firicele blonde de tutun cărora le pierise mirosul, firimituri de pîine... „Vedeți ? mă lasă fără bani, zice că nu mai are încredere în mine după povestea aceea cu Maserati..."

Vittorio zîmbea, vrînd parcă să-l asigure că era ceva de care puteau să se amuze împreună și că acum nu mai era vorba decît de o aventură lipsită de importanță, dar ea îl cunoștea pe Vittorio și știa că acela nu era un zîmbet, era doar o întindere a buzelor și de fapt în asemenea momente chiar ea nu putea să nu fie de partea Valeriei.

„Maserati" rămăsese părăsită aproape o săptămînă în curtea spitalului — pentru că Valeria nici măcar în remiză nu voise să o țină — așteptînd ca reprezentantul firmei să vină să și-o ia și să se plătească amenda, și mai toți îi dădeau tîrcoale în zilele acelea, de la medici pînă la infirmieri, cu admirație, respect și interes, chiar cu invidie și cu jind, o pipăiau, o mîngîiau, discutau intimidați despre performanțe și caracteristici cu o competență cel puțin neașteptată din partea unor conducători de mașinuțe „600" sau „Dauphine" sau chiar din partea unor simpli pietoni sortiți să rămînă așa toată viața, coborîseră chiar și cîteva surori să arunce o privire, dar parcă din datorie, sau poate atrase de atîta vorbărie. „Ei, măicuță, facem o plimbare ?" Și ele zîmbeau cu blîndețe mișcîndu-și ușor aripile albe și scrobite ale bonetelor, apoi se întorceau în spital la treburile lor.

Vittorio, în schimb, se simțise într-adevăr tentat s-o încerce făcînd un tur, nu numai pentru că nu mai stătuse niciodată la volanul unei „Maserati", dar și pentru că acest automobil nou, strălucitor pe fundalul zidului coșcovit al curții spitalului, reprezenta pentru el un contrast între lumi și, în orice caz, o tentație prea puternică. Ea intervenise însă imediat : „Și dacă pe drum o întîlnești pe Valeria ? Femeia asta ar fi în stare să-ți ceară ție jumătate din amendă", așa că el o ascultase rezistînd ispitei, și mașina mai rămăsese acolo încă vreo cîteva zile așteptînd să fie dusă la concesionar, constituind în săptămîna aceea o mică distracție, anecdota spitalului, despre care au vorbit chiar și cei internați, cîte unul se ridica special din pat — cine putea s-o facă, bineînțeles — ca să privească plin de curiozitate dindărătul ferestrelor : în curte vedeai o mașină care în fond părea la fel ca toate celelalte și din cauza asta nu puteai să-ți dai prea bine seama nici de fapta necugetată a lui Fabrizio Sangermano : care, după ce încasase cîteva titluri de rentă, dispăruse, reapărînd după două zile, seara, la volanul mașinii aceleia. „Banii sînt ai mei și pot să fac cu ei ce vreau !" Ea avea ochii întunecați de furie, era și o modalitate de a-și descărca nervii provocați de dispariția nejustificată a soțului. „Și cum ți-i cîștigi ? Tu nu mai ai nici un drept la nimic, nu uita : și banii, în casa asta, sînt ai copiilor tăi și numai ai copiilor tăi !" Fabrizio nu reușea să-i țină piept : cînd ea ridica vocea, în el se declanșa ceva care-l împiedica să reacționeze. Îi întoarse spatele și se duse la mașină. „Bravo ! Te duci s-o dai înapoi !" El se urcase la volan, strigînd : „Mă duc la dracu !"

Mașina făcu o manevră, dădu înapoi pe spațiul din fața intrării cu o smucitură zgomotoasă și cu un scrîșnet al schimbătorului de viteze de-ți făcea părul măciucă (îți dădeai seama că Fabrizio era nervos), apoi o luă pe alee și a fost o minune că n-a șters primul stîlp al parapetului alb, retezat în fîșia luminoasă a farurilor. „Pentru prima oară

am văzut în privirea ei rece un sentiment de spaimă" comentă Madame. Erau amîndouă acolo, în picioare în fața ușii de la intrare, ea și Valeria, și auzeau zgomotul îndepărtat al mașinii amplificat de tăcerea nopții și, mai aproape, în tufișurile cufundate în întuneric, țîrîitul insistent al greierilor — greierii serii — și simțeau mireasma de iasomie, mireasma aceea caldă, apăsătoare, persistentă care cîteodată ai impresia că îți rămîne pe mîini dacă atingi florile. Atunci Valeria simțise parcă un fior prelung pe șira spinării : „S-a dus vara, să mergem în casă" dar nu se mișcase de parcă ar fi vrut ca mai întîi să fie sigură, auzind încă o dată mașina strecurîndu-se ca un șarpe în întunericul sfîșiat de zgomotul acela înnebunitor, că Fabrizio gonește la întîmplare, afară din sat, pentru a-și descărca decepția sau aversiunea și că nu se duce cu bună știință să se facă țăndări de vreun stîlp sau de vreun zid numai pentru a se răzbuna de primirea pe care i-o făcuse. Intrase apoi în casă, și în lumină i se distingea și mai bine paloarea : rămăsese tăcută și ursuză pînă la venirea soțului. Fabrizio se întorcea pe jos, cu mîinile în buzunar și cu obișnuitu-i aer distrat întipărit pe față de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat : cine știe unde o fi lăsat mașina ?

„O adusese la spital, spuse ea. Era seara tîrziu, ne uitam la televizor, cînd am auzit soneria de la poartă, apoi a venit paznicul să-l cheme pe Vittorio și l-a anunțat că jos se află Fabrizio Sangermano care voia să-i vorbească și, plecînd, Vittorio a spus imediat : «Curios, n-aveam impresia că e motor de „1 100"...»

Și într-adevăr, era această mașină nouă „Maserati" : Fabrizio întreba dacă poate s-o bage în curte și s-o lase acolo vreo cîteva zile : nu dăduse explicații, cel puțin nu în seara aceea sau nu în momentul acela : vocea-i tremura de parcă ar fi fost gata-gata să izbucnească în plîns, sau de parcă s-ar fi luptat să nu plîngă, altfel era calm, ba chiar cu o figură aproape zîmbitoare, cel puțin așa îi relatase Vittorio : care-l fixase o clipă cu o privire bănuitoare și totodată rechizitorială, înainte de a întreba : „Nu cumva ai intrat în vreo încurcătură, bătrîne ?" Și atunci Fabrizio trebuise să mărturisească totul, el, care poate prin educație s-au printr-o tradiție a familiei, sau numai prin temperament fusese obișnuit să nu-și manifeste niciodată în public decepțiile personale, și rar i se întîmplase să izbucnească, atunci nu mai putuse să oprească în gît vocea sugrumată și fără lacrimi dar plină de o intensă și neputincioasă amărăciune : „O să vezi că acum o să se răzbune, o să vrea să țină ea banii și-o să strîngă baierele pungii. O cunosc, e o avară !..."

„Ei, chiar avară nu, spuse Madame, dar e drept că avea un spirit de economie cam dezvoltat... Temerea lui însă nu fusese lipsită de temei : din ziua aceea ea ținuse banii în casă. Și în primul rînd refuzase să-i mai dea bani : nu-i dădea nici măcar cei cîțiva gologani pentru micile cheltuieli, mărunțișul pe care nu-l refuzi nici chiar școlarilor, și între noi fie vorba, am impresia că din cînd în cînd el fura cîte un obiect din casă pe care îl vindea ca să simtă și el că are cîțiva bani în buzunar... pe urmă îi refuzase și dragostea ei, după

ce-şi dăduse seama că e însărcinată cu Giannino şi după ce îl pălmuise de faţă cu noi... Suspină din nou. Suspinul îi fu acoperit de vînt, chiar şi în cameră intrau uşoare, invizibile adieri de vînt : îşi simţea mîinile reci, era înfrigurată toată, şi asculta acum puţin obosită, puţin distrată.

„Adevărul adevărat, draga mea, e că n-ar trebui să te căsătoreşti : totdeauna se sfîrşeşte prost. Şi dacă nu se sfîrşeşte prost e vorba de o întîmplare care nu merită oboseala de a fi trăită..." Se referea la Fabrizio şi Valeria, sau la ea ? Şi oblonul scîrţîia întruna în ţîţînile neunse, şi scîrţîitul lui se unea cu vîntul, confundîndu-se, contopindu-se... asta era deci, vaietul omenesc pe care-l auzise mai înainte ? Îşi stăpîni un nou fior... *dar eu nu sînt căsătorită cu Vittorio,* îşi spunea aproape cu disperare, pentru ca într-un anume fel să se simtă în afara celor spuse de Madame : în vocea doamnei Grelier era ceva irevocabil. „Convieţuirea e un lucru rău, mereu o spun : ai auzit de coropişniţă ?, care roade noaptea, sub pămînt, rădăcini şi seminţe, dar la suprafaţă nu se observă nimic, şi crezi că planta creşte normal, dar apoi, la prima adiere de vînt, se duce, şi descoperi că dedesubt e gol şi că insecta şi-a îndeplinit misiunea... Tot aşa se întîmplă aproape întotdeauna şi în căsnicii, cu timpul", şi ea asculta îngrijorată, şi auzea în geamuri, la răstimpuri, un ciocănit uşor de frunze uscate învîrtejite în căutarea unui loc unde să zacă... era vîntul sau coropişniţa care rodea ? Sau poate ciocănitul timid al cuiva care cerea îngăduinţa să intre ? Probabil că aşa bătea şi Fabrizio atunci cînd îl surprinsese Madame la uşă, cerşind să-l lase să intre.

Într-o noapte, sculîndu-se să se ducă să bea apă, pe cînd străbătea coridorul dăduse peste Fabrizio stînd acolo nemişcat, îmbrăcat în halat, care-i zîmbise şi spusese : „E cald în seara asta, nu ? Vara n-are de gînd să se mai sfîrşească..." dăduse din cap în semn de aprobare prefăcîndu-se că-l crede că stătea acolo pentru a respira o gură de aer proaspăt, cu toate că ar fi putut să-l întrebe, cu un pic de cruzime, cum de putea să-şi facă iluzia că respiră aer proaspăt într-un coridor absolut închis şi fără aerisire : dar de ce să-l umilească pînă într-atît ?, aşa că preferase să mintă şi să-i ţină isonul într-un banal şi vag comentariu despre vreme, apoi să grăbească pasul spre scara ce cobora la bucătărie pentru a-l elibera de prezenţa ei, dar ştiind foarte bine că el o urmărea cu privirea şi, mai mult, că se făcuse roşu ca racul, de îndată ce-i întorsese spatele, tocmai din cauza acelei minciuni nenorocite pe care amîndoi se făcuseră că o cred (aşa că de fapt secondîndu-l şi susţinîndu-i pretextul îl umilise şi mai mult) ; apoi, mai zăbovind în bucătărie, avusese impresia că Fabrizio încearcă ivărul de la uşă, care-i rezista, implorînd : „Te rog, Valeria, lasă-mă să intru pînă nu urcă... nu-mi face asemenea figuri..." şi atunci ea rămăsese în bucătărie mai mult decît ar fi avut nevoie tocmai ca să nu-l mai găsească pe coridor, şi, într-adevăr, la întoarcere nu-l mai găsise, dar s-ar fi putut foarte bine ca el să nu fi intrat în cameră ci să se fi ascuns în vreo altă odaie de teamă să nu-l surprindă tot acolo cînd avea să urce la ea în cameră.

De ce îi povestise Madame toate astea, nu reuşea să priceapă. Cine ştie dacă ea îşi lăsase bărbatul,

sau dacă bărbatul fusese cel care o părăsise pe ea: vorbea și vorbea, îi plăcea să vorbească numai de alții, și ea fusese o proastă că-și deschisese sufletul istorisindu-i toată povestea ei cu Vittorio, cum îl cunoscuse și cum se îndrăgostiseră unul de altul, cum se dusese să stea împreună cu el, dar, pînă una alta, despre soțul ăsta, Monsieur Grelier, ea nu știa, de exemplu, nimic, nici măcar dacă era blond sau brun, gras sau slab, scund sau înalt: ce făcea ?, era agent de asigurare ?, lucra la căile ferate ? Poate că el fusese cel care o părăsise, pur și simplu pentru că la un moment dat se săturase să o mai asculte, să o tot asculte cum vorbește și să vadă că nu mai termină niciodată, și că la colțurile gurii îi apare un cheag alb de salivă, mucilaginos, puțin murdar de ruj, care părea imaginea însăși o locvacității ei neobosite... O privea vrăjită, descumpănită. Da, se mai întîmplase o dată, continua să povestească Madame, se întîmplase cu cîteva luni în urmă Ea nu reușea să adoarmă din cauza zăpușelii, atunci chiar că era cald, în grădină nu se mișca o frunză, și această extenuantă încremenire făcea liniștea și mai profundă, și la un moment dat i se păruse că aude pasul cuiva pe coridorul de la primul etaj și coborîse să controleze: era tot Fabrizio care implora să intre în camera matrimonială, numai că de data asta probabil că auzise apropiindu-se cineva și avusese timp să se strecoare în camera de alături, dar ea, Madame, tot reușise să-l vadă, iar ea, Lavinia, zîmbi și dădu din cap aprobator, sigură fiind că Madame coborîse special ca să-l surprindă, împinsă de curiozitate sau de acea meschină, nemărturisită perversitate de a-i atrage atenția că

cineva cunoștea — supraveghea — această secretă umilință.

Se înțelege, asta nu se întîmpla zi de zi, sau, mai exact, noapte de noapte, dar în orice caz se întîmpla destul de frecvent ca să ducă la exasperare chiar și pe un om liniștit și îngăduitor ca Fabrizio Sangermano... Madame voia să insinueze că focul acela de armă care-i scăpase lui Fabrizio nu fusese pe deplin involuntar ? Sau că puteai, cu cîteva argumente întemeiate, să nu-l consideri involuntar ? Firului de salivă dintre buzele crăpate i se adăugau bășicuțe alburii și lucitoare ca niște gămălii de ac, și nu izbutea să-și dezlipească privirea de la ea, dar își dădea seama că acum asculta vocea aceea ca pe o succesiune de sunete, aproape fără să-i mai înțeleagă cuvintele, în orice caz, fără să mai participe. Ce fel de om o fi fost soțul doamnei Grelier ? I se părea că femeia, fără a lăsa impresia, căuta să formuleze posibilitatea sau plauzibilitatea mai mult a unui delict decît a unui accident, dar nu își dădea seama dacă, într-un fel, nu prezenta asemenea supoziție ca să se răzbune pentru ceva. Și, la urma urmelor, ea nu fusese oare de partea lui Fabrizio, în povestea asta, tocmai dintr-un fel de răzbunare față de Vittorio ? Dar ea credea în nevinovăția lui Fabrizio ! *El n-ar minți, Fabrizio n-ar fi în stare să mintă atîția ani,* își spuse imediat cu un acces de mînie, și instinctiv își strînse degetele ca și cum ar fi strîns în mîna făcută pumn un obiect, așa cum doar cu cincisprezece zile în urmă strînsese peria de haine contemplîndu-i, zăpăcită, părul lung, tare și țepos, și totodată gîndindu-se că *nu-i adevărat, nu, nu e cu putință, poate*

că s-a făcut o greşeală în registrul de stare civilă : împinsă de dorinţa de a-l şti străin de o asemenea faptă, nevinovat, şi parcă mai mult din nevoia de a continua să-l stimeze decît din teama de a descoperi că fusese înşelată, grosolan înşelată.

Atunci întinsese încă o dată mîna, cu precauţie, spre buzunarul interior al hainei ca să scoată portofelul : dar la început nu-l luase cu nici o intenţie, nu fusese absolut deloc tentată să se uite în el, putea să jure . cu o clipă mai înainte nu se gîndise decît să-i perie haina — Vittorio e un tip pedant cu hainele — şi portofelul alunecase jos. Ridicîndu-l, răsfoise buletinul de identitate preschimbat luna trecută : îl luase doar cu intenţia să se uite la fotografie şi să se amuze ca şi în alte dăţi. Pentru că el fusese la vreo trei fotografi din sat, dar nici unul nu-l mulţumise şi, dezamăgit, îi vîra sub ochi rezultatele, un şir de feţe încremenite într-un fel de grimasă tîmpă. „Sînt eu asta ?! Parc-ar fi fotografiile de identificare pe care le fac cei de la poliţie delicvenţilor ! Astea sînt fotografiile unui alienat mintal !" Pînă la urmă se resemnase. Ea rîdea, făcuse mult haz de ele luîndu-l peste picior. „Vanitos mai eşti, parcă ai fi june-prim. Cine crezi că o să se uite în legitimaţiile tale ? !" Şi poftim, periindu-i haina, portofelul căzuse din buzunar şi, în mod mecanic, ea scosese din el buletinul, ca să se mai uite la fotografie şi să se amuze, şi, privind-o, ochii i se opriseră întîmplător pe datele personale. Nume : Vittorio. Prenume : Conte. Stare civilă : celibatar... *Nu*, strigase de-odată strîngînd peria în mînă pînă îi amorţiseră degetele, nu, nu-i adevărat, e o greşeală, îşi spusese chinuită, simţind că se face ca varul : de parcă sîngele i-ar fi îngheţat în vine. Puse buletinul la loc, portofelul în buzunarul interior, căută nasturele, brida de la căptuşală ca să închidă buzunarul, astfel ca portofelul să nu cadă din nou (să înmormînteze minciuna aceea...), cîteva clipe continuă mecanic să perie haina, perie răscroiala mînecii, partea de la umeri, avea gesturi lente, apatice, amorţite dintr-odată, apoi întinse iar mîna spre buzunarul interior al hainei, simţi portofelul alunecos sub căptuşeala de bemberg, deschise nasturele, şi îl trase încet, de parcă ar fi atins o mină sau cine ştie ce alt mecanism periculos... Uşor, scoase încă o dată buletinul, îl deschise şi citi cu ceva mai mult calm. Nume : Vittorio. Prenume : Conte. Stare civilă : celibatar. Buletinul fusese preschimbat cu o lună în urmă, n-avea cum să se strecoare o eroare. Existau toate datele personale şi semnalmentele notate exact : data şi locul naşterii şi domiciliul şi înălţimea, culoarea ochilor. Semne particulare : n-are.

„Dar asta-i o cicatrice !" exclamă uluită, apoi roşi : ca şi cum gestul acela instinctiv şi aproape profesional de a se apleca asupra lui ca să-l examineze înlăturînd părul de pe piept şi pipăind pielea încreţită, negricioasă şi uşor adîncită în punctul acela ar fi fost mult mai intim sau mai impudic decît ceea ce îl precedase, doar cu puţin înainte, cînd făcuseră dragoste. „E o cicatrice de armă de foc", spuse mirată. Şi Vittorio replică rîzînd : „Bravo. Se vede că eşti de meserie, o infirmieră înnăscută." Stătea cu capul răsturnat pe pernă, cu mîinile împreunate sub ceafă, avînd o expresie satisfăcută, zeflemitor amabilă. Atunci ea mîngîiase mica

cicatrice rotundă şi aspră, apoi, şovăielnic, buricele degetelor se deplasaseră să mîngîie, puţin mai jos, sfîrcul roz între firele de păr lungi, turtite, care părea o altă cicatrice dar ceva mai proeminentă, netedă şi vibrantă. Dragostea cu el fusese frumoasă. „De unde o ai, zise, e în legătură cu vreo femeie ?“ şi spusese asta cu o ironie special exagerată pentru a diminua efectul supărător al gestului ei. Dar Vittorio rîsese din nou cu satisfacţie, fără să surprindă nuanţa glumeaţă : era mai puternică vanitatea de a trece drept un don Juan, sau cea de a trece drept un erou ? Întinse braţul să ia din farfuria de pe noptieră un ciorchine din strugurii ruginii, reci şi cam stafidiţi, de fapt ultimii struguri din sezonul acela, începu să vorbească umplîndu-şi gura cu un pumn de boabe. „Ceva mult mai serios, draga mea, e în legătură cu războiul“ şi ea îl privi neîncrezătoare. „Tu ai făcut războiul ? Dar eşti atît de tînăr ! Cît aveai atunci ? Erai un copil, poate ceva mai răsărit decît un copil.“ El aprobă din cap, mulţumit. „În sfîrşit“ spuse, şi zîmbea făcînd să se legene ciorchinele pe care îl ţinea deasupra gurii şi din care desprindea din cînd în cînd cu dinţii cîte o boabă, aproape muşcînd, şi scuipînd sîmburii departe pe jos : în ochi i se citea plăcerea de a povesti această aventură.

Copil, mă rog, depinde cum o iei. Da, era foarte tînăr, se înţelege : acum cîteva luni împlinise treizeci, să facem socoteala, cîţi ani avea în timpul debarcării din Sicilia ? Cincisprezece-şaisprezece ani, era la fel de înalt şi de viguros ca şi acum, părea un adevărat bărbat, reuşise, în orice caz, să fugă de acasă, să scrie o scrisoare Ducelui, să îmbrace

cămaşa neagră şi să se înroleze ca voluntar în miliţie : şi reuşise să primească botezul focului. În toate sensurile, ca să fim precişi : cu o seară înainte îl conduseseră la un fel de bordel şi avusese pentru prima dată o femeie în prezenţa a patru răcani care rînjeau şi-l incitau, dar asta nu-l intimidase, dimpotrivă ! „Am să-ţi povestesc altă dată istoria asta, e formidabilă !“ Regreta doar că fusese rănit imediat, că nu apucase să le arate mai concret ce ştie canaliilor de aşa-zişi aliaţi, şi atunci ea zîmbise încurcată rupînd la rîndul ei o boabă de strugure de pe ciorchinele aproape gol pe care el îl tot legăna ţinîndu-l în sus, şi pe care o scăpă printre cutele cuverturii, dar o luă, spunînd : „Eh, era vîrsta, e normal : la cincisprezece ani faci tot felul de prostii !“ şi Vittorio aruncă strugurele, ridică brusc capul de pe pernă, o privi arţăgos. „Prostii ? ! Dar eu vorbesc serios, ştiam foarte bine ce fac ! Ideile mele de atunci au rămas absolut neschimbate, nu sînt de fel o paiaţă sau un renegat ! Ehei, dacă atunci aş fi fost isteţ, nu mi-aş fi irosit anii cu medicina, m-aş fi apucat de politică, la ora asta aş fi fost cineva !“ Ea se simţise puţin jenată, zîmbetul îi rămăsese lipit de buze, fără rost : ţinea mai departe între degete boaba aceea de strugure rotundă, lucioasă, umflată, şi-o duse încet la gură cu un gest voit afectat şi imprecis. „Apropo, spuse, cum de ai ales medicina ?! Voia, fără să lase impresia, să schimbe subiectul : dar poate voia şi să afle mai multe despre el, ca să înveţe să-l cunoască.

Vittorio vorbea mult, îi plăcea să vorbească : cel puţin la început. Dar din toate poveştile lui, înşirate cu mult lux de amănunte şi cu o mulţumire de

sine prost ascunsă, nu rămînea la sfîrşit decît un vîrtej de vorbe din care era greu să recuperezi într-o anume ordine părţile mai autentice care ar fi reuşit să stabilească o diagramă. Ca şi povestea asta a căsătoriei, de pildă : mărturisită acolo, tot acolo, la a treia sau la a patra întîlnire, în cămăruţa aceea de sus pe care o închiriase la Port' Alba, la doi paşi de clinică, la ultimul etaj al unei case dintr-un grup de clădiri vechi, fără ascensor. În ziua aceea ea adusese flori, un buchet de garoafe de cîmp legate cu un fir de iarbă, cumpărate de la un florar ambulant din faţa Conservatorului : un gest instinctiv sugerat de parfumul umed al florilor îngrămădite la întîmplare pe cărucior, dar parcă şi de dorinţa de a face mai primitoare (şi într-un fel mai personală) camera pe care Vittorio o ţinea într-o dezordine de nedescris, cu excepţia hainelor din dulap, meticulos periate şi îngrijite. Intrînd cu garoafele în braţe, spusese rîzînd : „Există vreun vas pentru flori în casa asta ?", iar Vittorio, din pat, era în pat fiindcă ştia că ea trebuie să vină, o privise prin fumul ţigării, apoi exclamase : „Cu florile acelea parcă ai fi un copăcel !"

Fericită începuse să caute un vas, o cană, dar nu găsise decît vreo trei sau patru sticle de lichior goale, băgate în noptieră, printre tot felul de medicamente aruncate acolo claie peste grămadă, introdusese în gîturile strîmte ale sticlelor puţinele flori care încăpuseră, celorlalte la scurtase cozile ca să le poată pune într-un pahar ; în timp ce clătea şi umplea sticlele în baie, el, stînd tot în pat, comentase : „Eşti formidabilă. Nici o femeie nu m-a tratat cu flori, niciodată : nici măcar soţia mea",

iar ea spusese imediat, cu un zîmbet răutăcios şi satisfăcut : „Le-am cumpărat fiindcă mi-au plăcut, nu pentru că aş fi vrut să subliniez că pînă acum nu mi-ai oferit nici o floare : fiindcă bărbaţii oferă flori, învaţă..." şi nici măcar nu mai apucase să completeze fraza pentru că în aceeaşi secundă se întrerupsese surprinsă, cu zîmbetul încremenit pe chipul întrebător care se reflecta în oglinda lavaboului : „Soţia ta ?" şi închisese special robinetul ca nu cumva din cauza zgomotului apei să piardă vreun cuvînt al răspunsului.

„Da, sigur, soţia mea", îi replicase el cu o naturaleţe uşor neliniştită. „Cum, nu ţi-am spus că sînt căsătorit ? Doar e primul lucru pe care îl spun la toate femeile !" şi ea mirosise îndelung o garoafă pe care o ţinea între degete, aproape sorbind lacomă dulcele parfum înrourat, apoi spusese, dorindu-şi din toată inima să aibă o voce cît mai sigură şi cît mai indiferentă, să poată trece chiar frivolă, vocea uneia, să spunem, care ştie de glumă : „Eu sînt Lavinia, Vittorio, nu sînt toate femeile !" şi îl auzise rîzînd : Vittorio rîdea ? Se poate.

Ea zîmbea, în schimb, zîmbea în continuare, sau zîmbea din nou, atunci cînd intrase cu cîteva sticle în mînă : una era de *„Stock 84"*, alta de *„Strega"* în care se legănau cîte patru garoafe, parţial curăţite de frunzele de pe tije ca în felul acesta să fie mai filiforme şi să intre mai uşor în gîtul sticlelor. „Ei bine, zise, în cazul ăsta vrei să-mi povesteşti şi mie despre soţia ta ? Cum de nu porţi verighetă : ca să prinzi mai uşor în laţ bietele victime ?" El o privea stînd în mijlocul patului, cu spatele rezemat de pernele aşezate una peste alta lîngă tăblia

de lemn de la căpătîi. Şi fuma. Şi rîdea. „Ei, lasă, Lavinia, eşti o fată inteligentă : acum şi tu îmi faci scene de gelozie ?" Ea clătinase din cap : nu, nu era geloasă pe el, cel puţin încă nu, sau nu în clipa aceea ; aşa că spuse : „De ce ? Ai impresia că ăsta e începutul unei scene de gelozie ? Află că te înşeli : e doar curiozitate : o logică şi instinctivă şi feminină curiozitate". Şi începuse să aşeze sticlele prin cameră. „Dar e ca şi cum aş fi burlac, Lavinia ! Fiindcă ne-am despărţit imediat, după un an de la căsătorie : sînt doi ani de cînd locuiesc aici în camera asta cu chirie, ca un student în pensiune." Ea îl privise. „Şi... ai copii ?" El zăbovise cu răspunsul. „Nu, spuse, din fericire nu, n-au avut cînd să vină. Sau poate că n-ar fi venit niciodată : dacă o vezi, o clasifici imediat : e tipul de femeie cu uter infantil : deşi are şoldurile late."

Da chiar, în loc să-i dea toate aceste detalii anatomice, de ce nu inventase, în afară de soţie, şi un copil ? Nume : Vittorio. Prenume : Conte. Stare civilă : celibatar... Ei bine, să descoperi asta după opt ani de convieţuire devenea ridicol, era grotesc, şi nu se simţea în stare nici măcar să-i facă o scenă (acum da, o scenă : dar nu de gelozie) pentru că totul se dovedise atît de meschin şi de trist încît, într-adevăr, nu merita să se frămînte. Decepţionată ? Cu timpul învăţase să accepte decepţiile, să şi le lase puţin cîte puţin în urmă... şi totuşi după ce lăsase la o parte haina şi peria, trebuise să dea fuga în baie să-şi spele ochii pentru ca lacrimile mînioase care-i înroşeau să nu lase urme. Acestei soţii, ea, proasta, în cele din urmă aproape că îi alcătuise un chip, în orice caz un caracter,

ajutată de altfel, la început, şi de Vittorio care-i vorbise despre ea : astfel că şi-o imaginase o femeie despotică, intolerantă, agresivă, clasică fiică unică la părinţi, bogată, stricată, îndrăgostită nebuneşte de tînărul frumos... *şi apoi mă acuză pe mine că îmi împui capul cu foiletoane !* îşi spuse cu o ură deja atenuată de dispreţ.

Acum trebuiau readuse în discuţie toate poveştile pe care i le spusese odată : povestea familiei lui moartă într-un bombardament pe cînd el lupta în Sicilia, şi care probabil că era bine sănătoasă, ba poate că o şi vizita uneori cînd avea prilejul să se ducă la Napoli ; sau chiar povestea asta cu clinica, unde veniseră să se stabilească acum şase ani, şi care fusese tot o poveste încîlcită şi contradictorie. Era clinica privată a profesorului Botta, şi Vittorio era elevul preferat al profesorului Botta. Profesorul era bătrîn, fără copii, de altfel se şi căsătorise foarte tîrziu, cu toate că luase o femeie mult mai tînără decît el ; la Institut se vorbea şi că Vittorio ar fi fost amantul tinerei doamne Botta şi asta tocmai fiindcă era la mijloc afacerea cu clinica, unde îl însoţise de multe ori pe profesor asistîndu-l cînd opera şi unde deseori operase chiar el personal. La Institut, Vittorio nu era foarte agreat, probabil că îl considerau prea fără scrupule şi lipsit de idealuri... idealuri ! Şi cine avea idealuri, acolo ? În definitiv, Vittorio se gîndea la carieră, iar că era ambiţios nu-i displăcea : masa lui de lucru din camera de la Port'Alba era mereu încărcată cu cărţi şi reviste de medicină, în perioada aceea încă îşi mai petrecea timpul conspectînd şi notînd cazuri clinice, studiind cazuistica... se

luptase să pună mîna pe clinică ? „Nu ştiu ce să fac : tu ce mă sfătuieşti ? Văduva n-ar vinde altcuiva clinica decît mie şi oferta e strălucită, dar intuiesc aici ceva suspect : de ce nu o dă în gestiune ? de ce vrea să scape de ea ? Ar putea constitui o societate, să-şi rezerve o parte din drepturi şi să mai scoată nişte beneficii..." Ea nu înţelegea cine ştie ce din toate astea, era un efort să-l urmărească. „Şi apoi să te duci şi să te înmormîntezi pentru toată viaţa în provincie..." şi ea spusese : „Asta nu contează : cînd lucrezi cu pasiune..." pentru că se gîndea că acolo era mai uşor să-l păstreze şi, în orice caz, să treacă drept soţia lui, iar el îi strînsese mîinile fericit, erau lîngă uşa balconului, ploua şi acoperişurile şi terasele dimprejur abia se mai distingeau sub ploaia fumegîndă de toamnă, apoi ea rămăsese cu ochii pierduţi la două picături care se scurgeau paralele de-a lungul geamului şi care păreau că sapă o linie, un pîrîu strălucitor înaintînd încet.

Vittorio continua să vorbească înfierbîntat : „Deci mă sfătuieşti să accept ? Mă îndemni să fac pasul ăsta ?" Şi chiar şi atunci o adusese în discuţie pe soţia lui : oare cine-i cerea să mintă pînă şi în momentul acela ? „Spune-mi, dar sincer, Lavinia : crezi că ar fi cazul să încerc un sondaj pe lîngă soţia mea ? Mă refer la problema bănească : ca să am mai multă siguranţă, o posibilitate mai concretă..." şi poate că nu spusese chiar *soţia mea* ci Elena sau Laura, în sfîrşit, numele pe care se distrase inventîndu-l pentru a o face mai veridică, şi cine ştie ce nume avea... nu-şi mai amintea, o

chema Rosanna, din cînd în cînd îi spunea Rosanna, şi poate că în clipa aceea ar fi putut să-i zică şi Rosanna şi nu *soţia mea,* cum să-şi aducă aminte exact cuvintele acum după atîţia ani ? Dar înţelesese imediat la cine făcea aluzie şi spusese repede : „Eu am nişte economii, în obligaţiuni, nu e cine ştie ce dar..." şi el îi oprise cuvîntul pe buze cu un sărut pătimaş : „Nu, tu nu trebuie să te sacrifici... şi apoi încă nu am luat nici o decizie, nu e nimic hotărît !" Şi o tot săruta recunoscător, dar cu un elan puţin infantil, şi în ziua aceea fusese pentru prima dată cînd nu făcuseră dragoste, dacă îşi aducea bine aminte şi această împrejurare. El se dusese să caute o foaie de hîrtie pe care să facă nişte socoteli, ea rămăsese acolo lîngă balcon, urmărind mai departe cele două picături : la un moment dat, doar cu puţin înainte de a ajunge pe dunga de chit care fixează geamul în cercevea, cele două picături se apropiaseră una de alta rostogolindu-se parcă într-o cursă rapidă, neaşteptată, pînă ce s-au contopit într-o singură, umflată şi muribundă lacrimă de ploaie... Şi apoi, un timp nu mai făcuseră dragoste nici la Port'Alba, pentru că el, prins de problema asta complicată, nu-şi găsise liniştea pînă cînd nu rezolvase cît mai bine fiecare lucru, şi în perioada aceea ea se arătase îngăduitoare şi înţelegătoare, *am fost pentru el mai mult decît o soţie* se gîndea acum, cu decepţia celei care descoperă că s-a sacrificat degeaba.

O, da, îl susţinuse şi îl încurajase şi *desigur n-am făcut niciodată ca Valeria* se gîndi, fără să vrea zîmbind la o asemenea scenă absolut ipotetică, şi *aş fi vrut să văd,* îşi continua ea gîndul, *dacă l-aş*

fi lăsat o noapte afară, deşi în realitate nu-şi putea imagina un astfel de lucru, despre Vittorio şi despre ea, cînd, în schimb, în ceea ce-i privea pe Valeria şi pe Fabrizio, acum, după confidenţele pe care i le făcuse Madame, putea să-şi reprezinte chiar şi amănuntele. Şi astfel, fascinată, nu reuşea să-şi dezlipească ochii de la cheagul acela de salivă alb, murdar de ruj, care se prelingea pe buzele doamnei Grelier şi părea exact un fir de aţă care ar fi trebuit să i le coasă pentru a o face să tacă odată. Nu, ea nu se comportase niciodată ca Valeria: dar şi-l imagina pe Vittorio dormind, atunci cînd adormea imediat după ce făceau dragoste: întins pe spate, cu capul afundat în pernă, într-o atitudine de abandon şi de mulţumire care-i provoca o respiraţie şuierătoare, uşor sonoră cînd ieşea dintre buze, asemenea unui mormăit încetişor. După povestea cu portofelul, aproape în fiecare noapte ea rămînea trează, privindu-l puţin înainte de a întinde mîna spre noptieră să stingă lumina: îl privea şi clătina din cap cu un gest de resentiment şi decepţie care la urma urmelor ar fi putut trece şi drept un gest de irascibilă tandreţe sau de invidie disperată, de revoltă reţinută şi pătimaşă... respiraţia lui se ridica din noapte, era caldă, indiferentă şi covîrşită de somn, de părticele de vis, de gînduri visate care se dispersau, se pierdeau, se înălţau din adîncuri necunoscute ca să dispară în abisuri la fel de misterioase... şi de ce o minţise ?, ce sens avusese, atunci, să-şi lege viaţa de a ei ? Dar pe urmă fusese de ajuns — cînd ?, noaptea trecută ? — fusese de ajuns să nu-i mai audă la un moment dat, pentru o singură clipă, respiraţia, ca să se dea bătută. Vittorio dormea atît de profund încît nici nu mai părea o fiinţă umană, ci un lucru, o părticică de întuneric, sau de noapte, sau de tăcere, în sfîrşit, de pe buzele lui groase, întredeschise, la un moment dat nu mai reuşise să perceapă nici o şuierătură ca şi cum i s-ar fi oprit respiraţia: încît se gîndi imediat, cu o violentă bătaie de inimă, la oglindă, oglinda care se pune uneori la gura muribunzilor tocmai pentru a se constata, după cum luciul rămîne limpede sau se abureşte, dacă respiraţia a încetat sau continuă, liniştită şi imperceptibilă. Şi atunci înţelesese că se dădea bătută, şi că ar fi acceptat şi această minciună a lui Vittorio, *dar cu ce preţ, n-are să ştie niciodată,* şi acum gîndul acesta îi veni în minte cu atîta amărăciune şi violenţă, încît a fost de ajuns să şi-l formuleze ca să sară brusc în picioare, albă ca varul.

Madame o privi mirată. „Ce s-a întîmplat ? ce faci ? Hai, nu pleca, ne simţeam atît de bine pălăvrăgind !" Ea nu avusese de gînd să plece, în orice caz nu atît de repede şi nu atît de grăbită, dar cuvintele doamnei Grelier o convinseră, ba chiar luă această hotărîre de parcă ar fi vrut să o şi pedepsească: dar pentru ce ? Simţea o nevoie nedefinită de răzbunare care o răscolea pe dinăuntru şi pe care acum se mulţumea să şi-o satisfacă chiar şi în acest chip, cu Madame. Aşa că spuse, împăcată, mîndră: „Nu, îmi pare rău, e tîrziu, trebuie să plec".

Vineri după-amiază

Tatăl său alesese, sau acceptase să fie șef de trib ? Dar își exercita funcția fără să o facă apăsătoare, ca un imens vierme de mătase care înghite dezordinea cotidiană, o deapănă și apoi restituie un fir lucios și trainic, gata pentru țesut. Desigur, erau unele cabrări prin surprindere sau cu totul gratuite : lovitura pe la spate pe care le-o dăduse încredințînd cazul lui Bellini, de pildă, și adusă la cunoștință ieri, acolo, în fața tuturor cu un aer care părea vindicativ și care în orice caz era ironic : dar apoi urma în mod inevitabil căința, și atunci ea savura cu mai multă satisfacție plăcerea revanșei, și ce fusese, în fond, acel telefon de acum o oră dacă nu un act de căință ? „Ia spune-mi, Costanza, ai vorbit ieri cu Maria Teresa ? Soțul ei e dispus să se ocupe de problemă ?“ Astfel că își permisese să și zîmbească, cu un zîmbet binevoitor, superior și indulgent : nu de răzbunare, ci de complicitate : tocmai pentru a stabili o înțelegere și pentru a-i confirma că știe să rămînă în joc. „Tocmai trebuie să mă văd cu ea, ne-am dat întîlnire la «Cristallo» : da, am impresia că Marcello ar putea să facă ceva, în orice caz, am să te chem imediat ce mă întorc și... ascultă“, acum putea să-l întrebe de la egal la egal, „Bellini ți-a mai telefonat aseară ? A avut loc întîlnirea cu Fabrizio ?, cum a mers ?“

Tatăl îi relatase întîlnirea cu aceeași franchețe, convorbirea telefonică fusese lungă și confidențială. „O, nu ! a spus asta ? Dar e un idiot !... Și Bellini ?... Se înțelege ! E într-adevăr un imbecil, dă-l încolo : uneori mă întreb...“ nu adăugase ce anume se întreba uneori, „marele bătrîn“ o întrerupsese, și de fapt nici nu avea importanță, pentru că în momentul acela importantă devenea doar convorbirea cu tatăl ei, această regăsită și reînnoită încredere. Și ascultînd, și aprobînd din cap, și continuînd să zîmbească, mutase mecanic de la locul ei și aranjase, cu un gest care putea fi situat între satisfacție mondenă și plăcere, fotografia înrămată de lîngă telefon, un portret al mamei sale, făcut cu mulți ani în urmă, în toaletă de seară și cu un șirag de perle lung pînă mai jos de talie, pe care fotograful, pentru a scoate un mai mare efect de eleganță și grație, o pusese să-l țină puțin mai îndepărtat de rochie, ridicat la înălțimea sînilor între degetele subțiri, astfel ca obiectivul să poată prinde mai bine jocul de reflexe al unghiilor lăcuite și al boabelor opalescente... sosise momentul să-și facă și ea unul ? De îndată ce se va ivi prilejul să meargă la Roma, va trebui să-și facă o fotografie la Luxardo, o fotografie artistică : sau la Ghitta Carell ? Un portret frumos pe care să-l pună într-o ramă de argint, cu lumini estompate în jurul părului, ca un halo, și cu privirea strălucitoare ce se pierde departe... o copie ar pune-o pe masa de scris din biroul tatălui ei, una pe masa de scris a lui Piero și una, se înțelege, aici în salon, pe o măsuță, și acum, așteptînd ora de plecare la „Cristallo“ — ce idee și pe Maria Teresa să-i dea întîlnire la un bar într-o problemă atît de deli-

cată ! — și din nou se oprise perplexă în fața fotografiei. Se gîndea la mama ei : nu la mama ei așa cum era în realitate, o bătrînă doamnă cu fața brăzdată de o rețea de riduri (avea cu cinci ani mai mult decît soțul ei), cu părul alb impecabil ondulat și susținut de o plasă aproape invizibilă din fir alb de nylon, sau poate chiar din păr, care numai deasupra frunții se observa foarte vag, din cauza elasticului, tot alb, care-i strîngea puțin tîmplele, și pe moment, la prima vedere, aveai chiar impresia că poartă perucă, tocmai din pricina semnului aceluia, cum se întîmpla cu actorii la televiziune, cărora, de îndată ce sînt luați în prim-plan, le descoperi părul fals, dacă e fals, după linia de demarcație care, oricît de meșteșugit mascată cu fard, separă pe frunte epiderma adevărată de membrana de plastic sau de piele pe care e lipit părul fals (și oare nu din cauza aceasta mama ei insista cam prea mult cu puful pe frunte cînd își dădea cu pudră ?, încît și sprîncenele îi erau totdeauna colbăite de *Houbigant Quelques Fleurs*) : nu, se gîndea la mama ei așa cum o vedea în fotografie, o tînără doamnă elegantă, părînd și mai sveltă datorită șiragului de perle foarte lung și rochiei de seară, lipită de corp, din atlas tăiat în *biais :* și printr-o stranie și involuntară diformație, ca în anumite fenomene de iluzie optică, i se părea la un moment dat că e aproape constrînsă să o confunde cu Valeria, așa cum apăruse Valeria în ziua nunții, radiind de tinerețe și de o fericire cu greu reținută, într-o rochie albă, lucioasă și lungă, poate prea frapantă pentru gusturile clanului Sangermano, și dacă stai și te gîndești, acesta fusese primul dintr-o

serie de pași greșiți pe care fata îi făcuse din ignoranță sau din înfumurare odată intrată în familie ca soție a lui Fabrizio. Care de fapt era ființa cea mai rezervată din lume, poate chiar prea rezervată, și fără să vrea, în cele din urmă făcea să iasă și mai mult în evidență, prin contrast, eleganța soției sau, mai exact, făcea ca ea să treacă drept o femeie lipsită de măsură și deplasată, încît în prezența ei erai parcă tentat imediat să operezi un fel de reducție mentală prin care atitudinea și gesturile și cuvintele să capete dimensiuni mai firești : dacă rîdea, și rîdea deseori, cel puțin la început, proaspăt căsătorită, să dorești doar să zîmbească ; dacă vorbea, vocea să nu urce la acele tonuri stridente ce nu păreau să dezvăluie altceva decît o ură lăuntrică întărîtată și prost înfrînată ; dacă se mișca, să treacă mai neobservată.

Dar oare așa fusese într-adevăr Valeria, sau mai degrabă ei nu voiseră să o vadă, și să o judece, decît în acest mod, susținuți și protejați parcă de nemărginitul orgoliu de familie, care de acum se consideră o castă închisă și este extrem de grijulie și de prudentă cînd se pune problema să accepte noi persoane în propriul ei cerc ? Fiindcă s-ar fi putut ca întreaga aversiune manifestată față de Valeria să izvorască de aici : că nu făcea parte din neamul lor, iar ei ar fi preferat ca, pe cît posibil, căsătoriile să se facă între veri, dar totuși de gradul al doilea sau al treilea, pentru a se evita riscurile, în privința urmașilor, unei excesive înrudiri de sînge ; și în felul acesta familia creștea, se lărgea și se ramifica rămînînd însă compactă, ca un fel de anghinare cu frunzele bine strînse, în solzi, în jurul inimii ; și că era din nord, ceea ce făcea ca

pînă şi accentul ei foarte evident şi pronunţat să devină un motiv de reprobare dacă nu chiar de antipatie ; şi că era fiica unui contabil, ceea ce pentru ei reprezenta tocmai simbolul celei mai neruşinate mediocrităţi milaneze, chiar dacă în fond acest contabil, *commendatore* Aristide Ceretti, era un om abil şi ager care ştiuse să agonisească, în afaceri de vînzare-cumpărare, o avere deloc neglijabilă de care Valeria avusese, orice s-ar spune, bunul simţ să nu facă niciodată caz dacă, întîmplător, vreunul dintre ei ar fi îndrăznit să o acuze în mod făţiş de calcul sau de ambiţii. Mai mult, ea poza în îndrăgostită : ce mai contau banii sau prestigiul social ? Ea îl iubea pe Fabrizio, sau în orice caz aşa lăsa să se creadă : că mai pe urmă se văzuse, atunci cînd se considerase necesar să-l izoleze la ţară după numeroasele greşeli pe care le comisese, şi să i se aloce o rentă numai să nu se mai amestece în afacerile lor, cum toată iubirea ei profundă se topeşte de la o zi la alta şi cum apare, în loc, odată cu dezamăgirea pricinuită de această formă de exil, mînia pricinuită de această insultă, ciuda de a se vedea dezarmată, înlăturată, umilită... dar într-adevăr, aceasta fusese Valeria ?

Şi absorbită, continua să privească fotografia mamei şi să urmărească imaginea Valeriei, pierdută, lăsîndu-se cu totul în voia acestui joc de impresii suprapuse : şi poate pentru că acum trebuia să se gîndească la ea moartă, eliminată definitiv, simţea la un moment dat o vagă tulburare, o remuşcare, nu, nu chiar remuşcare, mai degrabă o nemulţumire confuză şi deşartă, un fel de, cum putea s-o definească ?, de nevoie de a repara o greşeală, dar nici

asta nu era expresia potrivită, de mai mare îngăduinţă, şi omenie, de ordine, exact, de curăţenie : din nevoia pe care o simţim, în faţa morţii, de a reglementa aşa cum se cuvine raporturile noastre cu cei care ne-au precedat evitînd să lăsăm zone de umbră, sentimente de mîhnire sau de supărare, nu atît pentru a nu ne simţi datori faţă de ei, cît parcă pentru a ne simţi împăcaţi cu noi înşine : spre a fi iertaţi pentru că încă trăim...

Din ce fel de ţesătură, precis, erau cămăşile celor doi americani ce stăteau sprijiniţi de parapet să privească apa sfîşiată, învolburîndu-se în spume în urma vaporaşului, şi casele, pe ţărm, îndepărtîndu-se şi compunîndu-se în peisaj ? din pînză fină, din nylon, din vreo altă fibră sintetică ? Foarte subţiri, în orice caz, se vedea : vîntul le umfla la răstimpuri, parcă aveau cocoaşe şi sîni, apoi în refluxurile de calm cădeau moi, lipindu-li-se de corp, şi în clipele acelea ţesătura — albă, semitransparentă, uşor gofrată — căpăta culoarea trandafirie tremurătoare a pielii, pentru că nu purtau tricou, nici maiou, şi aveai impresia că e udă. Dar erau oare americani, sau erau italieni emigraţi şi îmbogăţiţi, întorşi aici ca turişti ? Trabucul gros, cravatele excentrice, cureaua lată de piele încinsă pe sub burtă, cu bretele !, şi felul lor de a vorbi : un limbaj corcit, amestec de terminaţii dialectale şi cuvinte de *slang* ; şi în sfîrşit, zîmbetul : nişte danturi bătătoare la ochi, care deveneau şi mai izbitoare prin abundenţa învelişurilor de argint... Se hotărî să-i clasi-

fice : italo-americani : asta-i mărea antipatia, și aproape că era mulțumită.

Apoi grupul de studenți agitați și gălăgioși, într-un colț al punții superioare, cu costumele de baie și cu pachetele de mîncare în plase, agățate pe umăr ; și chelnerul de la bar care se învîrtea printre scaune cu jacheta albă și cu coșulețul cu băuturi răcoritoare ; și familiile acelea în păr, și cîte unul, o, Doamne, căruia i se făcea rău, și atunci un marinar prevăzător se apropia cu măturoiul de cîrpe să șteargă inevitabila, iminentă boroboață... Stătea într-un colț mută și dezgustată. Își imagina acești turiști de o singură zi, la întoarcere : cu fețele roșii ale celor care au stat pentru prima oară la soare, prea în grabă și prea mult, cu hainele șifonate, transpirate, veștejite ale celor care au umblat toată ziulica, chiar și în orele moarte, cînd prăvăliile sînt închise și vilișoarele cu persianele lăsate din bulevardele pustii răsună de zgomotul farurilor și al tacîmurilor, și cînd nici o dungă de umbră nu se strecoară printre case de-a lungul zidurilor calcinate ale străduțelor... Nu-i plăcea deloc să se ducă la Ischia din cauza acestei traversări nesuferite, în promiscuitatea vaporașului de clasa a III-a... pe atunci nu existau hidroglisoare : într-adevăr rapide, curate, elegante... Cine știe dacă în timpul unei traversări cu hidroglisorul ar fi fost posibil să intre în vorbă cu Valeria ?

Astfel trebui să admită, rememorînd faptele, că ea fusese prima care o cunoscuse pe Valeria Ceretti, ca să vezi ! O tînără milaneză tipică, știind ce vrea : puțin încrezută și impertinentă dar simpatică, în fond : la prima vedere crezuse că e vreo funcționară

în concediu, convinsă că odraslele granguriior se duc pe Riviera sau la munte, la Cortina, de pildă, chiar dacă de la o vreme se pornise deja valul de milanezi pe urma lui Rizzoli care începuse să investească, se zicea, miliarde ca să construiască băi, hoteluri, sanatorii... Dar aluzia la Procida și la Lamartine fusese de ajuns ca să o pună în gardă : cînd fata spusese zîmbind, arătînd casele roz aliniate pe dig în timp ce treceau prin dreptul lor, în larg : „Cine știe unde o fi locuit poetul cînd s-a oprit aici ?“ care nu era, trebuie să recunoaștem, o frază de funcționară oarecare : cu atît mai mult cu cît televiziunea nu transmisese încă *Graziella* în serial. Sigur, în anul acela la Napoli nici măcar nu ajunsese încă, și ce tortură erau serile de acasă cînd nu veneau prieteni, doar ea cu Giovanni, care de pe atunci începuse să devină omul bosumflat și plictisitor de acum ! Cel puțin la Ischia aveau posibilitatea să organizeze o partidă de canastă sau de bridge la hotel sau, și mai bine, să se ducă cu toții, în grup, să danseze la *Monkey Bar...* exact, într-un local de noapte o întîlnise pe Valeria pentru a doua oară : era cu Fabrizio, și asta, pe moment, o uluise, fără să o alarmeze însă, nu atunci, în orice caz. Cînta o mică orchestră de pseudomexicani, niște mutre lucioase, măslinii, cu mustăcioare de sicilieni debarcați pe continent cu toate reminiscențele unei mizerii atavice, obișnuitele cămăși de mătase albă cu pieptii plisați și mînecile bufante fluturînd în jurul mîinilor cînd agitau maracasele, și, evident, obișnuitele lumini voalate, lumînări și alte fleacuri de genul ăsta înfipte în damigene sau într-un soi de coșulețe de prins pește, agățate de-a lungul

pereților ; cum de o văzuse Fabrizio, de pe ringul de dans, era un mister. „Costanza ! Vino, vino, nu vrei să stai puțin cu noi ?“ ceea ce părea deja un mod de a da de înțeles că între el și Valeria exista o anume intimitate. „O cunoști pe domnișoara Ceretti... domnișoara cu valiza !“ și rîdea și părea altul, atît de vioi și dezinvolt nu-l mai văzuse niciodată : chiar dacă mai pe urmă comisese una din gafele lui obișnuite, era inevitabil, și de altfel pe Valeria n-o cunoscuse tot datorită unei gafe, la debarcarea de pe vaporaș ?

Flecărise o vreme cu Valeria pe vapor, în timpul traversării : dar după aluzia la autorul *Graziellei* — și recunoștea, cu toată sinceritatea, că se chinuise puțin la început ca să-și dea seama cine era poetul la care făcea aluzie fata — începuse să răspundă evaziv, monosilabic, ca mai apoi s-o părăsească, sub pretextul că se duce să caute valizele. Intelectualele, și pe deasupra ea îi mai părea și o intelectuală infigăreață, nu-i plăceau : și acum aproape ajunseseră, puteai citi fără dificultate pe chei numele depozitelor societăților vinicole alternînd cu vilele pe jumătate ascunse de grădinile înflorite ce se oglindeau în mare, și căută să fie printre primii la debarcare, imediat după terminarea manevrei și coborîrea punții, și astfel îl recunoscu pe Fabrizio amestecat în obișnuita mulțime ce se strînge totdeauna în port la sosirea vaporașelor : femei în așteptarea bărbaților și tineri localnici în așteptarea vreunor străine, nelipsiții samsari de camere sau de pensiuni și acei pierde-vară curioși... „Fabrizio !“ Îi făcea plăcere să găsească pe cineva din familie : Fabrizio cel puțin l-ar fi ajutat pe hamal să aranjeze bagajele... Bun băiatul ăsta ! Tocmai erau pe punc-

tul să pornească amîndoi, cînd fata din Milano îi ajunse din urmă în fugă : rîdea, întîmplarea o făcuse și mai euforică, îl fixa pe Fabrizio cu ochi de cunoscătoare. „Scuzați, doamnă, dar printre bagajele dumneavoastră trebuie să fie și o valiză de-a mea... iat-o, e aceea, chiar acolo dedesubt, chiar la fund, îmi pare rău...“ și continua să zîmbească, și atunci ea, mai mult dintr-un fel de automatism monden decît dintr-o adevărată și reală necesitate, i-l prezentase pe Fabrizio, și el imediat se informase : „Domnișoara la ce hotel merge ?“ cu o promptitudine care e puțin zis că te uluia, ținînd cont de obișnuita încetineală a reflexelor lui Fabrizio. Hotelul nu era departe de al lor. „Atunci facem drumul împreună și-l scutim și pe hamal de o muncă dublă, nu sînteți de părere ?“

Cîți ani avea Fabrizio în vara aceea la Ischia ? Douăzeci și doi, douăzeci și trei... A fost pretextul pe care s-au sprijinit în primul moment ca să-l oprească. „Ești încă foarte tînăr ! Ar trebui să te preocupe distracțiile ! Un bărbat începe să se gîndească serios la căsătorie la 30 de ani !...“ Fusese încăpățînat : ca și cum i-ar fi fost teamă că dacă o pierde pe Valeria n-o să mai găsească altele : într-adevăr știuse să-l prindă bine în plasă, fetișcana ! Și astfel, de la început, îi declarară cu toții război. Dar în zilele acelea, în vacanța aceea... da, trebuie să recunoaștem, Fabrizio părea altul. Și apoi bronzul îl prindea, avea o constituție viguroasă și suplă de atlet : era un bărbat simpatic, ce mai, și împreună făceau o pereche frumoasă ; ar fi trebuit să vadă în ei imaginea tinereții fericite în loc să se instige și să se convingă unul pe altul

că Valeria Ceretti în realitate țintea banii, sau în orice caz prestigiul numelui, dat fiind că ea însăși părea bogată, și acum, într-adevăr, gîndindu-se nu izbutea să găsească ce alt motiv sau ambiție ar fi putut să o îndemne, cu toate aerele ei de intelectuală, să se căsătorească cu Fabrizio care era simplitatea întruchipată ! Atunci cînd îi surprinsese acolo pe plajă, la Ponte : ea așezată în fața șevaletului pictînd castelul Vittoria Colonna — fiindcă era și pictoriță între altele, sau cel puțin la Ischia lăsase impresia că pictează, umblînd încoace și-ncolo totdeauna cu un bloc de desen sub braț — și Fabrizio, în picioare, făcîndu-și vînt și făcîndu-i și ei vînt, cu expresia tandră, pierdută, extatică a îndrăgostitului fericit mai ales că iubește decît că e iubit... și cum ar fi putut să creadă acum că el o ucisese dinadins ? Judecătorul acela făcuse o greșeală grosolană : dar desigur, numele lor îi servise drept momeală, așa că se grăbise să profite de el, să caute să iasă în evidență, să facă, desigur, carieră cu un proces ca acesta, și acum ei trebuiau să fie atenți la orice pas greșit, dar dacă era adevărat ceea ce-i spusese ieri Bellini la telefon tatălui ei, și nu aveau nici un motiv să nu-l creadă, de fapt și Fabrizio contribuise în foarte mare măsură la complicarea lucrurilor. Idiot a fost el dintotdeauna, așa că era ușor să-ți închipui cum de-și pierduse capul acum — era normal. Ah, dacă cel puțin Marcello s-ar mișca la timp ! Ea conta pe intervenția lui Marcello, avea încredere, era mai mult un instinct decît un calcul care-i sugera că aceasta era calea cea bună...

„Pentru că, înțelegi, idiotul acela a spus (și ea, pentru a sublinia mai bine participarea aprobă din cap cu un aer convins, străduindu-se în același timp să disimuleze un sentiment de plictiseală : fiindcă, de cînd s-au instalat în salonașul interior de la „Cristallo", lîngă fereastră, Costanza repeta pentru a treia oară povestea, coborînd vocea și aplecîndu-se, întocmai ca un chiromant concentrat să ghicească horoscopul, cu panglica ei violetă care-i strîngea tîmplele legată în jurul capului, peste cupa în care mai rămăseseră, înfipte în scobitori, vreo cîteva măsline melancolice și opace, acum lipsite de vălul umedului luciu cu care se făleau la început cînd chelnerul le servise stropindu-le cu bitter, încă picante, și peste nota de plată de pe tava așezată pe măsuță) că pentru un colecționar conștiincios greutatea nu constă atît în prinderea fluturilor cît în a-i ucide după regulile artei. Spune și tu, Maria Teresa, nu-i compromițător ?"

Trăgea cu coada ochiului prin vitrină la florarul ambulant de pe trotuar care oferea cu insistență doamnelor buchete de violete pălite de ploaie : un bărbat cu fața slabă, uscată, întunecată, fără vîrstă, fără viață — acum putea să-l cerceteze în voie după ce îl întîlnise și ea de atîtea ori, sau se oprise o clipă să cumpere un buchețel de flori, totdeauna distrată — și în care doar ochii rămăseseră strălucitori, dar poate că nu atît datorită unei reale frumuseți, cît datorită acelei mute, ireductibile necesități care îi mistuise, cum se întîmplă cîteodată cu unele mînere de alamă care rămîn mereu strălucitoare nu datorită folosirii sidolului sau altui detergent, ci datorită inevitabilei coroziuni provocată de toate mîinile care le-au atins într-o

epuizantă și neîntreruptă frecare. E de necrezut: nu poți să te oprești în acest punct al pieții, și e atît de plăcut să zăbovești cîteva minute cu vreun cunoscut întîlnit din întîmplare, și să schimbi două vorbe, fără să fii agasat de florar sau de nelipsita vînzătoare de ciorapi și zorzoane care se instalează pe scăunașul ei lîngă bar, sau, și mai rău, de cerșetori: aici cel puțin ești la adăpost, liniștit: dar e Costanza, și, Dumnezeule, cît mai vorbește astăzi Costanza! și trebuie totuși să-i arăți oarecare îngăduință cu atît mai mult cu cît Marcello nu mișcase nici măcar un deget în povestea cu Fabrizio, și ea era puțin dezamăgită pentru că venise la întîlnire, îi dăduse această întîlnire sperînd în cine știe ce miracol.

„Fiindcă trebuie să știi, continuase imediat după ce comandase cele două bittere, scoțîndu-și cu un gest nervos mănușile de căprioară care alunecau greu din cauza rezistenței opusă de inelele proeminente, că lucrurile se complică. Pînă una-alta a fost necesar să se recurgă la un avocat: l-am ales pe Bellini, un bun specialist în domeniul lui, dar sper să nu se ajungă la proces, închipuie-ți scandalul, și că investigațiile vor fi în curînd clasate... Acum, în mod logic, ce face avocatul: mai întîi obține o convorbire cu Fabrizio și se duce la el la închisoare... uite-te, mi se face pielea de găină numai cînd pronunț cuvîntul: un Sangermano la închisoare!... Și știi ce i-a spus Fabrizio lui Bellini cînd l-a întrebat dacă are nevoie de ceva? Mai întîi nu și-a deschis inima nici față de el, nici n-a mărturisit, nici n-a confirmat: și apoi, la sfîrșit, cînd avocatul insista întrebîndu-l dacă are nevoie de ceva, drept răspuns i-a replicat că, mă rog, da, i-ar face plăcere să aibă

acolo în celulă, dacă se poate, colecția lui de fluturi!" și mai mult ca să stăvilească acest soi de recitativ monoton, acest val necontrolat de cuvinte căruia îi servea drept fundal sonor clinchetul brățării încărcată de brelocuri, *cel puțin de ce nu vorbește fără să gesticuleze?* se gîndi, rostise surprinsă: „Colecția de fluturi?" și Costanza rîsese scurt, îndreptînd un deget spre ea și din nou brelocurile se loviră între ele zornăind: „Ei, vezi? ești uluită și tu: închipuie-ți-l pe bietul Bellini! Da, colecția de fluturi. Evident, avocatul nu știa nimic de mania asta a lui Fabrizio, nici eu nu i-o cunoșteam, și atunci el s-a pornit să-i vorbească de exemplarele lui, de metoda de a-i conserva și de nu mai știu ce alte tîmpenii, și la un moment dat, dintr-un exces de erudiție îmi închipui, a spus, bagă de seamă ce idiot!, că pentru un colecționar conștiincios greutatea nu constă în prinderea fluturilor, ci în a-i ucide după regulile artei. Iar Bellini, se-nțelege, a văzut imediat în asta o aluzie la Valeria, și acum probabil că o fi convins și el, în sinea lui, că are de-a face cu un asasin. Dar ia spune-mi, Maria Teresa, soțul tău n-a aranjat nimic cu nimeni, la Curie, privitor la treaba asta?" și inelele de pe mîna-i nervoasă, puțin masculină, cu venele puternic reliefate, aruncau fulgere, a căror lumină albastră, minerală, dură se armoniza perfect cu reflexul ochilor ei limpezi (frumusețea ochilor Costanzei devenise de mult proverbială în familie) și într-un anume fel îi semănau, deși e vorba, dacă te gîndești, mai mult de un raport secret decît de o reală și evidentă asemănare.

Și poate că senzația aceasta de plictiseală, care, mai exact, era de fapt de neplăcere și tulburare

totodată, se datora şi gîndului că va trebui acum să-i ceară ceva lui Marcello : să-i vorbească, deşi nu-i mai vorbea decît foarte rar şi cînd era absolut indispensabil, şi să-l roage în numele verişoarei şi cumnatei ei, Costanza, o Sangermano, şi să vadă cum îi apare pe faţă surîsul acela ce oscila între ironie şi dispreţ, cînd, de fapt, mai degrabă ea ar fi trebuit să surîdă în felul acela şi să se arate dispreţuitoare şi ironică, ba chiar mai mult, arogantă ori sarcastică (şi în schimb, în toată această poveste strict personală acceptase în cele din urmă, dintr-un exces de sensibilitate rănită şi, într-o oarecare măsură, dintr-un fel de pudoare în raporturile cu el, o atitudine de supunere care o pusese în mod automat într-o falsă situaţie de inferioritate), ca apoi să audă răspunzîndu-i-se cu una din acele maxime moralizatoare pe care Marcello le etala cu atîta plăcere în orice ocazie, sau poate cu o promisiune, pe care însă ştia foarte bine că nu trebuia să se bazeze.

Astfel că îi vine greu să-i explice Costanzei, care pe lîngă toate celelalte nu cunoaşte nici adevărul în privinţa raporturilor ei cu Marcello, motivele acestui aparent dezinteres şi, la fel ca şi în alte situaţii, va fi silită încă o dată să se descurce folosindu-se de o anume diplomaţie pentru a nu da de bănuit, cel puţin pînă va sosi sentinţa de la Roma — *afirmativă* — şi mai ales asta nu-i iartă soţului ei : că o învăluie într-o plasă din ce în ce mai complicată şi mai gratuită de justificări dacă nu chiar de minciuni care servesc cel mult la salvarea aparenţelor, deşi ar fi fost atît de simplu şi de cinstit să mărturisească totul de la început fără să persiste, şi la ce bun ?, într-o stare de ambiguitate

atît de grotească. Şi atunci se apleacă, la rîndul ei, spre măsuţă, ia paharul şi îl învîrteşte o clipă între degete privindu-l fix de parcă ar vrea să-i dea el o idee — pe fund a mai rămas un deget de bitter stătut — apoi îl pune la loc, înalţă capul (pe trotuar, dincolo de vitrină, omul cu violetele a găsit în sfîrşit mijlocul de a vinde un buchet unei perechi : l-a încredinţat, l-a depus, aproape cu forţa, îi mîinile fetei, profitînd cu abilitate de o clipă de ezitare pe cînd tînărul îşi căuta cheile de la maşina parcată chiar acolo în faţă, astfel că acum tînărul se vede silit să caute în portmoneu şi alt mărunţiş în afară de cel pentru parcare şi pe faţă i se citeşte neplăcerea provocată de incident) şi izbuteşte să spună cu destulă dezinvoltură : „Îţi repet, i-am vorbit de asta : dar tu abia aseară ai telefonat, trebuie totuşi să-i laşi timpul necesar să se informeze." Da, dar Costanza pare nerăbdătoare chiar şi faţă de nerăbdarea ei. „Numai că timpul e foarte preţios ! Printre altele am aflat că acel Marino, judecătorul, face parte dintr-o familie foarte religioasă, casa mamei lui e frecventată de preoţi şi monseniori... vezi, eu sînt sigură că aceasta ar fi calea bună, Curia : o intervenţie directă, de prestigiu a cardinalului, ştii şi tu cîte lucruri rezolvă. Fabrizio e un iresponsabil, de acord : dar mă prind pe ce vrei că n-a omorît-o cu bună ştiinţă" şi ea aprobă tulburată, şi cu un anume sentiment de neplăcere pentru că i se părea ciudat că verişoara ei poate să folosească anumite expresii cu atîta naturaleţe, şi simţindu-se oarecum vinovată fiindcă în clipa aceea nu se gîndea deloc la Fabrizio, şi nici măcar la Valeria, obsedată doar de ideea *m-am lăsat umilită, nu trebuia să accept*

asemenea farsă şi simpla recunoaştere a acestui lucru o făcea să încerce un şi mai puternic resentiment : „Da, sînt convinsă şi eu", în timp ce Costanza continuă să o fixeze, iar la un moment dat are o scăpărare în fundul ochilor, un fel de iluminare, ca şi cum abia în clipa aceea şi-ar fi adus aminte de un amănunt important, oare acum ce o să mai spună ? „Chiar, de fapt se poate spune că tu îi frecventai mai mult decît mine, desigur tu ştii mult mai multe lucruri decît mine şi decît toţi ceilalţi : spune drept, e adevărat că nu se înţelegeau ? Madame Grelier, guvernanta, mi-a spus alaltăieri cînd m-am dus să iau copiii că ea uneori pur şi simplu îl bătea... tu ce crezi ?, e adevărat ?"

Maria Teresa ia din nou paharul şi de data asta îl duce la gură, dar nu atît ca să bea ultimul deget de bitter stătut care mai rămăsese pe fund, ci ca să-şi umezească buzele, apoi, fără să îl pună pe masă, sau mai bine zis înainte de a-l pune, ridică din umeri cu gest de aparentă superioritate şi zîmbeşte, încercînd parcă să diminueze greutatea cuvintelor sale : „Îţi mărturisesc că femeia aceea mi-a făcut totdeauna impresia că e o intrigantă : că îl bătea este exclus, am cunoscut-o destul de bine pe Valeria, nu era genul de om care s-o facă nici chiar atunci cînd îşi ieşea din fire... că nu se înţelegeau, mă rog, o ştii şi tu, ei nu-i convenea că e exilată la ţară şi, natural, îi făcea lui reproşuri şi cîteodată se certau din cauza asta..." continuînd să-şi spună, *da, e o farsă stupidă,* şi în sfîrşit, întrebîndu-se *de ce s-o prelungesc ?*. Pentru că nu foloseşte la nimic faptul că se agaţă de cel mai mic pretext ca să plece de acasă — chiar şi astăzi, Costanza voia să vină la ea, şi ea îi propusese să se întîlnească la „Cristallo" — dacă apoi, de fiecare dată cînd se întoarce, se trezeşte iar faţă în faţă cu figura ambiguă şi triumfătoare a celeilalte : o să se pronunţe sentinţa, e adevărat, dar pînă atunci ar putea să ia singură iniţiativa şi să-l părăsească chiar din momentul acesta, să plece şi să stea undeva singură, chiar şi la hotel, unde să aştepte faimoasa dispensă şi pe urmă... şi pe urmă ? Şi o clipă închide ochii năucită, dezorientată pentru că e prima oară cînd îşi pune întrebarea *şi pe urmă ?*, în timp ce în întunericul neaşteptat în care s-a cufundat (nu, nu e chiar un întuneric : în faţa pleoapelor strînse peste pupile dansează învîrtejindu-se o infinitate de corpusculi coloraţi între galben şi roşu) vocea Costanzei ajunge la ea şi mai supărătoare : în sfîrşit, ce vrea de la ea ?, e un chin dimineaţa asta : „Dar o ceartă între soţ şi soţie nu înseamnă nimic : şi eu mă cert cîteodată cu Giovanni, fratele tău e foarte bun şi drăguţ, are totuşi toanele lui, şi la urma urmei i se întîmplă oricui, chiar şi tu cu Marcello, cine ştie de cîte ori nu v-aţi certat..." şi ea atunci deschide repede ochii, ieşind parcă deodată transformată, maturizată din acest nod de gînduri şi, *da,* hotărăşte, *am să mă duc să stau undeva singură, cum de nu m-am gîndit la asta mai de mult ?* În timp ce dă din cap cu un zîmbet plin de subînţelesuri : „Nu, eu niciodată" şi Costanza se uită la ea fără să înţeleagă : „Într-adevăr ? Atunci sînteţi o pereche perfectă", fără să priceapă la ce se referă zîmbetul acela evaziv care repetă ca un ecou : „Exact, o pereche perfectă".

Şi în clipa asta se întoarseră amîndouă, într-o singură tresărire, spre geamurile vitrinei care mai vibrau încă în urma bubuiturii neaşteptate, de parcă ar fi explodat nişte artificii chiar acolo, aproape : dar era un tunet, şi văzură fără să le vină să creadă cum imediat după aceea se porni ca din senin grindina, un răpăit de biluţe albe, dure, mînioase care ricoşau în dezordine pe trotuar, pe automobilele oprite, pe pavajul pieţii devenită într-o clipă pustie (unde s-o fi adăpostit omul cu violete ?), şi aproape îţi venea să crezi că e o grindină chimică, artificială, atît era de uscată, straniu de uscată, şi nu se topea, nu uda strada. A durat cîteva minute, apoi a început ploaia. „Ce iarnă nebună, zise Costanza, după ce încetează te conduc acasă. Din fericire sînt cu maşina."

Ca să o aştepte în maşină chiar Marcello — mai mult sprijinit decît aşezat pe perna de pe bancheta din spate, preocupat să-şi facă vînt cu un cartonaş şi probabil supărat sau în orice caz plictisit din pricina aşteptării acesteia neprevăzute, fiindcă vaporaşul plecase de la Ischia cu o întîrziere de o jumătate de oră fără să o mai fi recuperat, evident, pe parcursul traversării — era într-adevăr ultimul dintr-o mie de lucruri pe care ar fi fost în stare să şi-l închipuie dacă ar fi pus-o cineva să ghicească : pe moment, faptul în loc să o mire mai mult o amuzase. Ea comunicase la telefon ora sosirii doar pentru a i se trimite maşina în port, în cazul în care Alfredo ar fi fost liber ; nu se aştepta la Marcello. Adică nu şi la el : or, era Mar-

cello, şi mai era, în locul lui Alfredo, aşezat la volan şi omorîndu-şi aşteptarea cu un ziar sportiv, un alt şofer pe care nu-l mai văzuse, şi această prezenţă străină se adăugă la cealaltă uluială provocată de prezenţa lui Marcello încît schimbă imediat într-un fel de nervozitate buna dispoziţie de acum o clipă. *În orice caz aş fi recunoscut maşina,* îşi zise contrariată închipuindu-şi că Marcello se deranjase să vină pînă în port ca să nu o pună în încurcătură, dată fiind apariţia noului şofer pe care, fireşte, ea nu-l cunoştea, *şi acum cine ştie cît o să mă coste gestul lui de politeţe,* îşi zise oftînd şi privi în urmă după hamalul care-i căra bagajele, vrînd parcă să interpună o ultimă amînare definitivei sale reîntoarceri.

Dar Marcelo o zărise, şi cînd îşi întoarse capul se trezi cu el drept în faţă, coborînd chiar atunci din automobil : aşa că simţi două sărutări uşoare care aproape nici nu-i atinseră obrajii, îl auzi întrebînd-o : „Ţi-a priit cura ? Ai o mină bună, odihnită" (dar mai înainte spusese, aplecîndu-se să-i sărute, cu buna lui creştere ireproşabilă pe care acum o detesta ca pe o altă probă de ipocrizie : „Bine ai venit, draga mea") şi apoi, fără să-i lase nici măcar timp să-i răspundă, ca şi cum s-ar fi simţit în încurcătură şi ar fi vrut să prevină pe loc posibilitatea unei explicaţii sau chiar a unei simple întrebări : „Acesta e Gustavo, spuse, noul nostru şofer. Alfredo şi-a dat demisia, s-a dus să se stabilească la Milano : acum toţi pleacă la Milano" şi zîmbea cu un aer infatuat, şi părea mai sigur de sine, adresîndu-se tînărului care, la rîndul lui, punînd ziarul în buzunarul de la portieră, se grăbise să coboare scoţîndu-şi respectuos şapca.

„Gustavo, aranjează valizele doamnei ca să putem pleca imediat." Şi atunci ea spusese fără să vrea : „Vaporaşul a întîrziat, îmi pare rău că ai aşteptat" şi au fost primele ei cuvinte, spuse cu o oarecare jenă, pentru că se simţea mai mult spionată decît privită de noul şofer, şi Marcello schiţă un surîs de îngăduinţă. „Face parte din regulă, femeile frumoase se lasă totdeauna aşteptate."

Nu-l recunoştea : mai bine zis, încă nu-l înţelegea : şi asta o irita. Exista ceva în întîlnirea lor — solicitudinea prea subliniată, ba chiar plină de satisfacţie, a lui Marcello, sau prezenţa acestui necunoscut de la volan, care-şi vedea de treabă conducînd liniştit, impasibil, ridicînd totuşi ochii din cînd în cînd spre oglinjoara de la parbriz, lăsînd impresia că mai mult îi cercetează decît e atent la trafic — care-i da o stare de nelinişte : aşa că stătea ghemuită în colţul ei, privind insistent pe fereastră, sau prefăcîndu-se că priveşte : şi astfel, marea netedă în largul căreia se conturau clar velele întinse şi, mai aproape de stînci, iolele canotorilor care se antrenau desfăşurîndu-se zvelte, fulgerînd în soare, şi plasele pescarilor care ocupau întregul trotuar al străzii de-a lungul mării, toate i se perindau cu repeziciune prin faţa ochilor, cu automatismul anonim şi inexpresiv al unei pagini citite cu gîndul în altă parte, şi la un moment dat Marcello trebui să-i atingă mîna de parcă ar fi vrut să o trezească : „Eşti distrată, nu mă auzi ?" şi ea, stăpînindu-şi o tresărire nejustificată, spuse : „Scuză-mă, ce spuneai ?" şi el n-o mai privise, ca şi cum n-ar fi vrut să mai bage de seamă lipsa ei de atenţie, sau ca şi cum, întorcîndu-se acum

spre el, ar fi preferat să nu-şi arate faţa : „Că Armida nu-i acasă, e la ţară".

Atunci îi veni să rîdă. „Ai profitat de absenţa mea ca să schimbi toţi servitorii ?" Dar îşi dădu seama că rîsese prea tare, prea strident şi redeveni imediat serioasă. „Şi cu masa cum te-ai descurcat ?" Marcello zîmbea. „E la ţară doar de două zile, mîine se întoarce : e în concediu, nu concediată : şi masa am luat-o la club. Aşa că tocmai îţi spuneam, dar tu nu mă ascultai, că am putea şi acum, dacă nu eşti obosită şi dacă ideea nu-ţi displace — dar n-ar trebui să-ţi displacă mai mult decît gîndul de a ajunge acasă după o lună de vacanţă şi de a trece imediat la bucătărie să pregăteşti ceva — să mergem împreună să luăm masa de prînz la club, sau la un restaurant, la alegerea ta..." Dar se întrerupse sub privirea ei pătrunzătoare, sfredelitoare. Care deodată păru să amîne orice încercare de a înţelege ceva. „Bine, spuse, mergem la club" şi atunci Marcello, ca scăpat de un coşmar — exact : asta era impresia pe care o avea văzînd cum îi reapare pe chip, ca prin minune, acel odios zîmbet de uşurare — porunci şoferului să întoarcă şi să îi ducă la „Italia", iar ea se lăsă din nou pe speteaza banchetei ca să privească pe fereastră, şi de data aceasta, printre trunchiurile dese ale arborilor de pe margine defilau terenurile roşii de tenis, şi barăcile zgomotoase din Luna Park, şi doicile aşezate pe bănci, şi marinarii la plimbare de-a lungul bulevardelor, dar ea nici nu-i vedea, frămîntată şi istovită de gînduri.

A fost un prînz straniu : în timpul căruia a simţit că ajunge la maximum de tensiune pentru că acum era sigură că-i ascundea ceva, şi mai pre-

cis, că voia să-i spună ceva și că amîna nu din generozitate — desigur, trebuia să fie ceva neplăcut — ci din lipsă de curaj : și poate că și acest expedient — o adusese să ia masa aici la „Italia" — era o modalitate elegantă de a întîrzia momentul în care să fie singuri și să înfrunte o astfel de discuție. Așa că după ce ajunseră, în sfîrșit, acasă (casa goală, înăbușitoare, cu aerul uscat, așa cum o găsești, fără excepție, după fiecare vacanță și care te întîmpină, să nu spunem chiar rece sau de-a dreptul ostilă, dar în orice caz fără intimitate : și ca s-o recunoști din nou ca fiind a ta, trebuie să aștepți o zi sau două, să scoți husele de la fotolii și să iei foile de celofan sau de ziar agățate la rafturile bibliotecii, în baie să se facă iarăși dezordine, în vaze să apară flori, astfel ca porii pielei să se readapteze să respire aerul obișnuit) și Gustavo, terminînd de cărat bagajele în vestibul, îi lăsase singuri, ea nu se gîndi nici măcar să se ducă pe balcon ca să ridice mai bine jaluzelele, fiindcă, dimpotrivă, penumbra aceea zebrată putea să faciliteze lucrurile, și spuse imediat, stînd în picioare, privindu-l ca să-l facă să priceapă că era gata și hotărîtă : „În sfîrșit, ce e nou ? Ce ai să-mi spui ?".

Marcello nu se aștepta la un început atît de brusc și precis. Dar într-un fel trebuia să-i fie recunoscător pentru această fermitate care îl scutea de tactica amînării. „Armida așteaptă un copil", spuse. Și ea îl privi : ca și cum n-ar fi înțeles : și de fapt nu înțelesese. „Asta-i tot ?" spuse. Și apoi adăugă cu indiferență, așa încît după aceea uită imediat, în primul rînd aceste cuvinte : „Și acum ai să-mi spui că a fost Alfredo

și că din cauza asta a plecat sau l-ai obligat tu să plece." El se înroși cum nu-l văzuse înroșindu-se nici măcar în ziua în care îl înfruntase, după ce se confesase Valeriei : se înroși și se sprijini de măsuță, dar continuă să o privească, să-i susțină privirea, ca și cum ar fi înțeles că de data aceasta trebuia să meargă pînă la capăt din moment ce atinseseră punctul nevralgic. „Nu, greșești, spuse, eu am fost." Ea nu se clinti, nu avu nici cea mai mică tresărire : rămase ca o stană, încît nici măcar buzele nu lăsau impresia că se mișcă atunci cînd după o clipă spuse : „Tu ?" ca și cum acest cuvînt, o singură silabă, ar fi ieșit nu din gura ei ci din vreun ungher al camerei căzînd între ei cu toată violența (și totuși părea atît de ușor, scurt, mirat : *tu ?*) unei stupori care era ură și dispreț totodată.

Marcello aprobă din cap, tăcut, înghițind. Acum o paloare nebănuită i se întindea ușor pe față pe măsură ce dispărea roșeața și odată cu ea și stînjeneala de la început. „Da, eu. Ești surprinsă : și te înțeleg. Dar explicația e simplă, chiar dacă nu e atît de simplu să o spun... și tu trebuie să mă ajuți, trebuie să înțelegi, Maria Teresa. Eu cred că îmi dau seama ce gîndești tu în clipa de față : te gîndești la unicul lucru la care se poate gîndi o soție, o femeie, în situația ta..." Dar ea schiță imediat un gest ca pentru a-l întrerupe și zise : „Te asigur că nu mă gîndesc absolut la nimic, te ascult pur și simplu. Continuă" și el își trecuse o mînă peste frunte, își privise un moment buricele degetelor mirat că nu sînt umede de transpirație și, desigur, în momentul acela, nu mai era omul mulțumit de sine

și de poziția lui socială, cu care ea fusese obișnuită în acești ani. „Ți-am spus, e greu de explicat, cel puțin în ceea ce mă privește... — era în mod vădit jenat — dar dacă consulți un medic, sau un psihiatru, ei vor ști să-ți spună imediat cum de se poate întîmpla un asemenea lucru...." și din nou ea îl întrerupsese, zîmbind : „Dar n-am nici un medic sau psihiatru la îndemînă în clipa asta : trebuie să-mi explici tu" și Marcello o privise descumpănit : „Știu, ești scîrbită, poate chiar jignită..." și ea ridicase mîna cu același gest de mai înainte, rectificînd : „Amuzată, mai exact : amuzată".

El o fixă : poate că nu se aștepta la o asemenea reacție din partea ei ; poate că îl rănise ironia care i se citea în voce, în privire, în toată atitudinea. Dacă exista ceva ce nu suporta, nici la ea nici la alții, era tocmai simțul ironiei, asta și pentru că el nu-l avea : și apoi, acum trebuia să se simtă în siguranță : planul reușise de minune, avusese timp să se pună la adăpost, așa că se îndreptă numaidecît aranjîndu-și nodul de la cravată, vrînd parcă să demonstreze prin gestul lui că își regăsise stăpînirea de sine. O privi, și acum devenise iar Marcello dintotdeauna, i se citea pe față trufia și plăcerea subtilă și satisfăcută a răzbunării : spuse : „Încep să cred că n-ai înțeles, draga mea, sau că nu ai evaluat consecințele celor ce ți-am spus. Armida așteaptă un copil, acest copil e al meu și eu vreau să-l recunosc, și nu am decît un singur mijloc ca s-o fac : să obțin anularea căsătoriei noastre și să mă căsătoresc cu Armida".

Căzuse astfel în cursă. Se răzbunase perfect, nimic de zis. Acum totul devenea clar și îl fixa cu privirea confruntînd cele două imagini, cele două situații, și aproape că trebuia să facă un efort ca să nu izbucnească în rîs (pentru că prima senzație nu fusese de furie sau de dezgust : ci senzația de grotesc, ba mai mult, de ridicol, care în mod fatal se amesteca în toată povestea lor : după aceea venise dezgustul, după aceea mînia și ura), în timp ce stătea acolo, lîngă masă, tot în picioare, păstrînd încă aerul de provizorat pe care în mod inevitabil îl ai cînd te întorci acasă după o absență de o lună — nu se dusese nici măcar în baie să se spele, nici în camera ei să se schimbe — și continua să-l fixeze și să-l compare cu cealaltă dată. Cealaltă dată : cînd el era cel care venea acasă, întors de la Roma, chiar dacă nu rămăsese acolo decît vreo cîteva zile : în timpul cărora însă ea o văzuse pe Valeria și se duseseră amîndouă la curse la Agnano și apoi Valeria înnoptase la ea și ea i se destăinuise, își descărcase sufletul, aproape toată noaptea : așa încît de îndată ce se întorsese el acasă și, natural, intrase direct în birou să vadă dacă nu are scrisori sau înștiințări pentru diverse telefoane sau întîlniri, ea îl urmase hotărîtă ; hotărîtă nu pentru că era grăbită să clarifice problema lor, ci pentru că înțelegea că trebuie să profite de momentul acela și de bruma de curaj pe care o prinsese după întîlnirea cu Valeria, fără să lase să mai treacă iarăși un timp care n-ar fi servit decît să o împingă din nou în adîncul incertitudinilor ei ; și mai întîi spusese : „Ai călătorit bine ?" da, cam aceleași cuvinte cu care el o primise în port de

îndată ce coborîse de pe vaporaş, şi apoi se apropiase de birou, se aşezase în faţa lui, în picioare, sprijinindu-se cu mîinile de el, ca pentru a se simţi susţinută de ceva, privindu-l fix în ochii miraţi (sau alarmaţi ? : probabil că Marcello avusese imediat presentimentul celor ce avea să-i spună, de cînd se căsătorise trăia cu teroarea acestui moment, în legătură cu care putea să se amăgească, să spunem, că îl amînă dar nu că îl evită) şi spusese aproape dintr-o răsuflare : „Ascultă, Marcello, aşa nu se poate continua, trebuie să găsim împreună un mod de a ieşi din această situaţie... asta-i căsnicie ? Ştii, m-am gîndit şi, spre binele nostru, al amîndurora, cred că singura soluţie logică este anularea ei."

El rămăsese în fotoliu privind-o, cu *coupe-papier*-ul într-o mînă şi cu o scrisoare încă nedeschisă în cealaltă, lăsînd să-i inunde faţa imobilă, să-i împurpureze pielea roşeaţa aceea din ce în ce mai intensă şi mai evidentă. Şi abia după o pauză spusese : „Anularea ?" dar în loc de un cuvînt rostit clar, fusese mai mult un fel de tremur sau de bîlbîială, ca şi cum ar fi fost un cuvînt necunoscut, sau de neînţeles sau absurd cînd de fapt era exact cuvîntul pe care şi el, era sigură de asta, cine ştie de cîte ori nu-l rumegase în sinea lui în aceşti ani de convieţuire gîndindu-se la raporturile lor : şi atunci de ce acum părea sau se prefăcea că e atît de uluit ? Dar nu era uluit : era pur şi simplu consternat, speriat : îl înţelesese imediat, peste cîteva momente, cînd el spusese, constatînd că mai ţine încă în mînă *coupe-papier*-ul şi scrisoarea şi că le pune la loc fără să fi deschis plicul : „Dar îţi dai seama ce înseamnă asta ? Îţi dai seama, cred, că vom deveni subiectul de discuţie al întregului oraş." Şi ea spusese : „Cine, noi ?" şi nu spusese *tu ?* cum ar fi fost mai logic să spună ; dar nu voia să-l rănească sau să-l umilească, atunci se mai simţea încă, oarecum, legată de el ca să împartă un destin comun sau, mai bine-zis, iluzia unui destin comun, aşa că spusese : „Cine, noi ? şi apoi adăugă : Şi ca să nu devenim subiectul de discuţie al oraşului, cum spui tu, admiţînd că ar putea să fie adevărat, ai continua să laşi lucrurile aşa cum sînt ? Ai continua să suporţi toată viaţa o asemenea situaţie ?"

Marcello mutase întîmplător un obiect de pe birou : *presse-papier*-ul sau scrumiera sau păhărelul de piele în care îşi ţinea stilourile şi creioanele, nu-şi amintea exact. Dar îşi amintea vocea : dintr-o dată fermă, distinctă şi calmă, chiar dacă părea, în acelaşi timp, că vine dintr-o depărtare fără margini : „Deci pentru tine înseamnă să suporţi, nu-i aşa ? Şi atunci fusese rîndul ei să roşească : dar numai pentru un moment şi numai la gîndul că el ar putea să folosească echivocul creat de dorinţa ei de a desface căsătoria şi din această cauză se grăbi să replice : „Nu pentru ce crezi tu" (şi din nou roşise, de astă dată roşiseră amîndoi, privindu-se, şi acesta fusese, la drept vorbind, ultimul sentiment pe care îl trăiseră la unison, sau mai bine zis, ultimul moment în care s-au simţit aproape). „Oh, ştii că e vorba de un subiect odios, spinos. Dar, vezi, în afară de asta totdeauna ne-am respectat şi am fost sinceri unul cu celălalt şi tocmai pentru a păstra această sinceritate trebuie să avem acum curajul să mergem pînă la capăt."

Şi îl privea : şi pentru prima dată descoperea pe faţa lui o expresie fără mască, fără apărare, dez-

orientată ; ochii nu reuşeau să se oprească pe ceva, nu reuşeau să prindă şi să reţină pe retină nimic din obiectele care-l înconjurau pentru că erau plini, se umpleau în mod iremediabil doar cu acea vagă, aproape copilărească teroare care se revărsă în voce cînd spuse : „Dar ce s-a întîmplat ? Ai stat de vorbă cu cineva ? N-a mers totul bine pînă acum ?" Il privea cu un fel de crudă compătimire, cu dispreţ, cu tăioasă detaşare (în intenţii). „Nimic, nu s-a întîmplat nimic, numai că am reuş..." se întrerupsese, sau o întrerupsese el, cu un strigăt sugrumat ? „Vrei să mă nenoroceşti ?" dar imediat, aproape că strigase la rîndul ei, cu o voce şi mai strangulată, de disperare : „Dar tu de ce m-ai luat de soţie ? De ce te-ai căsătorit ?"

Şi atunci avusese loc scena aceea neaşteptată şi dezgustătoare, atunci el îi atinse mîna care i se sprijinea de birou : o strînsese, o cuprinsese, o îmbrăţişase — dacă se poate îmbrăţişa o mînă — aproape că se ridicase pe jumătate din fotoliu aplecîndu-se peste birou să i-o prindă şi să o ducă la buze şi să i-o sărute : şi ea se înfiorase ca la atingerea unui corp străin, tulburată, simţind pe piele apăsarea umedă, cărnoasă, care încerca să o înduioşeze — înţelesese după-aceea — cu o avalanşă disperată şi haotică totodată de sărutări care nu erau sărutări ci mai degrabă o sugere animalică de care nu reuşea să scape, intuind în acelaşi timp, pentru prima oară, ca într-un fel de simultană şi ceţoasă ameţeală, care ar fi fost sau ar fi putut să fie raporturile cu soţul ei dacă Marcello ar fi fost un soţ : şi poate că în clipa aceea încercase fără să-şi dea seama şi o confuză uşurare gîndindu-se la situaţia ei. Dar la un moment dat sărutul acela o

îngheţase, reuşise aproape să dea o expresie precisă, atît de respingător i se părea, bănuielii vagi, ruşinoase, dezgustătoare pe care Valeria o formulase chiar în noaptea aceea în legătură cu Marcello, tocmai pentru a aduce un argument mai concret cu privire la atitudinea lui şi pe care ea, în orice caz, se străduise să-l respingă, mai mult din politeţe decît dintr-un scrupul moral.

Apoi el începuse să vorbească, îl auzise rugînd-o, implorînd-o, tot timpul cu gura apăsată pe mîna ei, încît la început avusese aproape halucinanta impresie că de fapt cea care pronunţă cuvintele acestea confuze ar fi chiar ea, adică mîna ei, acel dos rigid al palmei, pe care nici măcar nu încerca să o desprindă din strînsoarea lui Marcello. „Nu, nu poţi să mă aduci într-un asemenea hal de disperare... în faţa societăţii tu eşti soţia mea şi eu sînt soţul tău... mi-ai distruge profesiunea, cariera politică... m-ai azvîrli în noroi, m-ai acoperi de ridicol, mai rău, de dispreţ..." şi evident nu putea să recurgă decît la locuri comune, la fraze stereotipe — încerca să-l analizeze cu detaşare ca să nu cedeze — chiar şi într-un asemenea moment fiind incapabil să se exprime cu un minimum de sinceritate, fără să se mai ascundă în spatele banalităţilor unui limbaj convenţional şi bombastic. „Dar ştiai, nu, la ce trebuia să te aştepţi căsătorindu-te, nu puteai să te amăgeşti cu iluzia că ai să continui să trăieşti aşa toată viaţa..." şi se simţea mai întîi umilită, înjosită, întinată chiar, văzîndu-se obligată să înfrunte cu atîta francheţă un subiect pe care se străduiseră tot timpul să-l evite, după noaptea aceea pe Riviera, la sfîrşitul călătoriei de nuntă, şi

poate că fusese o formă de reticență, sau de lașitate, sau de ipocrizie, și în orice caz, forța prejudecăților înrădăcinate în educația lor care-i oprise să discute deschis, să caute o soluție de bun-simț. Numai că în spatele acestei situații se afla viața ei distrusă, acum înțelesese : se afla decepția căsniciei ei, nesatisfăcutele dorinți ale femeii, cumulul nopților de veghe pe care le-a petrecut chinuindu-se, și chiar dacă Marcello, înspăimîntat sau bănuitor, întrebase consternat *dar ce s-a întîmplat ?, ai stat de vorbă cu cineva ?*, și într-un anume sens se apropia de adevăr, ea fusese în stare să nege imediat, *nimic, nu s-a întîmplat nimic*, pentru că în realitate Valeria nu o instigase, o ajutase doar să-și citească mai limpede în suflet, și dacă el n-ar fi întrerupt-o atunci, ar fi continuat *numai că am găsit în mine forța să ți-o spun*. Pentru că în asta consta greutatea, să aibă curajul s-o facă, și acum cînd, în sfîrșit, reușise, dintr-o dată se convingea de un lucru : că nu era vorba doar că orgoliul ei s-ar fi simțit lezat, era vorba pur și simplu să renunțe definitiv la orgoliu ca să profite de acest moment și să se salveze, mai înainte ca el să-i smulgă promisiunea că-i va rămîne complice, ceea ce echivala în definitiv cu un act de estorcare.

Dar nu ajungea să renunțe numai la orgoliu, trebuia, cel puțin o dată, să renunțe și la respect, sau la respectabilitate, în sfîrșit, să termine cu frica de cuvinte, cu frica de cruda lor semnificație, chiar cu riscul de a întrece măsura și de a părea vulgară, chiar cu riscul de a părea lipsită de milă. Pentru că nu se putea salva decît dacă reușea să-și înfrîngă mila. Și tocmai pentru că lupta împotriva

unei astfel de eventualități, vocea ei lua un ton strident, ușor isteric : „Hai, ridică-te“, și în sfîrșit găsise prilejul să-și elibereze mîna și să și-o ascundă la spate, căutînd, fără a lăsa să se bage de seamă, să o șteargă de tapiseria fotoliului de alături ca s-o curețe oarecum de amprentele băloase ale sărutărilor lui înfocate, „te rog, ridică-te, e ridicol să te pui într-o asemenea situație... chiar nu mai ai pic de demnitate ?“ Și îl fixa cu un fel de oroare, aproape înfiorîndu-se.

Îl privea și cu o deliberată, calculată răutate : pentru că acum se simțea cu mintea cît se poate de limpede. Și dacă atunci la mare, în călătoria de nuntă, în timp ce priveau de pe terasa cafenelei cum se înalță spre cer, ca niște ciorchini, iluminînd într-o străfulgerare ambarcațiunile din port, focurile de artificii ocazionate de o sărbătoare care avea loc probabil la Villefranche, sau la Beaulieu, acea unică tentativă de a se explica fusese neplăcută dar mai ales stîngace — datorită sentimentului de jenă creat de situație, și pentru că între ei nu se stabilise încă o intimitate — acum cînd era doar neplăcută nu o deranja, dimpotrivă, îi oferea prilejul să-l înfrunte cu mai mult curaj, cu mai multă detașare sau, în orice caz, cu o mai mare siguranță în privința unor eventuale concesii. Așa că spuse calmă : „Nu-i vorba că mi-ai ascuns adevărul, Marcello, dar că la început ți-ai făcut iluzii, da, trebuie să recunoști... mi-ai spus ceva de o cură, de o stare trecătoare...“ și el spusese repede întrerupînd-o, dar fără să o privească, părînd că se agață de acest nou subterfugiu : „Așa și e... așa e...“ și în glasul lui se simțea iar un fel de obtuză, încăpățînată apărare : nu disperarea că se declară înfrînt și nici

măcar, sau nu încă, teama pentru inevitabilele consecințe, ci mai degrabă calculul pe care și-l făcuse imediat de a folosi această justificare ca să o liniștească: și tocmai această atitudine o enervase. „De trei ani ? ! Dar e absurd !..." și-atunci el căută o altă portiță de scăpare în autocompătimire : „Pentru că te iubesc... pentru că e un lucru care i se întîmplă tocmai celui ce iubește... iată vina mea : că te iubesc... și nu găsești alt mijloc să mă răsplătești ?"

Era încă o minciună, era altă minciună, și o știa : dar dacă mîndria lui Marcello făcea doar să o întărîte, umilința o dezarma, chiar și atunci cînd simțea că nu e decît prefăcătorie. Așa că acum se vedea iarăși, dintr-o dată, fără apărare. Marcello continua să stea cu capul pe birou dar își dădea seama că nimerise exact tonul care trebuie sau în orice caz tactica potrivită ca s-o învingă, și continua deci să o speculeze la maximum, continua să vorbească, să bîiguie, să se roage, chiar dacă vorbele se pierdeau într-un scheunat confuz, strivite de lemnul biroului, și poate că totuși plîngea, e posibil, acum era sigură că ar fi recurs și la asta, să cerșească cu lacrimi, ca să facă mai complet spectacolul umilinței lui degradante, complicitatea aceea care i-ar fi îngăduit să se simtă și de acum încolo față de ceilalți avocatul Marcello Testa, consilier provincial al Partidului Democrat Creștin, jurisconsult la Curie, *charter member* al Lions, în sfîrșit, un profesionist cunoscut și stimat. Dar cine erau ceilalți ? ! Spusese doar cu o clipă mai înainte : „Vom deveni subiectul de discuție al întregului oraș..." Spusese : „Față de societate tu ești soția mea..." și de fiecare dată cînd pronunța aceste cuvinte — societate, oraș, — silabisindu-le așa cum se

cerea să fie scrise cu majuscule pentru a le sublinia importanța, și prestigiul, pe un ton de teamă, extaziat, solemn, elogios, care de fapt nu făcea decît să evidențieze ridicolul lui respect față de instituțiile consacrate. Dar ei nu trebuia să-i pese de ceilalți dacă voia să se salveze ! Și astfel, în timp ce-și repeta, mai mult cu mîhnire decît cu încăpățînare *nu trebuie să cedez, trebuie să pun piciorul în prag, nu trebuie să cedez*, și părea într-adevăr că se înțepenește, sprijinită de birou cu picioarele bine înfipte în pardoseală vrînd parcă să stabilească o perfectă corespondență între gînd și atitudine : „Bine", spuse: și parcă vorbise în somn, fără să-și dea seama de ceea ce spunea „ n-o să mai vorbim despre asta. Vino-ți în fire, ridică-te, uită ce ne-am spus. Mă auzi ? Am spus bine, n-o să mai vorbim despre asta, nu-ți fie teamă : nu revin niciodată asupra hotărîrilor mele." Vorbise numai ca să pună capăt unei scene neplăcute : mai pe urmă înțelesese că se jertfise din nou, și de data asta în mod stupid, pe altarul orgoliului meschin al lui Marcello fără să fi avut forța să-și recîștige libertatea.

Imediat după căsătorie, însoțindu-și soțul la cîte o ceremonie oficială, o izbise un amănunt : mersul lui Marcello. Cu cîtă îndatoritoare eleganță știa Marcello să-și îndoiască bustul într-o discretă plecăciune, să sărute inelul, sau să simuleze sărutul, dacă-l întîlnea de pildă pe cardinal la o slujbă : și cu cîtă naturalețe se așeza apoi alături de el cu o atitudine în care cucernicia fără a umili dezinvoltura devenea ceva între familiaritate, deferență și satisfacție, așa cum apar cîteodată la televizor mi-

niştri, sau alte autorităţi în vizită la vreo fabrică sau la deschiderea vreunei expoziţii, însoţiţi de organizatori care au o comportare identică. Numai că după ce îl vedeai într-o asemenea împrejurare îţi venea greu să-ţi imaginezi că ar fi acelaşi om care seara, acasă, cînd se retrăgeau în camera lor, cel puţin înainte de a se fi separat cu dormitoarele, şi sosea momentul să se culce, avea în privire o expresie tulbure, rătăcită, care reuşea destul de bine să mascheze disperarea sau în orice caz teama, de fapt expresia omului care parcă deodată ar aştepta ceva : nu un gest sau un cuvînt, ci pur şi simplu timpul : să treacă repede, cît mai repede, în loc să fie scandat de tic-tacul pendulei de pe scrin, care în liniştea casei devenea doar mai sonor şi mai implacabil, fără ca prin aceasta să accelereze, fie chiar cu o secundă sau cu o fracţiune de secundă ireversibila mişcare a acelor, sau a arcului, în sfîrşit a mecanismului care îi ritma mişcarea.

Pentru că la început îl studiase îndelung, şi fără vreo părere preconcepută : ca şi cum ar fi vrut să-l cerceteze tocmai pentru a-şi da seama de tipul de bărbat cu care se căsătorise, sau pentru a înţelege cel puţin de ce o luase de soţie ; şi ajunse la concluzia că fusese vorba de o experienţă ieşită din comun, concluzie care într-un fel o făcuse să nu se mai gîndească la decepţia ei, ajutînd-o să se adapteze mai bine la deconcertanta ei condiţie de soţie virgină. Şi nu avusese nevoie de prea mult timp sau de prea multă subtilitate ca să înveţe să distingă în soţul ei personalităţi diferite, contrastante şi în mod bizar completîndu-se unele pe altele. Ceea ce nu însemna că el ar fi simulat sau că s-ar fi adaptat mediului sau persoanelor, sau împrejurărilor : însemna pur şi simplu că Marcello îmbrăcat în albastru şi parfumat cu *Atkinsons* gata să plece la întrunirea Lions-ilor, unde cu siguranţă era solicitat să ia cuvîntul, mai ales la seratele la care erau şi doamne, pentru că totdeauna avea replică promptă, spirituală, ştia să răspundă cu îndrăzneală, sau să tachineze pe un coleg stîrnind aplauze sau ilaritate în sală, era diferit, şi poate că era bine să fie diferit, de celălalt Marcello, vesel şi familiar, care ţi se dezvăluia în casa lui de burlac, şi care, la rîndu-i, era destul de deosebit de Marcello cel corect, ponderat care apărea în cronica din *Mattino* fotografiat alături de un prelat la inaugurarea Cursului de cristologie sau la o expoziţie de pictură a Artiştilor catolici organizată sub înaltul patronaj al Eminenţei-sale, sau la distribuirea premiilor în cadrul vreunui concurs anunţat de Ente Porto.

Cu locuinţa lui de burlac se armoniza perfect : un apartament apăsător, la Capodimonte, cu pereţii tapisaţi cu tablouri din secolul al XIX-lea, majoritatea peisaje, păduri şi marine, sau portrete îngreunate de rame baroce aurite — unde trăise fericit, pînă în pragul căsătoriei, adorat, răsfăţat, alintat de o mamă şi trei surori nemăritate care păreau să-şi dispute afecţiunea printr-o ostentativă întrecere de amabilităţi, una mai sufocantă şi mai dulceagă decît alta, dar nutrită în secret de ranchiune şi supărări meschine. O adevărată întrecere, care cunoscuse momente de lîncezeală doar cu prilejul periodicelor anunţuri ale diverselor logodne ale lui Marcello ; şi cînd aceste logodne cădeau baltă, exact în momentul în care păreau a se îndrepta spre cea mai firească şi mai fericită încheiere, atunci toate împreună, dar fiecare pe contul ei, se înţelege, mamă

și surori luptau să-l recucerească dăruindu-i oribile cravate de mătase changeante sau făcîndu-i prăjituri indigeste, și totdeauna cu o zgomotoasă importanță și aproape excesivă bucurie, des întîlnite în anumite familii care frecventează cu asiduitate mediile bisericești. Acum, la aproape patruzeci de ani, Marcello devenise nu numai burlacul cel mai rîvnit al unui anturaj, dar și cel care suscita cele mai multe bănuieli (ea aflase după aceea) : poate tocmai pentru a risipi astfel de bănuieli se hotărîse în cele din urmă să se însoare ? Și din moment ce tot se vedea constrîns să facă acest pas, singurul care, în sfîrșit, ar fi putut să-i confere indispensabila diplomă de respectabilitate (de bărbat normal) o alesese pe ea, pe Maria Teresa, nu pentru că odată, cu ani în urmă, cînd familiile lor erau mult mai prietene și în orice caz în raporturi mai strînse, cineva spusese *Marcello ar trebui să se căsătorească, atunci cînd va veni vremea, cu Maria Teresa Sangermano, e soția ideală* (și pentru a lămuri mai bine cum se petrecuseră lucrurile în realitate trebuie arătat că fusese într-adevăr o frază spusă în glumă sau la întîmplare, numai că repetată de cîteva ori ici-colo, fusese de ajuns ca să devină hotărîtoare și să o desemneze în mod irevocabil pentru acea eventualitate) : dar după toate probabilitățile o alesese pentru că, într-un fel, cunoscîndu-se, și cunoscînd-o, fie și numai din referințele altora, ei doi se văzuseră și vorbiseră de foarte puține ori, s-ar putea să o fi considerat tipul de femeie potrivit să exercite și un rol de complice sau de infirmieră spirituală fără să se revolte sau să-l demaște, din moment ce în numerosul neam Sangermano jucase totdeauna ro-

lul de fată liniștită, disponibilă în orice împrejurare : să țină tovărășie bolnavului care venea la rînd, să însoțească vreo mătușă la concerte, ba chiar, cîteodată, copiii la plajă ; ceea ce părea un mod de a se îndrepta cu toată seninătatea spre situația de fată bătrînă, dar ceea ce, în mod indirect, putea să fie și un impuls de a-și căuta o anume independență. Așa că potrivit imaginii ei de fată ascultătoare și supusă, nu opusese rezistență și nu făcuse scene atunci cînd Giovani îi vorbise de Marcello Testa.

În casa lui Marcello fusese primită cu aceeași efuziune ca și cum ar fi devenit sau ar fi trebuit să devină o altă fostă logodnică : dar cîteodată se întreba nedumerită dacă soacra sau cumnatele nu bănuiesc ceva în legătură cu adevăratele raporturi dintre ea și Marcello. Soacra era o femeie grasă, apatică, monumentală, cu un căpșor alb și rotund, contrastînd ciudat cu statura-i masivă, părul vopsit, pieptănat lins în formă de calotă pe creștet, iar la ceafă era strîns într-un fel de nod ce părea o toartă de ulcior, și cu ochii negri neastîmpărați care aveau ascuțita putere de pătrundere a două ace. „Ah, cît e de frumoasă Maria Teresa a noastră ! Cît e de scumpă frumoasa noastră Maria Teresa ! Vino și stai puțin lîngă mine, fata mea, să te văd mai bine : ce alegere grozavă a făcut Marcello, ce norocos a fost băiatul ăsta al meu !..." și își tot ducea batista la gît, între cutele bărbiei duble, vrînd parcă să-l șteargă de o veșnică și invizibilă sudoare. Cumnatele o înconjurau zîmbitoare și reverențioase, o tratau ca pe un oaspete de vază. „Mamă, ai văzut ce rochiță frumoasă are Maria Teresa ?" Mama ofta.

„Dar fata asta are o asemenea ţinută că orice şi-ar pune pe ea i-ar veni bine ! Este exact soţia potrivită pentru Marcello al nostru..." şi Marcello zîmbea şi aproba. „Aşa e, mamă, nici nu se putea mai mare noroc !" Şi ea roşea, în mod vizibil jenată, astfel că pînă la urmă începuse să rărească vizitele la Capodimonte.

Nu, Marcello cel indolent şi lacom, căruia, de îndată ce sosea la Capodimonte, fie şi numai într-o vizită de o jumătate de oră, una dintre surori îi aducea papucii, cealaltă haina de casă din lînă de culoarea drojdiei (a treia era deja în bucătărie să prepare cafeaua), nu semăna deloc cu Marcello cel monden şi sclipitor, militant al spiritului leonistic la seratele de la Excelsior ; şi nu semăna nici măcar cu celălalt Marcello care, în virtutea funcţiilor şi a profesiei sale, participa frecvent la ceremoniile oficiale : dar dincolo de această deosebire de comportare cu totul exterioară, exista ceva care nu mai era, da, nici lenea încurajată de mediul familial, nici zîmbitoarea sociabilitate sau programatica austeritate a vieţii lui publice, ci era mai degrabă ceva mai profund şi inalienabil, ce se adăuga de fiecare dată uneia din aceste diverse comportări, fapt pentru care ea ar fi putut să-l recunoască oricînd şi să spună *e el, e Marcello : nu se schimbă niciodată, nu se va schimba niciodată :* efortul, exact, efortul de a ieşi din el însuşi, sau mai bine-zis de a uita de sine şi de a se identifica cu rolul pe care şi-l alesese, administrîndu-şi ascunsa şi prudenta laşitate ca pe o formă de igienă, un fel de gimnastică de dimineaţă, folosind-o cum ai folosi o loţiune de dat după ras, care, dacă te-ai lua după reclamă, „vă fac să vă simţiţi excelent toată ziua". Şi acum probabil că el se simţea aproape excelent, dacă după situaţia umilitoare din timpul călătoriei de nuntă izbutise să-şi recîştige obişnuita dezinvoltură prin tăcere : ca şi cum nemaivorbind despre ea ar fi putut s-o uite şi s-o facă să uite cu ce preţ o luase în căsătorie.

Oh, ea ştia însă : să se mintă pe ei înşişi asupra lor înşişi e un fel de înşelăciune care se învaţă ; Marcello o perfecţionase probabil în asemenea măsură încît se putea crede cu conştiinţa împăcată, cu atît mai mult cu cît ea avusese aerul că nu lasă să-l apese decepţia sau dispreţul ei. Aşa că de îndată ce între ei explodase, în sfîrşit pronunţat fără nici un echivoc şi cu o incontestabilă claritate, cuvîntul anulare, se simţise pierdut : nu din cauza cuvîntului, ci din cauza a ceea ce cuvîntul lăsa să se subînţeleagă, să se prevadă, pentru el nu conta atît faptul că se desface o legătură, în realitate doar aparentă, cît panica de care era cuprins la gîndul că umilitoarea lui taină urma să fie dezvăluită fără posibilitate de scăpare. Aceasta trebuie să fi fost motivul pentru care luase drept o ameninţare de scandal ceea ce nu era decît o propunere leală şi de bun-simţ, iar acum, fără să vrea, îi venea să zîmbească la ideea că probabil tocmai teama de scandal îl împinsese, în căutarea disperată a unei soluţii, să-şi încerce forţele cu o servitoare, şi cu un evident succes din moment ce Armida rămăsese însărcinată : pentru că acum tot ar fi ieşit scandal, dar de alt gen şi în orice caz unul din care el ar fi putut să iasă cu fruntea sus, pe cînd în cursă cădea ea : cu atît mai mult cu cît Molteni se căsătorise, în cele din urmă, cu verişoară-sa. Şi poate că tocmai în-

tr-asta consta greşeala ei, că precipitase prea mult lucrurile : dimineaţa aceea în birou cu Marcello, care abia se întorsese de la Roma, după-amiaza aceea cu Molteni pe autostradă la întoarcerea de la Cales...

Valeria avusese probabil o ceartă cu Fabrizio : aşa cum de fapt şi promisese la plecare. Fusese prima şi cea mai firească explicaţie a telefonului pe care îl primise de la ea, chiar dacă, gîndindu-se mai bine, vocea Valeriei, tonul ei oarecum febril, rugător, cu care îi solicita prezenţa la Cales părea exact contrariul unei voci aspre, iritate în urma unui scandal, ba mai mult, ascundea, sau mai degrabă dezvăluia, în fond, o veselă nelinişte, astfel că ceea ce o determinase să plece, în ciuda ploii ce se iscase din senin, fusese şi un fel de curiozitate.

Pe autostradă, cu puţin înainte de a ieşi din cantonul de la Caserta-Nord, îi spuse lui Alfredo — îl aveau încă pe Alfredo în slujbă — să oprească la motel ca să cumpere nişte biscuiţi pentru copii, şi apoi, în maşină, imediat ce se urcase în maşină, Alfredo spusese pe neaşteptate, punînd motorul în mişcare : „Doamnei îi plac foarte mult copiii, nu ?" şi ea ridicase brusc capul să-l privească înfrînîndu-şi o tresărire, dar se pare că el se aştepta la asta, la surpriza doamnei, la privirea ei întrebătoare şi chiar neliniştită, pentru că în acelaşi timp ridicase o mînă de pe volan ca să potrivească mai bine oglinda retrovizoare cu un gest în aparenţă absolut întîmplător dar în realitate calculat cu multă dibăcie, astfel că privirile lor putuseră să se întîlnească, şi dacă privirea ei exprima odată cu stupoarea un sentiment aproape de iritare, privirea tînărului, aşa avusese impresia, ascundea prost o umbră de zîmbet ironic sau ambiguu dacă nu chiar provocator, aşa că nu-i răspunsese nimic, şi tot el fusese cel care reluase după o clipă : „Păcat că n-au venit încă : şi domnului avocat îi plac foarte mult copiii" şi ea întorsese imediat capul, ca el să nu observe în oglindă, sau mai bine-zis ca ea să nu vadă că el observă, roşeaţa jenantă care-i năpădise dintr-o dată faţa, şi din nou bănuiala Valeriei îi trecuse fulgerător prin minte făcînd-o să se întrebe *oare şi Alfredo bănuieşte, sau ştie ceva ?* şi de fapt cine ştie care erau efectiv adevăratele raporturi dintre şofer şi Marcello şi atunci spusese, în sfîrşit : „Şoseaua e udă, nu e cazul să goneşti aşa, nu-i nici o grabă" ceea ce era un mod, îşi dădea bine seama, de a schimba subiectul dar şi de a sublinia dorinţa de a schimba subiectul, şi probabil stînjeneala derivată din acest fel de capitulare — amintirea acestei stînjeneli — îşi avusese rolul ei atunci cînd se hotărîse să accepte imediat propunerea pe care i-o făcuse Valeria, la sosire.

Valeria auzise probabil automobilul, cu toate că zgomotele erau atenuate şi parcă înghiţite de ceaţa densă, uniformă care coborîse pe neaşteptate de pe culmi învăluind întreaga cîmpie ; aşa că îi ieşise în întîmpinare la poartă şi imediat după primele saluturi îi sugerase să dea drumul şoferului şi maşinii spunîndu-i că avea cine s-o însoţească la întoarcere. Ea fusese destul de încîntată să-l expedieze pe Alfredo, dar apoi, de îndată ce plecase, mai mult, dispăruse în ceaţa aceea atît de compactă încît nu mai vedeai şoseaua şi cîmpia nici măcar la cinci metri distanţă, şi cum parcă tocmai faptul că îl

vedea dispărînd în acest fel i-ar fi provocat brusc o surprinzătoare senzație de absolută izolare ; și în același timp o ușoară tulburare — presimțire — întrebase cu un zîmbet descumpănit, în timp ce urcau pe alee : „Dar cine mă însoțește înapoi ? Merge Fabrizio la Napoli ?“ Valeria rîsese din toată inima : „Fabrizio, asta-i bună ! Cine-l urnește ? E aici arhitectul Molteni, puteți să vă întoarceți împreună. I-am telefonat în legătură cu lambriurile din salon pe care aș vrea să le renovez și, foarte gentil, și-a oferit imediat serviciile.“

Nu avusese timp, și chiar dacă ar fi avut timp n-ar fi făcut-o, să o prindă pe Valeria de un braț, să o fixeze în ochi și să o întrebe măcar din privire dacă nu aranjase întîlnirea aceasta special : *nu trebuia să am încredere* își spuse imediat contrariată, inhibată de un sentiment de solitară, instinctivă mîndrie. Dar observînd-o, ceva mai tîrziu, pe cînd stăteau cu toții în salon, îi citea în privirea aprinsă plăcerea de a avea lume în casă și nu izbutea să-i poarte pică : în voce îi răsuna o limpede, infatuată intonație mondenă, involuntar afectată de accentul milanez, ceea ce era de-ajuns să-i dea iluzia că duce viața pe care veșnic o visase, și de altfel numai văzînd-o cum turna băuturile, sau cum se învîrtea cu farfurioara de migdale sărate și cu tava cu praline, îți dădeai seama cît de mult valorau pentru ea asemenea lucruri. Într-o altă împrejurare ar fi zîmbit cu amabilitate, cu îngăduință și poate chiar și cu o doză de umor, acum însă se închidea în sine într-un fel de așteptare plină de neîncredere, de adevărată și reală neliniște, avînd vaga bănuială că Valeria îi pregătise, fie și de bună-credință, o cursă, așa că îi pîndea mișcările,

îi analiza cuvintele, studia momentele de tăcere și privirile cu teama că ar putea să surprindă un subînțeles prea aluziv sau evident. Dar în clipa aceea Valeria nu era decît o perfectă gazdă. „Ceața s-a ridicat, nu mai plouă : dacă nu vă e teamă de umezeală, am putea merge în grădină.“ Se dusese să deschidă ferestrele și deodată în cameră pătrunsese suava adiere a glicinelor în agonie. „Simțiți ce parfum ? Dar cum arată, săracele, te apucă jalea ! Unde e Guidone ? Va trebui să-i spunem să ridice cît mai repede spalierul !“ Molteni începu să elogieze frumusețea unor dalii ce se vedeau în apropiere, un strat complet înflorit, cu petalele de un roz gingaș și lucios ca porțelanul, drepte și ascuțite ca urechiușele unui mic animal, dar nu izbutea să ascundă cum trebuie o stare de impacientată stînjeneală, atitudine care, la rîndu-i, o făcea de asemenea să rămînă în gardă.

Astfel că, puțin după aceea, cînd Fabrizio plecă să-l caute pe Guidone în legătură cu florile doborîte de vînt, nici măcar nu îndrăzni să se întoarcă spre Valeria și s-o roage din privire să nu o lase acolo cu Molteni, pentru că simți imediat că și Valeria va găsi un pretext ca să-i lase singuri, și se gîndi doar *acum ce se va întîmpla ?*, după ce își mai spusese încă o dată, plină de amărăciune, *nu trebuia să am încredere în ea*, și așteptarea i se păru atît de greu de suportat încît de îndată ce Valeria reintră în salon (pentru că fusese chemată de Madame Grelier : dar trebuie să fi fost o coincidență, Valeria n-ar fi în stare să se înjosească într-atît încît în uneltirile ei să apeleze chiar și la complicitatea guvernantei), încercă într-adevăr un fel

de uşurare, fiindcă acum cel puţin şi-ar fi dat seama, clar şi precis, dacă fusese pus la cale un complot şi ce ar fi urmat să se întîmple.

Nu se întîmplă nimic. Rămaseră singuri cîteva minute în tăcere, apoi Molteni rupse o floare de glicină stîrnind un ropot de picături de la ploaie, şi după o altă pauză spuse „Astăzi sînteţi prost dispusă, sau mă înşel ? Sper că nu vă agasează ideea că va trebui să vă întoarceţi împreună cu mine" şi ea îi răspunse întorcîndu-şi capul, să nu-l mai vadă cum rupe una după alta florile violete — de parcă ar fi ciugulit, dar fără să-l mănînce, un ciorchine de strugure — ca apoi să le strivească între degete cu un zgomot înăbuşit şi apos înainte de a le lăsa să cadă din mînă : „Să mă agaseze, de ce ? Atît doar că aveam şi eu maşina, n-ar fi trebuit să-i dau drumul şi să vă deranjez pe dumneavoastră" şi el aruncă floarea pe jumătate jumulită şi zîmbi : „Oh, Maria Teresa, ce deranj !..." apoi adăugă : „Dar nu mi-aţi răspuns : sînteţi prost dispusă ?" Ea ridică din umeri. „Nu, de ce ? Poate că din cauza vremii, vremea asta ploioasă" şi el privi în jur, mîngîie o dalie, daliile acelea cu floarea bătută, cu petale scurte răsucite la vîrf ce semănau într-adevăr cu tot atîtea urechiuşe ciulite, şi constată : „Vara s-a sfîrşit" şi în clipa aceea el părea prost dispus, sau cel puţin dezamăgit, sau resemnat. Din fericire se reîntorcea Fabrizio împreună cu Guidone şi nu mai erau singuri, doar ei doi. Şi ea îşi spuse, dar fără să se simtă mai uşurată sau mai liniştită, *o să-mi vorbească în maşină, la întoarcere, sînt sigură că Valeria i-a spus ceva...*

Şi în maşină (o Innocenti Spider prea joasă pentru ea, deprinsă cu alt tip de maşină, şi prea moale, astfel că de îndată ce se aşeză avu impresia că se prăbuşeşte sau mai bine-zis că se scufundă, şi că poziţia aceea ar fi putut în mod periculos să favorizeze o stare de uitare de sine : ca şi cum el ar fi ales acest tip de maşină nu atît de dragul caroseriei sport cît pentru scopul precis de a crea oaspetelui ocazional o stare de spirit înclinată spre confidenţe sau spre capitulare, şi la început căută să nu se sprijine de spătarul scaunului vrînd parcă să-i dea de înţeles că era în gardă), aşteptă aproape cu nerăbdare ca el să vorbească : pentru că certitudinea ei crescuse şi mai mult acum, simţea că nu se înşeală. În sfîrşit, abia intraseră pe autostradă, cînd el spuse : „Valeria mi-a spus totul" şi ea nici măcar nu se prefăcu că întreabă ce anume ar fi putut să-i spună Valeria, spuse doar : „Mi-am închipuit". El strîngea volanul, fără să o privească : zise : „Maria Teresa, nici nu vă daţi seama cît sînt de fericit, acum" şi ea repetă ca un ecou, uimită : „Fericit ?" în timp ce urmărea cu privirea fixă, goală, a celui care se gîndeşte la altceva, reclamele publicate ce se succedau la distanţă de cîţiva metri, cu micii amoraşi cîrlionţaţi pe un cer albastru plin de stele, gata să lanseze săgeata menită să lovească inima roşie de pe cutia de bomboane desenată în cealaltă extremitate. *Oriunde există Amor, există un Sărut Perugina.*

El continua să nu se uite la ea, poate că roşise. „Nu aţi înţeles ? E o discuţie stînjenitoare, îmi dau seama : dar trebuie să angajăm această discuţie. Valeria a făcut aluzie, oh, cu foarte mult tact, trebuie să spun, cu multă discreţie... e o fată simpatică soţia vărului dumneavoastră..." Se simţea stînjenit ? Pro-

fită de situație ca să spună : „Într-adevăr, Fabrizio e vărul cumnatei mele Costanza : care e verișoara mea : ce grade de rudenie complicate“ și zîmbi : dar nu-și făcea iluzia că ar putea schimba subiectul. Continua să nu se uite la ea, și cine știe dacă nu observase și el panourile de reclamă care, privite de pe bancheta mașinii, păreau că se năpustesc asupra lor, ambigue și de-a dreptul ademenitoare cu amorașul și tolba de săgeți, cu cerul înstelat și cu inima aceea roșie : îi zîmbi la rîndul său, apoi, cum ploaia încetase, deconectă ștergătoarele de parbriz. Imediat în mașină păru să fie mai multă liniște și intimitate : se simțea mirosul țigărilor lui și al pielii reci care îmbrăca banchetele. „Cum să spun, reluă el, am aflat de la Valeria realitatea cu privire la situația dumneavoastră conjugală atît de singulară...“ se opri o clipă, dar cum ea tăcea, după ce înghiți o dată, continuă : „Asta rezolvă totul, Maria Teresa“ și acum, deși înțelesese, întrebă, cu o voce care era o șoaptă nehotărîtă : „Totul, ce ?“ El zîmbi, iar, dar altfel. „Oh, Maria Teresa, tu îmi cunoști sentimentele și în sfîrșit s-a ivit prilejul să lăsăm la o parte prefăcătoria. Acum n-ai de făcut decît un singur lucru : să obții cît mai repede anularea căsătoriei și să fim liberi să...“ dar ea înspăimîntată, ridică repede o mînă ca să oprească sau să încerce să modereze impetuozitatea unui limbaj pe care și așa îl considera destul de îndrăzneț, nefiind obișnuită să audă un bărbat vorbindu-i în felul acesta : văzuse apoi că semnalizează la dreapta, își dăduse seama după țăcănitul intermitent al luminii verzi de pe tabloul de bord și spontan, întrebă : „Ce faci ?“

surprinsă, fără măcar să-și dea seama în momentul acela că instinctiv se adresase cu „tu“.

El viră, îndreptîndu-se spre esplanadă, încetini treptat și se opri. „Așa putem vorbi mai bine“ și rămase cu o mînă, cu cea stîngă, pe volan, iar brațul drept și-l întinse pe după spătarul scaunului de alături (ea tresări). „Așa putem vorbi mai bine“ repetă : și o privi. „Maria Teresa, ai înțeles că te-am cerut în căsătorie ? Ai înțeles de ce sînt fericit ?“ Și ea avea ochii dilatați de uimire, de incertitudine, de teamă. „Dar“, spuse, se bîlbîia, „dar totul mi se pare într-adevăr absurd, e grotesc. Eu sînt căsătorită...“ și el strigă : „Dar e o căsătorie neconsumată și trebuie să fie desfăcută, va fi desfăcută fără dificultăți : și dacă acum te respect, o fac tocmai ca să ușurez anularea căsătoriei și să pot să te iau de soție, să fii a mea în mod legal...“ și ea spuse, cu aceeași voce nesigură, șovăitoare : „Dar nu-ți dai seama că mă jignești ?“ și el o fixă un moment cu o privire pătrunzătoare, plină de ceva care era dincolo de stupoare dar care nu era deloc regret sau neplăcere și în sfîrșit rîse, chiar dacă numai cu ochii aceia înflăcărați : „Te jignesc ? Pentru că spun că te respect ? Dar nu-ți dai seama cît sîntem de norocoși ? și că această situație simplifică lucrurile și că ne permite să ne iubim rămînînd totodată cinstiți ?“ și ea încercă să-l întrerupă. Voia să spună *cum poți să vorbești și în numele meu, ce știi tu despre sentimentele mele ?* pentru că era sigură că nu-i oferise niciodată prilejul să-și facă vreo iluzie în privința asta, era absolut convinsă că niciodată, ori de cîte ori îl întîlnise, nu putea să-și reproșeze că ar fi avut o comportare care să fi contribuit la alimentarea pasiunii lui, și de aceea voia să-l între-

rupă cel puțin și să discute sau să-l contrazică, să pună lucrurile la punct, dar nu reuși pentru că el continua să spună pătimaș: „La început aveam impresia că te jignesc: cînd nu știam și mă chinuiam în tăcere iubindu-te și mi se părea că te jignesc pentru simplul fapt că te iubesc în taină, în tăcere, și... da, știu, risc să-ți par ridicol sau cel puțin demodat, e o comportare prea romantică pentru zilele noastre... dar îți poți face o părere de cît te iubesc, și acum vezi, am fost recompensat pentru toate aceste luni de suferință..." și în sfîrșit îl întrerupse, dar ca să spună, strident: „Pornește, vreau să plecăm" pentru că deodată o cuprinse teama să stea cu el în mașină, și atunci el își retrase brațul de pe spătarul scaunului ei, o cuprinse ușor de umeri ca să o tragă spre el, deși ea i se împotrivea. „Te iubesc!..." spuse, și o sărută.

Ea nu se aștepta să fie sărutată: nu prevăzuse, cel puțin nu în momentul acela. Se gîndise mai înainte că ar voi să o sărute, cînd se opriseră pe esplanadă — *oriunde există Amor există un Sărut Perugina* —; dar apoi începuseră să discute, continuau să discute și nu mai bănuia că el ar putea să o sărute, și tresărea doar atunci cînd la răstimpuri îi depășea cîte-o mașină, ca o rachetă, cu un uruit amplificat de curentul produs de viteză, și acum gestul lui o lua pe neașteptate și nu fusese în stare să-l evite: și în timp ce el o săruta și ea i se lăsa în voie, silită să întredeschidă buzele, lăsînd să se insinueze lacom, cu repeziciune și peremptoriu vîrful ascuțit al limbii lui, hotărîtă să învingă orice rezistență, simți deodată un fior inexplicabil de aversiune, același fior pe care-l încercase la contactul umed, iritant, cu o săptămînă înainte, cînd

Marcello îi prinsese mîna să i-o sărute, și cu toate că își dădea seama că de fapt confundă două senzații opuse nu mai era în stare să-și stăpînească teama necunoscută și confuză ce o cuprindea acum în fața acestei descoperiri. În sfîrșit, cu un extrem efort de voință izbuti să se desprindă din brațele care o strîngeau, fiind nevoită totodată, pentru a se elibera mai bine, să întîmpine și să învingă rezistența strîngîndu-l pur și simplu în brațe: simți sub haină zvîcnirea mușchilor lui puternici și încordați și din nou se înfioră, apoi șopti disperată, încăpățînată, puțin isterică: „Ce ți-a spus Valeria? Ce-ți închipui că am să fac? N-am să vorbesc, n-am să mărturisesc nimic, n-am să anulez căsătoria!" și el spuse repede, pălind: „Cum? Dar îți dai sea..." și ea îi opri cuvintele punîndu-i mîna pe gură, dar și-o retrase imediat: de parcă s-ar fi ars. Sau ca și cum apăsînd, pentru a le face să tacă, buzele acelea moi, trandafirii, fremătînd de dorință, care doar cu puțin înainte o sărutaseră, ar fi stabilit din nou un contact ce-i repugna și o atrăgea: și pentru o clipă îl fixă cu privirea, nu pe el, buzele lui, tumefierea aceea încrețită brun-roșcată asemănătoare unei scoici vîscoase, atît de apropiate și de senzuale încît păreau să anticipeze sau să reprezinte un instrument de plăcere, și atunci strigă: „Dar i-am promis! I-am jurat! N-am să vorbesc, n-am să cer anularea!" strigă ațîțată, nu să-l convingă ci să se convingă și să respingă ideea, înainte chiar de a respinge tentația sau posibilitatea unei cedări, obscur și ambiguu liniștită în momentul acela la gîndul că se știe legată de o promisiune: ca și cum acea ridicolă situație conjugală, despre care, după toate probabili-

tățile, special nu-i vorbise nimănui înainte de a discuta cu Valeria, acum opt zile, ar fi lenevit-o, mai rău, ar fi adormit-o, atrofiat-o, iată, pînă-ntr-atît încît să-i inspire o josnică și înfricoșătoare teamă și (sau) repulsie, în sfîrșit, o formă de inhibiție pentru tot ceea ce ar fi putut să însemne sau să facă o cît de vagă aluzie la un raport sexual și *da, știu, risc să-ți par ridicol sau cel puțin demodat* spusese Molteni despre el și despre sentimentele lui și acum ea putea să repete aceste cuvinte în legătură cu ea însăși, în legătură cu nemărturisita ei îndărătnicie, pentru a nu recunoaște că inhibiția ei devenise de acum o stare patologică, în orice caz o diformare mintală datorită epuizantei așteptări, de după căsătorie, de a cunoaște, în sfîrșit, iubirea fizică : dar putea oare să-i mărturisească asta lui Molteni ? Așa că îl lăsa să o privească, avea privirea uluită, năucă a celui care nu mai reușește să-și țină firea în fața unei nenorociri, și îl lăsă să strige la rîndul lui așa cum strigase și ea, dar fără să ridice tonul, era un strigăt doar în măsura în care semnifica o durere intensă : „Dar asta e o formă de sinucidere ! E atît de grotesc și de absurd !..."

Se lăsase pe speteaza scaunului sleită de puteri, cu ochii închiși, să nu mai vadă și să nu mai audă nimic, și aproba din cap în tăcere, repeta sfîrșită : „Te rog, Francesco, nu-mi cere și altceva, nu-mi cere mai mult, nu mă vezi ? Sînt la capătul puterilor, dincolo de limitele răbdării..." apoi îi auzi vocea, foarte aproape, joasă, o voce ce părea îngrozită, chemînd-o : „Maria Teresa" și continua rugător : „Maria Teresa, ceea ce îmi spui e monstruos, el nu poate să te țină legată și să te sacrifice

pentru egoismul lui, nu poate să ne impună un sacrificiu atît de mare... trebuie să profităm de prilejul acesta acum, imediat, altădată va fi prea tîrziu și ai putea să te căiești de inutila ta generozitate... mă asculți ? Deschide ochii, te rog, așa am impresia că vorbesc cu o moartă, te rog, deschide ochii, Maria Teresa..."

Și atunci deschise ochii : încet, ridicînd cu greu pleoapele ce păreau lipite, privi printre gene (poate plînsese sau dormise profund), regăsi după o clipă de amorțeală stucatura tavanului de deasupra ei. Dar nu plînsese, nici nu dormise, știa foarte bine.

Aproape nu-și recunoștea camera : o parcurse cu o privire mută, minuțioasă și liniștită, care trecu de la pat la scrin, la fotoliu, la draperia trasă pe jumătate de la balcon, la paravanul caloriferului și la vechea stampă înrămată pe peretele de lîngă ea, ca să se oprească în cele din urmă încă o dată asupra patului, și mîna încercă șovăielnic să mîngîie cuvertura : o privire mecanică, încă nu pe deplin conștientă, care înregistra atît cît reușea să cuprindă în lenta ei panoramare, așa cum fac, sau mai bine zis cum făceau odată anumiți regizori de film cînd, pentru a sugera cu subtilitate o scenă de dragoste fără să o arate în mod direct, purtau cu aparatul de filmat ochiul spectatorului printr-o cameră indicîndu-i un pat desfăcut, o pernă, diverse veșminte aruncate pe un scaun, niște flori într-un vas pierzîndu-și simbolic petalele, o țigară care se consumă pe marginea unei scrumiere, ba chiar și, detaliu realist-psihologic și doct în același timp, un papuc de femeie pe covorașul de lîngă pat sub un pantof de bărbat... și schiță un zîmbet, un zîmbet

resemnat, rătăcit care încerca şi el să-şi justifice prezenţa sau în orice caz necesitatea înainte de a deveni ironic la adresa acestei comparaţii absolut nelalocul ei în situaţia de faţă : pentru că, evident, era singură în pat, se întinsese îmbrăcată, aşa cum venise de la întîlnirea cu Costanza. Mîna se mişca uşor pe suprafaţa netedă, imaculată a cuverturii în dungi, dîndu-i o senzaţie de prospeţime care o deprima în loc să o liniştească. Tot mai ploua ? Costanza o condusese cu maşina pînă acasă, şi în maşină, cu candoarea şi insistenţa tipică celui care nu poate să bănuiască niciodată cît e de inoportun, continuase să-i tot repete că trebuie să discute cu Marcello, să-i amintească să se intereseze de cazul lui Fabrizio şi să intervină, să insiste pe lîngă Curie cu mai multă hotărîre : fără să înţeleagă că ea îi amintise într-adevăr lui Marcello, chiar ieri seară, la masă, îndată ce primise telefonul, dar după-aceea nu-i mai vorbise despre asta şi nu reuşea să-i mai vorbească tocmai din pricina reticenţei de a-i adresa chiar şi un singur cuvînt, dar să-i mai facă şi o rugăminte... numai dacă, dimpotrivă, nu era cumva vorba de o voită şi nemărturisită lipsă de generozitate : ca un fel de răzbunare postumă împotriva Valeriei care din prea mare grabă îi distrusese singura posibilitate de a ieşi în mod onest din această situaţie... dar putea oare să fie şi acesta, în fond, motivul îndărătniciei ei? Din indulgent, sau superior, zîmbetul de pe faţă-i deveni îngîndurat. Da, continua să plouă : dincolo de draperia balconului se auzea vag obsedantul picurat al ploii, al cărei ritm monoton prevestea că n-avea de gînd

să înceteze prea repede. Ridică mîna de pe cuvertură cercetînd dungile complicate înscrise în palmă : încercă să se întrebe pe ce elemente sau indicii îşi desfăşura oare judecătorul de instrucţie cercetările ca să-l acuze pe Fabrizio. Era vinovat Fabrizio ? Se simţi deodată straniu de indiferentă, parcă fără bunătate, fără suferinţă.

Vineri seara

In timp ce conducea — în timp ce gonea : tată, nu goni, noi te așteptăm — , cu piciorul apăsat pe accelerator, ațîțat de scrîșnetul strident, sfîșietor al pneurilor pe asfaltul mîzgos, la curbe, și de fulgerele neprevăzute pe care farurile le trezeau pe trunchiurile copacilor aliniați pe marginea șoselei, nu reușea să-și scoată din minte imaginea femeii aceleia : se numea Lavinia Gallo, era îmbrăcată într-un impermeabil, avea părul lăsat liber pe spate, o vedea ca și cînd ar fi fost într-adevăr acolo, alături, așezată pe scaunul gol în locul pe care de obicei îl ocupa Lidia, cu o șuviță de păr răvășită de vînt, care-i flutura răsfirîndu-i-se pe față de parcă n-ar mai fi fost păr ci firele unei plase negre cu ochiuri mari, ca și cum un păianjen minuscul i s-ar fi prins pe față, sau mai bine-zis, ca și cum și-ar fi pus o voaletă, cum se purta odată, astfel încît ovalul alb, ferm, apărea brăzdat de o rețea de satin, semănînd cu vasele antice pe care le admirăm la muzeu închise în casete de sticlă. Și-o mai închipuia, apoi, zîmbitoare, ațîțătoare, ambiguă, pentru că într-un anumit sens ea fusese cea care l-a decis să se întoarcă acasă, *hai, grăbește-te, du-te repede.*

În fond, Fabrizio Sangermano ar fi putut să-și ucidă soția fără vreun motiv anume, pur și simplu

pentru că în acel moment avea o armă și erau singuri în mijlocul unei păduri și pădurea era învăluită în liniște — și cîteodată oricare dintre noi și-a dat seama că o liniște atît de încordată și totală pare să justifice chiar și cele mai iraționale gesturi — în aceeași măsură în care el, fără să aibă vreun motiv, ar putea acum să lase mașina să se sfarme de un copac și să se omoare sau să omoare femeia care stătea lîngă el, admițînd că întradevăr ar sta cineva lîngă el, pur și simplu pentru că gonea și viteza îi comunica deodată un fel de beție devoratoare și beția îi stimula asemenea gînduri. O pușcă, o mașină, instrumente de putere, de plăcere și de moarte : dar atunci e într-adevăr atît de ușor să ucizi ? Tată, nu goni, noi te așteptăm : cuvintele se citeau gravate pe o mică ramă magnetizată aplicată pe tabloul de bord, care încadra o fotografie veche a lui Sandro și Dino făcută cu cîțiva ani înainte, la mare. Încet, ridică piciorul de pe accelerator, readuse mașina la o viteză mai rezonabilă, aruncă o privire la dreapta : se înțelege că nu avea pe nimeni alături, locul era gol și pentru o clipă se simți tentat să ridice mîna de pe volan și să palpeze aerul, parcă pentru a se încredința mai concret, și nu o făcu numai pentru că gestul verificării i-ar fi confirmat mai mult decît forța imaginației lui o periculoasă, sau cel puțin bizară tendință de a se lăsa prins în jocul fanteziei pentru că, desigur, știa bine că e singur în mașină, izolat în gîndurile lui, urmărind încordat drumul în întuneric sub ploaie, prin ploaie, și poate că și această invizibilă învolburare zgomotoasă a apei pe cîm-

pie, jur-împrejur, îi trezea noianul de gînduri și probleme ce i se îngrămădeau în cap, tulburîndu-l.

Dar la urma urmei ce-o mai fi și cu ploaia asta că de o săptămînă nu mai contenea și chiar dacă se oprea puțin, umezeala era atît de densă încît îți pătrundea în oase, amorțindu-te ? Pereții biroului, de pildă, care nici vara nu era prea luminos și călduros, acum se umezeau, de parcă apa tuturor acestor zile, deși nu s-ar putea spune că atinsese vreodată intensitatea unui potop, dar tocmai din pricina acestui picurat neîntrerupt devenită și mai pătrunzătoare ar fi ros pe dinafară zidurile masive ale edificiului, ajungînd să se infiltreze prin stîlpi, prin arhitrave și bolți și coridoare, făcîndu-și simțită prezența prin petele mari de tencuială coșcovită ce apăruseră pe pereți așa cum deseori apar și se întind pe piele pete alergice datorate intoleranței la un aliment oarecare, sau unei defectuoase circulații sangvine. De obicei Terenzi avea totdeauna gata răspunsul lui grozav și punea pe seama experiențelor nucleare capriciile perturbațiilor atmosferice ; și dacă în alte momente trata candoarea lui Terenzi cu un aer ușor zeflemitor, dar afabil, acum încerca o nevoie vagă de a se sprijini tocmai pe candoarea aceea, pe înțelepciunea lui simplă, lipsită de răutate, pentru a se simți în stare să împrăștie sau măcar să pună ordine în incertitudinile care-l apăsau în cazul Sangermano.

În schimb : *Vi se pare că am făcut un pas înainte ?* Fusese de ajuns această frază inocentă ca să-i dea impresia netă, în măsura în care o impresie poate fi netă, a rezistenței pasive pe care, în mod straniu, i-o opunea Terenzi în această problemă ; și cu cît Terenzi se arăta în sinea lui mai nesigur, cu atît își întărea el propriile-i convingeri : de fapt și în alte rînduri, față de alte chestiuni puse în discuție, ieșise la iveală o neconcordanță în modul lor de a gîndi, numai că acum avea aproape sentimentul că este vorba de un antagonism, nou și cu o nuanță polemică, și tocmai pentru că nu era capabil să-i găsească mobilurile, replicase destul de sec, chiar dacă imediat după aceea avea să regrete.

Terenzi procedase ca melcul, pe care de cum îl atingi își retrage în cochilie cornițele retractile, apoi spusese, dar de la schimbul precedent de replici trecuse un interval de timp destul de lung ca să facă și mai apăsătoare, în loc s-o atenueze, inexplicabila tensiune intervenită între ei, spusese : „Voiam să spun pur și simplu atît : că nu te poți baza numai pe constatările experților pentru a-l incrimina pe tînărul acela" și, de astă dată în răspunsul lui era și un involuntar exces de zel : „Dar nu mă bazez deloc : adică nu mă bazez numai pe rapoartele lor. Altfel, de ce am mai recurge la interogatorii ? Eu caut o bază psihologică sigură care să explice delictul, încerc să strîng cît mai multe mobiluri posibile" și Terenzi înghițise mișcîndu-și convulsiv mărul lui Adam, și el înțelesese că își înghițea o obiecție gata pregătită și că această obiecție ar fi repetat cu îndărătnicie aceleași cuvinte, așa că, dintr-un fel de considerație, le reținu în el oprindu-și-le în gît anume ca să nu-l enerveze, și atunci și le spuse în gînd : *Vi se pare că am făcut un pas înainte ?*

Și dacă, ajunși în acest punct, luase dosarul Sangermano din teancul de dosare de lîngă el, pe care

nu numai că-l deschisese, îl răsfoise și aproape i-l vîrîse în ochi lui Terenzi cu un gest, recunoștea, cam nervos, sau în orice caz prea brusc, pentru acel schimb de idei care totuși se desfășura în aparență liniștit, și apoi începuse să recitească procesele-verbale înregistrate pînă atunci, nu fusese atît un mod de a închide discuția și de a-și relua lucrul în așteptarea Laviniei Gallo chemată pentru după-amiază, ci fusese mai ales un mod de a răspunde la întrebarea aceea ca și cum Terenzi ar fi repetat-o într-adevăr cu voce tare. Numai că, din aceste interogatorii, adevărul nu ieșea la lumină, pentru că în jurul lui se formase o lentă, impalpabilă crustă sedimentară de reticențe și incertitudini și opoziții : i se părea că are de-a face cu un obiect pescuit după ani de zile de pe fundul mării, ajuns de nerecunoscut din cauza concrețiunilor florei marine proliferate în jurul lui într-o aglomerare de alge și cochilii ce-au devenit cu timpul o informă suprastructură calcaroasă : va reuși oare să-i regăsească forma originară, să ajungă în miezul acestei afaceri ?

Ei, da, putea să pară o pretenție prea mare să ajungă chiar pînă acolo : dar întreaga lui profesie se baza pe această pretenție și alegînd meseria de judecător alesese și acest absurd implicit care avea să-i condiționeze viața. Pentru un chirurg, de pildă, e altfel : îi ajunge un bisturiu, ajunge să deschidă, să privească înăuntru, inimă, plămîni, ficat, sînt toate acolo și îi e ușor să-și dea seama care e punctul bolnav. Dar pentru el se punea problema să pătrundă în inefabila, indescifrabila obscuritate care se află înlăuntrul fiecărei creaturi umane, și care e mereu în stare de veghe și mereu

diferită de ceea ce crezi că ar fi, care gîndește și simte totdeauna exact ceea ce nu poți presupune niciodată... Existau cîteodată fapte, dar existau și mobiluri : și de la fapte trebuia să treacă la mobiluri, și să cîntărească. Nu era o treabă ușoară, nu, și chiar și această dificultate putea să justifice încăpățînarea — pentru că își dădea seama că se încăpățîna — cu care încerca să reconstituie etapele acelei duminici prin prisma diferitelor declarații date de martori.

Dar poate martor nu e cuvîntul potrivit, din moment ce nimeni n-a văzut, nimeni n-a auzit, nimeni nu știe nimic. Și totuși luminișul din pădurea de pini, o pădure de pini care dă în pădurea de ulmi și stejari, unde Valeria Sangermano a fost ucisă cu un glonte în ceafă, se află la o distanță nu mai mare de cinci sute de metri de vilă, în linie dreaptă, și nu mai mare de un kilometru jumătate de sat : era duminică, în primele ore ale după-amiezii și pe o rază de mulți kilometri totul tăcea, lucruri și ființe, învăluite ca într-un fel de vid pneumatic nu de liniște, ci de o nemărginită absență de zgomote și voci... să fie oare posibil ca nimeni să nu fi auzit împușcătura ? A, dar exact, pușca era prevăzută cu surdină. *Pentru vînătoarea de turturele, domnule judecător, chiar dacă greșești lovitura, pasărea nu se sperie, și nici celelalte păsări din jur.* La ce oră au ieșit din casă soții Sangermano ? Aproape imediat după ora trei, a explicat Madame Grelier. Se anunța o duminică ca toate celelalte ; dimineața liturghia și cumpărarea dulciurilor la cofetăria din piață, după masă distracția la vînătoare. La liturghie familia se prezenta compactă : în față copiii cu guvernanta, puțin mai în

spate, Fabrizio și Valeria. Ea avea în mînă cartea de rugăciuni și, împăturită, ca o a doua carte, dantela neagră de Bruges, care în biserică îi acoperea părul căzîndu-i pe spate ca o mantie. În biserică, familia Sangermano stătea în prima bancă din partea dreaptă rezervată lor prin tradiție, și printre țăranii și lumea simplă care asculta atentă predica, probabil că ea se simțea un fel de castelană : probabil că se refugia în această imagine, pe care s-ar fi putut chiar să o fi inventat anume, în sinea ei, pentru a nu-și pierde ultimele iluzii ; urmărea fără să se clintească gesturile preotului, întorcîndu-se numai la sunetul clopoțelului ca să verifice dacă soțul ei nu întîrzie să îngenuncheze și chiar și asta devenise obișnuință : promptitudinea și preciziunea Valeriei, încetineala totdeauna puțin distrată a lui Fabrizio.

După ce se terminase liturghia, Madame Grelier ieșise cu copiii, urmată de Fabrizio și Valeria, și el, din felul cum răspundea la saluturi, părea că ar fi vrut să înfiripe o discuție — printre cei ce frecventau Barul Central, de cealaltă parte a pieței, își făcuse anumite cunoștințe dacă nu chiar prieteni — dar Valeria se și oprise să-l aștepte, cu capul dat ușor pe spate, cu gura mișcată de un imperceptibil surîs. El se grăbi s-o ajungă și ea îl luă de mînă și astfel se învîrtiră în jurul Monumentului celor căzuți în război și intrară în cofetărie : nu prea aveai ce alege dintre prăjiturile acelea dense și cremoase peste care bîzîia metodic, cu franjurile de hîrtie albă, translucidă, tija metalică a sperietoarei de muște electrică. (O, fondantele mîncate la Saint Ambrëus după liturghia de la San Babila !) Pachetul cu dulciuri îl ducea, ca de obicei, Renzino,

cel mai mare dintre copii, pînă la mașina parcată pe străduța din spate.

Dimineața fusese cenușie, cu cîte un ușor văl de ceață peste pajiști și păduri : numai după-amiază ceața se îndesise ștergînd culorile cîmpiei... Culorile ? Trunchiurile brune, șiroind de apă, ale arborilor, doar cu cîteva frunze pe ramuri, ca un semn sau o amintire ; maroul rece al plopilor, sau verdele spre negru al unui pin, acel mov evanescent care predomină, dacă privești cîmpiile în depărtare, părînd răsuflarea anotimpului suspendată în văzduh ca aburul respirației care iese din nările animalelor... În aerul nemișcat al duminicii se simțea un miros difuz de umezeală. Dar Valeria, încă de la masă, propusese să meargă la vînătoare, și ieșiră imediat după prînz. Cine i-a văzut plecînd ? Au mers cu mașina doar o scurtă bucată de drum, apoi, ca de obicei, el a parcat la marginea pădurii vechiul „1100" albastru-închis și s-au afundat împreună în desișul de pini, după ce mai întîi schimbaseră, zîmbind, cîteva cuvinte cu Nicola Morese.

Nicola Morese este și el vînător, de cîteva ori, cînd Valeria a organizat un fel de partidă de vînătoare pentru un grup de prieteni veniți de la Napoli, el s-a oferit să fie hăitaș, cunoaște pădurea ca-n palmă și știe unde și cum să scoată vînatul din vizuină, încît să satisfacă pe niște domni care vin pînă aici anume pentru a se distra. Nici măcar Morese n-a auzit nimic : i-a văzut numai intrînd în pădure, cu puștile în bandulieră, ținîndu-se de mînă. O pereche frumoasă, o poză de romane ilustrate s-ar fi zis văzîndu-i cum merg spre tăcutul hățiș de copaci și plante atinse de rugina toamnei : tinerețea, frumusețea, poziția economică solidă,

prestigiul social... iubirea ? Asta e altceva, în asta nimeni nu-şi bagă nasul. În orice caz, Valeria merită să fie admirată : atît de fină, atît de graţioasă, atît de ireproşabilă ; o adevărată orăşeancă, pe cînd el are mai mult aerul unui ţăran. Dar ea nu are ochii trişti ai lui Fabrizio, şi poate din cauza aceasta e iubită mai puţin de cei din jur.

Nu, nimeni n-a auzit. Tînărul Alfonso De Vita, băiatul tutungiului, l-a văzut la un moment dat pe Fabrizio Sangermano că iese din pădure purtîndu-şi în braţe soţia : era tulburat, fugea şi parcă se poticnea la fiecare pas, sau poate nu alerga, poate mergea doar, într-o stare subconştientă în care nu exista nici timp, nici spaţiu, ca şi cum simplul act de a-şi mişca, atît de stîngaci, un picior după celălalt cu greutatea aceea în braţe, i-ar fi servit nu atît să depăşească spaţiul cît să stea pe loc. Şi tînărul se oprise surprins să-l privească şi atunci, ca şi cum ar fi simţit fizic privirea întrebătoare a acestui martor, Fabrizio se oprise la rîndul lui ca şi cum printr-un fel de inconştientă telepatie s-ar fi hotărît amîndoi să întreprindă acelaşi lucru : să se oprească şi să se privească ; şi astfel pentru o fracţiune de secundă se fixaseră unul pe altul de la cel mult zece metri şi apoi Fabrizio, printr-un stînga-împrejur neaşteptat, şi tot cu corpul inert al soţiei în braţe şi tot alergînd, sau mai bine spus tot cu mersul acela împleticit, poate şi din cauza greutăţii în afară de panica ce i-o produsese faptul de a fi văzut, dispăruse din nou în pădure, iar tînărul De Vita, după o uşoară ezitare şi o ridicare din umeri, îşi reluase liniştit drumul.

La un sfert de oră după aceea, sau ceva mai puţin, s-a auzit maşina : zgomotul motorului ambalat, claxonul sunînd cu furie, şi *este maşina lui Sangermano* îşi spusese tînărul, *poate aleargă la spital :* gîndindu-se la spital, formulînd abia în momentul acela ipoteza unei nenorociri, nu pentru că văzuse corpul tinerei în braţele soţului ei, la marginea pădurii, ci pentru că auzise sunetul strident, sfîşietor al claxonului automobilului care era de ajuns el singur să sugereze ideea unei catastrofe şi care putea să însemne, în clipa cînd trecuse, nu atît nevoia de a avea cale liberă pentru a merge mai repede, fiindcă satul era pustiu la ora şi în singurătatea aceea, cît mai ales intenţia disperată de a anunţa tuturor gravitatea evenimentului.

Numai că în primul moment Sangermano nu a recunoscut că dusese din nou corpul soţiei la locul accidentului şi că dăduse apoi fuga să-şi ia maşina, conducînd cu mare dificultate pînă acolo, înlăuntrul pădurii, pe drumul de care devenit şi mai anevoios din cauza umezelii, pentru a-şi urca soţia ca s-o transporte apoi la spital. De două zile carabinierii cercetează terenul metru cu metru cu un indicator de mine, un aparat care semnalizează prezenţa oricărui obiect metalic : dar căutările au fost infructuoase, cu toată minuţiozitatea lor, încărcătorul armei n-a fost găsit. *V-am explicat, domnule judecător, în momentul acela îmi pierdusem capul şi nu m-am mai gîndit la maşină. M-am gîndit doar să ajung cît mai repede la spital... şi apoi cînd l-am văzut pe De Vita care de puţin timp îşi cumpărase un automobil şi tocmai săptămîna trecută mă invitase să-l încerc, mi-am dat seama ce prost sînt fiindcă aveam şi eu maşina parcată la o sută de metri şi că puteam ajunge mai repede cu maşina, evident...* Ei bine, nu a spus tocmai aşa, cel puţin nu

a spus toate cuvintele înşirate limpede unul după altul, dimpotrivă, trebuise să se ostenească, uzînd de toată răbdarea şi abilitatea lui de magistrat, subliniind înţelegerea şi chiar aproape simulînd un fel de solidaritate de la om la om (de la soţ la soţ ?) pentru a-l obliga să spună, pentru a-l determina să explice cel puţin cum trebuie, dacă nu chiar să mărturisească. Şi după această explicaţie şi după ce se împotmolise la cîteva întrebări succesive, pe terenul nesigur al lui *nu ştiu* şi *nu-mi amintesc* exact cum trebuie să se fi împotmolit în după-amiaza aceea de duminică pe terenul accidentat al pădurii cu corpul soţiei în braţe înainte de a fi văzut de fiul tutungiului, se închisese într-un mutism tîmp. *Vedeţi, domnule judecător, aceasta ar explica ipoteza mea : un accident camuflat în accident,* şi fraza se pare că-i plăcuse doctorului Vittorio Conte dacă o repetase de mai multe ori în cursul interogatoriului. Cu alte cuvinte, după părerea doctorului, Fabrizio îşi ucisese soţia fără să vrea : ducînd-o pe braţe afară din pădure, dăduse cu ochii de acel posibil viitor martor, şi temîndu-se că nu va fi crezut şi dîndu-şi probabil seama abia în clipa aceea de acuzaţia care ar fi putut să i se aducă, se întorsese înapoi să ia maşina ca să o transporte pe Valeria : de fapt primul lucru pe care trebuia să-l facă, în acel blestemat accident de vînătoare, cel mai logic şi mai firesc... *Nu, nu cred că-i plăcea vînătoarea,* declarase servitoarea Rosaria Caccese : *îi plăcea doar să-şi dea aere, pentru că nu era femeia care să trăiască sacrificîndu-se şi după mine ea l-a luat în căsătorie pentru nume, pentru că îşi închipuia că o să ducă viaţa de societate pe care o duc rudele lui... În ziar citea mereu numele acestor rude, cînd se duceau la baluri şi la teatru şi la recepţii, îi citea soţului la masă cu vocea plină de invidie şi de mustrare...* şi îi veni să zîmbească, pentru că şi Lidia avea un fel de manie, căuta în ziar anunţurile mondene, le citea numai pe acelea şi coloana necrologurilor şi uneori cîte un articol din pagina a treia, dacă îi vorbea de el... şi în clipa asta, era ora trei şi cinci precis, uşierul o anunşase pe Lavinia Gallo şi atunci ridicase ochii de pe hîrtii uitîndu-se în direcţia uşii.

Nu fusese un interogatoriu : lucrul pe care-l înţelegea acum, în maşină, în timp ce se întorcea acasă sub ploaia subţire şi aburindă, şi lumina verzuie a tahimetrului de pe tabloul de comandă îi ţinea companie, iar zgomotul oscilant produs de ştergătorul parbrizului îi scanda gîndurile. Oare în viaţa oricărui om nu intervine la un moment dat o clipă ca aceasta ? Nu fusese un interogatoriu, cel puţin nu în felul acelora cu care era obişnuit : vorbiseră el şi femeia, Lavinia Gallo, şi la sfîrşit el luase pe neaşteptate hotărîrea de a se întoarce acasă, şi acum, întorcîndu-se, se gîndea la cele petrecute şi se întreba ce greutate avusese în hotărîrea luată întîlnirea cu femeia : cu alte cuvinte, de ce se întorcea, sau de ce ea îl îndemnase, în mod inconştient, să se întoarcă. Tată, nu goni — noi te aşteptăm : dar acum nu avea nici măcar 60 de km, pe oră, semăna cu o plimbare : cu puţin înainte gonea şi fiindcă voia să nu se mai gîndească, să scape mai ales de propriile-i gînduri decît de nedumeririle legate de instrucţie ? Acum însă părea că, în sfîrşit, mergea

în întîmpinarea lui, a gîndurilor lui : şi nu învins, pur şi simplu stimulat.

Intrînd, femeia se străduia să aibă un pas hotărît, ceea ce făcea să i se agite părul lins, lung, care-i unduia ca o perdea în jurul feţei încruntate : avea destulă experienţă în privinţa oamenilor în astfel de ocazii, şi înţelesese imediat că femeia era încurcată dar mima dezinvoltura. Era îmbrăcată cu un trenci de gabardină de culoarea nisipului, cu cordon din cureluşe prins cu nişte catarame cromate, după moda engleză sau mai bine-zis după moda noastră cînd îşi închipuie că trebuie să înfrumuseţeze moda englezească şi astfel pune întotdeauna ceva în plus, ţinea mîinile ascunse în buzunare, dar de îndată ce a ajuns în faţa lui, de cealaltă parte a biroului, le-a scos sprijinindu-le de marginea mobilei şi el observă de îndată că erau muncite şi goale, fără inele : nu purta verighetă. Invitînd-o să ia loc, îşi dădu seama şi de faptul că încercase astfel în mod involuntar să micşoreze inevitabila distanţă profesională. Şi ea se aşeză şi spuse, vocea îi dădea în vileag emoţia : „Nu ştiu, într-adevăr, cu ce aş putea să vă fiu de folos : tot ce aş putea să vă spun eu, v-a spus fără îndoială soţ... doctorul Conte“ şi el o opri cu un gest ca şi cum ar fi vrut s-o cruţe de cuvintele de prisos, apoi închise dosarul şi-l puse peste grămada de dosare din dreapta cu o încetineală de-a dreptul suspectă, înainte de a spune : „Da, am avut pînă acum o serie de convorbiri cu soţul dumneavoastră...“ dar a fost rîndul ei să-l întrerupă, de astă dată, repetînd fără să vrea aproape aceeaşi mişcare a mîinii în aer : „Nu e soţul meu“ spuse, şi îşi privi o clipă mîna, îşi mişcă uşor degetele adăugînd : „Numai că în anumite

cazuri n-are importanţă, nu-i aşa ? dacă porţi sau nu verighetă pe deget“, şi în voce i se simţea surîsul, cu toate că nu surîdea ; sau poate că i se simţea amărăciunea.

Dar ia să vedem, chiar în felul acesta se desfăşurase întîlnirea lor ? Aceasta fusese succesiunea exactă a replicilor şi exact acestea cuvintele ? Pentru că imediat după ce plecase femeia, el îi spusese lui Terenzi *astă-seară mă întorc acasă,* dar abia acum, la volan, încerca să reconstituie în toate amănuntele, cît mai fidel şi la modul cel mai detaşat cu putinţă, ca să găsească aici o legătură cu întoarcerea sa (ştia că exista o legătură), în discuţia pe care în conştiinţa lui nu putea s-o definească interogatoriu atît fusese de neorganizată şi de stranie, şi, de pildă, cînd spusese ea fraza aceea în legătură cu căsătoria ? Da, trebuie să fi fost în timp ce-şi fixa, parcă vrăjită, degetele pe care le mişca uşor, ca şi cum ar fi vrut să le încerce mobilitatea după ce le ţinuse un timp îndelungat legate, sau în ghips, în orice caz ţepene, nemişcate, adormite : şi oare atunci, în timp ce le fixa, privirea i se pierduse în umbra unui zîmbet de demult şi vocea ei căpătase intonaţia aceea îndepărtată : sau disperată ?, sau resemnată ? „Adevărul e că poate nici n-ar trebui să te căsătoreşti, întotdeauna se sfîrşeşte rău. Şi dacă nu se sfîrşeşte rău înseamnă că e o aventură care nu merită să fie trăită...“ şi poate că voia să facă aluzie, începea să înţeleagă, la zeci şi zeci de căsătorii din jurul lor, la sutele şi miile de căsătorii răspîndite în toată lumea, conduse şi înjosite şi fagocitate de obişnuinţă, sau de respectabilitate, de supunerea oarbă — dar poate nu e supunere, e frică — faţă de ceea ce se crede că ar fi respectabilitate : salariul în plic

și apartamentul în coproprietate și mașina și polița de asigurare și aparatele electrice de uz casnic și televizorul în fiecare seară și cinematograful sîmbăta, ca și dragostea, o dată pe săptămînă, să le vadă, să se bucure de ele, cu luminile stinse, pe întuneric ; moarte pentru orice speranțe fără să-ți dai seama, obișnuite, puse toate orbește într-un nesfîrșit, indistinctibil anonimat, pentru totdeauna lipsite, golite de orice curiozitate față de viață, dacă vreodată ar fi fost înzestrate cu ea : fețe lipsite de expresie, așa cum vedea uneori nenumărate în marile magazine înaintea tejghelelor cu mărfuri, toate la fel, și acestea colorate, plastificate, sterilizate, caietele ca și biscuiții, ca și săpunurile, ca și puloverele ca și valizele, sau reproducerile pe pînză ale impresioniștilor francezi, toate cu același miros, probabil toate cu același gust... Da, poate asta voia să spună Lavinia Gallo, dar o privise perplex. „Faceți aluzie la familia Sangermano ?" pentru că în momentul acela era încă destul de detașat, se simțea încă ferit și ocrotit, în ceea ce îl privește, la adăpost de orice acuzație sau suspiciune și acum în sfîrșit înțelegea, constrîns, sau în orice caz doritor să descopere aici o semnificație, cum discuția se transformase într-o neprevăzută și totodată neașteptată confruntare cu el însuși : în fața conștiinței, a intimității lui, a masei confuze, imprecise de probleme și gînduri și considerații pe care uneori le simțea încolțindu-i înlăuntru și pe care mereu încerca să le îndepărteze izolîndu-le într-o zonă secretă din el însuși, ca într-un fel de groapă, de fîntînă întunecată, de urnă pe care trebuie să o țină cu grijă închisă și sigilată cînd se află printre oameni. Numai că acum se afla aici în mașină,

singur, și capacul care acoperea gura fîntînii părea că se clatină, că vrea să se ridice ca să lase să iasă, să izbucnească — și să se împrăștie — gîndurile ascunse, și emoțiile neexprimate, cuvintele reprimate, și se lăsa acoperit de ele tocmai pentru asta, ca să vadă limpede în adîncul său.

Dar atunci încă nu se gîndea la el însuși, și de aceea spusese : „Faceți aluzie la familia Sangermano ?" și femeia parcă tresărise, sau așa avea impresia că își amintește, în orice caz își lăsase mîna ceva mai jos, dar tot imobilă, privindu-l cu expresia unuia care se trezește dintr-un fel de absență, de amnezie temporară. „Scuzați, cum ați spus ?" și adăugase imediat, cu spontaneitate, fără să zîmbească : „Nu, nu voiam să spun... dar de fapt asta nu mă privește, eu nu sînt căsătorită... nu, nu dați importanță cuvintelor mele, sînt într-un moment prost..." și el îi zîmbise instinctiv cu un sentiment neașteptat de simpatie și chiar vocea-i fusese blîndă și liniștită. „De ce sînteți tulburată ?" Dar el voia doar s-o încurajeze ca să aibă încredere, în el, sau în legea pe care o reprezenta în momentul acela, și dealtminteri ea era cu totul străină de povestea Sangermanilor, o convocase ca să obțină de la ea unele informații doar cu privire la după-amiaza aceea de duminică cînd Fabrizio alergase la spital și dăduse o primă versiune asupra incidentului : nu, nu voia să o provoace deloc la confidențe (și nici n-ar fi dorit), nu se aștepta de fel la o astfel de confesiune.

În schimb femeia îi aruncă o privire neajutorată, era aproape disperată : spuse, subînțelegînd cuvintele, și fără să considere că o asemenea întrebare n-ar fi intrat în prerogativele unui judecător și că

deci ar fi putut, pe drept cuvînt, să refuze să răspundă, dar avea exact figura unei persoane care nu mai poate, care e la capătul puterilor : „Pentru că sînt singură." Și abia în acel moment, sau puțin după, sau imediat după, el o văzu pentru prima dată, în timp ce se gîndea *dar de ce nu se revoltă în loc să se dea bătută ?* Și, firește, se referea la această femeie și numai la ea, dar în același moment o văzu pe Lidia : și nu-și amintea dacă rechemată de gîndul lui sau de răspunsul ei, și nu-și amintea dacă așezată lîngă copii, ajutîndu-i la traducerea din latină — *cel puțin diploma îmi servește la ceva, nu ?* — sau, mai rău, cu șorțul legat în jurul taliei, punînd masa, și cu rujul de buze, dat încă de dimineață și pe care nu-l mai refăcuse, devenit acum un strat de pastă decolorată și plină de crăpături, puțin dizgrațios, după o dimineață de alergătură prin cartier după cumpărături și apoi petrecută în bucătărie ca să pregătească masa de prînz.

Da, așa o văzu : atunci spuse : „Cum adică, singură ?" și ea ridică din umeri, păru că se închide în mîndria ei, făcu o pauză înainte de-a răspunde și în pauză se auzi scîrțîitul peniței lui Terenzi pe hîrtie. „Ar trebui să vă spun povestea mea, e o poveste lungă, prea puțin interesantă și dumneavoastră ați dori informații asupra lui Fabrizio Sangermano. Întrebați-mă ce vreți să știți, voi încerca să vă spun, dacă știu. Dar, vedeți, un lucru pot să vă spun imediat, domnule judecător : eu nu știu dacă Sangermano și-a ucis soția din întîmplare sau intenționat, dar știu cu certitudine că era un om singur, înspăimîntător de singur..." Se întrerupse, gîfîia ușor : poate că nu mai vorbise niciodată atît,

sau cel puțin niciodată cu atîta impetuozitate. Și el își dădu seama că îi urmărise cuvintele silabisindu-le (aproape cu aceeași mișcare neliniștită a buzelor, dar din fericire le repeta numai în gînd, nu și cu vocea) abia cînd ea se întrerupse, astfel că se surprinse cu buzele întredeschise în așteptarea cuvintelor următoare, ca să le rumege mai departe în interiorul lui mișcînd mereu buzele : atunci duse o mînă la gură, vrînd parcă să-și corecteze sau să-și refacă expresia și apoi zise, regăsind pentru o clipă fermitatea magistratului : „În ce sens, singur ? Sau mai bine-zis, dumneavoastră cum de știți ? Vi s-a destăinuit cumva Sangermano ?" Și o văzu că zîmbește negînd din cap. „Eșecurile nu se mărturisesc niciodată, nu faci niciodată confesiuni referitoare la aceste probleme. Și în afară de asta, între noi nu există o prea mare intimitate : soțul meu, vreau să spun doctorul Conte, îi vizita destul de des, dar eu n-am pus niciodată piciorul în casa lor, adică am fost doar azi-dimineață, pentru prima dată..." și el spuse surprins : „Nu erați prietenă cu Valeria Sangermano ?" Și ea se roși, replicînd puțin cam vehement : „Vă gîndiți poate că v-am spus asta din ură față de moartă ? Nu, nu-i așa. O femeie intuiește anumite lucruri chiar fără să le vadă sau să le știe : eu sînt sigură că Fabrizio Sangermano se simțea singur. Într-o căsătorie, sau în orice caz într-o conviețuire, lucrul acesta e mai rău decît un delict..."

Se ridicase exact în clipa aceea ? Se ridicase înainte de a-și fi mărturisit propria-i singurătate ? Era în picioare și părea că se clatină, că, mai mult decît un sprijin, caută o gură de aer, așa că se apropiase de fereastră. Fereastra era închisă. Afară

ploua, era o sobiță într-un colț dar nu da prea multă căldură, la drept vorbind își anunța prezența numai prin sfîrîitul firului înroșit, în serpentină. El o ajunsese din urmă ca și cum ar fi vrut să o sprijine : acum se mira de propria lui comportare, atunci totul i se păruse foarte firesc. Se apropie și arătă spre mînerul ferestrei. „Doriți să deschideți ?" spuse. Ea clătină din cap în semn de negare și părul îi acoperi o parte a obrazului, apoi șterse cu mîna o bucată de geam aburit și se văzură acoperișurile caselor din piață, ale altor case din jur, ticsite de o mulțime de antene de televizor aliniate deasupra cornișelor ca niște monstruoși bîtlani metalici stilizați. O auzi spunînd, scurt, cu vocea încărcată de ură : „Cîte antene, Dumnezeule !" Sau poate spusese (se cutremura) : „Cît de mult urăsc televizorul, Doamne, Dumnezeule !" Dar mai spuse, și răsuflarea ei acoperi din nou geamul cu o ușoară abureală fără ca ea de astă dată să se mai gîndească să-l șteargă : „În fiecare seară în fața aparatului, nu am pierdut niciodată nici o emisiune... Așa începe întotdeauna lenta destrămare a unor legături : priviți antenele !... Simbolul cel mai elocvent al acestei maladii interne, secrete..." nu, nu trebuia să se zăpăcească, probabil că așa gîndea el acum încercînd să-și amintească și să găsească legătura (dar acum știa unde era), pentru că nu fuseseră, nu puteau să fie cuvintele femeii : poate că ea se limitase să privească în liniște antenele care se înălțau pe acoperișurile din fața ei, picăturile de ploaie rotunde și strălucitoare de pe brațele de oțel, și poate că spusese doar puțin înspăimîntată : „Cîte antene, Dumnezeule !", apoi cu o anumită jenă el o invitase să se întoarcă la locul ei pentru că își imagina că probabil Terenzi, din colțul lui, îi privea cu o expresie puțin-zis năucă, mai degrabă comică dacă în acel moment s-ar fi putut dedubla într-o asemenea măsură încît să observe ceva comic în jurul lui, și ea se așezase din nou în fața biroului și întrebase, netezindu-și părul și descoperindu-și obrazul, dar parcă mai mult pentru a se liniști decît pentru a și-l aranja : „Domnule judecător, dumneavoastră sînteți căsătorit ?" și adăugase imediat, zîmbind : „Da, văd verigheta : aveți copii ?" și el aprobase fără să se mai mire de felul cum evolua discuția : „Doi copii" și zîmbetul de pe fața femeii parcă se uscase, parcă fusese absorbit. „Dar în cazul Sangermano nici măcar copiii n-au putut să-l salveze" și atunci întrebase, redevenind judecător : „De ce, vă gîndiți că și-a ucis soția cu bună știință ?" și ea, femeia, căscase ochii, chinuită și disperată, și din nou părea că se clatină și într-adevăr se sprijinise repede de birou și spusese : „Nu, nu, nu, pentru ce, de ce vreți să mă faceți să spun asta ? ! Asta nu știu : eu vorbeam de mai înainte, de faptul că se simțea singur, că era singur..."

De data aceasta își îndreptă hotărît degetul spre pieptul ei, un deget pătat de nicotină, cu unghia galbenă lucioasă ce părea dată cu lac (ar trebui să fumeze mai puțin, are dreptate Lidia să se plîngă) : „Dar dumneavoastră de ce vă simțiți singură ? Nu vă simțiți iubită îndeajuns ? Nu îl iubiți îndeajuns ?" și se aștepta la o altă izbucnire de revoltă, să se revolte măcar acum. Femeia însă lăsă capul în jos privindu-și degetele care se jucau nervos cu cataramele de metal ale cordonului. „Pînă acum cincisprezece zile, spuse, îl credeam căsătorit.

Căsătorit şi despărţit de soţie. Aşa mi-a spus mereu, de cînd ne-am cunoscut : dar atunci eu îl iubeam şi nu întrebam nimic. Se temea probabil că aş putea să invoc motive, că aş vrea să normalizez situaţia noastră. I-am citit în ochi, tot timpul, această frică" şi poate tocmai voia să spună : „Chiar cînd făceam dragoste" pentru că se înroşise întrerupîndu-se. Apoi spuse : „Că am descoperit din întîmplare, acum cincisprezece zile, că e burlac, şi nu i-am arătat că ştiu, de fapt n-am să-i spun niciodată, ce importanţă are ? Dar important e, spuneţi-mi, nu e important, că el m-a minţit, că mă minte pînă într-atît ? Cum a putut s-o facă ? Da, ştiu, viaţa e aşa cum e, astăzi nu mai există loc pentru dragoste : dar nu trebuia să o înlocuiască cu ipocrizia, nu trebuia să ucidă bruma de dragoste care exista între noi, cu această continuă, premeditată minciună... cum a avut forţa să o susţină, în toţi aceşti ani, mă întreb : cum de reuşeşte să o susţină ?...." El spusese, oarecum vrînd să o consoleze : „Probabil că i-a venit să vă spună aşa, la început, tocmai de teamă să nu se lege, şi după aceea n-a mai avut curajul să vă mărturisească adevărul."

Ea zîmbi. „Curajul !" Era plină de dispreţ, acum, mai mult decît de disperare. Astfel că la un moment dat găsi forţa să zîmbească. „Mda, s-ar putea. S-au împlinit opt ani de cînd sîntem împreună, şi-mi doresc să fiu cu el toată viaţa : pentru că m-am obişnuit cu el, ce vreţi ! Dar dacă mi-ar propune să ne căsătorim, acum... nu n-aş accepta, n-aş accepta tocmai pentru această minciună care a existat între noi atîta timp. Fiindcă pentru mine, vedeţi, domnule judecător, nu ştiu dacă spun bine, pentru mine căsătoria între două persoane nu este un act romantic, pentru că dragostea trece repede, chiar şi în cazurile cele mai fericite, şi nici un act determinat de un calcul sau de un avantaj personal, pentru că atunci e mai bine să te usuci singur : pentru mine căsătoria este ceva care implică îndeosebi un mare simţ al responsabilităţii. Eu sînt responsabilă de ceea ce vei deveni tu, după cum tu eşti responsabil de ceea ce voi deveni eu şi împreună sîntem responsabili de ceea ce vom face cu copiii noştri... nu-i aşa, domnule judecător ?" Şi el se gîndise, disperat şi fericit, *aşa este : fără ascunzişuri : totul, Lidia, dar fără ascunzişuri între noi* şi, dacă lăsau la o parte povestea cu maică-sa, reuşiseră, şi nu trebuiau să se ruşineze de nimic, nu trebuia să se ruşineze de nimic, el, şi atunci, dacă aşa gîndise, în timp ce femeia vorbea, de ce ezitase să răspundă, pe loc, şi de ce, răspunzîndu-i, în sfîrşit, încercase senzaţia aceea absurdă de suferinţă şi totodată de înfrîngere ? „Da, aşa e", spusese : şi continua să tragă cu ochiul, în spatele femeii, la Terenzi în fundul camerei, îngropat în maldăre de dosare şi atunci zise : „Dumneavoastră aţi fost de faţă duminica trecută cînd a sosit Sangermano la spital ?" ca şi cum ar fi vrut sau ar fi trebuit să se reabiliteze în ochii lui Terenzi, readucînd discuţia asupra unor probleme mai concrete : şi ea începu să povestească ceea ce ştia. Cine ştie dacă Terenzi asculta, dacă ascultase totul, cuvînt cu cuvînt : astfel că atunci cînd peste cîteva minute în timp ce femeia ieşea, îl văzu ridicîndu-şi surprins capul din hîrtii şi întrebîndu-l : „Dar nu facem procesul-verbal ?" zîmbise satisfăcut, pentru că avea do-

vada că nu fusese atent sau în orice caz că nu înțelesese, și pentru o clipă privi absorbit, în spatele omului, petele mari și difuze de umezeală, cînd va înceta odată să plouă ?, și apoi spuse : „Astă-seară mă întorc acasă" și se simți îndată aproape fericit, și aproape emoționat.

Terenzi îl privi îndelung, nu înțelesese probabil semnificația exactă a acestor cuvinte, și apoi le repetă, ca și cum numai repetiția lor l-ar fi convins că le-a înțeles : „Astă-seară vă întoarceți acasă ?" și tocmai faptul că le rostise el, Terenzi, și nu confirmarea care veni imediat : „Da, mă întorc acasă" l-a convins că nu se înșelase și că era vorba într-adevăr de cuvintele acelea și nu de altele : astfel că după o altă pauză a putut să adauge : „Mîine dimineață va trebui să continuăm interogatoriile" și el încuviință : știa foarte bine, dar știa că acum trebuia neapărat să se întoarcă acasă s-o revadă pe Lidia, cu toate că Lidia nu-l aștepta decît în după-amiaza zilei următoare ; și deci spuse : „Nu-i prima dată cînd mă scol cu noaptea în cap ca să pot fi la birou la ora nouă, pot s-o fac și mîine" și Terenzi îl privi din nou, apoi plecă în tăcere capul, mirat de fermitatea poate puțin cam bruscă a cuvintelor, astfel încît i se păru normal să zîmbească, pentru că era sigur că Terenzi se gîndea clătinînd din cap, sau mai bine-zis rămînînd nemișcat, cu privirea fixă la procesele-verbale, dar exact cu intonația pe care ar fi avut-o dacă ar fi clătinat din cap, cu un gest de resemnare și compasiune și amărăciune : *e supărat fiindcă știe că nu sînt convins că e vorba de o crimă și nu de un accident.* Și totuși el nu era supărat : era doar fericit că se hotărîse să se întoarcă acasă.

Răsturnat pe spătarul fotoliului își fixa vîrfurile degetelor sprijinite unele de altele în formă de unghi, așa cum aranjezi uneori pe masă cărțile de joc, ca să-ți mai treacă vremea, proptindu-le două cîte două, ba chiar și cu o a treia pusă deasupra orizontal, în echilibru, simulînd un șir de corturi în miniatură pînă ce o involuntară expirație mai puternică sau o mișcare greșită va face să se dărîme acea aparență de tabără... un joc care-i amuzase și pe copiii lui atunci cînd li-l arătase în intervalul dintre două pasiențe așteptînd ca Lidia să le pregătească masa... cît e de-atunci ? Apoi odată cu avansarea survenise transferul : și după cîțiva ani, ca să nu se mai obosească făcînd naveta, se hotărîse ca în zilele de audiență să rămînă peste noapte la Santa Maria, și astfel dormea la „Hanul Italia", totdeauna în aceeași cameră rezervată de către proprietari care-l considerau acum de-al casei, și în camera aceea, în fundul coridorului de la primul etaj, își petrecea serile, cît erau de lungi, în compania ziarelor sau a unei cărți de istorie sau a unei sentințe ce trebuia redactată, și putea chiar și cu ochii închiși să facă inventarul mobilelor și a celor cîtorva piese mai de soi din cameră : patul de lemn, dulapul, măsuța și scaunele, fotoliul Louis-Philippe în colț, noptiera cu sticla și paharul pus deasupra cu gura în jos și apa dinăuntru plină de bășicuțe de aer argintii ca niște gămălii de ac, și fereastra care dădea spre grădinița interioară, cu perdeluțe ajurate la geamuri, lucrate cu croșeta chiar de stăpînă care copiase probabil modelul dintr-un catalog vechi cu împletituri și al cărui motiv era un corn al abundenței din care se revărsau flori și fructe. În unele seri

rămînea un timp la fereastră, căutînd să descifreze întunericul din grădină în timp ce un deget pătrundea cu un gest mecanic în ochiurile romboidale ale perdelei... şi cum să-i explice acum lui Terenzi că dorea să se întoarcă acasă şi pentru că voia să nu mai vadă camera lui de hotel ? Şi cum să-l facă să înţeleagă, admiţînd în primul rînd că el însuşi reuşise să-şi clarifice o senzaţie încă atît de confuză pe care cuvintele acestei femei îl făcuseră deodată să o întrevadă — aşa cum poţi să-ţi imaginezi cum arată în zilele cu soare un peisaj învăluit în ceaţă — singurătatea Lidiei care îşi petrecea la rîndul ei zilele departe de el, absorbită de cursul monoton, mecanic al treburilor gospodăreşti de fiecare zi ?

Straniu gînd : că viaţa de fiecare zi trebuie să fie monotonă. Chiar şi pentru a-l combate, acum, trebuia să se întoarcă acasă, s-o vadă pe Lidia, să-i vadă pe copii în jurul lor, între pereţii casei ; ca şi cum ar fi vrut sau ar fi trebuit să se prindă de unicul punct stabil al vieţii lui. Într-o căsătorie singurătatea e mai rea decît un delict... La ce se gîndea, Lidia, în lipsa lui ? La ce se gîndea, în genere, Lidia toată ziua ?

Era încă o zonă a gîndurilor lui — nu avea curajul să spună a vieţii lui — pe care Lidia nu o cunoştea : de exemplu, gustul sau mai exact deprinderea de a medita pe care o căpătase conducînd maşina în timpul lungului drum de acasă la tribunalul din Santa Maria sau invers. Lidia se întreba oare vreodată, aşa în glumă sau din curiozitate, la ce se gîndea el din clipa în care se urca în maşină

pornind într-o călătorie de mai bine de două ore ? Probabil că şi-l imagina preocupat să-şi organizeze treburile pe care le avea de făcut, sau gîndindu-se la ceea ce făcuse, depinde dacă se ducea sau se întorcea, şi în parte era adevărat : numai că nu era totul. Munca, atunci cînd nu i se prezentau cazuri mai deosebite, ca acesta al lui Sangermano, avea un simplu caracter administrativ şi nu merita să stea acolo să-şi piardă vremea reflectînd asupra lor, în general era vorba de chestiuni pe care meseria şi o anume abilitate îl ajutau să le rezolve uşor, astfel că nu le dedica mai mult de zece minute sau poate chiar mai puţin, de obicei timpul necesar pentru a traversa oraşul : care cerea, evident, din cauza traficului, ceva mult mai mult timp, dar tocmai din această cauză îi permitea, la opririle obligatorii de la intersecţii sau cînd încetinea din pricina aglomeraţiei, să-şi organizeze, aproape mecanic, ziua de lucru, la ducere, sau, dimpotrivă, să facă bilanţul la întoarcere.

Dar mai era apoi lunga distanţă — de fapt adevărata, propriu-zisa călătorie — de la periferie la Santa Maria, şi nu putea, desigur, să tot privească în jur. Făcuse acest lucru la începutul transferului său, aşa încît învăţase să cunoască şi să recunoască schimbările de peisaj : ale cerului şi ale cîmpiei, ale vegetaţiei care se întindea de o parte şi de cealaltă a benzii asfaltate, întreruptă ici-colo de o benzinărie sau de o stînă sau de un mic grup de case de la marginea unor sate amărîte, jalnice, izolate, pe unde trecea la început mereu cu un fel de strîngere de inimă. Nicăieri ca în aceste ţinuturi depopulate — îţi dădeai seama imediat — din cauza scurgerii lente a emigraţiei, nu văzuse atîta

abundență de panouri publicitare : peremptorii, vesele, frapante, imagini ale unei regiuni satisfăcute de detergenții ei, de înghețată produsă la scară industrială, de obiectele decorative din material plastic, de aparatele electrice de uz casnic : simboluri strălucitoare, impasibile, ale unei bunăstări pe care realitatea din jur, dacă te uitai în jur în momentele acelea, o renega prin dezolarea peisajului... și care din aceste două aspecte e cel mai adevărat și în orice caz cum să le pui de acord ? Și atunci, ca să nu se mai chinuie, prefera să-și îndrepte gîndurile în altă parte, încercînd de pildă să identifice claxonul cursei cînd se anunța la o curbă cu o siglă aproape muzicală : mi sol... misol, misol, misol... sau, mai mult, să interpreteze ciclul anotimpurilor și schimbarea vremii — *ca un țăran* — își spunea uneori cu un zîmbet blînd — după semne puține dar irevocabile : prezența unui nor sau îngrămădirea de negură pe vîrful Teburnului, sau umflarea neașteptată, implacabilă și aproape invizibilă, pentru un ochi neexersat, a ramurilor goale ale unui copac, cu mugurii gata să plesnească în cîteva zile. Aceasta fusese, la început, descoperirea lui cea mai emoționantă : izbutise să surprindă în natură această fază de creștere internă, acest soi de ferment în virtutea căruia un copac gol, înainte de a înflori din nou odată cu întoarcerea primăverii, pare să se împresoare de o aureolă roșiatică ce se deapănă de la o ramură la alta ca revelația unui foc iluzoriu înălțîndu-se de la rădăcini ca să anticipeze prezența sevei care zorește să iasă din pămînt. Și despre toate acestea încercase să-i vorbească de vreo cîteva ori Lidiei, i le povestise întorcîndu-se acasă : dar apoi ?

Apoi alte gînduri începuseră să-l bîntuie, și pe acestea aproape se rușinase să i le comunice : astfel că Lidia, care era totuși soția lui, și pe care o iubea, de fapt singura persoană căreia i s-ar fi putut destăinui fără rezerve, nu știa multe lucruri în ceea ce-l privea : fanteziile care ne asaltează exact în momentele de singurătate, involuntarele reflecții asupra vieții, sau asupra morții, cu care, cîte puțin de fiecare dată, parcă și-ar fi hrănit călătoriile : în sfîrșit, toate aceste gînduri, pe care la un moment dat, intimidat sau înspăimîntat, încerca să le împingă cît mai bine — nu putea să le distrugă — în acel soi de puț secret pe care îl ducea cu el, în el. Dar acum erau probabil prea multe, și presau, și capacul risca să sară. Zîmbea la ideea aceasta, ca și cum nu i-ar fi displăcut ca o dată să iasă toate afară : numai că în cazul acesta trebuia să vorbească, ar fi fost obligat să vorbească, să le dezvăluie. Oare și acesta să fie motivul pentru care se întorcea astă-seară acasă ? Desigur, nu era ușor să înceapă o discuție despre niște lucruri plăsmuite cînd de fapt cu Lidia nu discuta decît probleme absolut concrete, legate de familie : de pildă, despre o notă mică primită de Dino la școală sau despre vaccinul antipoliomielitic ce trebuia făcut copiilor, sau, și mai rău, despre servitoarea angajată cu o săptămînă în urmă. Era ca și cum toate acestea — nota mică a lui Dino sau vaccinarea copiilor sau problema servitoarei, care totuși constituiau o parte importantă și preponderentă a reciprocei lor preocupări zilnice — i-ar fi îndepărtat în mod ireparabil de esența vieții, de descoperirea a ceea ce într-adevăr ar fi viața, cum se întîmplă cu atîtea milioane de indivizi care se

nasc și trăiesc o viață scurtă sau lungă dar dedicată, s-ar zice, prin structură sau incapacitate sau prin cine știe ce altceva, unui fel de renunțare permanentă la viață. El nu voia să sfîrșească așa și de fapt și pentru asta se întorcea acum acasă

Ploaia ciopîrțea lumina galbenă a farurilor, dar oare ploua într-adevăr ? Curgea, mai degrabă, ca un fluviu, într-o mișcare blîndă și regulată, devenită acum un fîșîit de apă dulce și placid în care se înecau cîmpiile, casele, însuși întunericul nopții, ca și cum întreaga lume s-ar fi lichefiat încet în obscuritatea aceea sub miile de picături care o dizolvau și o anulau. Și el conducea cu un fel de excitație interioară : simțea că e aproape de un moment de cotitură, de o revelație sau de o descoperire, ca și cum ar fi fost gata, în sfîrșit, să deschidă o ușă — și își privi mîinile pe volan... *mîinile pe clanță* se gîndi, zîmbi — sau ca și cum s-ar fi așezat, mai întîi, pe marginea puțului aceluia adînc care există în fiecare ființă omenească și în adîncul căruia se află păstrat darul vieții, conștiința vieții...

Firește, Lidia era liberă să dispună după bunul ei plac de seara aceea, cu atît mai mult cu cît îl știa la Santa Maria, și putea deci să accepte invitația fratelui și a cumnatei ei de a cina împreună la restaurant, lăsînd acasă copiii, care aveau acum doisprezece și respectiv unsprezece ani și puteau să-și țină singuri de urît ; se mai întîmplase și în alte dăți și nu avusese nimic de obiectat, dimpotrivă, din pricina unui soi de complex pe care-l simțea mereu în fața Lidiei, din cauza ridicolei situații

familiale provocată de atitudinea mamei lui, i se părea un act de generozitate pe care i-l datora din cînd în cînd : totuși a fost destul de neplăcut surprins să nu o găsească acasă așa cum se aștepta.

„La restaurant ? repetă. Și voi în loc să vă culcați, stați și vă uitați la Perry Mason ?" Dar simți că severitatea cuvintelor lui nu se datora decît decepției de a nu o fi găsit pe Lidia acasă și *nu trebuie să-mi descarc nervii pe ei,* își spuse imediat. Obiecție acceptată ; președintele tribunalului, la televizor, bătea în clipa aceea cu ciocănelul în masă cu o lovitură seacă, și el zîmbi, trecînd în baie să se învioreze, dar trebui să-și reprime o tresărire.

Oglinda de deasupra lavoarului reflecta imaginea unei fețe trase, din cauza tensiunii și a oboselii : se apropie mai mult ca să se privească, cercetîndu-și ochii încercănați care păreau umflați, pielea lucioasă, granuloasă pe care se puteau număra porii bărbii ce începea să crească și ridurile care-i brăzdau mijlocul frunții dacă ridica sprîncenele, cu o întîrziere aproape plăcută, ca aceea a unui aparat de filmat care în prim plan întîrzie nemilos pe fața actorului cu intenția de a da echivalentul unui sondaj interior prin analiza exterioară a unui obraz, dusă la exasperare de amănuntele mărite : o cicatrice pe bărbie, să spunem, sau o clipire a genelor, sau desenul arcuit, cărnos al gurii întredeschise, cu buzele crăpate. Apoi scutură capul și se aplecă sub jetul de apă care curgea din robinetul deschis : trebuia să o găsească pe Lidia cu orice preț, chiar dacă seara era de acum stricată și ideea lui de a se întoarce se dovedise o greșeală : dar dacă ar fi rămas în casă s-o aștepte, și pentru o clipă se

văzu cufundat în fotoliul din sufragerie în fața televizorului urmărind împreună cu copiii, dar fără participarea lor, desfășurarea previzibilă a acelei povestiri judiciare, a nu știu cîta, presărată cu Onorată Instanță și lovituri de ciocănaș, n-ar fi făcut decît să răscolească și chiar să amplifice o nervozitate care acum, pe moment, putea să fie absolut normală, dar care după aceea ar fi devenit excesivă dacă nu chiar arbitrară. Așa că zise, înfundîndu-și fața udă în prosop și începînd să-și șteargă urechile : „Știți măcar la ce restaurant s-au dus ?" și vocea pe jumătate sufocată de prosop răsuna mai cavernoasă și puțin mai ridicată decît ar fi cerut-o simpla necesitate de a se face auzită peste zgomotul apei în chiuvetă sau prin pereți. Sandro răspunse de la locul lui, nu voia să piardă nici o replică din filmul televizat : „La Salvatore, cred : merg mereu acolo." Își turnă în palme cîteva picături de lavandă, își frecționă obrazul, apoi spuse apărînd în pragul camerei și punîndu-și din nou paltonul : „Imediat ce se termină emisiunea, în pat !" și în timp ce cobora se gîndi *nici măcar nu i-am sărutat cînd am sosit*, apoi își aminti că îi sărutase dar *nici măcar nu m-am interesat ce au făcut la școală* gîndi imediat : dintr-o nevoie de a se simți vinovat, cu ei, de a încerca față de ei un fel de remușcare, ca apoi să o pună pe seama absenței Lidiei dacă nu chiar a Lidici. *La vîrsta mea asta-mi mai lipsește, să m-apuc să fac pe gelosul,* își spuse cu un zîmbet vag, lovindu-se de portiera mașinii : dar nu era gelozie, știa foarte bine.

Înainte de a intra în restaurant, privi prin geamurile ușii să vadă dacă erau într-adevăr acolo,

și îi zări imediat, la o masă în fund, lîngă arcadă : Lidia era cu spatele, îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cumnatul lui vorbea cu însuflețire și rîdea făcînd-o și pe soția lui să rîdă și chiar și pe Lidia, cu toate că nu putea să-i vadă fața, și întreaga scenă părea să facă parte dintr-un fel de irealitate, subliniată poate și de faptul că nu reușea, natural, să le audă cuvintele : ca și cum ar fi asistat la un film în care banda sonoră era prost sincronizată cu imaginea, astfel încît personajele vorbesc înainte sau după ce gura lor se mișcă, provocînd un efect aproape ridicol ; mai precis, ca și cum ar fi asistat la o transmisie televizată în care din cauza unei defecțiuni audio imaginile s-ar derula ca într-un acvariu... Onorată Instanță, mă opun... Sandro și Dino s-ar fi grăbit imediat să regleze aparatul dacă din întîmplare vocea avocatului Perry Mason ar fi amuțit brusc ; erau exact la vîrsta cînd procedura codului american îi fascina, și, în afară de asta, aveau puțin dreptul în sînge : s-o fi terminat transmisia ? Surîsul acela vag binevoitor i se șterse și trebui să învingă o clipă de perplexitate — de spaimă ? — înainte de a se decide să împingă ușa cu geamuri și să se îndrepte hotărît spre masa lor.

Îl întîmpinară cu plăcută surpriză : „Băiete, repede încă un tacîm !" poruncea cumnatul, și Lidia îl privea nevenindu-i să creadă și aproape roșie, dar de plăcere, nu din vinovăție. „Cînd te-ai întors ? Dar cum de te-ai întors ? Te simți bine ?" și în scurt timp se afla și el așezat în fața unei jumătăți de porție de spaghete cu scoici ascultîndu-și distrat cumnatul care în cinstea lui povestea de la început ultima anecdotă referitoare la partidele

de centru-stînga — Gilberto era specialist în bancuri politice — iar Clara, soţia lui, rîdea, şi trebuia să-şi acopere gura cu mîna, gest de apărare şi pudoare instinctivă care în clipa aceea i se părea neplăcut, chiar respingător. Lidia nu rîdea : acum era în faţa ei, în faţă şi lîngă ea şi putea s-o observe bine : nu rîdea, se mulţumea doar să zîmbească şi să-l privească şi să-i dea piperul sau să-i toarne vin.
„Apoi, în timp ce aşteptau chelnerul să scoată oasele laviacului fript în pergament la cuptor („Era prea mare pentru noi trei, dar n-am putut să rezist tentaţiei de a-l comanda ; se vede că i-ai simţit mirosul prin telepatie şi ai alergat..." Gilberto rîdea, ochii îi erau umezi, să fi fost lacrimi ?), Clara voia să afle de la el noutăţi asupra desfăşurării instrucţiei în cazul Sangermano şi Lidia interveni imediat : „Dar ce poate să-ţi spună ? este legat de secretul profesional, ştii foarte bine", vorbise chiar cu o anumită asprime şi el o privi recunoscător, dar Clara insista : „Cel puţin să ne spui dacă a omorît-o intenţionat ?" şi deodată îl asaltă din nou acea senzaţie stranie, chinuitoare de irealitate, poate pentru că e propriu realităţii să ne apară ireală şi incoerentă, ca o perpetuă sfidare a logicii şi a bunului simţ, cel puţin aşa cum ne-am obişnuit să le vedem tronînd în cărţi, încît în mod firesc se întîmplă să ne întrebăm atunci care din aceste două realităţi e cea adevărată ; şi asta i se întîmpla şi lui acum în timp ce continua să o privească în tăcere pe Lidia ca să nu fie constrîns să încerce un fel de nostalgie dureroasă pentru camera lui de la „Hanul Italia" de la Santa Maria, cu mobilele ei sărăcăcioase, de serie, făcute

din lemn de culoare deschisă, lucios, încît păreau umede, cu eticheta de alamă a firmei furnizoare fixată într-un colţ, sau, la fereastra cu pateticele ei perdeluţe de plasă albă cu ochiuri mari şi cornul abundenţei plin de fructe şi flori şi coarde de viţă de vie şi acum, lucru de care îşi dădea foarte bine seama, chiar şi încăpăţînatul şi, mai rău decît încăpăţînatul, îndărătnicul Terenzi îi devenea mai drag în comparaţie cu acest cumnat idiot.
Chitaristul se apropie de masa lor în timp ce mîncau brînza : îşi sprijini un picior pe stinghia de la scaunul Clarei ca să-şi potrivească mai bine instrumentul la piept, şi începu să fredoneze : „Ştiu c-ai să pleci mîine, ştiu : să te opresc e prea tîrziu..." şi Gilberto făcu în sfîrşit primul gest de bun-simţ din seara aceea ducînd mîna la portofel ca să-l expedieze, dar Lidia spuse, roşind : „Nu, lasă-l mai întîi să termine" şi chitaristul triumfător continuă întorcîndu-se spre ea : „Nu cer nimic pentru mine, doar un singur dar mai vreau de la tine..." ca şi cum ar fi inventat romanţa asta veche anume pentru ea, care îl asculta, puţin palidă, şi el o privea mirat, ascultînd la rîndul său vocea languroasă, şoptită a tînărului : „Iubire, iubire adu-mi mulţi trandafiri..." şi acum de fapt îl ascultau cu toţii, erau obligaţi să-l asculte cu o expresie oarecum de circumstanţă, oarecum forţată şi puţin prostească pe care o ai totdeauna în asemenea ocazii fără să vrei. „Dar din toţi tu alege-i pe cei mai cu spini."
O lacrimă neaşteptată se rostogolea pe obrazul Lidiei, dar ea nu se gîndi să o şteargă sau să o ascundă. „I-aş strînge la piept, cum te-aş strînge pe tine..." şi el urmărea scena încurcat, apoi simţi

că Lidia îi strîngea mîna și Gilberto îi făcea cu ochiul : „Ai văzut ? ai venit tu, s-a mai băgat și chitaristul, și surioara s-a emoționat", și Lidia îi spuse fratelui ei, în timp ce-și retrăgea mîna din mîna lui : „Ferice de tine, nu mai îmbătrînești deloc". Acum chitaristul sfîrșise și, mulțumind pentru bacșiș (chiar el i-l dăduse : ca și cum lacrima solitară a Lidiei l-ar fi obligat într-un anume sens pe el să plătească), întrebă dacă doamna ar mai dori să asculte și altceva, dar ea scutură din cap și îi spuse : „Nimic altceva, mulțumesc", și tînărul căută cu privirea lui sticloasă de subnutrit, pe care probabil o socotea, dimpotrivă, privirea catifelată a seducătorului sau a subtilului recitator, o altă masă potrivită de care să se apropie, și apoi Lidia îi ceru o țigară și chiar și faptul acesta îl surprinse puțin, cu toate că ea fuma cîteodată, mai ales în asemenea ocazii, cînd era în societate : numai că acum fuma cu ochii aproape închiși, *dar pentru că nu prea e obișnuită,* își spuse imediat, cu capul puțin lăsat pe spate, și nu-ți puteai da seama, observînd rotocoalele de fum care-i ieșeau dintre buze prinse într-un nod ce se destrăma într-o clipă la mică înălțime, dacă alunga amintirile sau gîndurile — dar care ? — sau dacă, dimpotrivă, le chema să le tălmăcească sensul : ca prezicătoarele acelea cu nume exotice, chiar dacă s-au născut la Pallonetto, în fața bilelor de sticlă în „Cabinetele lor autorizate".

În mașină, pe cînd se întorceau acasă și erau singuri, în sfîrșit, după ce-și luaseră rămas bun de la Gilberto și Clara în fața restaurantului salutîndu-i și mulțumindu-le pentru cină, Lidia spuse : „De ce te-ai întors ? Mîine nu trebuie să mergi din nou la Santa Maria ?" și el zîmbi. Unde erau gîndurile lui ? Și le imagina acum timide, înfricoșate și puțin dezamăgite, înghesuindu-se acolo jos în fundul puțului fără să mai aibă curajul să iasă la suprafață : și zîmbi. Spuse : „Sigur că trebuie să mă întorc." Ea insista : „Și ai venit pe o vreme ca asta ? Chiar că nu înțeleg de ce : te simți bine ? spune drept" și el zîmbi din nou, trebuind să învingă o umbră de nerăbdare : „Sigur că da, foarte bine" și apoi o întrebă, după o vagă ezitare : „Spune mai degrabă tu cum te simți : ce s-a întîmplat de ai plîns în timp ce cînta chitaristul ?" În mașină era o răcoare plăcută dar și o umezeală ușor lipicioasă : ea șterse cu mîna înmănușată geamul parbrizului, ridică din umeri. „Așa, fără motiv" și el nu o privi în timp ce făcea următoarea remarcă : „Un moment de slăbiciune, sau de nostalgie : uneori se întîmplă" și simți sîngele zvîcnindu-i în tîmple într-un ritm mai accelerat : poate depindea și de răspunsul Lidiei modul în care avea să procedeze ca să-i explice totul.

În fond nu dorea altceva decît aceasta : să-i vorbească, să i se destăinuie, să audă că între ei nimic nu s-a schimbat. *Aș fi putut să-i scriu,* se gîndi cu un zîmbet, amintindu-și de scrisorile Lidiei : într-o vreme, cînd Sandro era mai mic, Lidia recurgea deseori la acest expedient, la scrisori : poate și pentru că Sandro își crease obiceiul — atunci era în general nervos — să doarmă cu mama, așa că el era

obligat să se culce în pătucul copilului, și nu puteau să stea împreună ; sau chiar ea nu izbutea să-l mai aștepte trează în pat, și atunci îi scria, scrisori pe care le găsea apoi pe pernă cînd se ducea să se culce, și care probabil că mai erau și acum pe undeva, în fundul vreunei casete : dragă Renato, copiii sînt mereu între noi și ne împiedică să discutăm puțin și despre ale noastre, iar tu pe de altă parte ești atît de ocupat cu munca ta și nu vreau să te stingheresc, dar problema casei devine din ce în ce mai urgentă... sau : dragă Renato, se pare că e imposibil să reușim să găsim puțin timp ca să stăm de vorbă : seara tu ai de scris sentințele, eu sînt atît de obosită, și astfel... acesta era, în mod invariabil, începutul scrisorilor Lidiei și fu surprins deodată că și atunci exista această problemă a comunicării : numai probabil că atunci era vorba de un obstacol provocat de circumstanțe exterioare, acum i se părea că dificultatea ar fi înlăuntrul lor. Și dacă i-ar aminti tocmai povestea cu scrisorile ? Putea să fie o modalitate de a crea din nou o atmosferă de afecțiune, sau în orice caz o apropiere mai favorabilă confidențelor, dar acum Lidia spunea, și zîmbea : „Știi, e un cîntec care era la modă pe vremea cînd eram la școală... Îl cînta un băiat care pe atunci îmi făcea curte..." și lui îi păru rău imediat de cuvintele rostite : „Ia te uită ! exista un curtezan ascuns ?" și mai mult decît de cuvinte îi păru rău de ton : ca și cum altceva decît ironia, ceva ce nu putea să verifice, ar fi dat impulsului de a fi glumeț și afabil o asprime exagerată. Dar Lidia probabil că nu o sesizase : „Imaginează-ți ! era un elev într-a III-a superioară

și eu trebuie să fi avut cincisprezece sau șaisprezece ani, eram în a întîi", și acum el își dădea seama că șofează aproape nervos, și că era stupid să se enerveze pentru nimic, dar i se părea că ceva îi scapă din mînă : mîinile-i erau strînse pe volan de parcă ar fi fost sudate, *mîinile pe clanță*... cînd spusese sau își imaginase asta ? Poate că și deziluzia de a se fi întors în mod inutil dădea vocii lui timbrul acela care părea dur. „Totuși, nu mi-ai vorbit niciodată de asta" și ea obiectă : „În fond e o poveste care nu mă privește nici pe mine, nici pe tine, îl privea numai pe el : cîntecul m-a făcut să mi-o amintesc așa deodată".

Nu era circulație pe străzile pustii : din cînd în cînd îi depășea, șuierînd pe asfaltul cenușiu, vreun Spider, sau vreun automobil ieftin cu motorul modificat, la volan stăteau obișnuiții băieți tulburați de emoție, cuprinși de euforie simțindu-se stăpînii orașului adormit : trotuarele erau goale, palide halouri de ceață sau de umezeală în jurul felinarelor, picături de ploaie înșirate ca niște mătănii de brumă pe copacii de pe marginile străzii și care păreau niște borne reflectorizante străluceau ca diamantele în lumina farurilor. Și de îndată ce își dădu seama că tăceau amîndoi, întrebă din nou și, fără să vrea, puțin ironic : „Ei, și cum s-a sfîrșit povestea ? Cel puțin atîta se poate ști ?" Ea se aplecă în față să curețe încă o dată geamul parbrizului, și apoi spuse : „Nu a terminat anul școlar, a murit într-un bombardament imediat după Paște : locuia spre calea ferată..." și el continuă să conducă în liniște și nici măcar ea nu mai vorbi și așa ajunseră acasă și ea spuse, în lift :

„Trebuie să întoarcem ceasul deșteptător pentru mîine : îmi pare rău că s-a făcut tîrziu, și asta din cauza lui Gilberto : dar a insistat atît de mult, și eu nu știam că te întorci astă-seară" și el spuse : „Dar nu-i nimic, foarte bine că te-ai dus să te distrezi puțin" și ea zîmbi și ridică din umeri : „O, dacă așa ceva înseamnă să te distrezi" și apoi ieșiră din lift și el căută în buzunar cheile de la ușă. „Cînd am sosit, copiii priveau la televizor", și ea îi atrase atenția : „Mergi încet : acum probabil că sînt în pat și dorm."

Într-adevăr, copiii se duseseră la culcare, casa era în întuneric : străbătură coridorul pînă la camera lor aproape în vîrful picioarelor. Lidia se duse de-a dreptul în fața dulapului și își ridică brațele la ceafă ca să desfacă șirul de perle ; degetele îi tremurau puțin ? I se păru chiar că evită să se privească în oglindă : pe obraz îi rămăsese urma lacrimii, observase pe cînd urcau cu ascensorul, dar mergînd peste puțin timp în baie să-și curețe fardul, probabil că o va șterge. De s-ar putea șterge tot așa și amintirile, cu un tampon de vată îmbibat cu cîteva picături de apă de trandafiri sau de oricare altă loțiune detergentă... oare Lidia se mai gîndea și acum la povestea aceea de demult ? Era absurd să se simtă iritat sau, mai rău, ofensat, ca să nu spunem gelos : dar avem întotdeauna nevoie de un țap ispășitor concret și el punea pe seama fantasmei inofensive a adolescentului acela ciuda mocnită de a nu fi reușit să-i explice nevoia lui de tandrețe și căldură, acea necesitate neașteptată, imperioasă de a verifica o legătură sau mai bine-zis un sentiment de a cărui realitate nici

măcar acum nu se îndoia, dar a cărui intensitate aproape se chinuia să o regăsească. În fond pentru asta se întorsese. Pe drum, seara, în timp ce se întorcea acasă, prin ploaie, traversînd cîmpia cufundată în ceață, închis în mașina lui, pe întuneric, anticipase prea mult această întoarcere și surpriza Lidiei revăzîndu-l și cum ar fi strîns-o în brațe, și acum gestul pe care nu putuse să-l facă și pe care nu mai putea să-l facă lua aproape aspectul apăsător, jenant, real, al unei prezențe străine, și-l stînjenea.

Sau era, mai degrabă, prezența acelui băiat mort ? Nu prezența, sau amintirea unei alte iubiri din viața Lidiei de care abia acum afla : pentru că în fond era vorba de o poveste de copii, din timpul liceului, și-o putea imagina pe Lidia în clasa întîia liceală, cu toate că atunci încă nu se cunoșteau, doar din fotografiile pe care i le arătase aranjate frumos într-un album vechi din imitație de piele zgîriat și uzat ce și-a găsit sfîrșitul în vreun dulap : cu părul creț lăsat pe spate, fața inexpresivă a imaginilor oprite în adolescență și revăzute după mult timp, cu trupul neformat, plinuț, al perioadei de pubertate, și chiar și sentimentele pe care o fată putea să le încerce la vîrsta aceea erau sentimente oarecum similare, confuze și incerte : nu era asta deci, nu gelozie retrospectivă și nici măcar iritarea datorată confesiunii : era mai degrabă motivul confesiunii, cauza pentru care ea tocmai în seara asta scosese la iveală povestea cu băiatul care-i făcea curte. Da, exista justificarea cîntecului auzit la restaurant — și acum cînd se gîndea din nou la atitudinea complice cu care tinerelul cîntase aplecat spre Lidia,

convins că pentru doamna aceea necunoscută cîntecul lui vechi, demodat însemna o amintire, se vedea constrîns să recunoască, fără să vrea, că băiatul are intuiție, chiar dacă ea ținea numai de rutina meseriei — dar exista, sau i se părea în orice caz că trebuie să caute și un alt motiv, și o altă cauză. Ca și cum Lidia ar fi vrut să-l facă să înțeleagă, referindu-se la povestea aceea îndepărtată, că în ea se ascundeau gînduri și sentimente și amintiri, pe care el nu le cunoștea sau nu-l interesa să le cunoască ; sau ca și cum ar fi vrut aproape (sau de-a dreptul) să se răzbune... dar pe cine ? pe ce ?

În timp ce erau în pat și gata să adoarmă, îi spuse pe neașteptate : „Cum îl chema ?" oprindu-se la timp să spună *de ce ai făcut-o ?* și ea spuse mirată : „Pe cine ?" și i se păru potrivit să zîmbească, asta și pentru că zîmbetul îl împiedica să rostească cealaltă întrebare rămasă în gît, așa că spuse : „Pe elevul care-ți făcea curte", și nu spuse, nici măcar de astă dată, *de ce ai făcut-o ?* Ea îl privi. „Se numea Claudio, Renato. Doar nu ești gelos pe un băiat care a murit la optsprezece ani în bombardament ? Ar fi culmea, hai, lasă" și atunci el spuse, în sfîrșit : „Nu e vorba de nici un fel de gelozie, dar, pot să fiu sincer ? Mi se pare straniu că tu nu mi-ai vorbit de asta niciodată pînă acum : și totuși ne-am spus întotdeauna totul, cel puțin la început..." și Lidia îl privi din nou, vrînd parcă să înțeleagă ce gîndea sau ce putea să gîndească, și spuse : „Dar ce ai fi vrut să-ți spun dacă n-a fost nimic ?" fără să observe, *sau nu a vrut să observe ?* se întrebă perplex, că el aproape subliniase ultimele

cuvinte *cel puțin la început* care ar fi trebuit s-o facă să izbucnească, să se revolte pentru că *dar ne spunem totul și acum !* se aștepta să-i spună, însă ea continuă, ca și cum n-ar fi fost preocupată decît să se justifice : „N-a fost absolut nimic și doar astă-seară cîntecul acela mi-a adus aminte de el pentru o clipă : asta e tot, Renato". Și poate că era într-adevăr așa cum spunea ea și pe moment se simți tentat să-i vorbească acum, să-i povestească totul : numai că nu a făcut-o, cuvintele deveniseră prea greu de spus, cel puțin aceste cuvinte, și încercă deodată un sentiment de pudoare : și atunci spuse : „Bine, să dormim, gata : mîine dimineață deșteptătorul sună devreme" dar o spuse aproape cu amărăciune, ca și cum ar fi fost constrîns să renunțe la ceva... la ce ? Avea impresia că amîndoi și fără nici o vină, sau din vina împrejurărilor, ar fi ratat o ocazie importantă ca să pătrundă în adîncul puțului gîndurilor lor, al sentimentelor lor, în profunzimea aceea misterioasă și secretă alcătuită din emoții nemărturisite, din adevăruri ascunse tuturor ochilor... Ușa nu se deschisese, clanța opusese rezistență.

Sîmbătă dimineața

Își întîlni imaginea în oglinda de pe perete în timp ce punea receptorul în furcă : atunci, pentru a se vedea mai bine, ca și cum ar fi trebuit să se recunoască, să se încredințeze că era ea și nu altcineva care o privește, îndepărtă gladiolele roșii care ieșeau din vasul de metal argintiu îngrămădindu-le pe toate într-o parte fiindcă frunzele lor lungi, ascuțite îi fierăstruiau obrazul, făcîndu-i-l bucățele : își văzu fața palidă, poate că era efectul penumbrei, dar zîmbi și zise : „Trebuie să te faci frumoasă, Lidia" și apoi se rușină de aceste cuvinte, și se grăbi să aranjeze florile evitînd să se mai privească. În fond putea chiar să-și facă iluzia că vorbise într-adevăr cu o altă persoană : să se facă frumoasă.. ce sens mai avea de acum pentru ea ?

Vocea lui Renato, la telefon, fusese stranie și la început chiar impacientată. Probabil că-l pusese pe Terenzi să o cheme, și probabil că aproape îi smulsese receptorul din mînă la primele cuvinte : „Alo ? Doamna Mar..." pentru ca după un salut rapid să-i facă ciudata propunere de a trimite copiii la masă la mama lui : obiectase imediat, vrînd parcă să-l determine să se explice mai bine : „Dar așa, fără să o fi anunțat, fără să fie invitați..." și de la celălalt capăt al firului Renato păru deodată îmboldit de un fel de grabă motivată nu

atît de nevoia de a relua sau a începe cît mai repede lucrul, cît de teama de a nu se căi. „N-are importanță, o să fie foarte fericită : trimite-i imediat ce se întorc de la școală... Noi mergem să mîncăm undeva singuri, trec să te iau la ora unu..." atunci a întrebat surprinsă : „Dar cum de ți-a venit ideea asta ? E vreun eveniment, sau vreo aniversare ?" și se străduia să-și amintească ce zi o fi. „Nu, nu e nici o aniversare... am să-ți explic cînd ne vedem, să te găsesc gata pregătită..." și ea ar fi vrut să-i spună *dar abia ai sosit la tribunal !* și el surprinsese și această ezitare în receptor. „Azi e sîmbătă, nu ? trebuia oricum să mă întorc : în loc să plec după-amiază, anticipez cu o jumătate de zi..." Părea să se justifice, astfel că ea spuse, voia să aibă o voce veselă : „Atunci, ne-am înțeles : la unu" dar în loc să-i mai răspundă, el întrerupsese convorbirea, salutul rămăsese la jumătate, strivit în receptor.

Da, fusese un ton voit vesel, dar ea îl simțise fals, forțat *ca și cum n-aș mai fi deprinsă cu veselia* se gîndi, *cu distracția* se corectă, și pusese încet receptorul în furcă și, ridicînd capul, își întîlnise iar fața în oglinda din perete, între gladiolele roșii și frunzele în formă de spadă. Era o față nedumerită.

Să se facă frumoasă : ce sens putea să mai aibă, pentru ea și pentru el ? Dar trebuie să se fi întîmplat ceva, ceva ce ea ignora sau îi scăpa, dacă Renato se întorsese ieri seară pe neașteptate de la Santa Maria și dacă în dimineața asta abia ajuns acolo îi telefona că se întoarce și, mai mult, îi propunea să ia masa undeva, singuri, fără copii. Poate că se ivise un obstacol în ancheta privitoare la cazul tînărului Sangermano, și se frămînta, și voia să

cîştige timp sau să nu se mai gîndească, aşteptînd, sperînd, ca obstacolul să dispară de la sine: pentru că de fapt cam acesta era sistemul lui Renato, de acum îl cunoştea, numai că de astă dată Renato, după părerea ei, pusese o rîvnă aproape excesivă, care în cele din urmă îl extenuase. Da, poate că era vorba de oboseală, nu de nelinişte: dar ce idee, ieri seară, să se întoarcă pe ploaie ca să plece din nou doar după cîteva ore, şi cel puţin să o fi găsit acasă în loc să fie nevoit să se ducă după ea la restaurant şi să stea acolo să asculte răbdător obişnuitele tîmpenii ale lui Gilberto. Cînd îl văzuse apărîndu-i dinainte, cu faţa aceea întunecată, încercase un sentiment de vinovăţie, remuşcarea datorată ieşirii ei inofensive cu fratele şi cumnata, şi tot timpul cinei îl observase temîndu-se să nu-l vadă izbucnind dintr-un moment într-altul, la cea mai mică şi mai inocentă glumă a lui Gilberto care-şi făcea un punct de onoare din a se arăta, în felul lui, amuzant: astfel că atunci cînd chitaristul începuse cîntecul acela, se simţise imediat, nu emoţionată, şi nici măcar melancolică, ci parcă provocată, şi din cauza aceasta nu reuşise să se abţină şi să nu plîngă, prosteşte, dar profita pur şi simplu în clipa aceea de prima ocazie ca să se descarce de o tensiune nemotivată, să se elibereze de ea, iar mai tîrziu, în maşină, îşi amintise de bietul Claudio Braschi mai mult ca să se justifice, şi acum ideea, sau bănuiala, că Renato ar putea să fie gelos i se părea ceva de-a dreptul paradoxal: la vîrsta lor.

Ridică din nou capul cu un gest brusc ca să se mai uite încă o dată în oglindă, şi îşi imagină că îl are

alături, nu pe bărbatul de acum, poate puţin îmbătrînit înainte de vreme şi cam gras, ci pe tînărul cunoscut la universitate, băiatul acela deloc frumos şi poate excesiv de bănuitor şi totuşi atît de sensibil, de fin şi discret încît reuşise să o cucerească prin nobleţea manierelor, şi el trebuia să ştie că fusese primul şi unicul bărbat din viaţa ei, cum putea deci să devină gelos pentru că ea îşi amintise de un licean care se limitase să-i scrie cîteva bileţele naive şi să fredoneze în urma ei, cînd o vedea trecînd prin faţa şcolii, cîntecul pe care din întîmplare îl cîntase aseară chitaristul? Renato nu fusese niciodată gelos, dacă-şi amintea bine: dar acum poate că îi făcea plăcere să-şi închipuie că îl deranjase s-o audă amintind de acea aventură inocentă şi uitată: era ca şi cum continua să vadă în ea colega din studenţie şi nu femeia măcinată la rîndul ei de grijile mărunte ale vieţii cotidiene, şi pe de altă parte tocmai datorită faptului că amîndoi continuau să se vadă cu ochii de atunci, dragostea lor putea încă să subziste şi să dureze, dacă dragoste mai poate fi numită acum, în general vorbind, acea comuniune de interese, şi grija unuia pentru celălalt, şi afecţiunea faţă de copii, şi regăsirea în pat şi unirea pe întuneric, nu ca o chemare irezistibilă ci mai degrabă ca un gest liniştit devenit automat după atîţia ani de repetare, chiar dacă uneori încercau cu stîngăcie să prelungească, sau să redeştepte bucuriile unei posesiuni acum, în plus, complicată şi chinuită de precauţiile pe care le luau ca să evite consecinţele.

Dar asta devenise într-adevăr căsătoria ei? Nu îndrăznea să-şi răspundă, şi aproape că nu mai în-

draznea să se privească în oglindă, stătea acolo înţepenită, amăgindu-se cu ideea că nemişcarea ar ajuta-o să alunge aceste gînduri nemiloase : pentru că i se părea că le vede alături de ea, în faţă, martori reali şi vii şi palpabili, şi judecători, ivite, autonome şi independente, mai mult decît din adîncul sufletului ei, din spatele vreunei mobile sau din vreun ungher al casei. Mobilele lor — casa lor — ascundeau aşadar asemenea umbre ? Atunci îşi duse o mînă la gură de parcă ar fi fost gata să strige *nu* şi ar fi vrut să se oprească, şi în acelaşi timp *nu, nu, nu* repeta îngrijorată în sinea ei, apoi închise ochii tocmai ca să alunge sau cel puţin să nu mai vadă aceste prezenţe stranii din jurul ei. Ce puteau să-şi reproşeze ? E atît de greu să vorbeşti de fericire, se consumă fără să ne dăm seama : dar nu avea regrete şi asta i se părea oricum mult. Făcu aşadar un efort să deschidă ochii şi figura ei îi veni în întîmpinare din oglinda înaltă, plină de întunecimi adînci, asemenea unui lac nemişcat cu ape ca noaptea : cît de mult o făcea să semene cu ea însăşi oglinda aceea ! Imaginea ei o privea de dincolo de ceva care însemna abis, nelinişte sau disperare, şi fără să ceară, fără ca măcar să spere, plină de teamă într-o aşteptare care în anumite momente devenea durere, care constituia în orice caz o formă de suferinţă. Era palidă, între gladiolele lungi şi zvelte care, în ceea ce le privea, se reflectau cu indiferenţa lucrurilor devenite inutile *ca atunci cînd a trecut moartea printr-o casă* se gîndi cu o extremă naturaleţe, şi *da, par exact ca o moartă* se gîndi imediat după aceea cu un fel de rece, fulgerătoare sfîşiere. Încercă să zîmbească, vrînd parcă să-şi dea curaj. Cine ştie de ce se întorcea Renato : cine ştie dacă uneori nu se asemăna şi el cu un mort.

Îi spusese lui Terenzi, pentru că telefonul se afla pe biroul acestuia : „N-aţi vrea să sunaţi la mine ? Aş vrea să ştiu dacă soţia mea e acasă, trebuie să-i vorbesc." Şi se ridicase imediat, ca să i se dea legătura, dar cu gestul precipitat al celui care ar vrea parcă să nu analizeze motivele hotărîrii luate, şi acum aştepta nerăbdător ca Terenzi să formeze numărul, urmărindu-i degetul strîmb, noduros care intra cu meticulozitate în găurile discului cu un fel de încetineală menită mai ales să-i dea timp celui care îl mişca să se întrebe care ar fi raţiunile posibile ale acestei neaşteptate solicitări venită să întrerupă o dimineaţă de lucru abia începută, decît să se asigure că aceea era cifra şi nu alta, ca să nu greşească şi să fie nevoit să repete numărul. Astfel că atunci cînd Lidia răspunsese, el şi începuse să regrete că a chemat-o, şi de fapt poate că şi din cauza asta în vocea lui se simţise nuanţa aceea de impetuozitate nervoasă, şi imediat după ce aranjase întîlnirea, trîntise receptorul în furcă iritat de incapacitatea lui de a lăsa lucrurile să meargă în continuare de la sine aşa cum de fapt merseseră şi pînă acum, şi nu rău, în definitiv, fără această pornire, de unde s-o fi iscat? de a privi în lăuntrul lui şi de a căuta o justificare a comportării lor şi o motivare a sentimentelor. Oare îşi făcea într-adevăr iluzia că limpezeşte situaţia căsniciei lor ? Acum stricase totul, probabil, în orice caz provocase

o criză inutilă: fapt e că anumite gînduri nu se pot formula decît în anumite împrejurări sau în stări de spirit deosebite, și e bine și frumos că uneori ele ne trec prin minte, ne fac să ne simțim vii: dar realitatea e altceva. El, aseară, întorcîndu-se acasă, în mașină, pe ploaie, sub impulsul discuției cu acea Lavinia Gallo, putuse pe drept cuvînt chiar să se bucure de imaginea puțului care se ascunde în fiecare din noi, dar după aceea nu trebuia să aibă pretenția să privească efectiv în el sau să o constrîngă pe Lidia să privească înlăuntru, fără ca mai întîi să cîntărească riscurile posibile.

Și deocamdată o primă greșeală fusese ideea să ia masa singuri, nu mai erau obișnuiți, și o a doua greșeală alegerea restaurantului, dar căutase un loc liniștit unde să poată vorbi în voie, fără vacarmul vocilor străine sau zgomot de tacîmuri sau, și mai rău, acompaniament de chitare, de astă dată nu trebuia să intervină între ei cîntece trădătoare. Numai că din cauza umezelii lipicioase din atmosferă nu era ziua cea mai potrivită pentru o ieșire în afara orașului. Lidia îl aștepta la intrare: îi deschise portiera mașinii fără să coboare, spuse: „Bravo, ai fost punctuală" și ea zîmbi. „Sînt totdeauna punctuală, ai uitat?" și apoi spuse: „Ei? Ai început să faci pe comis-voiajorul care se duce și se întoarce de la Santa Maria într-o singură zi? Și cum ți-a venit așa deodată ideea asta de a face pe însurățeii?" Zîmbi și el. „Tocmai" fără să-și dea seama că vocea lui glumeață suna distonant, că tonul ușuratic și puțin infatuat nu-i mai era propriu, „dorința de a face pe însurățeii, atît". Dar acum ea nu mai zîmbea. „Să sperăm că cel puțin asta n-ai

uitat: mai mult, că n-am uitat nici unul nici altul".

El intră în pasajul subteran, apoi o luă pe Domiziana: în momentul acela nu ploua, și întrucît ploaia limpezise totul împrejur făcînd să iasă mai bine în relief conturul scheletic al vegetației și un vînt ușor începea să usuce tencuiala spălăcită a vilișoarelor ferecate și ruinele de piatră roase de vreme, sperase că timpul în sfîrșit ar putea dacă nu să se însenineze cel puțin să-și îngăduie un răgaz, și apăsă pe accelerator. Își amintea de un restaurant, ceva mai încolo de lacul Patria: fusese odată, cînd își sărbătorise un prieten, într-o companie gălăgioasă, ba chiar un pic studențească, cum se întîmplă adesea cînd se întîlnesc numai bărbați, toți colegi, iar euforia generală fusese întreținută de cei cîțiva consilieri de la Curtea de Apel sau înalți magistrați, îndeobște cei mai respectați și mai temuți în tribunal: poate că acela ar fi locul potrivit. Tăceau amîndoi, căutînd parcă să se deprindă cu sentimentul de libertate pe care-l încercau acum cînd se aflau numai ei doi singuri în mașină la ora aceea la care de obicei ea era foarte ocupată cu treburile în bucătărie pregătindu-se să servească masa, iar el răsfoia ziarul în fotoliu sau se interesa pe un ton blînd cum stăteau copiii cu școala; apoi Lidia îi arătă indicatoarele stațiunilor balneare care se succedau de o parte și de alta a șoselei, Plaja Sirenelor, Amforele, Scoica de Aur, silabisind încetișor reclamele decolorate de ploi. „În timpul iernii te fac melancolic" spuse, dar zîmbea, și el mormăi ceva aprobînd, atent să regăsească restaurantul, pentru că ar fi trebuit să fi ajuns, și, într-adevăr,

peste puțin timp un panou le veni în ajutor și el spuse : „Am ajuns", și coti la stînga intrînd pe o străduță nisipoasă care ducea spre marea încă ascunsă în punctul acela de o perdea de fistic și de pini pitici : astfel că abia în timp ce parca mașina sub acoperișul de stuf prin care se strecura în picături rare și grele apa reținută de trestii — sau acum ploua din nou ? — și văzu arătîndu-se în ușa cu geamuri a restaurantului un chelner pricăjit, cu jacheta albă și roasă agitînd în aer un șervet nu se știa dacă pentru a alunga niște musculițe invizibile sau pentru a saluta sosirea lor, abia atunci își dădu seama pentru prima oară de greșeala comisă. Dar acum era prea tîrziu, și încercă doar să nu se enerveze.

Numai că pentru a nu se enerva (sau pentru a nu-și pierde elanul : fiindcă de fapt mai rău decît enervarea era să-și piardă bruma de însuflețire, mai degrabă încăpățînată decît spontană, datorită căreia acționase pînă acum ca într-o stare de presomnambulism ajungînd pînă aici) trebuia să-și impună să nu observe înfățișarea jalnică a localului, un fel de hangar de abia tencuit, pentru că proprietarul profita probabil de sezonul mort ca să facă anumite lucrări de extindere și reparații, și aproape gol în afară de o masă ocupată de un grup de negustori, și vrînd să fie și mai izolat se îndreptă direct spre o măsuță de lîngă ușa cu geamuri ude, după ce s-au așezat, cel puțin aveau în față plaja și marea : plaja era aurie și pustie, marea liniștită și albicioasă, și parcă pentru a înnobila imensa singurătate, o fetiță mergea pe țărm, din cînd în cînd se apleca să culeagă ceva de jos și de fiecare

dată îi cădea spre față coada groasă pe care o arunca sistematic la loc cu o mișcare precisă a capului pe spate. Apoi veni să ia comanda același chelner cu ochi negri lucitori rătăciți și cu obraji livizi, agitînd mereu șervetul acela care isca în jur miros de umezeală, și de îndată ce omul se îndepărtă, Lidia spuse : „Ei ?" și atunci el zîmbi și îi acoperi mîna ce se odihnea pe fața de masă cu mîna lui și vîrfurile degetelor atinseră, și el se înfioră, pînza albă, rece ca gheața, jilavă, mirosind încă a leșie prost clătită și a aburi de la fierul de călcat. „L-am lăsat pe Terenzi să lucreze singur, o zi se descurcă el" și ea spuse : „Sînteți măcar pe drumul cel bun ?" și i se păru că îl aude pe Terenzi, folosiseră aproape aceleași cuvinte, și îi răspunse imediat cu o involuntară asprime : „Mă rog, și tu îl consideri nevinovat ?" Dar ea spuse, calmă, ridicînd din umeri, cu toate că era puțin surprinsă văzîndu-l că se supără : „Eu nu pot să spun nimic, Renato, nu știu cum stau lucrurile. Și apoi nu cred că am venit pînă aici să vorbim de povestea asta" și el spuse : „Scuză-mă, chiar că sînt un dobitoc" în timp ce se întreba deprimat *dar de ce am venit pînă aici ? și ce am venit să facem ?* recunoscînd acum că îi era din ce în ce mai greu și mai jenant să-i mărturisească ce se întîmplase și cum se născuse dorința aceea de ieri, atît de puternică și neînduplecată, de a fi singuri, el și ea, ca să vorbească despre ei.

Ceea ce practic nu însemna că el regretă că se afla cu ea aici : însemna doar că începuse să înțeleagă greșeala pe care o făcuse cedînd în mod prea nerațional și precipitat, ieri, în fața acelei infir-

miere, Lavinia Gallo, unui impuls de a verifica, şi care pe moment avusese puterea abuzivă a unei instigaţii dar căruia acum, judecînd la rece, îi descoperea în filigran şi riscurile : pentru ca să înfrunte o astfel de discuţie cu Lidia însemna să o amestece şi pe mama lui, într-asta consta dificultatea.

Era vorba de un subiect pe care acum nu mai îndrăznea să-l abordeze, pe care nu-l mai atinsese de multă vreme : trebuia să se întoarcă cu mulţi ani în urmă, exact la lunile de dinainte de naşterea lui Sandro. În perioada aceea don Vincenzo încă le mai frecventa casa : spunea : „Aşteptaţi să se nască copilul şi-o să vedeţi cum se va aranja totul" şi el se amăgea cu aceste cuvinte amînînd orice explicaţie, apoi se născuse Sandro şi, în anul următor, Dino („ar trebui să fim atenţi, doar nu vrem să avem un copil pe an ?" şi astfel n-au mai venit alţi copii) dar totul a rămas ca mai înainte, cu atît mai mult cu cît odată cu moartea neaşteptată a lui don Vincenzo au pierdut unica persoană care putea să fie un intermediar şi să rezolve situaţia aceea ridicolă. Evident, în ceea ce-l privea, el încetase să mai vorbească despre asta cu Lidia, poate şi pentru că în perioada aceea Lidia era, din fericire, foarte prinsă de cei mici, şi atunci îşi dăduse seama că, în felul ei, tăcerea devenise un aliat preţios, nu pentru că ar fi rezolvat în mod automat orice problemă, dar pentru că îi ajutase să meargă mai departe cît mai bine posibil, şi ieri, după convorbirea cu Lavinia Gallo, în timp ce se întorcea, în maşină, pe ploaie, moleşit sau poate înşelat (şi ajutat) de căldura plăcută din maşină, putuse să-şi imagi-

neze şi să guste cu anticipaţie intimitatea acestei explicaţii apropiate, dar acum realitatea i se contura aşa cum era, şi nu i-ar fi fost uşor să i se sustragă. Şi apoi, să fim sinceri, după întîmplarea de la restaurant, cu chitaristul, nu mai putea s-o întrebe deschis, fără să lase impresia că o loveşte pe la spate *nu vrei să vorbim despre noi ?* sau : *eşti fericită, Lidia ?* fără să lase impresia că încă mai era tulburat de referirea la colegul acela de şcoală — îi fusese de ajuns să o revadă azi — fiindcă îşi dădea seama cît era de neîntemeiată şi lipsită de importanţă povestea aceea în comparaţie cu situaţia lor reală privind raporturile cu maică-sa : şi astfel, în timp ce o privea gîndindu-se la o frază pregătitoare care ar fi putut să-i apropie cît mai firesc de subiect : „Vrem să vorbim despre noi ?" spuse fără să vrea, ca şi cum ar fi fost atras sau, mai rău, tîrît şi aproape provocat s-o spună de o forţă care-i anula propria-i voinţă ; şi pentru că citi în privirea ei o mirare ce părea plină de spaimă, adăugă imediat, cu un fel de grabă impetuoasă : „Eşti fericită, Lidia ?" în timp ce era hotărît să pună stavilă primei lui întrebări inoportune şi să spună altceva.

Dar de fapt nu tocmai asta voia ? Nu-i telefonase de la serviciu, lăsîndu-l pe Terenzi descumpănit şi dezamăgit, ca să vorbească despre asta cu ea ? Şi nu venise pînă aici tocmai din acest motiv ? Numai că nu se pregătise destul, asta era. Ieri se întîlnise cu femeia aceea, Lavinia Gallo, şi simţise primul impuls să se întoarcă acasă şi să se asigure că erau amîndoi vii şi nevătămaţi, dincolo de cursul

cenuşiu al existenţei cotidiene: dar după aceea dorinţa lui rămăsese fără răspuns, şi astăzi de dimineaţă, la birou, începînd să recitească procesele-verbale ale celor ce depuseseră în legătură cu raporturile conjugale dintre Fabrizio şi Valeria Sangermano şi oprindu-se să reflecteze asupra falimentului acestei căsnicii, din nou fusese îndemnat s-o caute pe Lidia, şi-i telefonase. Numai că în maşină, de îndată ce intrase pe strada Domiziana, avusese grijă mai ales să-şi amintească şi să găsească restaurantul, şi acum îşi dădea seama că se concentrase în această căutare tocmai ca să evite posibilitatea de a pregăti un discurs şi cuvintele pe care să i le spună Lidiei, iar acum, cînd începuse să vorbească, se simţea descoperit, nepregătit şi poate că asta fusese o greşeală, dacă sta să se gîndească, dar acum nu mai putea să găsească remediul sau să dea înapoi.

Ea nu răspunsese imediat. Continua să-l privească, şi pe măsură ce îl privea în fundul ochilor i se năştea un zîmbet care ştergea expresia precedentă de mirare: de îndată ce simţi că zîmbetul îi scălda pupilele şi că deci putea să i se destăinuie, spuse: „Renato“, dar continuînd să-l observe, ca şi cum ar fi trebuit să-i interpreteze intenţiile mai întîi din expresia feţei şi abia după aceea din cuvinte, „de ce îmi pui asemenea întrebări? Ce s-a întîmplat? Vorbeşte, spune-mi ce ai pe suflet. Ştii că atunci cînd mi-ai telefonat, după ce m-ai chemat, m-am gîndit aproape la aceleaşi lucruri?“ De data aceasta era rîndul lui să fie uluit, pentru că nu se aştepta la un asemenea răspuns din partea Lidiei, şi se uită la ea cu o mirare care rămase totuşi

fără zîmbet cînd spuse: „Te-ai gîndit la aceleaşi lucruri? Ce vrei să spui? Doar n-ai să aduci iar în discuţie povestea cu băiatul care îţi făcea curte?“ Dar Lidia îl întrerupse cu un gest. „Nu, spuse, acela n-are nici o legătură, e ceva fără nici o însemnătate şi de fapt asta ştii şi tu. M-am gîndit că ne înstrăinăm treptat, nu, nu e cuvîntul exact, m-am gîndit că nu mai vorbim despre noi, despre ceea ce unul simte pentru celălalt, despre ceea ce unul gîndeşte despre celălalt...“

Fetiţa dispăruse de pe plajă, şi astfel marea redevenise şi mai singuratică, părea şi mai întinsă, şi mai nemărginită, era netedă, incoloră şi liniştită, cu valurile care se spărgeau la ţărm fără zgomot, depunînd pe mal doar un ghem de băşicuţe alburii, ca o spumă băloasă, care se desumflau deodată lăsîndu-se resorbite de nisip de parcă ar fi fost înţepate cu un ac, şi formînd la suprafaţă nişte punctişoare rotunde şi strălucitoare. Dar apoi i se păru neloial să nu susţină privirea Lidiei, de fapt se întorsese doar dintr-un fel de pudoare, îşi îndreptă deci iar privirea spre ea şi acum reuşi chiar să glumească, pentru că i se părea că Lidia nu înţelesese la ce se referiseră cuvintele lui de mai înainte, şi *poate că a fost o falsă alarmă* se pomeni spunîndu-şi în timp ce-i răspundea, *poate că am putea chiar să vorbim despre altceva: nu a primit invitaţia mea pentru că nu a înţeles-o*, aşa că, într-un anume sens, se simţea parcă justificat şi uşurat şi de aceea răspunsese zîmbind, cu un ton glumeţ care acum i se părea la locul lui şi oportun: „Realitatea e că nu mai sîntem doi însurăţei, Lidia, şi viaţa îşi are exigenţele ei, nu poţi să te gîndeşti tot timpul

la dragoste..." dar ea spuse întrerupîndu-l încă o dată, şi era serioasă şi părea chinuită : „Nu-i vorba să te gîndeşti la dragoste, ci să vorbim despre noi. Renato, tu nu crezi că multe căsătorii eşuează tocmai din cauza asta, pentru că soţul şi soţia se dezobişnuiesc să-şi mai vorbească ?" Şi de astă dată se simţi aproape rănit ; dar replică totuşi, cu oarecare încăpăţînare şi puţin enervat : „Ce au alte căsnicii cu a noastră ?" şi ea spuse : „Şi atunci, de ce m-ai adus pînă aici ? De ce mi-ai pus întrebările acelea ?"

Astfel că se afla iar în punctul de plecare. Nu, nu mai putea să evite subiectul, nu trebuia să se joace cu cuvintele şi să-şi facă iluzia că poate să evite o explicaţie, după ce dorise să o provoace şi, mai mult, o începuse, numai pentru că ea îi lăsase impresia că nu acceptă sau nu înţelege invitaţia, admiţînd chiar că într-adevăr ea nu o înţelesese şi nu, de fapt, că lui i-a fost mai comod să creadă că nu o înţelesese : acum trebuia să o înfrunte şi cu toate că se hotărîse — chiar dacă fusese constrîns să se hotărască — simţi deodată că e prea orgolios ca să accepte să se mai agaţe de nişte pretexte pentru a elucida propriile sale responsabilităţi : aşa că ea abia spusese : „Şi atunci de ce m-ai adus pînă aici ? De ce mi-ai pus întrebările acelea ?", ca şi cum s-ar fi declanşat în el un mecanism care i-ar fi impus o altă conduită, îi zîmbi şi îi spuse : „Din cauza mamei, ştii bine : căsătoria noastră a fost deosebită, cu o situaţie deosebită..." simţind imediat, în timp ce începea în sfîrşit să vorbească, după ce ani de zile de tăcere voit apăsătoare şi uneori insuportabilă această umbră devenise între ei tot mai greu de suportat, ajungînd să-l facă să se chinuiască înăuntrul lui, un straniu sentiment de uşurare : dorinţa exact contrară şi în acelaşi timp excitantă, de a nu mai avea reţineri şi de a spune o dată totul pentru totdeauna, chiar dacă acest exces de confesiune ar fi putut să-i dăuneze, şi mai ales dacă ar fi reuşit să-i dăuneze.

Pentru că totul începuse atunci, ştia, din pricina echivocului iniţial, al acceptării condiţiilor impuse de mama lui, acel ridicol veto pe care, chiar dacă erau contrariaţi, credeau că îl pot schimba, tocmai pentru că erau tineri şi îndrăgostiţi, peste cîteva luni sau poate odată cu naşterea primului copil, sau pur şi simplu prin exemplul dragostei lor : în schimb, mama lui se ţinuse tare, el se adaptase situaţiei, incapabil de un gest de revoltă, şi poate că însăşi Lidia se convinsese pînă la urmă şi se resemnase nemaiacordîndu-i prea multă importanţă şi desigur că şi această situaţie, îşi dădea foarte bine seama, îi măcinase şi parcă-i îmbătrînise, şi cel puţin asta îi datora acum : să-i vorbească cu loialitate şi să se declare victima slăbiciunii lui sau în orice caz a carităţii lui filiale, dacă nu voia să rişte să se înece într-o mare de tăcere — pentru că ceea ce conta nu erau obişnuitele cuvinte de fiecare zi — sau. mai rău, de singurătate. Singurătatea într-o căsnicie e aproape ca un delict... nu-şi spusese asta chiar ieri ? sau poate că o spusese femeia aceea în biroul lui, referitor la Sangermano, sau spusese vreo altă frază a cărei substanţă în orice caz rămînea aceasta, şi atunci se simţise acuzat, atunci probabil simţise nevoia să se întoarcă s-o vadă pe Lidia. Numai că acum trebuia să vorbească :

deci spuse, continuă : „Eu, vezi, Lidia, eu mă simt vinovat față de tine, ăsta e adevărul : pentru că am acceptat tirania mamei și n-am știut să te impun față de ea, permițîndu-i să te jignească în fiecare zi, în fiecare zi a anului și în toți anii căsniciei noastre..." dar simți că Lidia îi atinge mîna și se întrerupse. „Se uită chelnerul la noi, se justifică ea neliniștită, nu ridica tonul, e un lucru despre care putem discuta cu calm", apoi spuse : „Eu am fost prima care a acceptat condițiile" și el replică imediat : „Nu trebuia să-i permit : am fost laș, trebuie să recunoaștem".

În acest punct al discuției, ea luă de pe masă paharul cu vin apropiindu-l de gură și înmuindu-și buzele, dar lui i-a fost destul să vadă, ca și cum reflexul ambrat al lichidului din pahar ar fi acționat ca un reflector sau mai bine zis ca o pilă electrică iluminîndu-i puternic ochii, lumina de recunoștință și totodată de ușurare care-i îndulcea privirea, și continuase : „Crezi că nu știu, sau că nu mi-am reproșat-o ? Nu vorbim despre asta, e drept, dar nu înseamnă că nu mă gîndesc la situația creată și nu mi-o reproșez..." și Lidia îl asculta privindu-l cu un zîmbet tandru, ciudat, și într-o pauză spuse : „Nu mai plouă : mai tîrziu am putea chiar să facem cîțiva pași pe plajă, dacă-ți face plăcere" și pe moment crezu că ea vrea să schimbe subiectul și zîmbi, pentru că acum nu-l mai interesa să schimbe subiectul : dar oricum se înșelase, ea nu avea asemenea intenții, cu atît mai mult cu cît aproape imediat adăugă : „Nu trebuie să-ți faci scrupule inutile, Renato : mama ta te adoră, și după ce a fost părăsită de bărbatul ei a găsit în tine

singura rațiune a vieții, și cînd a aflat că vrei să te însori..." Vocea i se stinse, privirea i se înăspri : desigur că luptase cu ea însăși ca să poată spune : „În fond reușesc să o înțeleg : pentru ea sînt femeia care i te-a smuls." Și trebuie să i se fi părut, acum cînd o spunea cu atîta aparentă liniște, un lucru într-adevăr monstruos de egoist ce nu mai putea fi tolerat și privi în jur ca și cum ar fi vrut să-și impună să nu se mai gîndească la asta în clipa de față : chelnerul se apropia să servească fructele, dar văzu că Renato își pipăia buzunarele căutîndu-și țigările și atunci își reprimă un fior și spuse : „Da, nici eu nu vreau fructe : ieșim să respirăm o gură de aer ?"

Probabil că ratase momentul : asta îi era caracteristic : așa cum îi era caracteristic, în aceeași clipă în care-și dădea seama că a ratat momentul, să se încăpățîneze să nu dea înapoi, și nu pentru că i-ar fi fost greu să recunoască greșeala, ci pentru că era întotdeauna încredințat că oricum o să reușească să o scoată la capăt. În schimb, cu mama lui nu-i reuși. Pînă una-alta, greșise, asta fără nici o umbră de îndoială, alegerea locului în care să-i vorbească : la băi, închipuiți-vă, pe aleile largi străjuite de arbori, printre lumea care se plimba sorbind încet din pahare gradate, însemnate de petele micuțe alburii ale crustelor de săruri, în mijlocul larmei generale, confuze, care la început îți acoperă cuvintele, și aproape că era constrîns nu să strige, dar în orice caz să ridice puțin tonul, cînd de fapt pentru o asemenea discuție trebuia să fie cît mai

potolit, aproape întîmplător, să nu lase impresia că ar anunța o hotărîre irevocabilă, și de așa manieră, în orice caz, încît să creeze imediat complicitatea deosebită care caracteriza raporturile lui cu maică-sa. Și de fapt puțin a lipsit ca ea să-i facă o scenă acolo, în mijlocul mulțimii venită la băi : un leșin — o știa capabilă chiar și de așa ceva — sau măcar un bocet grozav, cu hohote, care i-ar fi făcut pe cei din jur să-și întoarcă privirile spre ei, dacă din întîmplare mica orchestră din chioșc nu ar fi fost destul de zgomotoasă încît să-i acopere hohotele.

Din fericire, nu se întîmplase asta : dar oricum totul fusese penibil și, dealtfel, dacă se hotărîse să vorbească aici în stațiune, cînd se dusese s-o ia după ce-și terminase lucrul la judecătorie, o făcuse pentru că acasă simțea că nu va putea să angajeze avantajos o discuție de acest gen fără să fie respins sau înfrînt, imediat, de însăși atmosfera casei, și în mașină, în timpul drumului de la băi spre casă, nu ar fi putut s-o facă pentru că învățase de puțin timp să conducă și condusul îi cerea încă un exces de atenție și de calm și astfel nu i-ar fi fost posibil să discute despre subiectul acela fără să riște să schimbe greșit o viteză, sau mai rău, să se ciocnească de vreun automobil dacă nu chiar s-o ia razna. Dar mai era ceva : teama de a-i vorbi între patru ochi, și totodată speranța că ambianța aceea vag mondenă ar putea să exercite asupra ei o anume influență încît s-o facă să accepte mai ușor ceea ce voia să-i spună. Și parcă într-adins în momentul acela viorile orchestrei atacau în ritmuri de castaniete și tamburine *dragostea e o pasăre*

ciudată, nimeni nu o poate îmblînzi... și mama agățată de brațul lui acompania unda amețitoare mișcînd, într-un simulacru de ritm, cănița de majolică cu floricele roșii și verzi, și el, zîmbind, citi mai întîi cu jumătate de glas cuvintele gravate în cursive pe pîntecul recipientului — *Terme Stabiane. fons salutis* — și apoi comentă, amabil, încercînd să creeze o atmosferă de frivolă conivență : „Îți priește cura anul acesta“ și o văzu aprobînd mulțumită, dar fără să vorbească, vrînd parcă să nu rupă vraja melodiei pe care probabil o fredona în sinea ei, ajutată de mișcarea paharului : *amor, să știe frumosul meu iubit — pentru el nicicînd lege nu este,* și atunci spuse, îmbătat și de vesela adiere a vîntului care absorbea în lumina blîndă a lui septembrie vocile oamenilor și foșnetul potolit al copacilor și acordurile viorilor într-o unică, plăcută senzație de volubilitate, sau de frivolitate : „Știi, mamă, m-am hotărît să mă căsătoresc“, și imediat simți cum brațul ei înlănțuit de brațul lui devine rigid : nu, nu imediat, pentru că de fapt cuvintele spuse aproape în glumă nu ajunseseră la ea cu semnificația lor exactă ci doar ca sunet, și de fapt pentru o clipă ea continuă să miște cănița în dreapta și în stînga în ritmul muzicii — *dacă tu nu mă iubești, ei bine, eu te iubesc, dacă mă iubești...* — și el văzu mai întîi cănița de majolică oprindu-și mișcarea la jumătatea drumului ca și cum ar fi fost gata să-și ia zborul și el se simți îndemnat s-o prindă temîndu-se să nu-i cadă din mînă, și după aceea își simți brațul apăsat de brațul mamei și o auzi spunînd, fără să-l privească : „Te căsătorești ?“ și îi răspunse cu jumătate de zîmbet, menit să-i cîștige bunăvoința, cam neghiob și ne-

sigur în același timp, înainte de a zice : „Am treizeci de ani : se pare că este vîrsta potrivită, nu ?"
„O! spuse mama împingîndu-l, în sfîrșit două scaune libere. Repede, să le ocupăm înainte ca altcineva să ni le fure." Se și desprinsese de el și o luase înainte, cu o vioiciune de necrezut, să se așeze pe unul din locurile goale și ocupîndu-l totodată și pe celălalt punînd pe el poșeta și paharul cu un gest de posesiune care prin violența feroce a mișcărilor îl făcu să înțeleagă ce reacție avea de înfruntat în clipa următoare : o ajunse din urmă încet, și fără nici un chef luă de pe scăunelul de lemn cu dungi albe și roșii poșeta și paharul fără să i le dea, ținîndu-le el pe genunchi, după ce se așezase lîngă ea, apoi zîmbi. „Încă nu m-ai întrebat cu cine", dar ea replică, neluînd în seamă zîmbetul lui : „Să le luăm pe rînd, Renato, în clipa asta numele celei care te-a prins în laț chiar că e ultimul lucru care mă interesează" și el spuse imediat : „Pentru Dumnezeu, mamă, să nu începem pe tonul ăsta". Ea văzu poșeta și paharul în mîna lui și i le luă aproape cu forța. „Ei bine, zise, spune-mi atunci tu cum trebuie să vorbim : explică-mi mai bine ce fel de glumă e asta."
Și la început, dacă își mai amintea bine, dar își amintea bine dimineața aceea la băi, discuția lor se desfășurase liniștit, asta și pentru că el fusese ferm încă de la început, demonstrînd mai multă răbdare decît avea de fapt, ca și cum ar fi vrut s-o facă să înțeleagă că de astă dată istericalele sau scenele nu serveau la nimic, trebuiau păstrate pentru alte ocazii mai neînsemnate, dar în esență mai mult decît o discuție propriu-zisă fusese vorba

de un fel de interogatoriu și judecătorul fusese ea, din păcate, sau părea să fie ea, mama lui. Că la început dovedise totuși că știe să respecte convențiile și se arătase destul de rațională sau în orice caz dispusă să raționeze chiar dacă imediat recursese la șantajul cel mai la îndemînă adoptînd tonul patetic : „Așadar nu mai ai nevoie de mine ? nu mai ești mulțumit de mine ? Și totuși te-am slujit ca un preot la altar : ce am avut mai bun de mîncare ție ți-am dat, cămășile totdeauna gata pregătite, călcate, așezate în sertare, telefonul scos din priză cînd dormeai după-amiaza... spune-mi, te poți plînge de ceva ? Sau nu mă mai iubești ?" iar el și mai calm și mai îngăduitor și mai răbdător încercase să-i explice că o iubea în continuare, firește, dar erau, trebuia să înțeleagă, două forme de afecțiune diferite, una era afecțiunea pentru ea și alta cea pentru Lidia, și mama imediat — chiar și atunci, atît de firavă în aparență : o grămăjoară de oase pe care atîrna rochiile de mătase subțire vaporoasă, în mod voit puțin demodate datorită predilecției marcate pentru godeurile fustei și pentru piepții încrețiți, dar totdeauna cu o tăietură perfectă, de croitorie de mare clasă, și în același timp atît de inflexibilă și rigidă și încăpățînată încît te făcea să crezi că își cultiva slăbiciunea special ca să-i servească drept armă sau privilegiu, la momentul oportun — : „Spune drept, ai lăsat-o gravidă ? Hai, e inutil să te scandalizeze, Renato : eu înțeleg anumite necesități ale unui bărbat... porc ca tatăl tău nu te-aș vrea, mă rog, nici sfînt, înțelegi la ce fel de sfințenie mă refer..." și zîmbea conciliantă și lingușitoare de parcă acum ar fi așteptat

de la el o mărturisire de genul acesta, ca și cum dacă ar fi lăsat gravidă o fată i-ar fi oferit ei confirmarea unei slăbiciuni pe care ar fi justificat-o mai ușor decît un sentiment care în orice caz i se părea insuportabil (și ce ar fi pretins la urma urmelor ? : ca și cum asta — el nu îndrăznea să se gîndească, *dacă ar fi lăsat-o gravidă pe Lidia*, pentru că i se părea un afront gratuit — nu ar trebui să-l oblige la un act reparatoriu) ; apoi la sfîrșit, cînd îl văzuse cum persistă în îndărătnica — cel puțin așa i se părea — apărare a raționamentelor lui, trecuse la alte argumente : „Dar de ce vrei să te vîri în încurcături ? Știi că în Italia nu există divorț, la birou cine știe cîte situații false nu-ți trec pe sub ochi în fiecare zi, cum poți crede că ai să te legi pentru toată viața de o femeie ? Și dacă apoi te îndrăgostești de alta, ce faci ? Ca tatăl tău ? O părăsești și te duci cu cealaltă ? Spune : ca tatăl tău ?"

Și-acum venise în sfîrșit și plînsul : dar atît de forțat și de exagerat că simțise un fel de repulsie, și o privea fascinat și umilit și pentru o clipă se amăgi cu ideea că ceea ce o îndemna să vorbească în felul acesta era nu egoismul, nu gelozia maternă, ci decepția sau ura față de căsătoria ei ratată : și astfel așteptă ca ea să vorbească de soțul ei— de tatăl lui — ascunzîndu-și inevitabila jenă care îl cuprindea totdeauna cînd mama se descărca față de el împotriva soțului, tatălui. Dar ea era mult prea abilă, știa foarte bine că nu trebuie să facă decît o referire la situația ei personală și ca să evite orice confuzie își șterse în grabă lacrimile după ce îi dăduse cănița să i-o țină ca să-și deschidă poșeta și să caute batista și s-o ducă la ochi nu atît

pentru a-și tampona lacrimile acelea destul de neînsemnate, în fond, cît pentru a-l face să înțeleagă că se emoționase, dacă el nu înțelesese : și apoi începu iar să vorbească apăsîndu-și batista pe ochi și pe obraji și părea că o preocupa mai mult să-și șteargă pudra decît urmele acelui plîns inutil, și chiar și această întîmplătoare aluzie dădea vocii ei un ton iritant : „Nu te înțeleg : ai o casă, o independență, o deplină și absolută libertate asupra ta însuți. Nu ai lăsat-o însărcinată, de acord : dar chiar dacă ai vrea să te căsătorești numai ca să-ți rezolvi anumite necesități... nu ești un copil, ai treizeci de ani și dacă-ți vin anumite pofte știi unde și cum să ți le potolești, hai lasă ! În sfîrșit eu trebuie să te învăț ? Ei bine, fie : știi ce sînt casele de *rendez-vous*, ai auzit măcar vorbindu-se ?" Și atunci el se ridicase, sărise în picioare : nu jignit, și nici măcar dezgustat sau umilit, ci uluit și în același timp fierbînd, și o privea strîngînd toarta acelei cănițe odioase cu atîta forță tocmai ca să nu dea frîu liber dezgustului și să i-o trîntească de pămînt cu furie. Și ea îl privea, îi susținu privirea fixîndu-l cu ochii întredeschiși ca două crăpături batjocoritoare, ca și cum ar fi vrut să împiedice gîndurile să-i alunece afară, sau ca și cum n-ar fi vrut ca el să i le citească deslușit înlăuntrul pupilelor, apoi spuse : „Dă-mi paharul. Și așază-te, te rog."

El se supuse automat. Privi mai întîi, parcă mirat că o ține în mînă, cănița din majolică cu floricele roșii și verzi și cu inscripția ei ridicolă în litere cursive negre — *Terme Stabiane, fons salutis* — i-o înapoie, apoi se așeză și spuse : „Îmi pare rău,

mamă : dar m-am hotărît : mă căsătoresc." Ea arătă spre chioşcul de ziare din faţă şi spuse : „Vrei să te duci să-mi cumperi o ilustrată ? De mult voiam să-i trimit salutări mătuşii Adele. Cu ocazia asta te semnezi şi tu." El spuse : „Bine, am să-ţi cumpăr ilustrata : cum o preferi, în culori ? Dar eu mă însor, mamă." Ea aprobă din cap. „Am înţeles, mă crezi surdă, sau toantă ? Însoară-te, ia-o : o cheamă Lidia, parcă aşa am înţeles, numele nu i-l ştiu... nu, nu mi-l spune, nu are nici o importanţă : fiindcă, să fie foarte clar, ţi-o spun de pe acum şi mă cunoşti destul de bine ca să-ţi dai seama că îmi ţin promisiunea : nu vreau s-o cunosc, nu vreau s-o văd, nu vreau nici măcar să ştiu cine e : niciodată. Tu : cu tine e altceva, eşti fiul meu şi sper că ai să continui cel puţin să-mi păstrezi un dram de afecţiune şi că ai să mai vii din cînd în cînd pe la mine ; dar pe ea nu vreau s-o văd niciodată, nu vreau să ştiu nici măcar cum arată... şi acum te duci să-mi cumperi ilustrata ? Da, ia-o colorată dacă-ţi place colorată." Aşadar el cumpărase una cu panorama orăşelului : în prim plan, casele mici şi roşietice avînd în faţă o creangă de piersic înflorit, iar în fund — marea netedă azurie şi însorită.

Netedă, decolorată şi nemărginită se întindea marea în faţa lor acum cînd ieşiseră din restaurant direct pe plajă. Urmele fetiţei care se plimbase mai înainte de-a lungul ţărmului şi care trecuse de cîteva ori prin dreptul uşii cu geam, în timp ce mîncau, nu se mai zăreau prin apropiere, sau mai bine zis se vedeau modelate în nisipul ud

amprentele pantofiorilor încă neatinse şi neşterse, nu toate cel puţin, de marginile spumoase ale valurilor domoale : cine ştie unde se dusese, trebuia să le urmăreşti de-a lungul întregului litoral, ca să afli, şi înaintară încet spre lumina aceea de acvariu care în depărtare făcea să se confunde marea cu cerul fără ca măcar linia orizontului să reuşească să le separe. Nisipul era friabil şi în acelaşi timp compact din cauza umidităţii, încît dacă s-ar fi întors ar fi putut observa şi urmele lor : găurile delicate lăsate de tocurile Lidiei, adînciturile pătrate, cu romburi, lăsate de tocurile cauciucate ale lui. În jur zăceau găoace goale, cochilii, scoici uscate care sub paşii lor se sfărîmau sau se înfigeau mai adînc în nisip ; zăceau cioturi mici de lemn şi pietre spongioase roz şi cu găurele fine şi poate că pe astea le aduna fetiţa de cîte ori se apleca şi-i cădea coada pe obraji. Lidia îşi strînsese pardesiul în jurul taliei afundîndu-şi mîinile în buzunare, vîntul aducea un miros amar şi sărat, din dunele de nisip răsăreau ca dintr-un fel de mormînt cîţiva arbuşti uscaţi acoperiţi de praf, la ţărm cioturile uscate şi cochiliile scoicilor comestibile erau mai numeroase, strînse în grămăjoare ici şi colo printre alte gunoaie : o bucată de ziar îngălbenit şi foşnitor, un borcan desfăcut, fără etichetă, o sticlă goală de plastic, verde, chiar şi un pantof, scîlciat şi desperecheat, un pantof de bărbat, fără şiret şi cu faţa desprinsă de talpă ca gura căscată agonic a unui peşte misterios adus la mal şi lăsat acolo pe uscat de curenţii marini.

Mergeau încet, în tăcere, şi apoi pe neaşteptate, se pomeni că răreşte pasul, aşa că rămăsese cu cîţiva

pași în urma ei și văzînd-o din spate se gîndea *este soția mea*, dar cu o plăcută uimire, de parcă acum ar fi descoperit pentru prima dată, și se gîndea *cine știe cît a suferit în toți anii aceș-tia* și se simțea secătuit, întocmai ca scoicile pe care le strivea cu pantofii lui grei îngropîndu-le în nisipul ud și aspru ; apoi se opri anume să o contemple în timp ce ea continua să meargă — pentru că, desigur, nu-și dăduse seama că nu o mai urmează — și i se păru că se îndepărtează de el, și acum nu mai era soția lui ci o altă femeie sub patruzeci de ani, încă destul de plăcută cu toate că avea, știa asta, picioarele însemnate din loc în loc cu vinișoare albăstrui la suprafața pielii : devenise deodată o străină care mergea singură pe plaja solitară fără să ia seama la vîntul care îi răvășea părul și *la ce s-o fi gîndind ?* își spuse stînd nemișcat, paralizat, văzînd-o cum se îndepărtează liniștită, exact ca și cum s-ar fi despărțit de el... și unde se duce ? „Lidia“ spuse, aproape strigă, prima dată surprins de tonul lui, și ea se întoarse să-i zîmbească, se opri să-l aștepte și el o ajunse în grabă împiedicîndu-se și i se alătură. Atunci Lidia scoase o mînă din buzunar și îl luă de braț și pentru că acum mergeau împreună își sprijini fața de umărul lui astfel că părul ei îi gîdila gura și el își umezi automat buzele simțind pe limbă un gust sărat ; după o clipă spuse : „Am impresia că ne-am întors cu treisprezece ani în urmă“ și ea spuse : „De ce ? Dimpotrivă, e frumos că mai reușim să facem asta după treisprezece ani“ și el trebui să-și învingă o umbră de pudoare, sau de jenă, ca să-i explice mai bine gîndul lui : „Realitatea e că n-am

avut niciodată prilejul să fim singuri și, nu știu, e ca și cum am fi pierdut legătura dintre noi...“ și o văzu înfiorîndu-se și îi zîmbi repede ca s-o liniștească, așa că nu mai spuse și celelalte cuvinte pe care era gata să le adauge dacă n-ar fi văzut-o înfiorîndu-se, le spuse doar în sinea lui : *unde am fost în timpul ăsta, și tu unde ai fost ? Și totuși sîntem doi oameni care au trăit în aceeași casă în toți acești ani, și atunci ce anume face ca un om să se înstrăineze de celălalt ?*

Numai că ea intui deprimarea de care era cuprins și ridică ușor capul de pe umărul lui, îi lăsă brațul, se opri să-l privească în ochi neliniștită. „Renato — vocea îi șovăia — spune-mi adevărul, te-a necăjit povestea de aseară ? Dar este ceva de demult care n-a existat niciodată ! și eu te iubesc ca atunci cînd ne-am căsătorit. Crede-mă, nu i-am purtat pică mamei tale“ și el spuse : „Cît de greu e să trăim împreună“ în timp ce se gîndea *dar ce caut eu aici, în loc să fiu la tribunal ? astăzi, în zi de lucru, sîmbătă, și cu o instrucție în curs* și astfel își dădu seama că vorbise gîndindu-se la altceva, își dădu seama că de fapt de cîtva timp se gîndea la Sangermano, fără ca nimic să motiveze, cel puțin aparent, această suprapunere de gînduri. În fond venise pînă aici tocmai pentru asta : să discute cu Lidia și să se convingă că nu erau nevoiți să suporte viața ci și-o aleseseră ei singuri și o trăiau (numai că pentru a se convinge de asta pe deplin, îi rămînea de înfruntat acum ultima încercare : să rezolve neplăcuta situație cu mama lui) : și iată că descoperea, în timp ce vorbea, că nutrise și alte gînduri, străine de problema lui intimă,

sau mai precis, cedase unui soi de uzurpare involuntară, întocmai cum se întîmplă cîteodată cu anumite rădăcini care se tîrăsc sub pămînt fără ca nimeni să le poată vedea sau să le controleze sau să le dea o altă direcţie şi abia la sfîrşit, cînd încolţesc, îţi dai seama că s-au unit cu altele, ale unei alte plante, provocînd o inflorescenţă hibridă. Atunci se aplecă să ridice o piatră şi o aruncă în mare urmărind-o cum sare pe suprafaţa apei şi cum după două sau trei salturi se scufundă. Dar crezuse într-adevăr că poţi să priveşti nepedepsit în puţul pe care-l purtăm înăuntrul nostru ? Şi unde ai ajunge dacă ai vrea să cobori pînă în adîncul propriei tale fiinţe ? Şi cum ai putea apoi să urci din nou ? După treisprezece ani de căsătorie ! Nu, asemenea metafore se potrivesc în gura unui penalist. Astfel că zîmbi, spuse : „Lidia, tu crezi că mă înverşunez prea tare împotriva lui ?" şi ea spuse descurajată : „Dar despre cine vorbeşti ? Despre ce vorbeşti ?", şi el îi căută mîna şi i-o strînse, avea nevoie să o simtă aproape. „Despre tînărul acela, Sangermano. Tu îl crezi nevinovat ?".

La orizont apăruseră de cîtva timp nişte linii subţiri de nori lungi, înguşti şi sidefii care dădeau impresia unor insule, dar îndepărtate, de neajuns. Ea întrebă : „Ţi-ar face plăcere dacă ar fi ?" dar probabil că îşi dăduse seama imediat că nu era răspunsul potrivit şi se grăbi să adauge : „Nu am mai vorbit despre asta şi n-am prea urmărit nici ziarele : tu crezi că la baza acestei crime, dacă e vorba de o crimă, ar fi o criză conjugală ?" şi o văzu înroşindu-se şi aproape că îi păru rău. În larg

se zăreau şi acum nemişcaţi şi filiformi norii aceia dungaţi : să fie pămînt ?

Încercă să-şi aprindă o ţigară dar trebui să consume mai multe chibrituri pentru că vîntul i le stingea şi în cele din urmă trase profund din ţigară de două-trei ori ca să se aprindă bine, urmărind între timp fumul ce ieşea printre buzele lui, desprinzîndu-se de buzele lui într-un nod de fulgi cenuşii, albăstrii care puteau să fie chiar cuvintele lui dacă în clipa aceea ar fi răspuns, şi continuă să ducă ţigara la gură, plescăind uşor din buze ca să desprindă un fir de tutun, privind mereu fumul care i se destrăma în faţă, şi gîndind, dar nu chiar el, revolta lui, acea furie avară şi neputincioasă care îl rodea pe dinăuntru : *ce legătură are Fabrizio Sangermano cu noi ? ce avem comun cu el şi cu povestea lui ?* şi în sfîrşit spunînd, cu jumătate de voce, o voce pe care o credea detaşată şi în schimb era doar încărcată de toate îndoielile ce-l amărau : „O criză conjugală ? S-ar putea". Pentru prima dată se întîmpla să atingă într-o discuţie cu ea o problemă legată de instrucţia unui caz, era aproape încurcat. „Natural, am căutat să pătrund cauzele acestei crize. Ce i-ar fi putut el imputa, că nu i-a dat fericirea pe care i-o ceruse ? Dar noi cunoaştem oare măsura fericirii pe care o dăm sau o putem da unei fiinţe sau alteia ?" Îşi auzea vocea care vorbea în afara lui pe un ton liniştit, ferm dar şi profesional, în parte, ca şi cum în acel moment ar fi simţit din nou impulsul de a desluşi din teancurile de procese-verbale cuvîntul adevărului în încercarea de a elucida punctele obscure şi neguroase ale acestui caz ; spuse : „Nu,

singurul element cert, dovedit, e acesta: ea avea sentimentul că e sacrificată, fiindcă trăia la țară, și începuse să-l disprețuiască pentru incapacitatea lui și de mai multe ori l-a și pălmuit și chiar în prezența unor persoane străine..." dar se văzu întrerupt și îmbrățișat de Lidia, și mai mult decît îmbrățișat, strîns, strivit, sufocat, de parcă ar fi căzut peste el cu toată greutatea corpului: își simți brațele strînse de mîinile Lidiei, și i se păru că în vocea ei întretăiată surprinde plînsul sau în orice caz protestul (pentru că nu putea s-o vadă: avea în fața ochilor, și datorită excesivei apropieri, mult mărită, ca printr-o lupă, masa părului ei negru, moale, des, prin care se vedeau deja fire argintii, chiar dacă rare) „Dar noi ne iubim, Renato! Eu nu mă simt deloc sacrificată!" și el se gîndi *de altfel e destul de greu să hotărăști asupra utilității unui sacrificiu* și nu știa dacă se gîndea la asta în legătură cu Lidia sau cu Valeria Sangermano, în timp ce Lidia înflăcărată continua: „Mama ta nu a reușit să ne despartă pînă acum și nu va mai putea să ne despartă, noi vom continua să trăim ca și pînă acum!" și atunci o desprinse cu blîndețe de lîngă el și îi zîmbi gîndindu-se *ți-e frică,* și întrebînd-o în gînd *de ce ți-e frică?* și de data asta o îmbrățișă el pentru că acum gestul acesta tăcut era cel mai ușor de îndeplinit, nu îl costa nimic, dar voia și să-și ceară iertare pentru că în învălmășala gîndurilor amestecase în problemele lor cazul Sangermano și *sigur că vom continua să trăim ca și pînă acum* se gîndea ținînd-o în brațe, *cine s-a îndoit vreodată de asta?* și se simți invadat de o ascuțită, lucidă neliniște, *tocmai acest să trăim ca și pînă acum ne îngăduie să credem cu inocentă ipocrizie că sîntem cei de altădată,* în timp ce continua să surîdă cu o vagă și placidă expresie ușor vindicativă *tu nu știi ce gîndesc* gîndindu-se, puțin decepționat, și totodată puțin emoționat, de duioșia cu care Lidia îi răspundea la îmbrățișare, puțin încurcat, iată — ca și cum n-ar fi meritat, sau ca și cum asta i-ar fi dat, fără să vrea, o stare de enervare — din cauza credulității pasionantă și vorace cu care ea accepta această efuziune fără să înțeleagă de fapt cît de disperat era gestul lui... nu, nu disperat, dimpotrivă, resemnat, inert, tocit de trecerea anilor... Da, se iubeau, dar acum nu mai erau destul de sinceri cu ei înșiși ca să recunoască, să admită că în conviețuirea lor se supun puterii obișnuinței; dar cînd, cu exactitate, în ce moment, precis, sentimentele lor deveniseră obișnuință și începînd din care clipă abdicaseră de la dragoste pentru a se adapta la viață? Și era ceva ce se întîmpla cu toate căsniciile sau li se întîmplase numai lor, poate și din pricina poveștii cu maică-sa? Își umezi din nou buzele, și din nou simți pe limbă gustul de sare, și *da* se gîndi mîngîindu-i cu duioșie, cu afecțiune, părul, *nu ne rămîne decît un mijloc de scăpare: să lăsăm închis puțul gîndurilor, să lăsăm să crească deasupra mușchiul adaptării,* și o strîngea acum cu un fel de exaltare și *da* se hotărî, incoerent, în sinea lui, *chiar astăzi o voi înfrunta pe mama, ți-o promit,* tocmai pentru a se convinge, și pentru a-și creea iluzia că nu irosise dimineața, că nu ratase încercarea de a se explica.

Patronul restaurantului îi conduse pînă în prag ceremonios și servil, cu șervetul în mînă, chelnerul le indica manevrele pe care trebuia să le facă mașina, puțin după aceea, pe Domiziana, dădură iar de ploaie, o ploaie lentă, plictisitoare și ușoară, și Lidia spusese: „Fii atent, pe drum e mîzgă" și zîmbise privind instinctiv rama magnetizată de pe tabloul de comandă. Tată, nu goni, noi te așteptăm. Surîzători, străduindu-se să îmbrățișeze un balon enorm, bronzați și nesiguri pe picioare, cu cîte un slip minuscul, Sandro și Dino păreau două păpuși de cauciuc. Fotografia fusese făcută cu ani în urmă, la mare, dar acum trebuia s-o schimbe, copiii crescuseră, acum erau băieți mari: trece timpul!

În unele seri, mai demult, cînd erau încă mici, lui Sandro îi era frică să doarmă numai cu frățiorul lui, voia să fie mama cu el să-i țină de urît, altfel nu închidea ochii. Deseori Lidia era ocupată cu vreo treabă, și atunci spunea: „Renato, n-ai vrea să mergi să citești ziarul în camera copiilor? în zece minute sînt gata" și astfel el o înlocuia pe Lidia în asemenea împrejurări. Stătea într-un fotoliu, încerca să citească un articol fără să răsfoiască prea mult paginile pentru ca fîșîitul strident al hîrtiei să nu alunge somnul copiilor: dar Dino adormea numaidecît, murmura un noapte bună, se întorcea pe o parte și dus era: lui Sandro în schimb îi trebuia un oarecare timp, totdeauna fusese puțin cam nervos, îl auzea zvîrcolindu-se în pat și el stătea nemișcat, încremenit, încercînd să nu facă nici un zgomot, și cu toate că trebuia să întoarcă pagina ziarului ca să termine articolul, rămînea cu

răbdare nemișcat așteptînd să audă respirația copilului adormit. Peste marginea ziarului, pe furiș, îl privea printre gene pe Sandro: ochiul acestuia îl fixa — îl controla — pe deasupra păturii, încă deschis, chiar dacă era deja stins și inexpresiv, pleoapa îi tremura și se ridica, apoi intervalele deveneau mai scurte, opririle mai lungi, și în cele din urmă pupila rotundă strălucitoare rămînea definitiv ascunsă: adormise? Dacă încerca să se ridice, ușor, pe nesimțite, vrînd să iasă din cameră în vîrful picioarelor, pleoapa se retrăgea repede descoperind ochiul atent, la pîndă: „Unde te duci, papa" și atunci era nevoit să se așeze din nou, prefăcîndu-se că s-a mișcat doar ca să se instaleze mai bine în fotoliu și nu pentru că ar fi încercat să plece, și relua ziarul așteptînd iar să-i vină somnul și sperînd ca de astă-dată să adoarmă definitiv.

Așa că atunci cînd îl întîlniseră pe tatăl lui și tatăl lui începuse din nou să vină pe la ei, mai întîi cu intermitențe, așteptînd invitația sau în orice caz provocînd-o, apoi apărînd pe neașteptate, pînă cînd devenise un obicei să-l aștepte la cină aproape în fiecare seară, fusese fericit să-i treacă tatălui, și tatăl fericit să accepte, sarcina de a ține companie copiilor pînă adormeau. Numai că trebuia să le atragă mereu atenția: „Să nu-i spuneți bunicii că bunicul vine pe la noi, să nu vorbiți niciodată cu ea despre bunicul" și chiar și asta, atunci, provocase discuții cu Lidia. „Îi obligăm de pe acum să mintă, o să facem din ei niște ipocriți, lucrurile astea nu-mi plac" și cu toate că recunoștea că Lidia avea dreptate și tocmai pentru că avea dreptate și el nu

era în stare să găsească o cale de ieşire, îi răspundea iritat, cu grosolănie. Şi în definitiv acestea fuseseră rarele lor conflicte.

De altfel nu fusese vorba de unica situaţie neplăcută provocată de aceste raporturi. De exemplu : mama lui voia ca după-amiaza copiii să treacă să o salute şi să mai rămînă puţin la ea să se joace, şi astfel se năştea problema însoţirii lor. Acum cînd copiii mergeau la şcoala medie, problema era rezolvată, se duceau şi veneau singuri ; dar în anii trecuţi trebuia să vină Antonietta să-i ia sau să-i ducă şi uneori se mai întîmplase ca Antonietta să fie bolnavă, sau la ţară, sau poate plecată după treburi, şi atunci era nevoită să-i însoţească Lidia : să-i însoţească, se înţelege, pînă la uşă, şi să sune într-un anumit fel, apoi să coboare, şi numai după cîteva minute, cînd era sigură că nora nu se mai afla pe palier, mama mergea să deschidă şi îi lăsa pe copii să intre. Aceeaşi înjositoare comedie se repeta şi mai tîrziu, cînd trebuia să-i ia : Lidia urca să sune în felul stabilit, cobora din nou la etajul de dedesubt, şi după ce treceau cîteva minute copiii apăreau la uşă însoţiţi de bunică, care imediat se închidea înăuntru, şi ea îi chema de jos şi *trebuie să te iubească foarte mult soţia ta dacă a acceptat să fie umilită pînă într-atît : umilită, îmi dai voie să ţi-o spun ? nu ştiu dacă mai mult de mama ta, sau de tine...* şi acum recunoştea că vorbele tatălui său erau adevărate, chiar dacă atunci cînd le spusese, în seara aceea cînd începuse să-i vorbească despre căsătoria lui şi despre condiţiile pe care era obligat să le respecte, trebuise să-şi reprime imediat starea de enervare şi să se forţeze să nu replice *şi tu ? tu n-ai umilit-o pe mama, soţia ta, cu comportarea ta ? şi acum ce vrei de la mine ?* şi dacă reuşise să se domine şi să nu-i spună, se datorase doar faptului că în timp ce se gîndea să-i replice, înţelesese că a întoarce o acuzaţie împotriva altcuiva nu înseamnă că tu eşti absolvit : dar în toţi aceşti ani greutatea asta îi rămăsese, apăsîndu-l pe dinăuntru, chiar dacă aparent rămînea insesizabilă, în virtutea obişnuinţei.

Într-o altă seară, tatăl lui sosise la ei tulburat : da, cam în aceeaşi perioadă, adică puţin după ce reluaseră legăturile : la masă abia scosese cîteva cuvinte, cu nepoţii fusese neatent, aproape nervos, şi imediat după masă Lidia ieşise din cameră să culce copiii, dar şi ca să-i lase singuri să vorbească, dacă voiau să-şi vorbească, şi de îndată ce rămaseră singuri el spuse : „Ce e, tată ?“ pentru că era în relaţii destul de intime cu tatăl lui ca să poată să-l întrebe ceva de genul acesta fără preliminarii, şi tatăl privi printre gene spre uşa pe unde ieşise Lidia şi spuse : „Astă-seară, în timp ce veneam spre voi, am văzut-o pe maică-ta.“

Spuse repede, neliniştit : „Şi ea te-a văzut ?“ şi respiră uşurat, de îndată ce îl văzu negînd energic din cap înainte de a răspunde : „Nu, nu m-a văzut. Era într-un magazin de textile, cu o mulţime de bucăţi de stofă împrăştiate pe tejghea... şi eu mă oprisem să privesc vitrina şi am zărit-o... ştii că totdeauna mi-a plăcut să mă uit pe la magazinele de modă...“ divaga, dar fără să-şi regăsească obişnuita (şi un pic inconştienta) bună-dispoziţie, şi atunci spuse : „Dar dacă nu te-a văzut, de ce te agiţi atît ?“ şi tatăl îl privi : „Spune-mi drept, Renato, mă găseşti îmbătrînit ?“ fixîndu-l cu o expresie atît de

neajutorată şi tulburată că nu se putu abţine să nu zîmbească. „Eşti încă un bărbat frumos care mai poate să facă furori printre femei, dacă asta e ceea ce te preocupă". Tatăl clătină din cap cu un aer parcă obosit. „Nu, spuse, mama ta m-a impresionat. Mi s-a părut bătrînă, slabă, stafidită : şi primul lucru la care m-am gîndit, văzînd-o, a fost acesta : bine că nu mai sîntem împreună" şi, vorbind, începea să se ambaleze puţin, privirea i se aprindea printre genele rare. „Bine că am părăsit-o, mi-am zis în clipa aceea, şi apoi imediat m-am gîndit : dar dacă această bătrînă autoritară şi slabă care o chinuie pe biata vînzătoare, pentru că se vedea din atitudinea ei că o chinuia, din felul cum mişca buzele, este chiar fata înaltă şi zveltă care odată a stat lîngă mine, atunci eu ce-am ajuns ? cît de mult m-oi fi schimbat şi eu ? Şi, vezi, era acolo oglinda vitrinei, nu ? ei bine, n-am vrut să mă privesc în ea, am închis ochii cu laşitate şi am plecat... spune-mi tu, Renato : am îmbătrînit ?"

Şi el zîmbise. Nu găsise ceva mai bun decît să repete, pentru a învinge sentimentul de tristeţe care simţea că i se strecoară în suflet : „Poţi să fii liniştit, ţi-am mai spus : eşti încă un bărbat capabil să cucereşti femeile", dar tatăl îşi trecea mîna peste faţă cu un gest de sceptică neîncredere şi în clipa aceea era şi el într-adevăr un bătrîn, chiar dacă nu era încă bătrînul domn distins care devenise acum, după încă zece ani, aproximativ : începea doar să fie marcat de primele semne care în cursul acestui deceniu s-ar fi transformat, puţin cîte puţin, în tot atîtea stigmate ofensatoare, dar pentru

moment reuşea să le domine : doar corpul se mai îngreuiase, fără să se vlăguiască încă, şi coloritul devenise puţin mai aprins, pielea puţin mai striată, fără ca din cauza asta să lase să se întrevadă obrajii flasci de acum, ce păreau desprinşi de os şi gata să atîrne, să se surpe, să alunece singuri de parcă i-ar fi fost prea largi... aşa că el continuase să zîmbească, vorbindu-i (pentru că şi în ceea ce-l privea era vorba de acum zece ani, şi gîndul că ar putea la rîndul lui să îmbătrînească sau că muşchii lui uneltEau să-l îmbătrînească, nu putea încă să-l tulbure, cu toate că în anumite momente nu-l lăsa indiferent : însă era aproape un gînd plăcut), apoi spusese : „Dar de ce te preocupă atît de mult ?" şi tatăl îl privise în alt fel : „Ai făcut o alegere bună, Lidia e o soţie ideală" şi imediat se posomorîse, sigur că tatăl spusese cuvintele acestea cu o anumită intenţie şi nu ca să schimbe subiectul : şi într-adevăr, după o pauză imperceptibilă, tatăl explicase : „Cu o soţie ca Lidia o să îmbătrîniţi împreună : nu există pericolul despărţirii, nu există riscul să faci aceste descoperiri cumplite..."

Nu-i mai rămînea acum decît să întoarcă în glumă discuţia aceasta penibilă : „Am înţeles : vrei să spui că nu ne vom da seama reciproc de schimbările care se vor produce în noi ?" şi de fapt înţelesese : că tatăl îi prezicea, chiar dacă de bună-credinţă, o convieţuire liniştită, fără zguduiri, fără pasiune, ce avea să ajungă doar puţin monotonă, sau plictisitoare, din cauza obişnuinţei, cum poate că devenise puţin... pînă ce moartea ne va despărţi : exact, cum spune preotul în filmele americane cînd le citeşte protagoniştilor formula căsătoriei în faţa

altarului printre domnişoare de onoare cu pălării de organdi şi miresme de flori şi tămîie, învăluiţi în sunete de orgă, în filmele acelea strălucitoare, în culori... şi atunci spuse : „Papa", şi simţi că putea să-l întrebe fără să roşească şi fără să-l pună în încurcătură „de ce ai plecat de acasă acum zece ani ?" Tatăl îl privi şi zîmbi înainte de a răspunde, poate întrebîndu-se dacă e cazul să spună : dar apoi spuse : „Am plecat cînd n-am mai putut : cînd mi-am dat seama că onestitatea ei, fidelitatea ei, abnegaţia ei erau o formă de răzbunare, un mod de a se simţi superioară..." şi lăsase să treacă o clipă înainte de a adăuga : „Şi apoi, pot să fiu sincer pînă la capăt ? Şi apoi tu erai mare, aveai licenţa luată : simţeam că puteam să plec fără să o fac să sufere prea mult. Voiam să plec mai demult, dar tu erai copil, şi în fond copiii sînt cei care dau trăinicie căsătoriilor, cel puţin anumitor căsătorii..." şi el schiţase un zîmbet, dar lipsit de răutate, şi tatăl lui îl interceptă şi spuse : „Ştiu — pentru că cine ştie la ce se gîndise sau cum interpretase zîmbetul acela — nu am nici un drept să o judec pe mama ta, nu mai mult decît ai avea tu să mă judeci pe mine... dar poate că între bărbaţi ne putem înţelege mai bine, chiar dacă sîntem tată şi fiu. Să nu crezi că gestul acela, plecarea mea de acasă, nu m-a costat : hotărîndu-mă cu mult înainte, gîndeşte-te numai cît m-a costat să aştept atîta timp ca să-l pot îndeplini..."

Şi acum numai Dumnezeu ştia cît avea să-l coste pe el, cînd, întorşi în oraş, lăsînd-o pe Lidia în poarta casei, se va duce la maică-sa să-i spună : „Ascultă, mamă, Lidia e soţia mea, nu o amantă sau o servitoare : şi tu trebuie să te convingi de lucrul

acesta, trebuie să o cunoşti. Astă-seară o aduc la tine în casă şi ai s-o primeşti : nu-ţi cer s-o iubeşti, îţi cer doar să salvezi aparenţele, să-i respecţi demnitatea ; în sfîrşit, să accepţi viaţa." Şi se strădui să nu prevadă reacţia maternă, dar nu putu să nu se întoarcă să o privească o clipă pe Lidia, ca şi cum ar fi vrut să se asigure că era distrată şi nu căuta să-i citească (să-i ghicească ?) gîndurile ; şi nu putu să nu-i spună, întorcîndu-se să o privească : „Ar trebui să-ţi refaci rujul de pe buze" cu o involuntară nerăbdare în glas : vrînd parcă să-i reproşeze că se neglijează, sau pur şi simplu să o acuze că poate şi faptul că se neglija ar fi determinat sau în orice caz ar fi putut să justifice situaţia creată — dar ştia bine că nu era aşa — şi aproape că o voia ireproşabilă numai pentru că se gîndea la mama lui şi, comparîndu-le, Lidia să nu fie în dezavantaj.

Ea zîmbi, deschise imediat poşeta, scoase cuminte oglinjoara şi rujul de buze. Spuse (însemna că ea îi ghicise gîndurile ? Şi poate că se răzbuna pentru observaţia lui) : „N-o să fie surprinsă mama ta văzîndu-te că apari aşa pe neaşteptate după-amiază ?"

Spuse : „O, ce surpriză plăcută ! Intră, intră, îmi face mare plăcere să te văd la ora asta ! Copiii s-au întors acasă de vreo zece minute : cum a fost masa ? V-aţi distrat ?" Pe faţa cianotică, veştejită, mai mult brăzdată în lung şi în lat de cute tremurătoare decît zbîrcită, ochii îşi păstraseră o strălucire devenită cu timpul penetrantă, aproape febrilă, astfel că uneori nu se simţea privit, ci pur şi simplu străpuns. Spuse, cu evidentă neplăcere : „Azi-dimineaţă mi-am re-

zolvat repede treburile la tribunal..." și mama continuă să zîmbească : „Și te-ai gîndit la o plimbare. Ai făcut foarte bine : din cînd în cînd trebuie să ne acordăm cîteva momente de recreere, apoi vine bătrînețea, și ce ne mai rămîne ? Ziarele : pline de vești rele și violențe. Apropo, știi că în vara aceasta sînt douăzeci de ani de la explozia bombei atomice ? Era un articol de ziar. Douăzeci de ani, dragul meu Renato : parcă ar fi fost ieri..."

Nu izbutea să-și dezlipească ochii de la ea, și o văzu pălind cînd șoptise ultimele cuvinte : dar se gîndea oare la Hiroshima ? Nu, știa bine la ce se gîndea mama lui în clipa de față. Douăzeci de ani în vara aceasta, dar era vară ? Da, în dimineața aceea se afla la Posillipo cu Lidia, făcuseră baie la Posillipo. Plajele erau încă în mare parte rechiziționate de americani și lui nu prea-i convenea cînd Lidia uneori propunea să facă baie, nu-i convenea s-o expună sau să o supună privirilor și comentariilor militarilor străini. La Posillipo nu era vorba de o plaje propriu-zis, ci mai degrabă de un golf pietros la care se ajungea pe un drum particular trecînd printr-o grădiniță puțin după Grottaromana : cu toate că și aici erau aceiași americani, ofițeri, care locuiau în vilele ocupate pentru ei de Comandamentul Aliat. Tineri discreți, la drept vorbind, zîmbitori și amabili, aproape toți blonzi sau cu pielea albă în orice caz, și poate și din pricina asta, în mod prostesc evident, avea puțin aerul că se rușinează de corpul lui brun, masiv și păros, dar din fericire mai erau cu ei acolo și alți italieni, burghezi, napolitani, și chiar dacă nu se cunoșteau între ei, napolitanii se salutau și își vorbeau ca și cum s-ar fi cunoscut prin

simplul fapt că se știau napolitani și deosebiți de ceilalți care erau americani, o altă rasă, o altă mentalitate de care i-ar fi despărțit pentru totdeauna, cu toate zîmbetele și *O.K.*-iurile și bătutul pe umăr, atitudinea diferită față de viață, o atitudine derivată din raportul diferit față de bani. Și în dimineața aceea aflase ceva, dar destul de confuz, despre bomba atomică lansată în Japonia : americanii erau agitați și fericiți și păreau că se frămîntă copilărește între dorința de a răspîndi noutatea și obligațiile secretului militar, cu toate că nici ei nu aveau de unde să știe prea multe, cel puțin cei care erau acolo pe plajă în chiloți de baie ca să-i prindă soarele napolitan ; și *Il Risorgimento* cumpărat mai tîrziu, pe cînd se întorceau de la mare, nu da decît un anunț vag, simpla telegramă transmisă de un corespondent al agenției Reuter, dar știrea plutea de fapt în aer de cîteva zile.

Se întorsese acasă impresionat, în orice caz tulburat, într-o stare de spirit ciudat de contradictorie : pentru că știrea prevestea sfîrșitul războiului, dar prevestea și începutul spaimei, spaima necunoscută de a nu mai avea nici o siguranță de acum înainte, de a te simți toată viața expus, fără apărare. Mai apoi aveau să sosească amănuntele care te lăsau încremenit de spaimă : două sute de mii de morți, optzeci de mii de răniți în nouă secunde, dar în momentul acela nu simțea decît emoția înăbușită a existenței știrii, a semnificației știrii.

În oraș se iscase un vînt uscat, cald, înăbușitor, era *ghibli*-ul, care de cîteva zile sufla pe străzi aducînd cu el pulberea deșertului și amestecînd-o cu praful ce se ridica din dărîmături — pentru că mai erau

dărîmături în jur, mai erau case distruse — şi lumea începuse deja să spună *este efectul bombei atomice* chiar dacă amănuntele acelea înfricoşătoare încă nu se ştiau cu precizie : două sute de mii de morţi optzeci de mii de răniţi în nouă secunde : şase cuvinte, trei numere şi trei cuvinte, exact timpul cît să le pronunţi cu voce normală, nici măcar scandată prea rar, şi în acest timp, în această fracţiune de timp — nouă secunde — într-un oraş japonez care se numea Hiroshima, şi pe care pînă atunci nimeni nu putea spune că îl cunoaşte, erau două sute de mii de morţi şi optzeci de mii de răniţi... fusese necesar pentru sfîrşitul războiului ? Şi se sfîrşise într-adevăr războiul ? Această spaimă, această teroare continuă de a trăi ca în gol, oricît s-ar fi străduit să o uite încercînd cu orice preţ să se ameţească cu grosolanele surogate ale vieţii care erau plăcerile materiale, această nelinişte a nesiguranţei din care era constituită viaţa lor actuală nu era şi ea un război în lume ?

Fusese obsedat mult timp şi tocmai din această cauză amintirea Hiroshimei devenea pentru el ca întoarcerea la un traumatism : o lăsase pe Lidia la Margellina şi se aruncase într-un tramvai alergînd spre casă să ducă vestea, să audă confirmarea la radio. Mama lui îl întîmpinase ţipînd, cu părul desfăcut, cu ochii înlăcrimaţi şi cu o înfăţişare isterică de furie dezlănţuită. „A plecat ! A fugit de acasă ! Ca un hoţ ! Porcul, derbedeul, ticălosul ! A plecat pentru totdeauna !" şi rămăsese paralizat în pragul sufrageriei uitîndu-se la ea perplex, fără să înţeleagă : dar despre ce vorbea ? cine o supărase ? Nu fusese în stare nici măcar să se apropie de radio, să învîrtească butonul ca să asculte ştirile : deodată

totul părea că se destramă, acolo înlăuntru, că dispare sau parcă se retrage : neliniştea pe care i-o da vestea aceea încă atît de vagă în legătură cu bomba atomică şi nevoia firească de a afla mai mult, gîndul confuz că ar putea să fie victime — pentru că amănuntele şi cifrele oficiale veniseră mai tîrziu — şi curiozitatea de a pătrunde cît mai adînc lucrurile : nu exista, acolo, în faţa lui, decît această durere bestială care se exprima printr-o succesiune haotică de strigăte şi văicăreli şi blesteme şi în sfîrşit începuse să înţeleagă : nu să compătimească şi nu încă să judece : să înţeleagă numai, să perceapă ca printr-o ceaţă deasă, continuă care-i usca buzele şi gîtul la fel ca *ghibli*-ul ce bîntuia oraşul (mai pe urmă avea să spună *asemenea ciupercii*, monstruoasa, anormala ciupercă de cenuşă şi de ploaie care se înălţase deasupra Hiroshimei şi deasupra lumii), vestea care o răvăşise pe mama lui, fapta neraţională, fuga tatălui său : care în dimineaţa aceea o ştersese, lăsîndu-i un bilet.

Şi astfel atunci, în faţa suferinţei nemărginite, iraţionale a mamei, neliniştea lui pentru problemele lumii fusese aproape un fel de plăcere solitară care trebuia ascunsă şi de care să se ruşineze : chiar şi cu Lidia simţise la un moment dat că nu poate să vorbească liber despre sine şi despre tatăl care îi părăsise şi despre mama care striga răzbunare, pentru că i se părea totul prea meschin, egoist, absurd şi, dacă sta să se gîndească, acel grotesc refuz de a o cunoaşte pe Lidia, pe care mama îl afirmase şi apoi menţinuse atît de categoric, nu-şi avea rădăcinile în însăşi suferinţa acelor zile ?

Şi acum se uita subjugat la maică-sa care întindea un braţ spre birou să caute ziarul şi spunea, era palidă, aproape agitată : „Dar unde l-am pus ? Îl aveam aici, puţin mai înainte, era în pagina a cincia articolul despre aniversarea lansării primei bombe atomice... nu l-or fi luat copiii ? Ah, pentru ei e ca şi cum ar citi o poveste ştiinţifico-fantastică, îţi dai seama : dar tu înţelegi ce înseamnă asta pentru mine ? îţi aminteşti ziua aceea ? Din ziua aceea nu l-am mai văzut !..." şi el continua să o privească abia înclinînd capul, încet, ca să spună *da* fiindcă nu reuşea să dezlipească buzele şi să vorbească, şi mîna mamei lui care se mişca bîjbîind prin dezordinea de pe birou i se părea în clipa aceea atît de albă şi de osoasă, un fel de cange ascuţită şi dură, un lucru, nu o mînă în ale cărei vene umflate, desfigurate de nodulii arterelor, ar curge sîngele care conţine viaţa, ci o bucată de mînă artificială care ar putea să răsară într-o zi, cine ştie, din dărîmăturile Hiroshimei, printre osemintele Hiroshimei. Şi dacă după douăzeci de ani pentru ea Hiroshima însemna încă asta, numai asta : egoismul de a se simţi părăsită, ura de a fi înregistrat o înfrîngere, cum putea, acum, cum putea el să-i vorbească despre Lidia şi să o înduplece deodată să o accepte pe Lidia sau să-i impună să o accepte pe Lidia ? *Nu, nu este laşitate* se gîndi în timp ce se afunda în fotoliul din faţa ei : *este milă,* se gîndi, chiar dacă mila se amestecase cu un sentiment de oroare, acelaşi pe care-l încercase descoperind că este atît de egoistă. Şi apoi se gîndi, aproape cu naturaleţe şi, în orice caz, fără să se înfioare, *cît îi mai rămîne de trăit de acum înainte ?* Nu, nu putea să spere acum să o schimbe : mai mult, risca un

delict, un asasinat, pentru că ar fi însemnat să-i sustragă ura care pentru ea înlocuise viaţa şi devenise adevărata ei raţiune de a trăi, şi cum putea el, fiul, să-şi ucidă mama ? Dacă nu i-ar fi vorbit, totul ar fi mers mai departe ca şi înainte, fără împăcări. Era sigur că Lidia ar fi înţeles : îi spusese, de fapt spusese *mama ta nu a reuşit să ne despartă pînă acum şi nu va mai putea s-o facă* şi el spusese (sau cine spusese ?) *dar căsătoria nu înseamnă numai romantism, înseamnă şi responsabilitate* şi din cauza asta acum se simţea umilit, aproape înfrînt, şi o privea pe mama lui cu un fel de ură neputincioasă. Ea fusese mai fericită : pentru că faptul de a nu fi fost iubită îi crease privilegii, şi cei care se iubeau trebuiau să plătească. Lidia ar fi înţeles, desigur, dar de acum se simţea micşorat pentru totdeauna în faţa ei.

Sîmbătă după-amiază

Telefonul suna de cîteva minute: ca și cum țîrîitul monoton și persistent nu ar fi fost provocat atît de dispozitivul mecanic de la sonerie, pe care simplul gest de a ridica receptorul și a răspunde l-ar fi făcut să tacă întrerupînd contactul, cît de răbdătoarea (nerăbdătoarea) așteptare a celui care chema din partea cealaltă. Astfel că ea spuse coborînd involuntar vocea de parcă s-ar fi temut să nu fie auzită de cel care tocmai telefonase: „Dacă e doamna Costanza, spune-i că nu sînt acasă."

Nu era Costanza: era Monsenior Giordano. „Și întreabă de mine?" se apropie șovăielnic de aparat, avînd impresia că Armida zăbovea prea mult, și o fixa bănuitoare și prudentă — de fapt acestea erau de la o vreme raporturile lor — vrînd s-o facă să priceapă că aștepta să iasă. Dar între timp pierduse primele cuvinte, voia deci să se justifice: „Cum? Nu se aude bine". Prin găurelele receptorului răsună un fel de orăcăit, se vede că Monseniorul se grăbea să-și dreagă vocea, și cunoscîndu-l ca un prelat monden, i-a fost ușor să-și imagineze inevitabilul lui sentiment de contrarietate fiindcă îl obligase la asemenea zgomot și, imediat după aceea, să ridice cu o notă vocea dulce, insinuantă pe care o regla mereu, era sigură, la intonația potrivită ca pe un instrument de persuaziune: dar Armida, în sfîrșit, plecase, putea să se dedice convorbirii telefonice cu mai multă libertate.

Monseniorul dorea să-i dea vești în legătură cu procesul: totul decurgea normal — vocea își redobîndise inflexiunile ambigue și suave totodată — dar acum era însărcinat cu o problemă pe care avocatul, și în momentul acela îi trebui un efort ca să înțeleagă că se referea la Marcello, considerase mai potrivit să o încredințeze tocmai meditației sale și desigur el înțelegea, și chiar aproba, delicatețea avocatului care prefera să nu-i comunice direct un impediment sau mai bine zis o formalitate, de altminteri, logic, prevăzută... Il asculta încurcată de excesul lui de blîndețe, cu receptorul puțin îndepărtat de ureche, ca și cum acest bîzîit zgomotos, care prin intermediul receptorului devenea vocea Monseniorului, i-ar fi transmis pînă și căldura respirației provocîndu-i o ușoară neplăcere fizică: sau era gîdilatul părului? Sau poate era numai neliniștea de a nu fi înțeles încă bine despre ce era vorba, la ce anume formalitate se referea Monseniorul, și încerca să-și păstreze calmul ca el să-i spună răspicat o dată pentru totdeauna în loc să se tot învîrtă în jurul subiectului incapabil să-l înfrunte, și în același timp străduindu-se să nu-l întrerupă cu vreo întrebare pripită care ar fi putut lăsa să se ghicească starea de tensiune, și aproape de neliniște sau de rele presimțiri...

Dar nu, nu fuseseră nici măcar acele rele presimțiri: pentru că dintre toate lucrurile neplăcute

şi agasante pe care celălalt ar fi putut să i le spună, cînd s-ar fi hotărît să vorbească limpede, acesta era într-adevăr singurul pe care n-ar fi fost capabilă să-l bănuiască vreodată : „O vizită medicală ?“ repetă înroşindu-se, şi privi spre uşa întredeschisă să vadă dacă nu cumva Armida rămăsese să tragă cu urechea, în timp ce Monseniorul explica dulce : „Ca justificare a motivului anulării căsătoriei invocat de către reclamanţi“ şi *cine ştie dacă n-a roşit şi el*, se gîndi imediat după primul moment de uluială şi totodată după senzaţia instinctivă de dezgust şi de umilinţă, şi fixă o clipă găurelele dispuse în cerc în mijlocul cutiei de ebonită ca şi cum prin receptor ar fi putut să capteze şi prezenţa acestei presupuse roşeli, sau în orice caz, a umbrei de stînjeneală dacă nu chiar de ruşine pe care, ce să mai vorbim, chiar şi un om de lume, în plus şi monsenior, nu putea să nu o simtă făcîndu-i o asemenea propunere. „O vizită medicală ?“ spuse încă o dată, şi chiar cu o anumită detaşare, de parcă acum ar fi vrut să-l facă ea să reflecteze asupra inoportunităţii şi enormităţii unei astfel de propuneri, şi îşi dădu seama imediat, din primele cuvinte de răspuns, de greşeala pe care o comisese folosind tonul acela (dar detaşarea ascundea furia ! ascundea groaza !), pentru că tocmai tonul acela îl ajuta acum pe Monsenior să continue cu mai multă dezinvoltură şi să-i explice că, pentru o instanţă de acest gen, tribunalul ecleziastic cerea categoric dovada incontestabilă a căsătoriei ratificate şi neconsumate, după legea dreptului canonic, şi ea trebuia să înţeleagă, înţelegea bine cum singura modalitate de a prezenta dovada era să anexeze la acte o expertiză medicală, fireşte făcută

de un ginecolog la alegerea ei, dar dintre cei trecuţi în registrul tribunalului curiei arhiepiscopale... „Dacă doriţi vă pot indica eu două sau trei nume...“ Acum Monseniorul prinsese curaj, simţea din ton, şi-l imagină aplecat asupra aparatului ca îndărătul zăbrelelor unui confesional cînd catehiza ajutat mai mult de căldura vocii lui dulcege, convingătoare, decît de haină, şi fixa vrăjită, sau dezgustată ? firul negru, dublu, încolăcit ca un şarpe care ieşea din receptor şi prin care ajungeau cuvintele lui mieroase. *N-o fi şi Marcello lîngă el ca să-i sugereze ce să spună, sau să aştepte rezultatul convorbirii ?* Gîndul o cutremură, apoi privirea i se îndreptă spre uşă, parcă atrasă de o chemare irezistibilă, şi ipoteza că Armida — liniştea din casă devenea prea nefirească — ar fi stat să asculte din camera de alături îi provoca o stare de nelinişte care acum aducea după sine şi nevoia imperioasă de a întrerupe această conversaţie degradantă. „Bine, zise, voi discuta cu Marcello cînd va veni acasă“ şi puse repede receptorul în furcă, îşi trecu iar mîna prin păr, atît de adînc încît era gata să rămînă cu vîrful unei şuviţe încîlcită între degetele răşchirate, printre care puţinele fire negre, lungi, ondulate alunecară fără zgomot, şi parcă fără să se mişte, unul după altul, recăzînd, legănîndu-se, pe umeri, ca firele de nisip într-o clepsidră, în timp ce încet-încet un zîmbet îi înţepenea buzele contractîndu-i-le.

„Armida !“ chemă, strigă, hotărîtă şi nemişcată, lîngă măsuţa telefonului, „Armida !“ : uimită, dar mulţumită de propria-i răceală, şi acum numai un imperceptibil tremur al muşchilor sub piele dove-

dea că zîmbetul ei aparent liniştit era de fapt rezultatul unui extrem efort de stăpînire.

Armida intră peste puţin timp : avea înfăţişarea tîmpă, inocentă a uneia care habar n-are de furtuna care peste o clipă ar fi putut să o doboare : spuse : „M-aţi chemat ?" dar ea nu o privea, concentrată pentru o clipă să privească dincolo de balcon — dincolo de casele de peste drum — o fîşie de cer care reţinea apa cu preţul azurului lui proverbial, atît de drag canţonetiştilor locali, preschimbată într-un fel de mantie decolorată, ştearsă, moartă, care reflecta pînă în cameră o lumină neutră, fără contururi : apoi se întoarse încet, dar încă nu se uită la fată, se uită mai întîi, ştiind bine că acolo se ascundea secretul, la pîntecul umflat, disproporţionat care o deforma, şi în sfîrşit spuse : „Cine te-a lăsat însărcinată ?" şi atunci o privi. Armida roşise : ea, da, imediat şi fără calcule sau prefăcătorie, şi i-a fost de-ajuns s-o vadă roşind ca zîmbetul să i se şteargă cu totul de pe buze — dar nu mai zîmbea încă de cînd intrase fata — şi *nu trebuie să-mi pierd cumpătul* îşi spuse, *poate voi reuşi să ajung la fondul acestei murdării*, şi : „Cine te-a lăsat însărcinată ?" repetă pentru că cealaltă continua să tacă, şi de astă dată îi vibră în glas o neaşteptată dezlănţuire de furie. În schimb Armida îşi revenise. „Cum, nu ştiţi ?" replică, şi ea făcu un pas şi spuse : „Nu, nu ştiu. Spune-mi drept cine te-a lăsat însărcinată."

Nu ştia de altfel nici măcar din ce instinct, după încheierea convorbirii telefonice, o chemase pe fată ca să-i adreseze această întrebare : ca şi cum în timp ce asculta în picioare, încremenită şi umilită cuvintele prelatului, o parte din creierul ei ar

fi început să lucreze pe cont propriu în căutarea unei căi de ieşire, în problema aceasta care prezenta încă foarte multe puncte obscure, izbutind chiar să elaboreze un plan de acţiune precis ; ca şi cum în clipa de faţă ei nu-i revenea decît să lase să fie îndeplinit : şi poate tocmai pentru că acţiona ascultînd parcă de cealaltă parte din ea, reuşea acum să păstreze o stăpînire de sine care uneori friza indiferenţa, astfel că i se părea că ar fi în ea chiar şi o a treia persoană care i-ar spune *dar ce te interesează ?*, obişnuita exortaţie ancestrală pe care o purta în sînge ca toţi napolitanii, şi trebuia să se forţeze să nu dea ascultare acestei alte voci necunoscute sau chiar prea cunoscută care ar fi preferat poate să lase lucrurile în echivoca lor incertitudine în schimbul unei păci sigure, dar pe care ea acum o refuza simţind, în sfîrşit, că este aproape să ajungă la adevăr.

Armida zîmbise, vrînd parcă să cîştige timp şi să înţeleagă scopul întrebării, şi nu vorbea, se priveau fără să-şi vorbească şi ea trebuise să spună iritată : „Ei, vrei să mărturiseşti ?" Fata puse o mînă pe pîntec într-un gest precis de apărare şi posesiune : „Dar nu v-a spus domnul avocat ?" şi ea : „Lasă-l în pace pe domnul avocat : spune tu. Vreau s-o ştiu de la tine" şi Armida : „Dar ce v-a venit acum ? nu ştiţi că soţul dumneavoastră ?" şi ea repede, înainte să se poată înfrîna, şi cu o promptitudine disperată şi îndrăzneaţă : „Dar tu ştii că sînt virgină !" spuse, luîndu-şi parcă o piatră de pe suflet, pronunţînd în sfîrşit cu voce tare acest cuvînt şi învingîndu-şi dezgustătoarea, mistuitoarea ruşine pe care cuvîntul (situaţia) i-o provoca : şi nu pentru că la început n-ar fi îndrăznit

să-l pronunțe sau pentru că îndeobște nu cutezi să te gîndești nici măcar în taină la realitatea cea mai sordidă, mai crudă, mai deprimantă în care te afli, dar pentru că gîndindu-te la ea, exprimînd-o fie chiar și numai în secret, înseamnă că devine irevocabil concretă, și din cauza aceasta sordidă și crudă și deprimantă, fără să-ți mai poți face iluzia că pînă atunci ai acționat după propria-ți voință și nu constrîns.

Numai că acum nu o mai interesa să se prefacă, și de altfel pentru cine și pentru ce, acum nu o interesa decît un singur lucru, să dea cărțile pe față și să înfrunte în mod conștient adevărul, și de aceea spuse, repetă, dar repetînd vocea-i devenise mai surdă : „Sînt virgină : și nu sînt, desigur, din voia mea : și atunci ?" și Armida, cu mentalitatea ei rudimentară, trebuie să fi luat drept descurajare ceea ce de fapt era ură, și probabil își închipuise că poate să-i reziste sau în orice caz că reușește să evite atacurile posibile, așa că repetă cu încăpățînare : „Și totuși el a fost" și părea chiar că o sfidează, și ea făcu încă un pas și acum erau una lîngă alta, față în față, despărțite doar de pîntecul acela îngroșat, întins ca o tobă, misterioasă emblemă a acestei întîmplări murdare ajunsă în sfîrșit aproape de epilog, și imediat Armida întinse repede mîinile, vrînd parcă să se apere, și spuse : „Fiți atentă : dacă mi se întîmplă vreo nenorocire, vina e a dumneavoastră". Și ea rîse, severă : „Ce nenorocire ? Ți-e teamă că n-ai să mai devii doamna Testa ? Ai să devii, ai să devii, tu ai să fii peste cîteva luni stăpîna acestei case : dar vrei să-mi spui cine te-a lăsat însărcinată ?" și acum Armida se dădu un pas înapoi înspăimîntată, văzîndu-se încolțită din toate părțile, și mormăi : „Avoc..." și ea țipă întrerupînd-o : „Dar e impotent ! o știi ! ?" *și poate mai rău,* se gîndi înfiorîndu-se și stăpînindu-se la timp să nu strige în gura mare și această îndoială pe care Valeria i-o strecurase atunci în suflet și pe care nu îndrăznea niciodată s-o formuleze, ca să rămînă doar o îndoială îndepărtată : ca și cum ar fi fost de-ajuns să-l rostească, cuvîntul, ca să-l și vadă schimbat în realitate, silind-o atunci să amplifice ura ei pentru Marcello cu această nouă repulsie. Și își ștergea de rochie mîinile jilave din cauza tensiunii și se gîndea haotic *mi le-a udat cu sărutările lui* și simțea din nou instinctiva repulsie pe care o încercase în dimineața aceea în biroul lui Marcello, și totodată continua să o fixeze pe Armida fără s-o slăbească din ochi, ca și cum privirea aceea fermă, tenace, inchizitorială ar fi avut singura forța să smulgă mărturisirea pe care o aștepta incapabilă să se mai stăpînească și gata nu numai să-și umilească orgoliul sau demnitatea, dar pur și simplu să le arunce cu totul, orgoliu și demnitate, și să se umilească, să fie slugă, numai să obțină ceea ce dorea : să afle odată pentru totdeauna ce se întîmplase în luna aceea de absență cît stătuse la Ischia pentru băi de nămol, fiindcă venise momentul s-o știe și acum n-avea să-l mai lase să treacă.

Armida continua să tacă. Acum avea într-adevăr o expresie de spaimă : o vagă și nedeslușită spaimă că ea ar fi putut într-adevăr să o lovească și chiar să-i provoace o naștere prematură, și continua să-și apere pîntecul cu un gest de protecție și cu privirea întunecată și îndărătnică. Și nu vorbea, se văzu nevoită să reia deci ea discuția :

„Hai, tu știi cum stau lucrurile", cu un calm neprevăzut și neașteptat care o uimi mai întîi pe ea. „E în curs o acțiune de anulare a căsătoriei și de îndată ce se va obține dispensa eu am să plec de aici și el o să te ia în căsătorie și o să te prezinte tuturor drept noua doamnă Testa : așadar, de ce ți-e frică ? de ce nu vrei să vorbești ? de ce nu vrei să-mi spui ?" și dacă abia cu o clipă înainte violența își greșise ținta, acum bunătatea obținea un prim rezultat : învinsă, sau mai bine-zis subjugată fără să vrea de această nouă și dezmierdătoare formă de interogatoriu, Armida spuse : „Și după ce o să vă spun ?" și simți deodată pe dinăuntru ceva ca o sfîșiere, poate era inima care reîncepea să bată cu mai multă vigoare. „Așa e, deci ! ? N-a fost el ! N-a fost el !" și își atinse un ochi vrînd să oprească pleoapa care se zbătea mișcată de o contracție nervoasă ca să nu lase, nici măcar printr-un infim semn exterior, să i se ghicească în vreun fel agitația. Nu trebuia nici măcar să strige : trebuia să reziste, încă o clipă, arătîndu-se calmă și simulînd indiferența, și ar fi reușit să știe totul, acum... ah, și-o imaginase mai șireată pe fata asta, o adversară mai de temut (se lăsase înșelată de lungile ei tăceri îmbufnate) : în fond ar fi putut s-o înfrunte de la început, ar fi aflat totul, din prima clipă... Poate că atunci o reținuse orgoliul, sau poate dezgustul : acum o îndemna disperarea. Și oricît se forța să pară liniștită, ochiul acela îi scăpa de sub control, pleoapa i se zbătea repede, își duse mîna să-l ascundă cu un gest iritat. Armida văzu mîna aceea ridicîndu-se, autoritară, și din nou se dădu înapoi cu un pas, se lovi de divan și se lăsă să cadă pe el : stînd, afundîndu-se în pernele înalte, moi, umflate, pîntecul păru că i se ridică și că e gata să-i plesnească, și atunci bănuiala ei trebuie să i se fi părut confirmată pentru că spuse : „Lăsați-mă în pace ! Nu mă atingeți ! Nu mă atingeți, dacă nu, strig !" și începu să plîngă cu sughițuri.

Ea trase un fotoliu mic în fața divanului, se așeză și cuprinse mîinile fetei atingîndu-i pîntecul, simți un fior, și spuse : „Dar de ce plîngi ? Nu vreau să-ți fac nimic : vreau doar să știu cine a fost : e un lucru care va rămîne între noi, ți-o jur..." și Armida se eliberă de mîinile acelea care-i țineau ușor mîinile și continuă să plîngă și printre sughițuri spuse : „Eu sînt o fată cinstită... cine se gîndea să devină soția domnului avocat ? el mi-a spus, el a vrut, eu nu voiam, eu n-am crezut pînă cînd n-a pus pe hîrtie și nu mi-a dat declarația și mi-a spus acum mă crezi ?, ai o armă cu care... cu care să mă șantajezi, și eu pînă atunci nici măcar nu auzisem de cuvîntul ăsta..." și ea spuse : „Liniștește-te" și acum cînd se simțea victorioasă (o știa dinainte, de altfel : așa cum știa că victoria avea să o lase dezgustată și înnăsprită, în orice caz fără euforie) regăsea chiar și un fel de apropiere, de complicitate sau mai exact un fel de solidaritate de sex care în același timp nu excludea această vicleană blîndețe diplomatică de care se servea ca să obțină mărturisirea totală : și acum în voce insinua aceeași blîndețe detașată pe care de atîtea ori o observase cu ciudă la Marcello și care poate la Marcello ținea de temperament, sau poate și-o însușise frecventînd cercurile Curiei. „Liniștește-te, hai, nu-ți aduc nici o vină : el are un nume, înțelegi, o profesie, o poziție... și pentru el era vorba

de viață sau de moarte și de aceea a trebuit să procedeze cum a procedat, eu nu-i aduc nici o vină, altfel cum puteam să mai rămîn aici, în casă, cu el și cu tine ? Trebuia să iasă cu fața curată, cum se spune, și a ieșit... așa că tu nu trebuie să-ți faci nici un fel de griji, și dacă-mi spui cine a fost n-o să se întîmple nimic, eu înțeleg foarte bine că el a trebuit să recurgă la altul ca să te aducă în asemenea situație și apoi să-și asume el întreaga responsabilitate : a fost Alfredo, nu-i așa ?" și îi rosti numele istovită și totuși cu o mare și calmă naturalețe, în mod obscur călăuzită de același raționament, fără pic de mînie, nici repulsie, nici emoție, *exact cu paternalismul cu care ar fi spus-o Marcello* se gîndi, și imediat după aceea spunîndu-și *se vede că îi semăn, că de fapt ceva tot am luat de la el în acești ani de aparentă conviețuire*, și acum că pronunțase cu atîta ușurință numele șoferului, se mira chiar cum de nu intuise mai înainte, cînd ar fi fost, de fapt, primul nume care ar fi trebuit să-i vină în minte, și privea pîntecul acela cu un sentiment aproape de milă, și repeta : „A fost Alfredo, nu-i așa ?" și Armida, învinsă, copleșită, plîngînd, prăbușită pe divan, aproba, în sfîrșit mărturisea, se elibera, și prin balconul închis se revărsa în cameră umbra amurgului umed care cufunda mobilele și fețele într-o lumină densă de acvariu, fără relief.

Și acum cînd Armida vorbea, ea vedea lacul (cunoștea locul), și duzii, cu frunzișul strivit de zăpușala care îi împresura ca un inel, întinzîndu-se de-a lungul străduței nisipoase și, imediat în spate, casele cu ghirlande de roșii și spice galbene,

uscate, de porumb, atîrnate mănunchi în balcoane. Primăvara, în după-amiezile de duminică, venea pînă aici să pescuiască, într-o mașină „600" verzulie, cîte un funcționar sau negustor, arunca undița în apă și aștepta răbdător, pregătit să piardă acolo cîteva ore : vara — și trebuie să fi fost vară cînd venise Marcello acolo cu Alfredo și Armida, dat fiind că ea era la Ischia pentru cură — lacul putea foarte bine să se confunde cu marea în care, doar la cîțiva metri mai încolo, după linia ferată, mișunau trupuri înfierbîntate iar sub duzi și prin birturi se înghesuiau grupuri de excursioniști numai în cămăși, gălăgioși, arși de soare, emanînd în trecere efluvii de transpirație și de ambră solară amestecate la un loc. Ei, da, mulțimea de vilegiaturiști care se îngrămădeau la Lucrino în toiul sezonului nu făceau desigur parte din lumea lor, dar se expusese în orice caz unui risc, Marcello, alegînd un asemenea loc unde să-i conducă pe Alfredo și Armida.

Și acum cînd fata, în sfîrșit, vorbea, vrînd parcă să scape de o greutate de pe suflet, ea reușea să-și reprezinte pînă și scena, și mai mult decît dezgust sau ură, încerca față de Marcello un sentiment ciudat de mîhnire, și totodată o paralizantă, înspăimîntătoare stupoare, ideea că el ajunsese să conceapă o mașinație de acest gen numai ca să se salveze. Probabil că după ce stăvilise și în parte zădărnicise neașteptata ei tentativă de a rezolva problema conviețuirii lor la modul cel mai categoric, rămăsese cu teroarea scandalului, trăind luni de zile — nu trăind : spionînd, fără să pară că o face, comportarea soției, tresărind la cel mai ne-

vinovat cuvînt și dominînd cu greu panica creată de obsesia că un moment de mînie sau exasperare ar putea să-l piardă — cu spaima că ea ar putea într-adevăr să-și pună în aplicare propunerea, și să ceară anularea căsătoriei : și astfel în timp ce ea căuta să uite scena aceea neplăcută amăgindu-se cu surogatul obligațiilor mondene, ajutată în parte tocmai de amintirea respingătoare a sărutărilor pe mîna ei umezită de lacrimile lui Marcello (ca și cum fiorul de repulsie suscitat de contactul acela prefigura realitatea îmbrățișării pasionale mai bine decît, la o săptămînă după aceea, sărutul însetat al lui Molteni, în automobil, pe autostradă, care o răscolise pînă la limitele dorinței), el probabil că nu făcea altceva decît să mediteze asupra posibilității de a ieși din această situație în modul cel mai convenabil, salvîndu-și propria onorabilitate, ceea ce considera că înseamnă pentru alții onorabilitatea — respectul pentru poziția dobîndită, deferența față de funcții — știind bine că într-o asemenea societate un soț impotent devine obiectul disprețului, e ridicol, în timp ce un soț seducător de servitoare ar fi fost cel mult obiectul îngăduinței dacă nu chiar al admirației : și astfel recursese la Alfredo și probabil că nu fusese chiar atît de greu să-l convingă, în orice caz nu atît cît a fost ca să i se destăinuie, chibzuind planul lui sordid în toate amănuntele ca să-l poată pune în aplicare cu deplin succes. Și că Alfredo își oferise serviciile, putea să-și imagineze — îl și vedea, viclean și sangvin, și trebui să închidă ochii ca să-și învingă un moment de tulburare — și că proasta de Armida îi dăduse ascultare, reușea, de asemenea, să înțeleagă, pentru că intervenea nesperatul miraj

de a se căsători cu stăpînul : dar că Marcello personal urzise un plan atît de nedemn, de grosolan și minuțios, rămînea încă un mister pentru ea.

Și de aceea în timp ce vorbea fata, și pe măsură ce vorbea, ea asculta încercînd față de Marcello un fel de incredibilă duioșie, de indulgență, sau de milă, plină de admirație în unele clipe, și trebuia să facă aproape un efort ca să izbutească să și-l imagineze cum se comportase în ziua aceea, în mașină, cu Alfredo și Armida în față : Alfredo la volan, poate plin de sine, în așteptarea evenimentului, dar poate că, cine știe, și oarecum stînjenit (cel puțin așa presupunea ea, că ar fi trebuit să se simtă totuși oarecum stînjenit într-o astfel de împrejurare), și Armida alături de el, roșie și jenată, dar poate, la rîndul ei, în mod secret și involuntar tulburată (presupunea, dorind să facă această presupunere dintr-o nevoie de exasperant sadism) de obscura și ușor amenințătoarea senzație de a fi centrul acelei conspirații : și el, Marcello, în spate, impecabil în costumul lui de in alb, serios, indiferent, impasibil, în aparență, dar pe dinăuntru... da, cum se simțea pe dinăuntru ? cîtă umilință îl costa gestul acela, admițînd că i-ar fi rămas, dacă nu altceva, un rest de demnitate care să-l facă să realizeze josnicia urzelii lui ?

Dar se înțelege, nu ar fi fost niciodată capabilă să ghicească așa ceva : ea trebuia să rămînă la fapte, la ceea ce erau faptele așa cum le expunea Armida, să nu-și bată capul cu ipoteze în legătură cu gîndurile sau sentimentele lui Marcello în clipele acelea : și de altfel era și așa destul de derutant să accepte realitatea acestei aventuri pe care Armida o povestea ca și cum ar fi inventat-o, atît

părea de absurdă şi de bizară, şi nu putea să facă altceva decît să-şi imagineze, pe cît era cu putinţă să-şi imagineze mai bine : Alfredo la volan, fata alături, Marcello în spate, impenetrabil şi rezervat, în privinţa lui Marcello adăugînd cel mult, pentru a-l simţi în orice caz mai uman dacă nu mai apropiat, amănuntul unei vene care i se zbătea foarte vizibil sub piele, la tîmplă, tocmai din necesitatea de a plăsmui cel puţin un indiciu exterior de tulburare.

Şi astfel ajunseseră pînă la Lucrino, intraseră să joace comedia prînzului la cîrciumă : spaghetti, ciorbă de peşte, crustacee — dar sînt afrodisiace, e adevărat ? — şi vin la discreţie, se înţelege. Ea, Armida, mîncase evident stînjenită, dar nu, nu încă pentru ceea ce avea să se întîmple : ci pentru simplul fapt că mînca alături de stăpîn ; Alfredo în schimb cedase imediat unei pofte de mîncare pe care situaţia şi aerul şi autenticitatea felurilor o făceau şi mai nestăpînită, dar s-a abţinut să întrebe *şi Marcello ?* deşi i-ar fi plăcut să ştie ceva mai mult despre Marcello. Vînzătorul de stridii se apropiase de masa lor cu platoul plin-vîrf şi cuţitul : răzuia cu abilitate cochilia — avea gesturile menite parcă să obţină bunăvoinţa, ale seducătorilor de profesie — despica aricii şi rupea acele, storcea deasupra o jumătate de lămîie şi oferea valva pe care se întindea tremurătoare molusca roză, cărnoasă, proaspătă pe care Alfredo, zîmbind viclean, o făcea să dispară în gură înghiţind-o satisfăcut. Şi dezgustată, rănită, sau tulburată ? din cauza preciziei amănuntelor pe care un fel de nemiloasă inventivitate le adăuga pe contul ei la relatarea Armidei, închidea ochii ca să nu-l mai vadă

pe Alfredo înghiţind — aspirînd — una după alta moluştele sau, mai bine-zis, să nu le mai vadă traiectul de-a lungul gîtului, urmărind zvîcnirile lacome ale grumazului acela musculos pe care se obişnuise, fără să vrea, să-l privească stînd în maşină în spatele lui cînd o ducea după cumpărături sau în vizite : ca şi cum nemaivăzîndu-l, acum, ştergîndu-l din aceste închipuiri, ar fi reuşit totodată să anuleze şi imaginea scenei care se petrecuse probabil ceva mai tîrziu, la sfîrşitul mesei, de îndată ce urcaseră la etajul superior într-una din camerele reţinute anticipat la binevoitorul cîrciumar, în timp ce Marcello... unde stătuse Marcello în acea jumătate de oră ?

Desigur, Armida n-a spus-o : nu ştia, şi nici n-o interesa. Plîngea acolo pe divan, nu se ştia dacă mai mult din cauza amintirii afrontului suferit sau din cauza comportării brutale şi repezite a lui Alfredo după ce intraseră în camera de sus. „Ascultă aici, trebuie să-i fabricăm neapărat un copil, dacă nu, se duce totul dracului : şi căsătoria ta şi aranjarea mea la Milano... şi eu ţin la plecarea mea, aşa că fii cuminte şi nu mai face mofturi." Şi se aruncase peste ea excitat de vin şi de mîncare şi de împrejurare : fără o mîngîiere preliminară, fără nici un fel de delicateţe sau grijă, ca şi cum niciodată n-ar fi avut de-a face cu o fată naivă şi neprihănită : numai că după aceea, pentru a fi sigur că a lăsat-o într-adevăr gravidă, sau poate pentru că îi plăcuse să facă dragoste cu ea şi voia să mai profite, venise de vreo încă patru-cinci ori s-o aibă în casă în timp ce stăpînul era plecat la Curie sau la tribunal pentru audienţe. „Îl însoţea cu ma-

șina, și apoi da fuga aici ca un nebun și făcea totul în grabă mare ca să aibă timp să se întoarcă la domnul avocat pentru ca dînsul să nu-și dea seama că plecase în loc să-l aștepte la poartă : și într-o seară a avut chiar curajul să se închidă în camera mea și să stea toată noaptea cu mine, și domnul avocat dormea în birou fără să bănuiască nimic, și a fost singura dată cînd s-a purtat blînd și drăgăstos, pentru că la urma urmelor e un băiat cumsecade..." Armida nu cumva se îndrăgostise de Alfredo ? Ei, da, Marcello ar fi meritat un epilog — o complicație — de acest gen : în orice caz ar fi meritat să fie păcălit astfel, el care „pentru a nu profana patul conjugal" se supusese chiar și celeilalte umilințe însoțindu-i la Lucrino, ca faptul să se consume departe de casă, de privirile indiscrete ale portarului și ale vecinilor. Dar nu-i veni să zîmbească la această idee, gîndul ei se întorcea mereu la trista oprire de la cîrciumă : și încerca să și-l imagineze pe Marcello, pentru că ar fi vrut să înțeleagă starea lui, cînd rămăsese jos, așezat la masa pe jumătate strînsă, în fața farfuriilor murdare și a sticlei de vin înjumătățite, printre muște și în soare, făcîndu-și vînt cu ziarul îndoit sau poate ascunzîndu-se, sau încercînd să se calmeze, și poate fumînd fără întrerupere dar avînd tot timpul grijă să simuleze o privire pierdută, indiferentă, distrată, în timp ce pe dinăuntru, era sigură, trăia și el umilința acelor nesfîrșite minute, astfel încît să evite privirile cercetătoare sau amuzate sau compătimitoare — dacă intuiseră ceva — ale patronului și ale chelnerilor și chiar ale consumatorilor de la alte mese, și așteptînd nerăbdător întoarcerea lui Alfredo care să-l liniștească printr-o privire complice că totul se desfășurase cît se poate de bine.

Pentru că Alfredo, în privința acestui amănunt nu puteau exista îndoieli, coborîse exact așa : liniștit, sătul, flegmatic, lăsînd încet în jos, pe antebrațele păroase, mînecile suflecate ale cămășii (de haină se descotorosise la început, punîndu-și-o pe spătarul scaunului ca să poată mînca mai comod) și aranjîndu-și mai bine la guler cravata lărgită pe care și-o trăsese apoi pe cap ca pe un căpăstru pentru că nu-i mai desfăcuse nodul sus, în cameră, făcîndu-i semn cu ochiul, dar fără insolență, atît cît să-i dea de înțeles stăpînului că executase întocmai misiunea încredințată, căci îl preocupa numai sau mai ales să dispară cît mai repede, să plece la Milano cu soția și copiii, la Alfa Romeo, unde fusese angajat conform înțelegerii lor, discutată și aceptată mai dinainte așa cum se cuvine, mult mai mult decît să-și dea ifose că-i făcuse bucata gîsculiței aceleia de la țară. Atunci Marcello se ridicase, ducîndu-se să achite nota : o cifră poate nu prea mare, incluzînd prînzul consumat sub pergolă și chiria camerei, dar în orice caz mult mai mare pentru el care era obligat să-și cumpere garanția că rușinea lui secretă nu va fi demascată : și astfel ea îl vedea scoțînd imperturbabil din buzunar portofelul, luînd din el cîteva bancnote și strecurîndu-le în mîna hangiului, știa foarte bine că pentru Marcello prețul acestui tîrg murdar nu consta în banii aceia, ci în gestul acela, astfel cum, puțin mai înainte, constase în așteptarea epuizantă și, mai înainte, în a se înjosi să vorbească cu Alfredo și să-i încredințeze acel mandat insolit,

susţinînd calm, aparent calm, o privire care, să fim drepţi, pe moment nu putea fi decît mirată sau batjocoritoare.

Dar Marcello — îl cunoştea bine — era înzestrat cu infinite resurse şi trebuie să fi calculat dinainte, cu o încredere rece, cît valora liniştea lui viitoare : şi astfel plătise, fără să se simtă, probabil, mai dezonorat sau mai ruşinat sau mai disperat decît s-ar fi simţit dacă ar fi continuat să se lase măcinat de teama unei eventuale anulări în urma căreia ar fi rămas, fără nici o şansă de scăpare, dezonorat : şi poate că plătise într-adevăr cu o nemărturisită uşurare, chiar dacă, natural, trebuia să aştepte rezultatele acestei maşinaţii, în sensul ca Armida să dea primele semne ale unei neîndoielnice maternităţi, ca să aibă certitudinea că a reuşit pe deplin. „Cred chiar că tu n-ai înţeles, draga mea, şi că n-ai calculat consecinţele care decurg din ceea ce ţi-am spus. Armida aşteaptă un copil şi copilul acesta este al meu, eu vreau să-l recunosc şi nu am decît un singur mijloc ca s-o pot face : să obţin anularea căsătoriei noastre şi să mă căsătoresc cu Armida."

Perfida, răzbunătoarea satisfacţie a lui Marcello cînd putuse să-i spună cuvintele acestea la întoarcerea ei de la Ischia : abia atunci se simţise împăcat după ce se sfîrşise coşmarul acelor duminici inutile, îmbîcsite de plictiseală şi singurătate şi acompaniate de virtuozităţile lui Rubinstein şi ale lui Cortot. Stătea în faţa ei : citea ziarele sau se prefăcea că le citeşte şi din cînd în cînd o privea încercînd să prindă semnificaţia zîmbetului evaziv care i se încurca în privire, să-şi explice expresia misterioasă pe care o vedea rătăcindu-i pe faţă :

pînă cînd nu mai reuşea să se stăpînească : „Dar la ce te gîndeşti ?" şi ea ridica din umeri, tăcută, se ducea să pună un alt disc şi se trîntea din nou în fotoliu să asculte Liszt sau Chopin desfătîndu-se în dosul cascadei de note, fără să ştie, fără să înţeleagă — înţelegea acum, cînd punea la locul lor pietrele acestui mozaic : ca şi cum ar face o pasienţă — că, după toate probabilităţile, şi o asemenea atitudine, după ce îndrăznise să vorbească cu el despre anulare şi tocmai pentru faptul că îndrăznise să vorbească despre asta, pusese în mişcare temerile lui Marcello, viclenia lui, instinctul lui de conservare : şi poate că tocmai în clipele acelea, în extenuantele, eternele după-amieze de duminică, studiind modul de a scăpa de teroare, plănuise forma aceea de răzbunare concepută, însă, mai ales ca o salvare, şi recursese la Armida şi se gîndise la Alfredo pentru că erau primele persoane pe care le avea la îndemînă, singurele care ar fi avut tot interesul să tacă şi să accepte o astfel de maşinaţie. Valeria intuise exact cum stăteau lucrurile din primul moment, îi sugerase imediat singura cale de a ieşi din această încurcătură în mod elegant : numai că dintr-un stupid, ipocrit şi prost înţeles sentiment de reţinere, şi din cauza obstacolului pe care-l prezentau obişnuitele prejudecăţi, ea nu avusese curajul să meargă pînă la capăt, şi acum nu-i rămînea decît să accepte şantajul şi odată cu şantajul ruşinea vizitei medicale ce-i fusese anunţată la telefon de Monsenior Giordano : ruşinea (dezgustul) de a fi obligată să se lungească pe un pat necunoscut şi să se ofere unor mîini străine, minuţioase, indiferente... Certific să doamna Maria Teresa Sangermano in Testa examinată de mine se

dovedește... Simțea că ia foc : o mistuia pe dinăuntru dorința, încă incertă dar deja instigatoare, de revanșă, ba chiar de represalii.

Patul nu fusese pregătit pentru noapte, astfel că atunci cînd au intrat în cameră, pe el se mai afla cuvertura de atlas în dungi, cu volanul încrețit care cădea pe laturi atingînd covorul, și Valeria se dusese repede să se așeze pe pat nerăbdătoare și pusă pe flecăreală și veselă făcînd să troznească arcurile, și gestul ei, zgomotul acela amplificat de liniștea nocturnă, o rănise atît de adînc, încît se simțise din nou cuprinsă de căința de a dezvălui taina care constituia calitatea și totodată apărarea ei dar acum nu mai putea să dea înapoi, astfel că spuse : „Trebuie să-ți vorbesc" și se duse să aprindă lămpița de pe noptieră apoi stinse lumina de la întrerupătorul principal, în timp ce Valeria întreba excitată : „Ești îndrăgostită de arhitectul acela, Molteni ?"

Ea se îndreptă, în colțul opus, spre fotoliul de lîngă balcon, pentru că și acum cînd camera se afla în penumbră simțea că ceva o oprește să se așeze pe pat : ca și cum ar fi vrut cu tot dinadinsul să evite în discuția lor orice aluzie mai concretă referitoare la intimitatea, neizbutita ei intimitate, cu Marcello ; apoi zîmbi și clătină din cap : da, într-un fel intra și Molteni în toată povestea asta, dar nu era vorba chiar despre el. „Nu, spuse, e altceva" și începuse să povestească de la început, povestise tot, simțind privirea stupefiată, înspăimîntată a Valeriei străpungînd-o cu atîta intensitate, că încercă un sentiment de jenă, astfel

că pentru a o înlătura trebuise să simuleze un exces de dezinvoltură : stătea cu coatele sprijinite pe brațele fotoliului, își încrucișă mîinile sprijinindu-și bărbia în ele și zîmbi. „Poate nu-ți vine să crezi, dar pînă acum am mers foarte bine : vreau să spun, fără să sufăr..." și Valeria continua să o privească și probabil că în minte confrunta situațiile lor, atît de contrastante, pentru că în voce îi vibră apoi o notă de resentiment cînd spuse : „În fond știi că ești într-adevăr fericită ?" și ea ridică întrebătoare o sprînceană înainte de a repeta : „Fericită ?" fără să înțeleagă unde țintise Valeria și așteptînd chiar să se explice mai bine.

„Desigur, pentru că, legal, căsătoria ta e nulă și poți s-o desfaci imediat și să-ți recîștigi libertatea" și ea spuse : „Cum adică s-o desfac ?!" și în momentul acela chiar și rîsul Valeriei sună aspru și îi părea ostil : „Dar, iartă-mă, tu pe ce lume trăiești ?! Nu citești ziarele ? Anchetele revistelor de mare tiraj servesc totuși la ceva ! E de-ajuns o instanță de anulare, o vizită medicală... evident, niște formalități !" și ea roși, mulțumită că penumbra nu-i permitea Valeriei s-o vadă roșind, și după o clipă spuse, cu o anumită jenă : „O vizită medicală ?" Valeria aprobă. „Pentru a dovedi că de fapt căsătoria nu a fost cons..." dar o întrerupse aproape îngrozită : „N-am să fac niciodată așa ceva !" și unde fuseseră ascunse toate aceste vorbe care-i veneau acum în minte atît de clar, dacă atunci le respinsese cu atîta forță ? Valeria o fixa încremenită. „Dar îți dai seama la ce renunți ? Cînd îl ai pe Molteni care e topit după tine" și trebui să o implore, dar slab : „Lasă-l în pace pe Molteni, te rog..."

Şi dacă acum încerca să-şi amintească în amănunt cum se desfăşurase acea chinuitoare discuţie nocturnă, era tocmai pentru asta : pentru că voia să înţeleagă o dată motivele comportării ei : nu comportarea în sine, care în fond putea să fie destul de firească din moment ce luase hotărîrea să păstreze secretul lăsînd să se creadă că e o femeie cu o viaţă intimă normală, ci motivul comportării, raţiunea ei interioară. Aici stătea dificultatea : cum să justifice tăcerea, cum să-şi explice refuzul adevărului. Da, poate că tocmai asta era : gîndul că deseori adevărul nu e numai trist, dar e chiar şi atît de ridicol şi de ruşinos, că pudoarea ne împiedică în asemenea măsură să-l dezvăluim încît în locul lui preferăm complicitatea tăcerii care să-l acopere, şi pentru ca apoi să devină deodată cunoscut tuturor e nevoie de scandalul unui proces de anulare, de un „caz" la tribunalul ecleziastic, aşa cum s-ar întîmpla peste cîteva luni odată obţinută sentinţa, *afirmativă*... şi astfel preferase să tacă şi să ia drept generozitate orgoliul sau comoditatea, sau poate o anume laşitate interioară, acea frică desigur exagerată şi în orice caz cu totul nelalocul ei, de a rupe un echilibru, şi aşa precar, şi de a înfrunta o nouă şi poate în altfel umilitoare situaţie.

Valeria nu reuşea să priceapă, şi o înclinaţie feminină spre intrigi o făcea chiar insistentă : de fapt şi pentru că înţelesese imediat rolul posibil pe care Molteni putea să-l joace în această situaţie de îndată ce ea s-ar fi limpezit. Maria Teresa era în schimb uluită de atîta perspicacitate — dar totodată tulburată şi aproape fericită — că Valeria intuise sentimentele lui Molteni de la prima întîlnire. „Şi ce-i atît de greu ? N-a urmărit nici o cursă, nu-şi lua ochii de la tine şi, pot să-ţi spun un lucru ? am impresia că şi tu eşti puţin îndrăgostită sau, în orice caz, nu ţi-ar trebui mult să te îndrăgosteşti de el. Şi de aceea nu te înţeleg, scuză-mă ! Eşti într-o situaţie privilegiată, poţi să anulezi căsătoria şi să-i cazi în mod onest în braţe, şi tu mai amîni ? Acum n-ai să-mi spui, cred, că îţi iubeşti soţul ! cum ai putea să-l iubeşti dacă lucrurile stau aşa ? Şi apoi dragostea, crede-mă, e într-adevăr lucrul care se spulberă cel mai uşor în viaţă, e într-adevăr sentimentul care se consumă mult mai repede decît şi-ar închipui cineva... familia, copiii : prostii, nu e dragoste, e familia, copiii, altceva... şi pe de altă parte ce căsătorie e asta a ta dacă nici măcar n-a fost consumată ? ! Nu, să nu-mi spui acum că eşti îndrăgostită de soţul tău !"

Era îndrăgostită de Marcello ? Fusese îndrăgostită de Marcello ? Se căsătorise cu el, pur şi simplu, şi acesta era singurul adevăr pe care simţea că e în stare să-l afirme despre căsătoria ei. De altfel Valeria trebuia să-şi amintească — dar, aşa-i, familia Sangermano o ţinea tot timpul puţin la distanţă, aşa că probabil nici măcar nu ştiuse — că se căsătorise pentru că avea deja douăzeci şi şapte de ani şi părinţii îi muriseră şi rămăsese singură, iar între ea şi fratele ei Giovanni, care de fapt era fiul din prima căsătorie, pentru că tatăl ei avusese două soţii, nu exista intimitate propriu-zisă, atît din cauza unei prea mari diferenţe de vîrstă cît şi pentru că Giovani plecase curînd de acasă căsătorindu-se cu Costanza, astfel că deşi avea o absolută independenţă economică şi căpătase, prin tem-

perament sau din necesitate, o înclinaţie spre singurătate, pînă la urmă cedase presiunilor lui Giovanni şi ale Costanzei şi se măritase cu avocatul Marcello Testa, care într-o oarecare măsură fusese, în trecut, şi într-o oarecare măsură mai era şi acum, un fel de candidat sau de logodnic mai dinainte ales şi în mod tacit acceptat în familie. Şi căsătoria ei suscitase invidia prietenelor (acum zîmbea la gîndul acesta) şi admiraţia cunoscuţilor, tocmai pentru stima de care se bucura printre cei din jur soţul ei, lăsînd la o parte soliditatea averii şi poziţia socială excelentă şi... *nu sînt încă noutăţi? copii în perspectivă?* o întrebau la început prietenii sau rudele chiar de faţă cu Marcello, şi ea avea pentru toţi acelaşi zîmbet evaziv: „O să vină cînd o să vină: şi dacă totuşi nu vor veni, sînt fericită şi aşa", şi învăţase destul de repede să desluşească, să recunoască, scurta licărire de recunoştinţă care strălucea la aceste cuvinte în privirea atentă a lui Marcello şi pe care numai ea reuşea s-o intercepteze, învăţase să dea cuvîntului fericire o semnificaţie absolut convenţională, de comoditate, care însemna amorţeală sau lene sau orbire... dar nici măcar faţă de aceste argumente Valeria nu arătase că se dă bătută în noaptea aceea: „Cum e cu putinţă să trăieşti atîta timp alături de el fără să fi avut niciodată dorinţa să te simţi femeie?" şi poate că era momentul potrivit să spună odată pentru totdeauna adevărul, şi să-şi asume partea ei de vină, dacă se putea vorbi de vină, în această poveste stupidă, şi în orice caz să facă cel puţin o aluzie sau să-şi arate în mod leal bănuiala unei probabile frigidităţi a ei. Dar nu avusese

curajul s-o facă, ştiuse doar să roşească pentru că întrebarea aceea destul de brutală dar onestă şi logică la urma urmei nu făcuse decît să-i aducă din nou în minte obstacolul vieţii ei conjugale, nu cum era acum — în fond se adaptase — ci aşa cum i se dezvăluise puţin cîte puţin încă din timpul călătoriei de nuntă, să-i spunem totuşi aşa, din prima lună petrecută rătăcind de la un hotel la altul, dintr-o localitate în alta, călătorind sau fugind? pînă în seara aceea cînd atinseseră cu oarecare claritate pentru prima şi singura dată acest subiect. Valeria continua să insiste: „Dar cum, nu s-a justificat niciodată? nu ţi-a spus niciodată nimic în legătură cu asta?" pentru că întîmplarea i se părea încă prea absurdă şi inacceptabilă; şi în cele din urmă se hotărîse să mintă: „Eu l-am împiedicat: înţelesesem cum stau lucrurile, şi la ce bun să mai vorbeşti despre asta?" dar îşi amintea foarte bine că de fapt vorbiseră, ea şi Marcello, în seara aceea pe Riviera, înainte de a se întoarce acasă în Italia, şi faptul că o minţea în timp ce i se destăinuia fusese imediat un mod de a se simţi legată de Marcello, un mod de a-i arăta şi de a descoperi prin această complicitate un sentiment care într-un anume fel putea să înlocuiască afecţiunea chiar dacă nu era şi nu putea să fie niciodată dragoste

Plutea în aer, legănat de vînt, un parfum de iasomie şi, aspirîndu-l, se înfioră fără să vrea, şi Marcello spuse plin de solicitudine: „Ţi-e frig? Vrei să intrăm?" şi ea spuse: „Nu, e plăcut aici, să mai stăm puţin" pentru că momentul cînd se întor-

ceau seara la hotel şi se pomeneau singuri într-o anonimă cameră matrimonială devenea acum pentru ei cel mai stînjenitor ; apoi se cufundară din nou în tăcerea obişnuită. Nu aveau nimic să-şi spună, şi într-un anumit sens, faptul acesta pentru ea constituise o descoperire care o îngheţa, mai mult chiar decît presimţirea de a fi probabil condamnată la o viaţă de castitate. Se aflau pe terasa unei cafenele şi priveau departe, în golf, licăritul luminilor clare, strînse laolaltă, ale unui sat care poate era Villefranche sau Beaulieu şi ascultau, dar cu gîndul în altă parte, mica orchestră din spatele lor care cînta melodii napolitane, şi Marcello la un moment dat spusese, ca să spună ceva şi să mai întrerupă din cînd în cînd tăcerea aceea nefirească : „E de necrezut cît de mult s-au răspîndit cîntecele noastre şi în străinătate" şi ea zîmbise aprobînd şi Marcello spusese : „Ai vrea să te întorci la Napoli ?" şi atunci ea replicase : „Aş vrea să mă întorc acasă" regretînd imediat cele spuse. Acesta era un alt aspect curios al curioasei lor căsătorii : că de fiecare dată cînd vorbea, chiar despre lucruri inocente sau banale, avea supărătoarea impresie că vorbise cu anume intenţie, vrînd parcă să facă aluzie la altceva, şi poate şi din cauza asta nu fusese prea vorbăreaţă pînă acum. Aşadar spusese, ca să repare cuvintele pe care îşi închipuia că ar trebui să le spună o tînără soţie într-o asemenea împrejurare : „Pe lîngă toate, trebuie să cheltuieşti o groază de bani cu aceste hoteluri de lux" şi văzuse faţa lui Marcello luminîndu-se de o patetică recunoştinţă. „Pentru tine aş fi dispus să-mi risipesc întreaga avere" şi ea zîmbise aproape fără să vrea : „Eşti drăguţ că-mi spui asta" decepţionată şi singură, învăţînd acum să recunoască şi vanitatea în felul lui Marcello de a se exprima.

Apoi de la luminile îndepărtate ale satului care poate era Villefranche sau Beaulieu, precedate de un zgomot nedesluşit, ca de tunet, urcaseră pînă la jumătatea cerului răspîndindu-se ca într-o jerbă punctişoarele multicolore ale focurilor de artificii, astfel, marea din faţa lor, canţonetele napolitane, fie ele adaptate pentru jazz, grindina sărbătorească de bombarde le dădea impresia că sînt chiar la Napoli într-o seară de vară, veniţi să privească de departe sărbătoarea vreunui sfînt protector al unuia din satele de pe coastă : şi în acest moment Marcello spusese, pe un ton care voia parcă s-o roage să nu se întoarcă să-l privească, să-i răspundă fără să-l privească : „Maria Teresa, îţi pun o întrebare idioată, îmi dau seama... dar tu ştii ce este căsătoria ? Vreau să spun : tu ştii cum devii soţ şi soţie ?" şi ea continuase să privească luminile golfului — era Villefranche sau Beaulieu ? — aşteptînd ca deasupra caselor să se înalţe un alt mănunchi de artificii multicolore şi gîndindu-se *pînă vor trage alte focuri, emoţia îmi va trece, voi avea o voce calmă :* dar cerul redevenise negru şi tainic, sărbătoarea poate se sfîrşise, dacă era vorba într-adevăr de o sărbătoare, şi în orice caz tot fără să se întoarcă să-l privească, spusese : „De ce vorbeşti de lucrurile astea acum ?" la fel de jenată ca şi el. „Fiindcă mi se pare că îţi datorez o explicaţie ; a trecut şi aşa destul de mult timp de cînd tot amîn să-ţi vorbesc, dar înainte, vezi, vreau să spun înainte de a ne căsători, mi se părea că te jignesc deschizînd această discuţie... mă înţelegi, Maria Teresa ?" şi ea abia murmurase un imperceptibil da, după care

Marcello făcuse o pauză care i se păruse fără sfîrşit. „Vreau să-ţi spun că e vorba de o situaţie trecătoare... vreau să te fac să înţelegi că nu am fost atît de inconştient încît să sacrific o femeie chiar pînă într-atît... sînt în tratament de un an, e o chestiune de durată... adică trebuie să ai răbdare..." şi deşi continua să nu-l privească, aşa cum o dorise el, chiar dacă nu-şi exprimase dorinţa în mod deschis, simţea cîtă jenă şi umilinţă îl costau cuvintele acelea. Pînă atunci crezuse că Marcello aparţinea probabil acelei categorii de bărbaţi, destul de răspîndită, pe care tocmai excesul dragostei lor îi paralizează : supliciu atroce, în special cînd pasiunea nu e împărtăşită şi stînjenitoarea situaţie e observată de un ochi lucid, sau în orice caz fără iluzii ; şi iată că Marcello scotea la iveală povestea cu tratamentul şi cuvîntul o rănise ; spuse deci, umilită şi jenată la rîndul ei : „Te rog, să nu mai vorbim despre lucrurile astea..." şi el spuse : „Tu eşti o femeie superioară, ştiu : şi crede-mă, este încă un motiv ca să te iubesc".

Şi în seara aceea la hotel, ultima seară a straniului lor voiaj de nuntă, în camera de hotel pregătită pentru noapte de necunoscuta, invizibila cameristă — veiozele de pe noptieră cu lumina estompată, papucii aliniaţi pe covoraşele de lîngă pat, cuvertura răsfrîntă, cămaşa de noapte de voal gălbui întinsă în dreapta, iar în stînga pijamaua de poplin albastru cu o imagine batjocoritoare a fantasmei unei perechi care în mod cert nu erau ei — în timp ce îşi scotea bijuteriile punîndu-le grămadă într-un mic vas de pe toaletă, îl văzu în oglindă dezbrăcîndu-se în prezenţa ei : fără să meargă în baie, cum făcuse de fiecare dată pînă acum, şi cum de altfel procedase

şi ea, ci rămînînd cu dezinvoltură în cameră, fără ca măcar să-i lase ei timp să iasă, de parcă prin acea aproximativă confesiune făcută la cafenea s-ar fi eliberat de un coşmar apăsător ce-i permitea acum să nu mai uzeze de aceste forme de pudoare, sau de reţinere sau de respect : şi oricît ar fi căutat să facă zgomot cu inelele, cu colierul şi cu cerceii pe cristalul mobilei cu o aparentă dezinvoltură şi ca să-l facă să-i simtă prezenţa în cazul că el, dar era imposibil, ar fi fost distrat, nu putea să nu-şi ridice din cînd în cînd privirea în oglinda triplă şi să nu-l vadă reflectat — din faţă, din profil, din trei sferturi — şi să se gîndească roşind *pentru prima dată un bărbat se dezbracă în prezenţa mea* şi tremurînd, ca în faţa unei iminente revelaţii : în fond Marcello era un bărbat frumos. Şi îndată ce-l văzu în pat, mulţumit, după cît i se părea, sau în orice caz uşurat, se duse să-şi ia cămaşa de noapte, dar în clipa cînd să intre în baie o opri în prag vocea lui Marcello : „Dar de ce ieşi din cameră ca să te dezbraci ?" şi acum ceva în vocea lui o răni : nu încă o presimţire şi nici măcar o umbră de ironie, ci mai degrabă sentimentul că a căzut în cursă : ca şi cum într-adevăr după discuţia de la cafenea, după ce fuseseră date cărţile pe faţă şi el găsise o justificare pentru comportarea lui, n-ar mai fi avut nici o grijă, mai mult, s-ar fi simţit chiar dator să manifeste cu ostentaţie o atitudine de intimitate care ei i se părea pur şi simplu ridicolă. Atunci spuse : „Trebuie să merg în baie" şi în baie, în timp ce se demachia, plînse pentru prima dată.

Pentru că acum era sigură : Marcello minţise inventînd povestea cu tratamentul aşa cum ea se amăgise punînd comportamentul lui pe seama unui

exces de dragoste. Într-adevăr, după ce s-au întors acasă, el n-a mai vorbit despre situația lor și doar la început tremura — știind-o pe ea că tremură — atunci cînd cineva o întreba cu zîmbetul ambiguu de conivență cu care te adresezi tinerilor căsătoriți : „Ei, ceva noutăți ? Pe cînd copiii ?“ și ea învățase să răspundă prompt : „O să vină cînd o să vină : și dacă totuși nu vor veni sînt fericită și așa...“ (și fericită însemna liniștită, indiferentă, detașată) cu o siguranță din ce în ce mai naturală, care era un mod subtil — învățase și asta — de a se răzbuna pe Marcello în ochii căruia vedea strălucind de fiecare dată o fulgurantă flacără de recunoscătoare, chinuitoare umilință. Și apoi, se înțelege, lumea mai și obosise să pună mereu aceeași întrebare, sau pur și simplu o uitaseră, și Marcello rămînea același profesionist respectat și stimat de toți, în cercul lor și în afara cercului lor, și ea parcă se complăcea în automatismele acestei vieți care nu era propriu-zis viață, dar care în orice caz îi crea în jur un fel de liniște sterilă. O căsătorie neconsumată implică de la sine relații reci, aproape crude, și poate că fusese modul ei de a se considera recompensată, sau răzbunată, și liniștită făcîndu-l să simtă mereu forța — prezența — acestei superiorități ascunse. Așadar avea dreptate Molteni ? „Pentru o clipă m-am gîndit și la asta : că procedezi așa ca să-l domini, ca să-l șantajezi din punct de vedere moral : din sadism, să spunem : ca să-l ai supus, umil, cu totul în puterea ta...“ Îi spusese în după-amiaza aceea la „Roșu și Negru“ și ea aproape zîmbise ; dar acum cînd Armida își golea sacul, o cuprinsese din nou îndoiala, devenea presantă, pentru că altfel ce era această furie neputincioasă ce-i cotropea sufletul

dacă nu încercarea disperată, subterană de a nu se lăsa învinsă, de a nu se umili în asemenea măsură încît să se supună unui control medical ? Certific că doamna Maria Teresa Sangermano căsătorită Testa, consultată de mine... iată, pentru ca minciuna lui Marcello să nu-și atingă scopul nu avea altă cale decît să dea peste cap rezultatul consultului, și să reiasă, în urma examenului medical...

Se opri asupra acestor cuvinte, asupra acestui gînd formulat pe jumătate : da, simțea că pălise, și că zîmbetul acela fugar i se uscase pe față, continuînd totodată să o fixeze pe Armida prăbușită încă pe divan, și că acum nu mai putea să suporte spectacolul pîntecului ei mare și injurios : se răsuci tocmai ca să nu-l mai vadă, și după o clipă se ridică, făcu un pas la întîmplare, cu destulă greutate, apoi se opri în fața măsuței de telefon, nehotărîtă și parcă atrasă de un fel de chemare secretă. Totul decurse foarte natural, chiar dacă gesturile ei, atît de lente și forțate păreau filmate cu încetinitorul. Numărul lui Molteni era 375482 sau poate 374582 ? Încercă cu unul din cele două dar era sigură că a ghicit, că și-a amintit, formînd tulburată cifrele, numărul exact : tot mai acționa ca într-un fel de transă, și ce i-ar fi spus oare lui Molteni cînd acesta i-ar fi răspuns la telefon ? Își umezi buzele uscate, pîrlite, o ardeau, rămase cu gura întredeschisă așteptînd legătura. Buzele ei, umezite, nu răspundeau, nu fremătau : și totuși crezuse că va redeștepta un fior, o amintire, sau o dorință. Molteni nu o sărutase oare o dată în mașină pe autostradă ? Oriunde există amor, există un sărut Perugina... Fusese un sărut lung, pătimaș, însetat, se simțise atît de tulburată de parcă ar fi

fost pe marginea unei prăpăstii. O voce, era de femeie, repeta iritată la celălalt capăt : „Alo ? ! Alo ? !“ Spuse, trezindu-se parcă, respira cu o anume greutate : „Vă rog, cu arhitectul Molteni...“ Vocea spuse : „Domnul arhitect e la clinică“ și atunci strigă : ‚Doamne Dumnezeule, s-a întîmplat vreo nenorocire ?“ Auzi rîzînd la celălalt capăt al firului, însă cu oarecare nerăbdare. „Nu, doamnă, ce vă trece prin cap ? S-a dus la clinică la doamna, i s-a născut un copil de toată frumusețea, astăzi la orele 2 ; un uriaș, patru kilograme și trei sute... scuzați, dar dumneavoastră cine sînteți ? Alo ? ! Alo ? ! Alo ? !...“

Puse receptorul în furcă încet, cu gesturile lente și forțate, da, exact cele pe care le vezi la cinematograf sau la televizor cînd se reia imaginea cu încetinitorul : atît de lipsite de greutate, încît par pur și simplu în afara forței de gravitație, și parcă dansînd într-un climat de acvarium : acțiunea unui jucător de fotbal în momentul înscrierii unui gol, un cal sărind peste obstacol... acea eleganță în mișcări aproape leneșă, acea precizie tehnică de manual : un jucător, un cal, armăsari... Molteni era tată, răzbunarea putea să-și atingă ținta, dar el nu s-ar fi pretat, nu în momentul de față în orice caz, și nici de acum înainte, de altfel în după-amiaza aceea la „Roșu și Negru“, în timp ce fuma furios și o implora, spusese : *pe Beatrice o iubesc așa cum poți să iubești o verișoară cu care ai crescut împreună, dar în ziua în care o voi lua de soție voi căuta să o iubesc ca pe mama copiilor mei* așa că nu mai putea să apeleze la el, și păcat că nu mai era nici măcar Alfredo, fiindcă se transferase la Milano, putea să încerce și ea cu Alfredo, mai înainte fusese Marcello cel care se

înjosise cerîndu-i șoferului un serviciu atît de neobișnuit, de astă dată ar fi fost ea, lucrul devenea chiar mai amuzant, și, la urma urmei, mai ușor, ea nu trebuia să promită nimic, nu trebuia să dea nimic în scris... exact, ce spusese Armida ? Că Marcello îi dăduse o declarație scrisă ca s-o determine să facă pasul acela ? Cu obligația expresă să o ia în căsătorie... Cum, își pierduse mințile ? Încercă să nu se trădeze, înghiți înainte să întrebe : „Și hîrtia — da, vocea păstra din fericire o intonație aproape frivolă și cordială — i-ai restituit-o domnului avocat ?“ și Armida răspunse imediat, bănuitoare și aspră : „Care hîrtie ?“ Ea zîmbi, întinse o mînă să aranjeze în vasul din fața balconului ramurile îngălbenite, uscate pe care Valeria i le oferise la Cales. „Mîine poți să le arunci“ spuse, și într-adevăr, la ce mai foloseau ? Apoi continuă, acum se întorcea cu spatele la ea : „Hîrtia pe care ți-a dat-o soțul meu... în care se obliga să te ia de soție...“ O frunză căzuse pe pardoseală foșnind strident, o călcă cu piciorul : era friabilă și se fărîmiță, trosnind, în minuscule bucăți maronii. „Ah, nu — spuse îmbufnată Armida în spatele ei — e la tata la țară !“ și ea se întoarse brusc, palidă, stupefiată : „I-ai dat-o tatălui tău ? ! Tatăl tău e la curent cu toate astea ?“ Armida o privea mirată de mirarea ei. „Sigur, spuse, eu sînt o fată fără experiență : și cine putea să mă sfătuiască mai bine decît tata dacă trebuie să accept sau nu ?“ Și atunci ea rîse, începu să rîdă dezlănțuit, apăsîndu-și o mînă pe gură, în timp ce rîsul îi țîșnea printre degete ca un sughiț de vomă, sub privirea întunecată, prostită și perplexă a Armidei și în clipa aceea sună din nou telefonul, o dată, de două ori, de trei ori, ea încetă

să mai rîdă, dar nu îndrăznea să meargă să răspundă, și în cele din urmă se urni Armida, cu greu, intimidată, speriată, bănuitoare. Acum era într-adevăr Costanza. „Și ce vrea ?" Îi smulse receptorul cu un gest de furie : sau de disperare ?

Costanza spunea : „Știi, am hotărît : o să ne luptăm. Mîine vor fi funeraliile Valeriei, mai bine zis înmormîntarea ei, am obținut aprobarea de înmormîntare : tu vii ? Desigur va fi înmormîntată la Cales în capela noastră, în cavoul familiei... Apropo, știi că familia Ceretti a dat semn de viață ? Astă-seară sosește comandorul, tatăl Valeriei : a trimis o telegramă, o să meargă Max la aeroport să-l aștepte, pentru că la început va fi nevoie de puțin tact, de o anumită diplomație, nu știm dacă vine singur sau cu un avocat, dacă va fi copleșit sau belicos, iar Max este omul potrivit pentru astfel de treburi... Cum vezi, familia ia poziție în favoarea lui Fabrizio. Chiar dacă soțul tău nici pînă în clipa de față nu ne-a spus încă nimic : dar o să vorbim mîine dimineață, dacă vii : caută să vii, erați atît de bune prietene ! la ora opt trebuie să fim la Cales, poate că e cam devreme, o să fim nevoiți să ne sculăm cu noaptea în cap, dar pe de altă parte încercăm să nu fie ceva bătător la ochi, înțelegi, să se termine totul cît mai repede... Vii ?" îndepărtase microfonul cu vreo zece centimetri de ureche, dar, cu toată distanța, sau poate tocmai din cauza distanței, vocea se revărsa din receptor repezită, răgușită, mecanică, insistentă și ea nici măcar nu o auzea.

Sîmbătă seara

Într-asta consta frumusețea abțibildurilor : că abia la sfîrșitul jocului descoperi ce reprezintă imaginea colorată, plămădită, sau mai bine zis ascunsă sub stratul de clei. Cînd venea să-l vadă la colegiu, mama îi aducea cu regularitate cîteva cărticele pline cu asemenea foi misterioase, pe care apoi el, la următoarea vizită, i le arăta dezvăluite și reproduse în culori strălucitoare, în albumul ce devenea din ce în ce mai ticsit de abțibilduri. Mama i le cumpăra de la prăvălia cam întunecoasă a papetarului din piață unde, cînd era acasă în vacanță, petrecea ore în șir nu știa dacă atras mai mult de sulurile de hîrtie lucioasă, ca niște bastoane colorate, puse în picioare pe bancheta din spatele tejghelei, sau de cele două borcane mari de sticlă, unul plin cu bărcuțe de lemn-dulce, negre și lipicioase, și celălalt cu bomboane verzi mentolate, pudrate cu zahăr ce părea sare, sau pur și simplu de vederile îndoite puțin la colțuri și murdărite puțin de muște — nimeni nu le cumpăra niciodată — înșirate pe un mic stativ rotativ cu care, dacă n-ar fi scîrțîit totdeauna atît de strident încît să atragă atenția negustorului, s-ar fi distrat învîrtindu-l într-una ca să le privească din toate părțile. Dar poate că era atras mai ales de mirosul acela nedefinit care stăruia acolo la orice oră din zi : de plante aromate, nu, de creion abia

ascuţit, de cretă şi plumb amestecate la un loc, şi chiar de amidon, acelaşi, dacă se gîndea, îl simţea şi cu ochii închişi, pe care îl emana corpul lui Simoncini, vecinul lui de pat, în dormitorul de la colegiu, seara, cînd se dezbrăcau să se culce, şi era un miros proaspăt şi acrişor, un miros de bărbat, se gîndea, poate pentru că Simoncini era cu doi ani mai mare decît el şi avea deja păr pe pîntece, sau mai exact, mirosul din perioada cînd devii bărbat şi care apoi se pierde, din moment ce don Violante, de pildă, sau tatăl lui, nu miroseau aşa : don Violante mirosea mereu a răsuflare caldă, tatăl lui a lavandă Soffientini, şi în zadar căuta să-l regăsească şi să-l descopere pe trupul lui de copil încă prea crud şi neted şi fără miros.

Da, era într-adevăr foarte meşter la abţibilduri. Pentru că nu era uşor să le aplici : trebuia să te înarmezi cu multă răbdare, fără mişcări pripite cînd suprafaţa pătrăţelului gumat, decupat din cărticica papetarului şi aplicat pe foaia albumului, frecată foarte uşor şi delicat cu vîrful degetului abia udat cu un strop de salivă, se consuma pe porţiuni mici, subţiindu-se puţin cîte puţin şi lăsînd să se întrezărească imaginea ascunsă sub vălul din ce în ce mai subţire pînă cînd ultimul rest alb, învins de umezeală, se desprindea cu totul sub presiunea uniformă a buricului degetului şi pe foaie apărea lucioasă şi vie ca o rouă de culori, abia pictate, un trandafir, sau un fluture, sau o minge cu secţiuni în diverse nuanţe. Oh, era foarte mîndru de albumul lui, şi mama de el : adică era foarte mîndră cînd el îi arăta paginile pline cu imagini lucioase, şi zîmbea răsfoindu-le împreună ; dar apoi, de îndată ce lăsau albumul, şi între ei se aşternea un moment de

tăcere înainte de a trece la probleme mai serioase, fie că erau în vorbitor în zilele cu ploaie, fie că se plimbau pe aleile parcului din jurul colegiului, zîmbetul mamei — îşi dădea imediat seama — îşi schimba expresia, şi din mulţumit devenea întristat şi nu înţelesese niciodată dacă din cauza regretului că trebuie să înceapă această discuţie sau din cauza amărăciunii pe care i-o provoca subiectul ; atunci şi el părea că se înăspreşte şi se închide în sine ca un arici, aşteptînd ca mama să deschidă discuţia.

„Fabrizio, începea mama, don Fulgenzio îmi spune că n-ai făcut deloc progrese, că la matematică n-ai încă nota de trecere..." şi el o asculta cu capul plecat, chinuit, dar nu din pricina reproşului ei blînd, ci din pricina suferinţei pe care o simţea vibrînd în vocea ei. „Toţi Sangermanii au învăţat la colegiul acesta, generaţii întregi, şi tu eşti primul de care călugării sînt nevoiţi să se plîngă..." şi atunci imediat, cu inima bătîndu-i dezordonat şi din ce în ce mai puternic, cu o emoţie care nu-l părăsea pînă ce nu era asigurat, întreba cu teamă : „Chiar şi don Violante ?" şi pentru o clipă zîmbetul mamei îşi schimba din nou expresia, de astă dată trecînd de la durere la o indulgentă bunăvoinţă. „Don Violante te iubeşte foarte mult..." în timp ce el asculta cum înăuntrul lui inima îşi încetase ticăitul acela surd, trepidant, grăbit, potolită într-un fel de extaz golit de gînduri. Don Violante era mic, blînd, răbdător : vorbea bîlbîindu-se, numai că avea respiraţia prea caldă şi, cînd spovedea, strîngîndu-şi la piept într-o îmbrăţişare părintească copiii care îngenuncheau în faţa lui, răsuflarea le atingea urechile şi lui îi trezea o involuntară, vinovată senzaţie de neplăcere, şi stătea tot timpul în cumpănă dacă să-i

mărturisească sau nu lucrul acesta : nu-i spunea ca să nu-l jignească dar de fiecare dată pleca din confesional jenat și deseori își prelungea penitența cu încă cîteva *ave* sau cu un *Tatăl nostru* în plus, ca un fel de ispășire, mîhnit mai ales că putuse să încerce, fie chiar pentru o clipă, tocmai față de don Violante acea vagă senzație de repulsie. Pentru că era foarte legat de don Violante, și poate că îl iubea și pentru că don Violante era singurul dintre călugări care-i spunea pe nume, Fabrizio, și niciodată pe numele de familie, Sangermano, și era singurul care nu-i dădea peste nas cu verișorii sau unchii sau celelalte rude care l-au precedat la colegiu : un Sangermano... Sangermanii... iar dacă mama, la rîndul ei, vorbea așa cum vorbea, o făcea, știa foarte bine, pentru că venea de acasă și după vizită se întorcea acasă și, abia intrată pe ușă, tatăl ar fi întrebat-o : „Ei ? Tot ultimul din clasă a rămas ? I-ai amintit că Sangermanii... ?“ și de aceea trebuia să folosească și ea aceleași expresii, fără ca el, pe de altă parte, să găsească în sfîrșit curajul să-i spună că după toate probabilitățile era ultimul din clasă — dacă nu chiar ultimul, nici așa — tocmai fiindcă se simțea, cum să spună ? strivit, asta era, sufocat, în orice caz copleșit de greutatea acestui nume de familie. „Sangermano“ murmura Simoncini seara de îndată ce pedagogul stingea luminile în dormitor, și el imediat : „Spune-mi Fabrizio, te rog...“ Pe Simoncini îl chema Luigi, numai că el îi spunea mereu Simoncini și nu Luigi, și de altfel obiceiul la colegiu era tocmai ca, în orele de studiu sau în cele libere, să se strige între ei pe numele de familie : Abate Amato Angeli Barbi Belsito Borrelli... dintre cei douăzeci și șapte de elevi din clasa lui, el era cel

de al nouăsprezecelea la catalog, litera *s*, Sangermano Fabrizio, apoi veneau Saporito Sellitti Simoncini Soprano... „Dar un Sangermano, Fabrizio“ îi explicase mama odată cînd încercase să clarifice cu ea aceste senzații confuze vrînd parcă să se justifice, într-un fel, pentru slabele rezultate la învățătură care nu i se părea că ar trebui să fie puse numai pe seama lipsei lui de bunăvoință, „un Sangermano, știi și tu, are obligații, o tradiție : este un nume care comportă responsabilitate...“ și în seara aceea, în dormitor, se băgase în pat și plînsese iar Simoncini îl fixa în tăcere neîndrăznind să-l întrebe de ce. Își simțea lacrimile calde curgînd, rostogolindu-se spre tîmple, căzînd pe pernă și chiar umezindu-i părul, și se simțea stigmatizat, prins în cursă pentru toată viața. De fapt și din cauza asta nu-și amintea niciodată cu plăcere anii de atunci iar mai pe urmă încercase să șteargă cu totul din amintirile lui colegiul, cu excepția lui don Violante, se înțelege, și acum don Violante murise (murise și Valeria) așa că în colegiu nu mai era probabil nimeni care să-și amintească de el, aici la urma urmei se păstrează în amintire indivizii răi, sau cei eminenți la italiană, cei tobă de matematică : dar cei leneși, cei distrați, cei mediocri ? Și el făcea parte din categoria asta, chiar și după, chiar și acum, știa foarte bine și nu era cazul să i se mai reproșeze, la colegiu fusese o obsesie. „Ești primul Sangermano care obține o asemenea medie !...“ astfel că atunci cînd se întorcea acasă, în vacanță, trebuia s-o cheme de fiecare dată pe domnișoara Giuffré să-l mediteze pentru octombrie ; dar cînd se întorcea acasă în vacanță, în vacanțele de vară, regăsea de asemenea, așteptîndu-l ca la o întîlnire tainică, pe cîmpul care păstra neal-

terată mireasma de glicine și de flori de portocali, chiar dacă timpul înfloritului trecuse demult, nesfîrșitele jocuri ce trebuiau inventate, improvizate sau reluate, cu Piero, micul lui sclav devotat, și cu copiii țăranilor care-l strigau toți Fabrizio, sau cel mult don Fabrizio, dar niciodată Sangermano.

Și totuși, lucru curios, față de Valeria la una din primele lor întîlniri și poate, dacă își aducea bine aminte, pentru prima și unica dată în viața lui recursese la prestigiul numelui ca s-o impresioneze. Ei, da, exista o circumstanță atenuantă în acest caz, sau oricum o justificare, pentru că totul începuse chiar în după-amiaza sosirii la Ischia, cînd se produsese încurcătura cu valiza: ajunși în fața hotelului Valeriei, i se păruse elegant și cavaleresc să o însoțească la recepție și s-o aștepte pînă se instalează, avînd în vedere că ea acceptase bucuroasă să-i urmeze, pe el, pe Costanza și pe hamalul care împingea căruciorul cu bagaje, iar în holul alburiu, îmbrăcat în majolică, vocea aceea vibrase înlăuntrul lui ca și cum ar fi vorbit printr-un invizibil dar puternic difuzor *um wieviel Uhr fährt bitte der letzte Dampfer nach Neapel?* [1] sau poate spusese: *Das Gepäck steht bereit, Sie können es abholen lassen* [2] și imediat după aceea se auzi clinchetul cheii pe cristalul mesei de la recepție, un zgomot sec, scrîșnitor, scurt ca al unei arme de foc. Era un neamț de vîrstă mijlocie, slab, cu părul rărit la tîmple, îmbrăcat cu un impermeabil ușor, transparent, peste un costum maro destul de

[1] La ce oră pleacă ultimul vapor spre Napoli? (Germ.).
[2] Bagajul e pregătit, știți pe cineva care să vină să-l ia (germ.).

neglijent, și cu surîsul pregătit, egal, excesiv al străinilor, de parcă aveau totdeauna cîțiva dinți de prisos în gură: că zîmbea își amintise abia peste cîteva zile, povestindu-i Valeriei, fiindcă în momentul acela auzise numai zgomotul cheii predată portarului, aruncată pe masă de mîinile acelea pe care ochii refuzară imediat să le privească, fusese atent doar la ecoul cuvintelor lui *Um wieviel Uhr fährt der letzte Dampfer nach Neapel?* sau *Gepäck steht bereit, Sie können es abholen lassen* și își spusese în timp ce un fior lung îi săgeta șira spinării, de excitare nervoasă sau de frig, *un neamț* și nu era primul neamț pe care îl vedea și îl auzea vorbind dar nu reușea niciodată să se stăpînească, așa că o lăsase pe Valeria în hol, uluită și poate chiar supărată acum, făcîndu-i observație portarului cu siguranța puțin infatuată a femeii cînd se știe însoțită de un bărbat, ca să fugă — acesta e cuvîntul — să o ajungă din urmă pe Costanza care între timp se îndrepta spre hotelul ei cu hamalul cu valizele.

„Pentru că l-au omorît nemții, înțelegeți?“ îi explicase după cîteva zile, insistînd cu o voce plîngăreață, infantilă dar totodată disperată și furioasă, și Valeria la început avusese o clipă de ezitare privindu-l circumspect, vrînd parcă să cîștige timp și să se întrebe dacă putea să exprime o observație de acest gen, apoi spusese: „Scuzați-mă, dar de ce ziceți nemți?! Probabil a fost unul singur“, și el ar fi vrut să-i zîmbească dar simțea cum ochii i se umplu de uimire și spaimă la amintirea scenei pe care inutil încercase după-aceea să o reconstituie în toate amănuntele așa cum trebuie să o fi văzut, să o fi trăit mama lui, și replicase: „Exact, un neamț:

dar cine a fost ? N-am ştiut niciodată şi sigur că nu vom putea şti niciodată, dar de atunci nu mai pot să văd nici unul fără să încerc să ghicesc ce vîrstă ar fi putut să aibă acum treisprezece ani şi fără să mă gîndesc imediat că s-ar putea să fie acela..." şi după încă vreo cîteva zile, pe plajă, povestindu-i despre internarea mamei lui în clinică, pentru că la întîlnirea precedentă un fel de pudoare îl oprise să facă vreo aluzie la boala memei, revenise iar asupra chestiunii cu nemţii. „Ştiu, a fost vorba de un singur neamţ, sau de cel mult doi, din cîte ştiu eu erau doi care trăgeau cu mitraliera : dar pentru mine e ca şi cum ar fi fost toţi, şi de aceea nu pot să văd pe vreunul dintre ei, sau să aud vorbindu-se nemţeşte fără să mă gîndesc nu atît, mărturisesc, la moartea tatălui meu, cît la durerea, la groaza mamei mele care a rămas cu mintea rătăcită..." şi cu prilejul acesta, pentru prima dată, în timp ce el prelungea discuţia despre maică-sa, Valeria spusese pe un ton de circumstanţă, chiar monden, dar oricum îl făcuse fericit : „Mi-ar face plăcere să o cunosc pe mama dumitale" şi zîmbea lăsînd să-i curgă printre degete un pumn de nisip cald, auriu. Numai că mai înainte, cînd, pentru a-şi justifica fuga de la hotel, fusese constrîns să-i relateze tulburat senzaţia aceea obscură (la început destul de succint, dorind parcă să treacă peste cruzimea unui episod care de fapt suna fals evocat într-un asemenea cadru liniştit, indiferent, dar apoi cuprins de amintiri, pierzîndu-se în amănunte) ea spusese : „Dar aşa rişti să faci un traumatism ! N-ai încercat niciodată o investigaţie pe contul dumitale, să afli ce corp de armată se găsea la Cales atunci, şi poate chiar să obţii lista cu numele militarilor ?... şi poate că spun o prostie,

nu ştiu, dar ar putea să fie o soluţie ca să scapi de acest coşmar..." şi acesta fusese momentul discuţiei în care el recursese la prestigiul numelui său, dîndu-şi seama, în timp ce vorbea, că, într-un fel, poate şi povestea cu tatăl lui îl ajutase în mod camuflat să încerce să devină important în ochii ei : „M-am gîndit... dar unchiul meu are mari interese în Germania şi o cercetare în sensul acesta, şi după atîţia ani, ar putea să pară nedelicată, să se dovedească inoportună, şi poate chiar periculoasă, date fiind raporturile unchiului meu cu consulatul german... Unchiul meu este Pietro Sangermano, el este administratorul delegat şi de fapt patronul întreprinderii Sangermano..." şi ea îl privise candidă fără a se arăta surprinsă, sau mirată : „Şi ce este întreprinderea Sangermano ? cu ce se ocupă ?" şi atunci el rîsese : pe moment încercînd să se stăpînească, de teamă să n-o jignească, dar apoi văzînd-o atît de dezorientată, îşi dădu frîu liber rîzînd în hohote ; dar nu rîsese de ignoranţa Valeriei, ci pentru că în sfîrşit cunoştea pe cineva care n-ar fi putut niciodată să-i spună *un Sangermano are obligaţii, o tradiţie* sau *aminteşte-ţi că eşti un Sangermano* sau *ai uitat că Sangermanii... ?* şi, evident, nu în clipa aceea se îndrăgostise de ea, dar în clipa aceea simţise o emoţie, un sentiment de simpatie foarte apropiat de fericire şi ar fi sărutat-o chiar atunci dacă ar fi avut curajul s-o facă, în orice caz orchestra atacase aproape în aceeaşi clipă *Tu che m'hai imparato a fà* care era succesul stagiunii (pentru că în seara aceea trecuse pe la hotel căutînd-o special ca să se scuze pentru fuga lui misterioasă, apoi ieşiseră împreună, mergînd la întîmplare, şi pe străduţele cu iz de oleandru şi de mare începuse să-i poves-

tească întîmplarea aceea de demult și la un moment dat, năuciți de motoretele băiețandrilor, împinși de lumea care se plimba și de cei îmbulziți în fața prăvălioarelor cu *souvenirs* care îi obligau să tot coboare și să urce pe trotuarul îngust, el propusese să meargă la „Rancio Fellone" să bea ceva mai mult ca să-și poată continua discuția în liniște decît să danseze) și atunci o prinsese de mînă cu impetuozitate trăgînd-o spre ringul de dans și începuse să danseze cu ea strîngînd-o cu o anume dorință afectuoasă și fredonîndu-i la ureche cu un tandru subînțeles *Tuuuuu — sapend'e nun turnà — che m'hai imparato a fà — che* kiss me *vo'di — io te vurria vasàaaa...* Dar atunci picase Costanza și o invitase la masa lor și farmecul se risipise.

Înțelesese însă un lucru, în zilele acelea la Ischia : înțelesese că putea să fie fericit în anonimat. Era adevărul descoperit de el, și pentru asta se legase cu atîta pasiune de Valeria, lucru care ar fi trebuit poate să i-l spună astăzi avocatului Bellini cînd începuse să-i repete curioasele lui discursuri despre căsătorie. „Natural, îmi pare rău că nu v-am adus colecția de fluturi : dar nu e voie, vă rog să înțelegeți" începuse avocatul, afișînd un zîmbet de superioritate și comprehensiv totodată după ce și-l alesese în prealabil cu grijă din vastul său repertoriu și după ce îl încercase probabil de cîteva ori înainte să intre și să-l arboreze : și el îl privea lung, fără să-i răspundă : nu posomorît și nici măcar bănuitor, doar serios, deși în sinea lui zîmbea gîndindu-se *dar m-au luat într-adevăr în serios cu cererea mea ?* pentru că el cel dintîi își dădea foarte bine seama că nu puteau să-i aducă aici toată colecția, și întrebîndu-se, acum posomorît și bănuitor, *atunci ce urmă-*

rește ? de ce s-a întors ? Poate că se întorsese sperînd să-i smulgă cine știe ce mărturisiri și încerca să-l prindă în cursă folosind pretextul cu fluturii.

Părea să-l intereseze foarte mult problemele de entomologie : chiar de la prima întîlnire nu vorbise decît despre asta, se informa, cerea amănunte și lămuriri, și e ciudat cîtă ignoranță poate să existe în privința acestui subiect. De pildă, avocatul Bellini nu știa că aripile fluturilor au culori mimetice, mai mult că pudra aceea irizată îi ajută să zboare : nu știa și aproape nici nu-i venea să creadă și atunci el spusese : „Încercați să prindeți un fluture, viu, și să-i luați cu degetul prăfulețul de pe aripi : o să vedeți apoi că nu mai zboară, lăsînd la o parte faptul că și desenul culorilor rămîne șters, neclar" și peste o clipă adăugase, dar fără să dea importanță : „Cam așa cum se întîmplă într-o căsătorie : cînd se duce pulberea aurie a dragostei sau a entuziasmului nu mai poți să zbori, trebuie doar să te adaptezi și să supraviețuiești" și avocatul fusese izbit de faptul că tocmai el o spunea, poate pentru că și el, ca toți cei din familie, îl considerase pe jumătate tîmpit, sau tocmai pentru că în familie fusese avertizat și pregătit că are de-a face cu un individ pe jumătate tîmpit și de aceea acum, surprins, îl considera om cu judecată și zîmbea, de astă dată zîmbetul lui nu mai era plin de importanță, ci doar complice și poate puțin malițios, și la sfîrșitul acelei pauze stranii care se insinuase între ei și care fusese atît de lungă încît putea să devină aluzivă, sau semnificativă, făcîndu-l chiar

să se simtă prost, avocatul spusese, cu același zîmbet ciudat : „Dumneavoastră știți de ce se căsătorește un bărbat ? Vreau să spun, ce îl îndeamnă să își aleagă o anumită femeie, cînd se căsătorește ?"

Și acum îi venise lui rîndul să se înarmeze cu răbdare și să asculte acel soi de teorie dezvoltată de Bellini referitor la căsătorie : dacă-și amintea bine, un fel de ecuație, în virtutea căreia orice creatură umană căsătorindu-se își caută completarea sau contrariul său. Există tipul de bărbat care ia de soție o a doua mamă, de pildă, pentru că și-a pierdut mama în copilărie ; există tipul de bărbat slab care ia în căsătorie o femeie puternică și autoritară căutînd în mod inconștient un al doilea tată, și avocatul îl privea cu coada ochiului lăsînd să se înțeleagă că acesta putea să reprezinte tocmai cazul lui din moment ce rămăsese orfan de mic : el continuase să tacă susținîndu-i privirea și impunîndu-și să nu replice și să nu obiecteze că în privința lui se putea prevedea, cu aceeași plauzibilitate, și prima ipoteză pentru că în fond mama lui, odată cu moartea soțului, era la rîndul ei ca și moartă. Apoi există bărbați care-și aleg o soție ca să facă bună impresie în familie : și alții care, dimpotrivă, caută tocmai o evadare din constrîngerile familiei... Vorbind, avocatul zîmbea, devenea în mod inconștient și mai sigur și mai mulțumit de sine și poate că în clipa aceea își închipuia că se află la tribunal susținînd o pledoarie (îi lipsea doar corul reverențios al tinerilor, ireproșabililor lui procurori) și

lăsa să se înțeleagă, sau spusese limpede ? că anumiți psihologi au căpătat acum atîta abilitate în stabilirea diagnosticului privind acest domeniu, încît pot să ghicească, flecărind cîteva minute, cu ce tip de femeie s-a căsătorit un bărbat, și în clipa asta lui Fabrizio îi venise să zîmbească gîndindu-se imediat la Costanza : trebuia s-o sfătuiască pe Costanza, să-i sugereze, dacă Bellini suportă glumele fără să se simtă diminuat în propria-i autoritate, să-l invite ca oaspete de onoare cînd își primea prietenii la seratele ei stupide pe care numai Valeria putea, în candoarea ei, să le invidieze, și nu atît ca să-l pună la încercare, cît să-i propună să ghicească pentru toți cei de față, ar fi fost în joc nou și amuzant, dar ia să vedem, deocamdată în ce categorie putea să fie inclus el ?

Prima dată cînd fusese cu Giovanni s-o vadă pe mama lui la clinică, în timp ce o căuta pe aleile parcului atît de stufos și atît de îmbibat de umezeală că părea negru, se oprise cîteva clipe să se uite la un grădinar care planta în mijlocul unui rond o magnolie, un copăcel mic, filiform, puțin mai înalt de un metru : și cînd o însoțise acolo pentru prima dată pe Valeria, ținuse să-i arate și magnolia vrînd să reînnoiască și totodată să regăsească pînă și în amănuntele exterioare emoția aceea îndepărtată. În locul ei descoperise dezamăgit un copac și nu izbutea să înțeleagă că era aceeași magnolie : acum avea un trunchi cenușiu, fibros, ca pielea unui elefant, și ramurile dese, viguroase, care abia se mai zăreau cotropite de învălmășala frunzișului, și icicolo flori cărnoase ca niște fuse de tors lînă, groase

la mijloc și subțiate spre vîrf, avînd culoarea de ceară a morților, iar cîte una era deschisă, răsucită, uscată, și cafenie ca morții mumificați — și la gîndul acesta se cutremurase — împrejur se răspîndea un miros puternic, apăsător. „Cum pot să-l suporte ? Te amețește..." Vocea Valeriei era tulburată. Mama îi întîmpinase fericită, se emoționase văzînd trandafirii pe care îi adusese Valeria și nu mai contenea să le aspire parfumul și să repete că formau într-adevăr o pereche nemaipomenită, și el o privea neliniștit, ca și cum în clipa aceea ar fi trebuit sau ar fi putut să se întîmple în sfîrșit minunea să o vadă vindecată. O găsiseră împletind, concentrată asupra lucrului, cu anii învățase să croșeteze pulovărașe din lînă, albastre sau galben pal sau roz suav, culorile delicate care le stau bine noilor născuți. „Apoi vine parohul să le ia și le împarte săracilor : sînt atît de mulțumită că pot ajuta pe cineva, draga mea Elisabeta..." Cine știe de ce îi spusese Valeriei Elisabeta : părea într-adevăr că discută cu atîta lucididate și dintr-o dată te pomeneai cu aceste schimbări de nume... în familie nu se numea nimeni Elisabeta ! Și în vizitele următoare ale Valeriei, nu fuseseră numeroase, îi spusese tot Elisabeta, și Valeria se enerva, cine știe ce bănuia, dar atunci zîmbise totuși, acceptînd cu grație eroarea : „Faceți foarte bine, doamnă, și apoi este și un mod de a vă petrece timpul" și cu gestul acela obișnuit care devenise un tic și care-i producea, de fiecare dată cînd o vedea schițîndu-l, o suferință nemotivată, mama își aranja o buclă de păr blond,

acum fără strălucire și rar ce părea să se împuțineze cu trecerea anilor. „E ceea ce spun și eu, nu-mi place să lenevesc..." și într-adevăr stătea tot timpul cu un ghem de lînă în poală și cu un pulovăraș de terminat, avînd o expresie copilărească, puțin rătăcită, gata să se topească într-un zîmbet conciliant, și o dată reușise să-i sustragă pe ascuns o jachețică, era moale, albastră, mirosea parcă a talc, și ca un hoț o băgase în buzunar și o dusese acasă... Cît avea Renzino, un an, cincisprezece luni ? I-ar fi plăcut să-l vadă îmbrăcat cu ea. „A lucrat-o bunica, a făcut-o anume pentru tine" și cel puțin în clipa aceea își făcea pentru prima dată iluzia că va fi exact așa, dar Valeria se și uita cu dezgust la obiectul ce-i ieșea din buzunar, fără să fie pus cel puțin într-o bucățică de hîrtie care să-i dea aspect de pachet cît de cît decent. „Cum ? A lucrat-o mama ta la spital ? Aruncă-o imediat ! Renzino nu va îmbrăca niciodată un lucru care provine de acolo !" O privi rătăcit. „Și de ce ? E un loc ciumat ?" Dar Valeria rămase neînduplecată, avea o părere curioasă, despre igienă, de maniacă, și jachețica fu dăruită copilului unui țăran : cîteodată pornea singur pe cîmp și, fără să-și dea seama, ajungea la gospodăria familiei Bianchi și cu un fluierat chema copiii. „Tomassino e acasă ?" și cînd Tomassino venea spre el legănîndu-se pe picioarele lui grase, arcuite îmbrăcat cu jachețica albastră, murdară de sos și de țărînă, îl privea lung, emoționat și i se părea că vede mîinile mamei lucrînd sprintene cu andrelele.

În fond, nu să nutrească ceva pentru ea, ci doar să nu aibă nimic împotriva ei, atîta dorea el şi, desigur, lucrul acesta îl obţinuse, şi se resemnase la gîndul că stă închisă acolo pe viaţă şi dacă nu fericită, în orice caz liniştită, sau nepăsătoare, pentru că pierderea memoriei comportă cel puţin atît, dispariţia suferinţei, şi poate că era ceva, era un avantaj : dar la început îi fusese greu să accepte realitatea şi să i se supună, şi după ce mai crescuse îl înfruntase chiar şi pe unchiul Pietro, în vara aceea de demult, ultima vară petrecută la Cales, cu toată familia reunită, întregul clan Sangermano complet, înainte de a începe s-o ia care încotro, cu furia care-i cuprinsese după aceea puţin cîte puţin la fiecare început de vară de a se dezmembra ca să umble prin locurile cele mai neaşteptate : atunci mai păstrau încă obiceiul să-şi petreacă împreună lunile de vară la ţară ca înainte de război, de altfel, şi ca pe vremea refugiului, şi casa fusese construită astfel — sau subîmpărţită după aceea, el nu ştia — încît la parter, cu faţa spre grădină dar separate de trotuarul de cărămizi roşii care o înconjoară de jur împrejur şi e atît de practic cînd plouă, să fie camerele de primire, bucătăria, o vastă sufragerie şi un fel de birou pe care apoi, venind să se stabilească aici cu Valeria şi copiii, îl păstrase pentru el cu un fel de gelozie, cu toate că era vorba de camere comune la care să aibe acces toţi, iar cele două etaje superioare erau împărţite în cîte două apartamente simetrice, dormitoarele şi vestiarul şi băile pentru fiecare dintre cei patru fraţi : unchiul Pietro, unchiul Raffaele, Max şi, natural, tatăl lui. Trăiau aşadar în colectivitate : stăteau toţi la aceeaşi masă, la aceeaşi oră, consumînd aceleaşi mîncăruri, şi cheltuiala era suportată săptămînal, pe rînd, de fiecare grup familial : şi aşa cum Max contribuise singur pentru săptămînile lui, chiar şi cînd nu era încă însurat, la fel şi el, după moartea tatălui şi după ce mama fusese internată la clinică, deşi copil, contribuia la cheltuieli pentru săptămînile care-i reveneau : se înţelege că plătea unchiul Pietro pentru el, dar suma îi era reţinută din rentă şi din dividentele ce i se cuveneau la sfîrşit de an, şi trebuie să se fi întîmplat exact în timpul „săptămînii" lui, dacă îşi amintea bine, în orice caz într-una din ultimele săptămîni ale verii, între sfîrşitul lui august şi începutul lui septembrie, din moment ce dudele erau coapte.

Fusese un an foarte bogat, îşi amintea pomii împresuraţi ziua de zumzetul persistent al viespilor, şi Costanza nu făcea altceva decît să le tot spună, lui şi lui Piero, care pe atunci era foarte mic : „Nu vă apropiaţi de duzi, fiţi atenţi la insecte..." El şi Piero aveau mania să colecţioneze bondari, fluturi (apoi făcîndu-se mai mare, Piero se îndepărtase parcă de el, îi devenise aproape ostil...) şi aveau cutiuţele lor pline cu cărăbuşi de mai, omizi, portocale mici, verzi, rotunde, ca boabele de mărgea, căzute de pe crengi imediat după înflorire dar deja parfumate... da, fusese la sfîrşitul lui august, acum amănuntul cu dudele îl ajuta să stabilească perioada cu

destulă exactitate. Arendaşul venea în fiecare dimineață cu cîte două coşuri : abia culese din pom, călduțe încă de soarele care le făcea să strălucească asemenea rubinelor, acoperite cu cîteva frunze mari, netede, groase, pătate de suc negru, puse în cruce şi fixate cu o trestie petrecută ca o sfoară printre nuielele de răchită ale coşului, era o plăcere să le mănînci mai tîrziu, reci, abia scoase din frigider... nu, pe atunci aveau încă răcitorul vechi şi bun în formă de dulap, din lemn de culoarea mierei şi dat cu un lac mai închis, aproape maro, ca să imite fibra şi nodurile, cu bazinul adînc căptuşit cu zinc unde erau puse blocurile de gheață pe care Guidone se ducea să le ia din sat : deschizînd uşa laterală apărea farfuria cu dude acoperite de fiecare dată cu un văl alb de brumă încît aveai impresia că sînt pudrate... iar ei aveau mereu degetele şi gura murdare şi pentru a se curăța trebuiau să recurgă la metoda empirică sugerată de țărani, adică să-şi frece mîinile de piatra spălătorului cu fosfor de chibrituri umezit atît cît trebuie, şi Costanza îi atrăgea tot timpul atenția lui Piero : „Te rog, nu abuza, o să te apuce durerea de stomac şi va trebui să chem doctorul..."

Lui nu-i dădea nimeni asemenea sfaturi, era şi normal, numai mama lui ar fi putut să-i poarte de grijă dacă ar fi fost lîngă el, acasă, aici la țară : acum îşi amintea foarte bine, se petrecuse exact în săptămîna lui, de fapt imediat după ce vorbise cu

unchiul care crezuse că se referea la bani — pentru că şi în legătură cu Max, pe atunci încă celibatar, se ridicase cu cîtva timp înainte această chestiune privind caracterul disproporțional al cotelor dacă se ținea seama de simțitoarea diferență numerică dintre diferitele nuclee familiale — şi unchiul la început zîmbise, mulțumit că făcuse şi el un astfel de calcul, semn că avea oarecare slăbiciune pentru bani, ceea ce nu putea să-i displacă, dar apoi zisese : „De ce ? Crezi că nu e drept să suporți singur cheltuielile ?" El nu se gîndea însă absolut deloc la banii pe care îi vărsa ca să hrănească întreaga familie reunită, şi după cuvintele unchiului Pietro, fiind la fel de echivoc, replicase cu ciudă, fiindcă nu din cauza asta o spusese : „Dar pentru mama aş cheltui oricît ! Pentru că nu vreau să stea închisă acolo, asta-i" fiindcă mai înainte, cînd vorbise pe neaşteptate, în timp ce stăteau în grădină, pe fotoliile de răchită, sub bolta de trandafiri, spusese : „Unchiule, de ce nu vine mama să stea cu mine ?" şi o spusese cu multă hotărîre, cu aceeaşi hotărîre cu care explicase după acea neînțelegere reciprocă : „Pentru că nu vreau să stea închisă acolo" şi atunci unchiul îl privise lung înainte de a-i replica : „Dar mama ta nu s-a vindecat încă, trebuie să mai aşteptăm puțin."

Ceva mai înainte Guidone udase rondurile cu furtunul şi acum din grădină se ridica în jur mirosul pămîntului stropit care e diferit de cel al pămîntului scăldat de ploaie, e mai călduț, mai

neplăcut, parcă mai vlăguit ; mai era apoi și mirosul atît de persistent și apăsător al caprifoiului și al salcîmilor încît îți dădea o senzație de sfîrșeală și parcă de irealitate, și cine se gîndea să ia în serios un copil ? Așa că atunci cînd repetase : „Vreau să se întoarcă mama acasă", unchiul îl privise de parcă ar fi fost vorba de un capriciu și nu de expresia unei dorinți, de aceea zisese : „Oh, ascultă, asta trebuie s-o hotărască medicii : ce ți-a venit acum ?" și o spusese aproape cu asprime, în orice caz plictisit de ceea ce (i se părea) excesivă insistență, replicînd chiar imediat, de îndată ce el spusese : „Dacă nu o aduci, mă omor !" cu o privire amuzată dar și atentă : „Bravo ! E o idee !"

Apoi, firește, se trecuse la altceva, sau nu se mai vorbise deloc, sau cel mult se vorbise de lucruri neînsemnate, fără importanță, care să nu obosească : pentru că era ora siestei și, cu complicitatea scaunelor vieneze căutau să profite de prima răcoare anunțată de timidul foșnet al frunzelor, un foșnet asemănător unei treziri, ca o dorință de a se scutura de greutatea zăpușelii : și cine se mai gîndea, cine se putea gîndi la cuvintele unui copil ? Alarma o dăduse mătușa Cecilia de îndată ce se așezaseră la masă pentru cină (o aflase după aceea, de la Guidone) : erau toți, în afară de el, locul lui era gol și în punctul acela, poate ca un efect al luminii candelabrului care cădea exact deasupra, fața de masă albă avea o strălucire stranie și puțin

sinistră. Dar se înțelege că în clipa aceea nimeni nu se gîndise la amenințarea lui, și nici măcar după ce mătușa Cecilia făcuse remarca : „Fabrizio n-a coborît la masă, cine l-a văzut ?" : nimănui nu-i trecuse prin minte că ar fi putut să pună în practică promisiunea, dacă, între două feluri de mîncare, mătușa Cecilia, ridicîndu-se de la masă să meargă în bucătărie n-ar fi strigat din ușă : „Veniți să vedeți, repede !"

Atunci alergaseră toți, speriați mai mult de vocea ei agitată decît de umbra unei presimțiri. Mătușa Cecilia își apăsa pieptul cu o mînă iar cu cealaltă arăta scara care ducea la etaj : pe prima treaptă, apoi din ce în ce mai sus, pe celelalte, pînă unde puteau să le urmărească urcînd cu privirea speriată, se vedeau niște pete roșii închegate, mici cercuri opace cu contururi zdrențuite, frapante pe marmura albă a scărilor, ieșind în relief într-un mod nefiresc. Și mătușa Cecilia spusese, aproape îi pierise graiul după țipătul dinainte : „Acesta e sînge, Dumnezeule mare. Vreți să vedeți ce ?..." nemaiadăugînd altceva pentru că nu mai era nevoie să adauge nimic : acum înțeleseseră toți, înfiorîndu-se. Urcaseră scările în grabă pe urma petelor negricioase. El sta întins pe pat îmbrăcat, în camera lui, cu buzele pătate de roșu, și care cum intra își spunea desigur înspăimîntat *s-a împușcat în gură.* Dar nu se împușcase : dormea, și alături, pe noptieră, unde se opreau în sfîrșit presupusele urme de sînge care-i conduseseră pînă acolo era o

farfurie, iar pe fundul ei, înecate pe jumătate într-un rest de suc roşu-aprins, încă vreo zece dude.

Cel puţin aşa povestise Guidone, şi bucuria — mîndria — de a şti că-i speriase devenea un fel de răzbunare, aşa că nu avea motiv să nu-l creadă pe Guidone, mai mult, îl punea deseori să-i repete tot ce se întîmplase în seara aceea — tulburarea produsă de locul lui gol, strigătul mătuşii Cecilia, năvala în camera lui — anume ca să savureze din nou aceeaşi ingenuă şi tulbure satisfacţie, şi probabil cu anii, cum se întîmplă, multe amănunte erau diferite de prima versiune, dacă nu chiar născocite, dar rămînea în orice caz plăcerea de a simţi iarăşi răzbunarea aceea şi, în plus, convingerea că fusese vorba de o adevărată tentativă de sinucidere. Şi probabil că Guidone povestise şi altora din jur întîmplarea, sau vorbise despre ea cu Madame, pentru că într-o zi, în timp ce Rosaria aducea la masă un bol de dude roşii, Madame spusese zîmbind : „Sucul acesta chiar că seamănă cu sîngele... vă mai amintiţi de sinuciderea dumneavoastră ?" şi deodată Valeria ridicase atentă o sprînceană : „Cum ? voia să se omoare, el ?" şi rîsese neîncrezătoare, răutăcioasă. „El nu-i în stare să facă rău nici unei muşte ! Cum să fi avut vreodată curajul să se omoare sau chiar să-ncerce !..." Pentru că ea, natural, nu cunoştea întîmplarea, sau o uitase (da, parcă îşi amintea că odată la Ischia sau aici la ţară făcuse aluzie la echivocul acela cu dudele şi cu sinuciderea) : Madame în schimb o

ştia, probabil o aflase de puţin timp de la Guidone, şi poate că mai ştia şi alte multe lucruri despre ei. De cîteva ori, sculîndu-se noaptea şi ducîndu-se să bea apă, o surprinsese, roşie şi jenată că fusese descoperită, ieşind din camera lui Guidone sau încercînd să ajungă acolo : ah, înţelesese, dar pe de altă parte era treaba lor, aşa că nu vorbise despre asta niciodată, nici măcar cu Valeria, şi Madame îl îndrăgise şi îi lua apărarea şi de aceea spusese atunci la masă, puţin scandalizată de tonul Valeriei : „Ce spuneţi dumneavoastră, doamnă ?" dar el schiţase un gest vag : „Soţia mea face aluzie la altă întîmplare..." şi zîmbea aproape fericit, întorcîndu-se spre Valeria : „Îţi aminteşti de broasca-rîioasă ?"

Într-o dimineaţă plecaseră singuri, intraseră în pădure şi deodată cerul se acoperise de nişte nori atît de joşi încît erau gata să atingă umbrelele pinilor mai îndepărtaţi cu o rostogolire ameninţătoare de tunete, de ploaie torenţială : într-adevăr ploaia începuse imediat, fără preaviz, lăsînd la o parte neaşteptata întunecare a cerului doar cu puţin înainte smălţat cu albastru, şi se adăpostiseră cum putuseră mai bine într-o colibă făcută din crengi care din fericire avea acoperişul din tablă ; numai că ploaia răpăia deasupra cu şi mai mare zgomot şi mai tumultuoasă, şi Valeriei îi era frică de grindina care părea să spargă acoperişul dintr-un moment într-altul, şi să-i ude pînă la piele dacă nu, mai rău, chiar să-i înece. Dar pe cît de re-

pede venise tot atît de repede şi încetase, rămînînd doar picăturile care cădeau intermitent de pe plante ca dintr-un robinet prost închis, şi pînzele de păianjen ţesute printre ramuri şi revelate de stropii mici, parcă de argint, încurcaţi în ele, şi mirosul persistent de cernoziom ce se ridica împrejur fumegînd, şi, la răstimpuri, tunetul îndepărtat, şi ieşiseră deci din colibă, dar în Valeria mai stăruia încă o confuză şi parcă tulbure nelinişte din cauza furtunii şi tocmai datorită stării ei de tensiune devenise mai sensibilă şi de aceea zărise prima, cu oroare şi repulsie, broasca-rîioasă, mare, cu spatele plin de negi... sau poate că, oprindu-se locului în mijlocul cărării, cam la un metru în faţa lor, broasca îi atrăsese atenţia Valeriei fixînd-o cu nişte ochi ficşi, sticloşi, ivindu-se ca un periscop din corpul moale, gelatinos, plin de noroi, „Fabrizio !" o auzi strigînd, şi făcînd un salt înapoi îl apucă de braţ strîngîndu-l, palidă. „Ce s-a întîmplat ? ce-i?" apoi urmări mîna care arăta ceva puţin mai departe, acum însă trebuie să fi simţit numai scîrbă şi nimic altceva, în orice caz nu-i mai era frică, şi el văzu broasca şi începu să rîdă ca un nebun, dar Valeria ţipă : „Striveşte-o, omoar-o" şi el spuse : „De ce ? sărăcuţa !" şi se eliberă de mîna care încă îi mai strîngea braţul apropiindu-se de micul animal ce sta nemişcat în mijlocul drumului, îngreunat de noroi, în timp ce Valeria repeta : „Striveşte-o ! N-auzi, striveşte-o !" dar el se lăsă pe vine în faţa ei, şi mai întîi se priviră, liniştit, aproape prieteneşte, sau mai exact se studiară, cîntărind parcă ce atitudine urmau să ia, el cu ochii încă amuzaţi şi curioşi, iar broasca cu ochii rotunzi ca nişte vezicule pline de umoare în care plutea un sîmbure negru de strugure, poate era pupila, şi se vede că de fapt broaştei îi fu frică dacă, după o clipă, după acel lent studiu reciproc, găsi forţa să se avînte cu picioruşele ei chircite şi să se aşeze pe marginea cărării, parcă pentru a elibera drumul de prezenţa ei, şi el rîse din nou, şi broasca mai făcu un salt, şi încă unul, pînă dispăru în iarba udă, şi el se ridică şi spuse : „Vino, drumul e liber" şi Valeria începu să alerge şi alergă aproape pînă acasă, auzind din cînd în cînd în urmă rîsul lui, pe care probabil îl lua drept orăcăitul supărător al broaştei, şi poate fiindcă-şi amintise păţania de atunci spusese în ziua aceea la masă, puţin sarcastică, *el nu-i în stare să facă rău nici unei muşte !* şi acum, iată, o ucisese, dar într-adevăr o ucisese ?

Valeria mergea la cîţiva paşi înaintea lui, ţinînd patul armei sub braţ, cu ţevile în jos, dar ştia că merge atentă, o cunoştea bine. Printre tufişuri plutea cîte o ghirlandă de ceaţă, şi era o linişte cenuşie, misterioasă, copleşitoare şi fascinantă şi înaintau prudenţi ca să surprindă mai uşor vînatul, evident, dar şi pentru că nu voiau să tulbure tăcerea, şi zgomotul uşor al paşilor lor pe stratul umed, unsuros, de frunze uscate ce acopereau pămîntul asemenea unui covor de culoarea mahonului devenea o altă componentă a liniştii : ca şi

zgomotul produs de mișcarea unei crengi în spatele lor sau fluieratul solitar al unei păsări, sau ronțăitul cariilor, pîrîitul unei ramuri uscate, voci și zgomote rare în singurătatea aceea și nu mai intense decît o răsuflare, nu mai lungi decît o răsuflare. Și el înainta prudent, oprindu-se să privească larvele de pe tufișuri, acele strălucitoare bășicuțe de bale vegetale agățate de tulpini, sau să vadă dacă în pînzele de păianjen n-a rămas încurcat vreun fluture, uneori se întîmplă, și Valeria cînd simțea că distanța dintre ei se mărea, își dădea probabil seama după zgomotul atenuat al pașilor sau după liniștea și mai compactă, încetinea pasul ca să-l aștepte : nu aștepta să o ajungă, ci doar să-și reia drumul, și atunci pornea mai departe singură și el venea în urmă privindu-i spatele jachetei de căprioară, urmărind — descifrînd — cu încîntare marmorajul desenului de pe pielea cu părul ras, strîngînd la rîndul lui sub braț carabina Long Riflex care avea în vîrful țevii tubul negru, lucios, indiferent, al surdinei și de cîteva ori simți că mîinile i se mișcau de parcă ar fi avut o viață a lor, independentă, și căutau să întreprindă ceva ce spre binele lui, el încerca să împiedice sau să prevină. Hățișul începuse să se îndesească în jurul lor, trebuia să meargă cu atenție, nu mai era nici măcar poteca, era doar mirosul de putregai, de umezeală, de mușchi mătăsos și întunecat. Și era o liniște nefirească : atît de absolută și profundă că nici un zgomot nu putea să rămînă mult timp zgomot,

pentru că ar fi fost absorbit, înghițit, anulat într-o clipită. Și el încerca acum cu greu să avanseze, să nu se împiedice, să nu alunece, să nu cadă și să se zgîrie în crengile tufișurilor joase, prin învălmășeala de copaci fără cărare și, într-adevăr nu era deloc ușor să înaintezi în asemenea condiții, pas cu pas pe fondul acela putred, noroios al terenului : cît timp îi trebuise să iasă din desișul pădurii de pini ?

Dar oricum ieșise, și asta conta : numai că acolo, în fața lui, pe șosea, era De Vita. Îl privea. Părea că se oprise anume ca să-l aștepte, să-l privească : și fiindcă îl privea își dădu seama că o ținea pe Valeria în brațe, aproape uitase de ea, și spuse înspăimîntat, prostit : „Doamne Dumnezeule" sau poate spuse numai în gînd, sau se gîndi că De Vita continua să-l privească, stînd pe loc, nemișcat, acolo în fața lui, și probabil se întreba ce-o fi cu el : nu, nu putea să ajungă la spital pe jos, nu putea să traverseze satul cu Valeria inertă în brațele lui.

Se întoarse deci înapoi. Nu chiar pînă la locul unde căzuse Valeria, dar în orice caz destul de adînc în pădure, pentru ca nimeni să nu reușească să-l mai vadă, apoi spuse : „Acum te las aici o clipă, mă duc să iau mașina" și o spuse încet, ca și cum i-ar fi șoptit la ureche o declarație de dragoste, și sprijini încetișor corpul Valeriei de un copac, așezîndu-l bine ca să nu alunece de-a lungul trunchiului și zise : „Mă întorc imediat, așteaptă" puțin intimidat de ochii aceia nemișcați,

mari, fără expresie şi de firul roşu, acum oprit din fericire, răsărit în mijlocul frunţii ei ca un viermişor care şi-ar fi găsit drum scoţîndu-şi căpşorul din interiorul unui fruct. Dar apoi i se păru ca şi cum Valeria ar fi vorbit, ca şi cum i-ar fi strigat în urmă, autoritară, în timp ce alerga gîfîind să ajungă cît mai repede la maşină, să nu uite puştile, aşa că schimbă traseul ca să meargă să le ia şi nu se întoarse imediat, se înţelege : simţea că îi plesneşte capul, şi picioarele se mişcau pe contul lor, aşa cum făcuseră mai înainte mîinile, de parcă şi ele ar fi vrut acum să încerce să întreprindă ceva independent de el, ceva ce trebuia să împiedice sau să preîntîmpine. Şi maşina mergea încet, trebuia să înlăture crengile tufişurilor cu aripile, drumul de căruţe era o adevărată probă de rezistenţă pentru arcurile automobilului, cu rădăcinile acelea contorsionate şi cioturile ascuţite care se poate spune că răsăreau la fiecare pas din pămîntul umed : dar în sfîrşit izbutise să ia puşca lui şi puşca Valeriei şi pe Valeria şi acum mergea cu toată viteza ca să ajungă cît mai repede la spital, chiar cu riscul de *a ambala* motorul. Şi claxona disperat.

„Dar fă ceva, fă ceva, pentru Dumnezeu !... o transfuzie de sînge, o operaţie..." Vittorio îl privea, în curtea albă, goală a spitalului, şi clătina din cap : îl privea şi el în tăcere ca şi De Vita şi, era cu putinţă să zîmbească ? într-un asemenea moment ! Aşa i se păru. Dar apoi spuse : „Nu mai e nimic de făcut acum, totul e în zadar, bătrîne..." şi poate

spusese un adevăr zicîndu-i bătrîne. Pentru că acum ştia, începea să înţeleagă, ca să îmbătrîneşti asta înseamnă : să duci în spate, înlăuntru, o greutate infinită : amintirile, timpul, propria copilărie, şi chipul mamei, şi viii şi morţii. Şi morţii sînt greu de dus, învăţase şi asta, acum : nimic nu s-a adăugat la substanţa lor şi totuşi sînt grei de parcă ar fi de piatră.

Duminică dimineața

Acum nu reușea să se dezlipească de la fereastră, cu toate că se instalase în așa fel încît dacă cineva, din curte, ridicînd umbrela deschisă cu brațul întins în sus deasupra capetelor, ar fi ridicat ochii spre etajul întîi n-ar fi putut s-o zărească și s-o acuze de indiscreție : și în afară de asta o mai ascundea și răsuflarea limpede, parcă pufoasă, a aburilor condensați pe geam, care-i permiteau să privească liniștită fără să fie observată. De altfel, cine o cunoștea dintre cei de acolo ? Ar fi putut s-o ia în egală măsură drept o infirmieră sau o bolnavă în convalescență care, umblînd fără nici un rost pe coridor, se oprise la fereastră să privească neștiutoare și curioasă la ceremonie. Era tocmai intervalul acela mort al zilei de spital, și în liniștea moleșită de murmurul ploii nu se simțea decît mirosul pătrunzător de acid fenic, de creolină și de pardoseală spălată ; surorile stăteau închise în capelă spunînd rozariul, și medicul de gardă în camera lui încerca să se odihnească trîntit îmbrăcat pe canapea, cu pantofi și cămașă, iar infirmierii zăboveau fără treabă, în timp ce în paturile de fier alb emailat aliniate în saloane bolnavii începeau acum să se trezească, corpuri care într-un fel abdicaseră pentru cîtva timp de la

lupta și plăcerile vieții și, dezbrăcați de toate pasiunile, redeveneau niște mașini în reparație, încredințați orbește doctorilor, surorilor, infirmierilor, oricui ar fi întruchipat acolo ideea de știință care însănătoșește, pentru ca apoi să renască — acei care nu treceau cu paravanul pus în jurul patului ca să ascundă de ceilalți moartea în cămăruța de la parter unde acum se afla Valeria — și să reia greutățile vieții pentru încă un timp, atît cît ține curajul.

Astfel că putea să mai rămînă acolo să privească, dar ceea ce simțea nu era curiozitate, era un fel de atracție tulbure, dureroasă și, totodată, o senzație amestecată de furie, și jignire, și nedreptate și sentimentul trădării și chiar disperare. La sosirea mașinilor, Vittorio coborîse să-i salute, dar întîlnirea nu putea să nu fie stînjenitoare și se terminase repede, într-o clipă și acum probabil că el, era sigură — de altfel nu-l mai vedea, și nu-l auzea — stătea undeva în spatele unei ferestre cu obloanele trase ca să spioneze în curte. Se aștepta furgonul. Ei în schimb fuseseră punctuali : veniseră toți îmbrăcați în doliu, femeile cu văl pe cap, și acum stăteau acolo în ploaie, sub umbrele, iar pantofii frămîntau puțin nerăbdători (sau înfrigurați) pămîntul îmbibat de apă, și i-ar fi plăcut să-i poată identifica, păcat că nu era acolo Madame să-i sufle numele fiecăruia.

Mda, în fond pentru Valeria însemna o revanșă, faptul că îi strînsese pe toți acolo, obligîndu-i s-o însoțească la cimitir, în capela familiei, recunoscuse de fapt și Vittorio ieri-seară. „Dar la ce-i mai

ajută, sărăcuța !..." adăugase imediat, iar acum repeta și ea în sinea ei *dar la ce-i mai ajută* și acest soi de remușcare surdă, nejustificată pe care o simțea față de Valeria — remușcarea că nutrise tot timpul o stranie antipatie pentru ea sau, și mai confuz, remușcarea obscură și misterioasă că Valeria murise pe cînd ea trăia— și chiar ieri, vorbind cu el, încercase să se gîndească la asta, în timpul discuției provocată anume, înainte de culcare, tocmai ca să atenueze ranchiuna izvorîtă din descoperirea documentului, a trădării — pentru că *viața e scurtă, e aproape nimic* se gîndea descurajată și acum nu mai avea pe nimeni de cine să se agațe în afară de Vittorio, și amărăciunea ei se datora descoperirii că trăise cu el în minciună. Dar acum accepta și minciuna : din disperare, și pentru că minciuna în definitiv nu-i împiedicase ca atîția ani să se simtă bine împreună, și poate asta conta, la urma urmelor. Astfel că atunci cînd el spuse : „De ce mă privești așa ?" ea schiță un zîmbet ca să pară degajată și își duse repede mîna la ochi, vrînd parcă să anuleze sau să ascundă expresia care risca să-l înnăsprească, și apoi spuse : „De ce, cum te privesc ? Cum ar trebui să te privesc ?" simulînd o indiferență aproape frivolă. Vittorio clătină din cap. „Ești puțin cam ciudată în ultimele zile : știu, moartea Valeriei te-a afectat, dar încearcă să nu te mai gîndești la asta, citești prea multe foiletoane ilustrate, draga mea."

Ea putuse așadar să zîmbească altfel : nu spusese *eu le citesc dar tu le trăiești sau cel puțin le plăsmuiești,* cum ar fi vrut să spună ca să facă aluzie la minciuna inutilă pe care timp de opt ani Vittorio întemeiase și clădise raporturile lor, în schimb spuse : „Lasă-le încolo de foiletoane, mai degrabă spune-mi sincer, tu crezi că Fabrizio a ucis-o intenționat ?" și el ridică din umeri plictisit. „Dar ce știu eu, ce-aș putea să știu ! N-ai fost și tu ieri la judecător ? Puteai să-l întrebi pe el, despre ce-ați vorbit tot timpul ?" și ea continuă să zîmbească, dar suferea. Ar fi vrut chiar să-i relateze interogatoriul ! Poate că Vittorio n-ar mai fi fost atît de intolerant dacă ar fi aflat cum și-a vărsat focul fără nici o reținere față de judecătorul de instrucție. Spuse : „Pentru că Fabrizio o luase de soție..." și Vittorio schiță un gest de enervare. „Și ce-i cu asta ? Să nu începi iar cu aceeași placă, te rog, știi bine că nu te pot lua de soție, fiindcă sînt căsătorit..." Zîmbetul i se stinse pe buze. „Da, știu, mi-ai mai spus-o și în alte rînduri : dar nu voiam să spun asta : voiam să spun, tocmai, că o căsătorie e lucru serios, ca însăși viața... pentru că de fapt e viața pe care o alegem și ne angajăm să dăm..." și deodată renunță să continue, dar se priveau, se priveau de cîteva minute și poate că genele îi vibrau în efortul de a ține fermă privirea aceea bănuitoare sau numai atentă sau curioasă și poate că își strîngea maxilarele sau își încleșta pumnii pînă își simțea unghiile intrîndu-i în carne dar era cert că își spunea *nu, nu trebuie să plîng, e stupid să mă trădez* și după toate probabilitățile și Vittorio gîndea la fel, și el își spunea, în privința lui, în

clipa aceea *e stupid să mă trădez* pentru că fusese primul dintre ei doi care încercase să zîmbească, să întoarcă discuția în glumă, să-și îndrepte privirea în altă parte. Dar vocea îl trăda în parte, era prea forțat zeflemitoare: „Dar de unde pescuiești frazele astea? Din benzile desenate?" Și atuncea se întoarse pe partea cealaltă și spuse: „Acum dormi, să dormim, noapte bună" și simți surprinsă că are ochii uscați și fu sigură că n-ar fi plîns: ce se întîmplă cu lacrimile pe care nu le plîngi?

Da, de acord, era o cititoare de foiletoane ilustrate și de benzi desenate, o maniacă să spunem, dacă să aștepți cu nerăbdare apariția săptămînalului, să trimiți să-l cumpere la deschiderea chioșcului și să furi zilei un scurt răgaz ca să afli continuarea foiletonului înseamnă să fii maniacă sau faptul că păstrezi cu grijă fascicolele sau că discuți un episod mai dramatic și emoționant cu o brancardieră: dar să-i repete, așa cum repeta Vittorio în aceste zile cu un aer straniu, că se interesa de soarta familiei Sangermano numai pentru că era pasionată de poveștile astea, i se părea nedrept și josnic. Nu îndrăznea să-i spună ceea ce gîndea, și pentru că gîndul ei era mai degrabă confuz, dar simțea că nu este prea departe de adevăr cînd se întreba dacă el nu-și alesese anume o asemenea atitudine ironică și tolerantă față de ea închipuindu-și că astfel micșorează propria lui responsabilitate: de parcă ar fi fost cuprins de remușcare că tocmai el pusese în mișcare mașinăria justiției, sau de parcă ar fi vrut să demonstreze că, în legătură cu povestea aceasta, el se simțea cu conștiința atît de împăcată încît putea să și zîmbească, ba chiar să facă glume pe socoteala ei. Sau poate tonul îi servea ca să o deruteze? Ca și cum ar fi bănuit ceva: sau, mai bine zis, ca și cum ar fi intuit în sfîrșit că ea putea să bănuiască ceva. Ceea ce însemna că se consideră vinovat: însemna pur și simplu că n-ar fi acceptat niciodată să se considere vinovat. Acum îl cunoștea bine și uneori aproape se distrase imaginîndu-și că inima lui Vittorio era ca o tablă de șah subîmpărțită în careuri diferite care nu comunicau între ele și fiecare căsuță servea pentru un anume sentiment și avea funcția sa autonomă și precisă: numai că nu erau prea multe careuri, și pentru vină nu era loc în inima lui Vittorio, sau mai bine zis nu era loc pentru remușcare, o știa. Și pentru moarte? Se întrebă pe neașteptate, instinctiv, observînd furgonul negru.

Furgonul sosea în momentul acela, se opri în curte cu un scrîșnet lugubru și scurt: cine știe dacă Vittorio nu era într-adevăr și el în spatele ușii unui balcon sau în spatele unei ferestre ca să asiste la această scenă. Dar el era medic și pentru un medic e altfel, pentru el nu-i decît un proces biologic normal, în timp ce ea simțea că dincolo de carnea care se consumă sau care se transformă, bătrîna, credincioasa carne ce ne acoperă neputincioasă și precară, exista altceva, trebuia să existe și altceva: poate suferința, sau acceptarea, sau memoria. Da, poate memoria, o experimentase cu un alt prilej. Atunci

se gîndi la Fabrizio, la ceea ce îl aştepta pe Fabrizio odată întors acasă, cînd s-ar fi întors acasă, în orice mod s-ar fi încheiat povestea aceasta. Fabrizio putea să-şi dea seama — să-şi imagineze — ce înseamnă să trăieşti într-o casă unde au trăit şi ei, morţii ? Cine ştie de ce cînd cineva moare devine „morţii" : de acum încolo Valeria nu mai era Valeria, aparţinea şi ea numerosului, nesfîrşitului cortegiu al morţilor, era dusă... unde ? Şi cine rămîne nu poate să facă altceva decît să se învîrtească prin camerele locuite cîndva de ei, printre obiectele folosite şi atinse de ei : un mic fotoliu pe care obişnuia să-l ridice apucîndu-l de spetează... oglinzile în care ne-am privit (în care s-au privit) şi care acum par inutile... pendula pe care o întorcea seara înainte de culcare, sau chiar forfecuţele pentru unghii... Ciudat, păstrăm într-o cutie în fundul dulapului forfecuţele de unghii, sau o pereche de mănuşi, sau ceasul de mînă cu cureluşa uzată întărită de transpiraţie, dar pe ei care „erau" în aceste camere şi vorbeau şi rîdeau sau ţipau, în momentele de supărare, nu-i păstrăm : poate că nu există cutii destul de mari ca să-i cuprindă...

Un om deschisese portiera din spate a furgonului lăsînd să alunece afară un plan mobil, un fel de platformă, care scîrţîi cu un geamăt scurt de balamale (ar trebui unse) devenit şi mai limpede şi mai sfîşietor în liniştea aceea saturată de umezeală. Acum umbrelele negre, întinse, ude se mişcau, se strînseră una într-alta, se dădură la o parte ca să lase să treacă sicriul lung, terminat cu puţin înainte,

după cum se putea observa, proaspăt lăcuit, încît picăturile mici de ploaie ce cădeau deasupra alunecau parcă respinse. Sicriul fu depus pe platformă, platforma împinsă înlăuntru, uşa cu geam închisă la loc, şi scrîşnetul ţîţînilor fu din nou singurul zgomot clar, de necontestat, ce se putea auzi în clipa aceea. Şi ea zîmbi, acum zîmbea : pentru că de fapt există, sigur, şi cutii destul de mari ca să închidă în ele morţii : numai că odată închise, odată capacul pus, sînt duse de acolo cu conţinutul lor preţios... Furgonul porni încet, părea un pachiderm, părea că merge încet ca să respecte misterioasa solemnitate a încărcăturii ce o transporta. Umbrelele se închideau una cîte una, luînd toate formă de copăcei, şi chiparoşi pitici, apoi se auzi trîntitul portierelor de la automobile, gîfîitul unui motor pornit şi lăsat puţin să se încălzească, şi în sfîrşit micul cortegiu se formă şi porni, pe pietrişul presat şi parcă strivit şi adîncit în locul acela, rămaseră doar urmele paralele ale cauciucurilor, desenul, sau amprenta romburilor de la anvelope, ploaia cădea lentă şi rară şi liniştită, scălda pietrişul şi făcea să fumege aerul : departe se auzi un fluierat prelung, ea îşi învinse o tresărire şi se dezlipi de fereastră, avea mîinile reci.

Mama lui spuse, mirosindu-şi gulerul de blană (sau poate se ferea de umezeală, sau încerca să se ascundă, dar de cine ?) : „Trebuia să aducem cîteva flori, nu ne-am gîndit" şi bunicul spuse : „Dacă

îmi amintesc bine, la poarta cimitirului sînt totdeauna cîteva florărese care stau acolo și vînd flori : n-o fi cine știe ce de ele, dar sînt totuși flori..." și el le asculta discuția fără să intervină, abia zîmbind : conducea încet.

Mașina lor era prima din cortegiu, dacă acesta se putea numi, cu puțină exagerare, cortegiu, dacă se putea compara în vreun fel cu un cortegiu, era în fine prima dintre cele două mașini care urmau furgonul, și el mergea încet și ca să păstreze distanța, pentru că furgonul abia înainta. De altfel nu era vorba de un traseu prea lung. „Apropo de flori, spuse bunicul, iasomia aceea..." și mama lui spuse tocmai pentru ca pauza să nu se lungească prea mult lăsînd să se vadă, dacă nu stînjeneala, prezența altor preocupări : „Care iasomie ?" dar poate că știa. „Cea de acasă, spuse bunicul, iasomia din grădină : a înflorit pe neașteptate, înainte de vreme, în cameră e un parfum extraordinar..." Mama își afundă iar capul în gulerul blănii : îi era frig ? „Eh, spuse după un moment, cu timpul acesta nu mai pricepi nimic, s-a schimbat totul... Piero", și se prinse imediat de mînerul de cauciuc al scaunului pentru că mașina se smucise. „Era o groapă, n-am văzut-o" se scuză cu un zîmbet. „Drumul e o porcărie : de ce nu l-or asfalta ?"

Cîmpia era învăluită în ceață. Drumul cobora șerpuind în curbe strînse, și la cotituri se auzea scîrțîitul roților furgonului, care în liniștea aceea semăna cu țipătul unei păsări. De fapt erau și cîteva păsări : se vedeau zburînd departe pe cerul

alb-înnegurat, pustiu, erau niște păsări micuțe, păreau lilieci, sau poate mierle, n-ar fi putut să spună, ar fi trebuit să întrebe un vînător, el nu fusese niciodată la vînătoare, nici cînd era copil, nu-l pasiona, și apoi la oraș nimeni nu se gîndește la lucrurile astea, dacă trăiești la țară e altceva, se înțelege. Pentru Fabrizio și Valeria mersul la vînătoare constituia o distracție. „Oh, Piero, a fost cumplit ! Și acum mă mai gîndesc !..." La telefon, vocea Annei lua tonuri plîngărețe : îl chemase ieri după-amiază : mai întîi dăduse Valeriei partea ce i se cuvenea, evident, informîndu-se, cu mult tact și discreție, exprimîndu-și regretele cu aceeași efuziune, apoi întrebase cu nerăbdare : „Ascultă, Piero, poate că nu e momentul potrivit, îmi dau seama, dar n-ai putea veni astă seară pînă la mine ? Sîntem numai cîțiva, aceiași pe care îi știi : Dino aduce discuri noi. Ne vedem la 9 la Mergellina, în fața la «Chalet Primavera»". Invocase imediat o obligație. „Te chem eu peste o jumătate de oră dacă reușesc să scap. De acord ?" În realitate voia mai întîi să se sfătuiască cu maică-sa dacă s-ar fi cuvenit să se arate în lume.

Mama își dădea cu ojă pe unghii și îl ascultă fără să se întrerupă ca și cum această ocupație ar fi fost mult mai importantă sau ca și cum ar fi ajutat-o să-și ticluiască răspunsul, de parcă ar fi putut să-i vină cumva o idee de la lacul roșu-sîngeriu *Peggy Sage* ce și-l punea numai pe mijlocul unghiilor ca să le alungească, să dea impresia că sînt mai lungi decît în realitate. Și cînd termină cu degetul mic, ridică în sus mîna proaspăt lăcuită într-un gest care

o ajuta probabil să-şi usuce mai repede unghiile dar pe care el îl luase drept o negare, pentru că spuse : „Tocmai de-asta am vrut mai întîi să te întrêb : dacă crezi că nu e cazul, nu mă duc" şi ea zîmbi. „Şi de ce, scuză-mă ? Dar mai e deschis acum «Chalet Primavera» ? Ce idee să vă daţi întîlnire într-un local atît de demodat" şi el replică nerăbdător : „Dar Anna locuieşte sus, la Casale, nu ?" Mama astupă sticluţa, întinse braţul şi îşi privi degetele în lumină. „Natural că poţi să te duci : şi dacă discuţia ajunge cumva la povestea aceasta, deşi prietenii tăi ar trebui să aibă un minimum de bun simţ ca nici măcar să nu amintească, tu să rămîi la generalităţi..." În lumină pielea degetelor părea voalată, devenea trandafirie, mîna ei nervoasă şi osoasă dobîndea în sfîrşit o delicateţe mătăsoasă. „Desigur, este o situaţie stupidă : trebuie să-ţi pui doliu, să-l ţii o perioadă de patruzeci de zile... n-are nici o noimă. Dar tu eşti tînăr, şi în orice caz neducîndu-te s-ar crea impresia că dăm prea mare importanţă acestei lovituri. Nu, trebuie să mergi, fără discuţie." Îi telefonase deci Annei să-i dea răspunsul.

„Chalet Primavera" nu era închis : dar printre straturile de flori neîngrijite nu mai existau lampioanele veneţiene, nici micile colibe de paie, nici canapelele-balansoar, şi dacă voiai să bei ceva acum trebuia să te deranjezi şi să intri direct în pavilion în loc să stai în maşină şi să aştepţi să-ţi aducă chelnerul comanda sprijinind tava de portiera maşinii (de fapt era amuzant cînd era la modă : deci are dreptate mama lui, localul este destul de declasat).

Piaţa era goală, asfaltul ud, pe dig, în jurul felinarelor, o ceaţă subţire absorbea luminile, învăluindu-le într-un cerc aureolat, dar nici unul dintre prietenii lui nu-şi bătea capul cu asta : sporovăiau veseli, şi deodată se simţi inoportun, străin, ar fi preferat să nu fie acolo în mijlocul lor deşi era grupul lui, dar nu mai putea să dea înapoi, era limpede. Ascultau discurile : care aşezat jos, pe mochetă, cu picioarele încrucişate ca un îmblînzitor de şerpi, avînd dinainte, în locul coşului din care iese vipera atrasă de trilul ademenitor al clarinetului, un pahar înalt şi strîmt în care gheaţa se topea decolorînd whisky-ul pînă îl făcea transparent, care tolănit pe canapea cu privirea pierdută la botul sclifosit al unui Topo Gigio de pluş de pe consolă, aşezat între Pluto şi Gedeone, dar în realitate ascultînd pierdut vocea lui Sarah Vaugham care se înălţa gravă, răguşită şi lentă de pe *long play*. Fumul ţigărilor se încrucişa în nouri sub lumină şi prin geamul mare al ferestrei se vedea un cadru negru, compact şi nu-ţi dădeai seama dacă e mare sau cer — case nu, pentru că în faţa vilei familiei Sersale din vîrful colinei nu sînt case — şi deodată în cadrul acela întunecat pătrunde un şir de lumini aliniate la orizont, se mişcă încet ca o jucărie din acelea pe rotile pe care o tîrăsc copiii prin cameră trăgînd-o de sfoară. Pata neagră e deci marea. Şi luminile sînt ale unei nave care abia a părăsit portul şi sînt încă toate aprinse pentru că probabil mai e lume pe punte, turişti nesăţioşi să se bucure de spectacolul oraşului în timpul nopţii, să-l admire îndepărtîndu-se, un furnicar de punctişoare luminoase, dezordonate, nu aliniate ca acelea ale navei ce

plutește pe marea întunecată spre escale necunoscute, și cine știe dacă, la o asemenea distanță, de pe puntea superioară cineva ar fi izbutit să zărească printre miile de lumini, și să o izoleze, pe cea de la fereastra salonului unde, ca într-un templu, stăteau adunați în jurul unui pick-up.

Așezată lîngă lampadar, Anna despica în două cu figura ei conul albastru al fumului absorbit de lumină ; se apropie de el cu sticla de John Haig, prefăcîndu-se plină de solicitudine să-i pună din nou whisky în paharul gol ce-l ținea între degete, murmură, fără să ascundă că era supărată și puțin decepționată : „Puteai și să nu vii, erai liber să refuzi" și el spuse mirat : „De ce ?" și cuvintele șoptite spre balconul închis aburiră geamul și luminile de pe mare apărură mai estompate și mai îndepărtate, de neajuns (sau poate acum nava se îndepărtase într-adevăr în larg mărindu-și viteza) și în clipa aceea cineva în spatele lor se apropie de chitara atîrnată pe perete ciupindu-i corzile cu un gest brusc care îl făcu să tresară la unison, nici cu o clipă mai devreme nici cu o clipă mai tîrziu, ca și cum mîna care atinsese instrumentul l-ar fi atins în același timp pe el făcîndu-l să vibreze simultan. Se întoarse brusc, aproape furios, dar Dino Sanges îi privea zîmbind : „Ce puneți la cale, voi doi ?" și îi veni și lui să zîmbească. Zîmbetul îl ajută să redevină mai ușor stăpîn pe sine : îi cerceta cu privirea, răspîndiți prin cameră, fetele cu rochii negre mulate pe corp și cu brațele goale, băieții cu jachete despicate în părți și cu ciorapi lungi întinși de jartiere strînse sub genunchi, și deodată eleganța aceasta între naturală și fals-neglijentă. de napolitani înstăriți, îi provocă un fel de enervare, pentru prima dată i se păru ca un fel de uniformă făcîndu-i pe toți la fel, ușor de recunoscut ca aparținînd aceluiași mediu și *aceleași or fi și gîndurile noastre ?* se întrebă imediat cu o tulburare ce părea un fel de ranchiună dar care în orice caz era dorința de a se distinge de ei măcar în acel moment ; dar și el era îmbrăcat cu o haină la un singur rînd, de culoare închisă, despicată în părți și cu reverele înguste, o cămașă cu gulerul mult răscroit și ciorapi de bumbac gri-fumuriu pînă la mijlocul gambei... „Ești bine dispus ? Îmi pare bine". Privirea mamei în oglinda retrovizoare era mai mult curioasă decît ironică sau severă : și nu voi să-i spună de ce zîmbea, se limită să dea din umeri.

Dar zîmbea, sau mai bine zis zîmbise, fără să vrea, pentru că în dimineața aceasta purta aceeași haină sub impermeabil și chiar mama lui îi sugerase să îmbrace ceva de culoare închisă, dată fiind împrejurare, *în definitiv mergem la o înmormîntare* spusese luînd o expresie pocăită ; și n-avea motiv să nu-i facă pe plac. Dar acum amintirea de ieri seară îi transmitea și acel soi de iritare mocnită care semăna cu ciuda, dar probabil era o stare de neplăcere. *Nu, nu trebuie s-o amăgesc* își spuse întorcîndu-se cu gîndul la Anna. Anna îl iubea și el înțelegea să o țină legată în mod pasiv, satisfăcut că are lîngă el o fetiță îndrăgostită. Poate că era josnic din partea lui. *Dar dacă într-o zi va trebui să mă căsătoresc cu ea sau cu oricare alta va trebui să fiu foarte serios, adînc îndrăgostit* își spuse vrînd

parcă să se apere, sau să se justifice, dar de fapt nu încerca decît să-şi analizeze sentimentele. Fabrizio o iubise pe Valeria, era sigur : chiar dacă acum epilogul acesta neaşteptat părea să confirme mai mult enigma decît dragostea lor. E posibil ca un sentiment să se păstreze nealterat pînă la sfîrşit fără să cedeze uzurii vieţii ? Răspunsul exista, dar n-ar fi ştiut să-l dea imediat şi pentru că implica un întreg şir de probleme asupra cărora nu avusese încă posibilitatea să se oprească şi poate că nici nu îşi imagina că într-o zi aveau să-l privească, sau, în orice caz nu-şi imagina că atît de curînd : existau, desigur, peremptorii, concrete, de nesuprimat, ca de pildă peisajul de după cortina aceea compactă de nori care, chiar dacă în momentul acela era ascuns privirii lui, continua să existe, dar răspunsul la întrebare cerea în orice caz o doză de experienţă care lui îi lipsea, şi nu numai atît : cerea şi un temperament optimist prin natură sau cel puţin înzestrat cu curajul de a spera, pentru că ar fi fost groaznic, într-adevăr, să accepte chiar de acum ideea că sînt condamnaţi să trăiască împreună.

O privi pe mama lui în oglinda retrovizoare şi păli : părea îngîndurată, absorbită şi ea în clipa aceea. Tatăl lui se urcase în maşina unchiului Max. Ei doi se mai iubeau oare ca atunci cînd s-au căsătorit cu douăzeci şi cinci de ani în urmă ? Dar atunci, măcar, se iubiseră ? Nu-şi petrecuse prea multe seri acasă cu părinţii, sau în care să fie numai ei trei, fără prieteni în vizită, dar putea oricum să-şi amintească de serile acelea inutile fără nici o altă resursă în afară de televizor, sau simţind apăsarea nesfîrşitelor tăceri din timpul mesei, sufocat de plictiseală : ce-i mai leagă atunci pe părinţii lui, excluzînd interesul ? Şi atunci îşi repetă ca un ecou, dar tulburat, cu un fel de vrajă îndărătnică, disperată, dintr-o nevoie instinctivă de a se înarma ferindu-se din timp de golul în care ar fi putut să-l arunce într-o zi oboseala sau stingerea sentimentelor, *cu oricine m-aş căsători va trebui să fiu foarte serios, adînc îndrăgostit,* şi deodată i se păru că se clatină.

Furgonul înainta în acelaşi ritm, cu viteză redusă : prin geamul portierei din spate, îmbrobonit de ploaie, se zărea sicriul care sălta uneori, atunci cînd o groapă sau o piatră mai proeminentă provoca o zdruncinătură. De cîteva ori tresări şi mama lui, o vedea prin oglinda retrovizoare, şi atunci spuse, parcă vrînd să-şi îndepărteze, să-şi împrăştie, în sfîrşit, gîndurile : „Am să claxonez, acum ar putea să meargă puţin mai repede" dar bunicul îi atinse braţul cu un gest uşor. „Nu mai are rost, am şi ajuns, este după colţ" şi mama, în spate, suspină, „Să sperăm că vom găsi să cumpărăm cîteva flori, la intrare." În sfîrşit, ţineau chiar atît de mult la asta ? Se întrebă cu o furie mută, pătimaşă, mulţumit că i se oferise un prilej să se sustragă gîndurilor lui, şi totodată dorind parcă cu tot dinadinsul să o pedepsească pentru că îl constrînsese mai înainte la asemenea gînduri : nu pentru că îl tulburase ci numai fiindcă îl făcuse să atingă aproape cu mîna mizeria vieţii, golul unei convieţuiri lipsită de pasiune sau în orice caz lipsită de sentimente. Dar poate că acceptai să trăieşti şi continuai să trăieşti în felul acesta pentru alţii, aşa cum pentru

alţii probabil, era sigur de asta, pe mama lui o preocupa în momentul acela ca mormîntul Valeriei să aibă obolul unei flori. De două ori pînă acum îşi exprimase cu jumătate de voce această dorinţă şi putea să fie, era, probabil, un gest firesc de milă sau de durere, poate dovada involuntară a unui obscur şi vag semn de scrupul dacă nu chiar, sau nu încă, de remuşcare : dar să-şi închipuie că dorinţa ei era sugerată de nelipsitul omagiu ce trebuia adus convenienţelor sociale, de acea sclavie adînc înrădăcinată în ei faţă de tot ce reprezintă formalism sau aparenţe, servea şi mai bine scopul lui în clipa aceea, îl făcea să se lase şi mai mult în voia valului de ironie, de ură şi de batjocură totodată. Şi de altfel era atît de convins că intuise exact, încît în clipa aceasta îi veni deodată să o implice şi pe bunica lui imaginîndu-şi-o nu numai ca fiind de acord dar mai ales promptă şi plină de solicitudine ca nu cumva să-i lipsească acest omagiu Valeriei *e de ochii lumii, dragă Piero*... şi era expresia pe care o detesta, i se părea uneori că este chiar emblema familiei.

De copil îşi reprezenta lumea ca o minge prevăzută cu un singur ochi monstruos, enorm, ca al lui Polifem, urmărindu-l tot timpul, gata să-l mustre dacă îşi permitea vreun capriciu sau ceva care să contravină preceptelor părinţilor ; apoi maturizîndu-se şi intrînd în afaceri, în viaţă, acceptase la rîndul lui cu extremă naturaleţe, ca toţi cei din familie de altfel, că onoarea sau probitatea sau dreptatea sau corectitudinea morală, cum vreţi să-i spuneţi, nu este atît o liberă alegere şi nici măcar o virtute de urmat, ci pur şi simplu o datorie impusă tocmai de necesitatea de a nu fi criticat : şi Sangermanii se conformau cu rigoare acestei reguli. Numai că de foarte multe ori se punea problema să încheie anumite tranzacţii sau să obţină anumite profituri şi atunci căutau cu abilitate, aici era secretul forţei lor, să aranjeze lucrurile de asemenea manieră, încît în momentul acela ochiul lumii să fie absent sau distrat sau adormit, astfel încît n-avea nimeni ce obiecta, iar convenienţele erau întotdeauna respectate perfect şi pînă la capăt.

În sfîrşit, tulburarea lui găsise un alt drum pe care să se îndrepte şi să se reverse, era fericit să simtă cum creşte mînia înlăuntrul lui. „Iată femeia cu florile, ţi s-a împlinit dorinţa" spuse abia stăpînindu-şi un zîmbet dispreţuitor în timp ce mergea să parcheze lîngă zidul coşcovit al cimitirului. Mama îl fixă surprinsă şi el fu convins că în clipa aceea îşi spunea *acum ce te-a apucat ?* dar uluită, nu iritată, şi nici măcar conştientă de sentimentul vag de vinovăţie care mocnea probabil înăuntrul ei sau pe care în orice caz el i-l atribuia. Dar erau momente în care cu greu reuşea să-şi înăbuşe o pornire de revoltă, o nevoie imperioasă de a demasca această reţea protectoare de ipocrizie şi conformism care împresura familia lui, nevoie cu atît mai puternică, mai îndîrjită cu cît era primul care îşi dădea seama că ar fi fost doar de scurtă durată — o revoltă sterilă, neputincioasă şi ocultă care nu dura mai mult de cîteva minute — pentru că în fond în interiorul acestei familii el se simţea perfect în largul lui, acesta era adevărul şi trebuia totuşi să-l recunoască dacă nu voia să se simtă implicat în aceeaşi ipocrizie.

Nu plecă imediat : îi lăsă să coboare din maşină, aşteptă ca şi din cealaltă să coboare tatăl lui, Max,

unchiul Raffaele și Angela. „Voi duceți-vă, spuse, am auzit ceva la motor, controlez apa și vă ajung din urmă." Dorea să rămînă singur un moment. Mama lui se îndreptase hotărîtă spre băncuța florăresei unde, în cîteva cutii de tablă, se îngrămădeau cu tristețe diferite buchete de ochiul-boului destul de prăpădite de ploaie, violete și albastre de o nuanță lividă care amintea culorile unei echimoze. Șoferul furgonului coborîse să deschidă portiera din spate, și se auzi din nou scrîșnetul indiferent al platformei care aluneca pe ghidaje ieșind din furgon și fu de ajuns să audă zgomotul balamalelor ca să simtă și tăcerea ce domnea dincolo de zid, în cimitir. Susținută de Angela, mama lui se tocmea pentru flori și încerca să le ia cît mai ieftin, tatăl cercetă cerul acoperit de nori și deschise umbrela, dar din fericire în clipa aceea nu ploua. Bunicul pornise singur, îl văzu intrînd pe aleea de dincolo de gard, călcînd peste frunzele umede, putrede, îngrămădite pe pămîntul negru, aproape afundîndu-se în ele, era un strat gros. Nu, acum nu ploua, ba chiar și ceața, cel puțin aici în cimitir, începea să se risipească încet încet, astfel încît pietrele mormintelor, stelele funerare, pilaștrii cu chipuri de zeități în vîrf, coloanele și îngerii de ghips parcă nu s-ar fi înălțat din iarbă și din pămîntul negru, ud, cu stabilitatea lucrurilor existente dintotdeauna, bine înfipte, ci s-ar fi materializat acum, prinzînd treptat formă odată cu retragerea acelor văluri în spirală, luînd și din cauza aceasta un aspect mai mult opalescent, de lumînare înghețată, decît de corp solid și alb sau umed, în orice caz, dar de marmură. Mama se apropie de el cu un zîmbet de circumstanță: „Vii, Piero ?" el

ridică din umeri încă o dată și apoi spuse, sau numai se gîndi : „Da, viu, totuna e dacă ne grăbim" și renunță la singurătatea lui pornind după ceilalți, pantofii scîrțîiau ușor pe pămîntul fărîmicios și cu gropi mici pline de apă.

Era greu să definești pe moment mirosul din capelă. La început cineva putea spune, cu certitudinea că nu greșește, *este un miros de flori putrede :* era de ajuns să privești în jur ca să constați cu mirare, după ce-ți aruncai ochii la altarul gol și la șirul dublu de firide din pereți, că nu erau flori în vaze, că vazele erau toate goale și prăfuite și chiar cu cîte un fir de păianjen în jurul brațelor ce le fixau de marmură, și imediat te simțeai îndemnat să rectifici, *e miasmă de apă stătută,* tocmai fiindcă îți închipuiai că pe fundul recipientului rămăsese, inertă, vreo picătură irizată de apă stătută, mocirloasă, și îți închipuiai asta parcă dintr-un instinct de desvinovățire : cu alte cuvinte nu atît ca să precizezi subtila dar ferma persistență a acelui efluviu, ci mai ales să justifici cît se poate mai bine lipsa florilor, ca și cum prezența apei stătute ar servi măcar să demonstreze că doar cu puțin timp înainte podoaba vazelor nu lipsise, în sfîrșit, că de fapt capela nu era lăsată total în părăsire. În orice caz mama lui avusese o idee înțeleaptă cumpărînd florile acelea înainte de a intra.

Abia după cîteva minute, obișnuit cu mirosul, tocmai cînd, deprinzîndu-te cu el crezi că nu-l mai simți sau chiar a dispărut cu totul, capela fiind deschisă și aerisită, abia atunci poți să începi, puțin cîte puțin să-ți dai exact seama ce este : un miros

de mucegai, de ceva acru-amar — și într-adevăr, la dreapta, pe plafon deasupra celor două arcade ale ferestrei, o pată spumoasă releva infiltrația — amestecat cu acela mult mai puternic și mai uscat al naftalinei în formă de solzi presărată printre cutele giulgiurilor cînd fusese nevoie să fie înveliți după exhumare morții uscați și poate acum (privise cîteva nume) chiar pulverizați, în spatele lespezilor de marmură albă, poroasă, cea dintîi care dezvăluia semnele inevitabile ale timpului. Data cea mai recentă de pe lespezile care inventariau un trecut aproape străin, pentru el, se situa și ea cu mai bine de douăzeci de ani în urmă și privea, natural, moartea unchiului Lorenzo. LORENZO SANGERMANO 1902—1943 *victimă a furiei dușmane — odihnească-se în pace.* Ei da, Fabrizio locuia la Cales și ar fi putut să se îngrijească ceva mai mult de capelă sau cel puțin de nișa tatălui său ! Acum florile acestea simple pe care mama avea să le pună pe mormîntul abia închis al Valeriei cine știe pentru cît timp vor rămîne singurele, sortite să putrezească fără ca altele să le ia locul, din moment ce ei nu mai aveau prilejul să se întoarcă prea curînd. Numai dacă problema lui Fabrizio n-avea să se rezolve cît mai repede în mod fericit : în cazul acesta fără îndoială că s-ar fi ocupat el sau cel puțin așa își dorea și spera că avea să se ocupe, dacă nu pentru altceva cel puțin ca să-și ocupe din cînd în cînd o oră din ziua lui lipsită de griji și de preocupări.

„Costanza !" — șoptea Angela în spatele lui — „de ce n-o fi venit tatăl Valeriei să asiste la înmormîntare ? S-a aflat ceva despre intențiile lui ?" Nu prinse răspunsul mamei lui : dar de ce vorbeau așa de încet ? La urma urmelor n-aveau nimic să-și reproșeze. Poate că le intimida locul, sau prezența sicriului ; și apoi se mai adăuga și sfîrîitul aparatului de sudură autogenă care acoperea în parte cuvintele. De altfel el cunoștea răspunsul, și-l putea închipui : pentru că comandorul Ceretti telefonase de la hotel exact cînd ei erau gata să plece de acasă. Sosise ieri seară împreună cu soția, *două persoane distruse* comentase, renunțînd măcar o dată la tonul indiferent și voit paradoxal, Max, care se dusese să-i primească la Capodichino, și azi-dimineață comandorul telefonase special ca să le comunice că soția-i era prea copleșită și nu se simțea în stare să participe la trista ceremonie, și el prefera să rămînă cu ea la hotel, să nu o lase singură. „Ascultă" era vocea Angelei, șoptită dar intrigată : trebuie să fi fost chiar în spatele lui din moment ce reușea să o audă clar cu toate că șușotea, pe cînd mama lui se afla probabil mai departe și poate din cauza asta nu o auzea, „ascultă, Costanza, n-o fi vreo mașinație ca să se poată vedea cu avocatul lui ?" Sudorul era un omuleț scund, slab și prost îmbrăcat, cu niște pete roșietice printre firele cărunte din cauza unei boli a părului : lucra în tăcere și cu îndemînare, fără să ridice privirea de pe capac, nici măcar după ce-și terminase partea lui de treabă : cine știe dacă cuvintele Angelei nu ajungeau și la el, cine știe ce părerea avea el în legătură cu povestea aceasta. Dacă era din sat, probabil că o văzuse uneori pe Valeria cînd trăia, trecînd pe drum. Cum își petrecea Valeria zilele în acest pustiu ? „Max" strigă Angela tot în șoaptă și aproape că nu mai putea s-o suporte, făcu anume un pas ca s-o evite și nu se întoarse să-i facă

semn să tacă tocmai pentru ca ceilalţi să nu creadă că o făcea din respect faţă de loc sau faţă de ceremonie, dar unde era bunicul, de ce nu intervenea cel puţin el? Sau poate Angela nu vorbea de dragul flecărelii, ci pentru că îi era frică de linişte.

Bunicul stătea în picioare între altar şi un scăunel de îngenuncheat într-o atitudine demnă care îl făcea mai masiv şi mai înalt, şi avea aerul că supraveghează munca lucrătorilor, deşi în spatele lentilelor lui duble, cu străfulgerări, ochii nu priveau, erau lipsiţi de expresie. El de altfel nu-l văzuse emoţionat decît în perioada alegerilor, cînd trecea prin cartierele populare şi lumea se îngrămădea în jurul lui să-i sărute mîinile. Sau se prefăcuse emoţionat? Apoi îi privi părul des, încă viguros, abia pudrat cu alb la tîmple, la vîrsta lui, *şi are o coamă ca de leu* se gîndi cu un zîmbet uşor care deja atenua într-un fel de involuntară admiraţie vaga tentativă de ironizare. Într-o zi avea să fie ca el? Acum nici măcar nu mai zîmbea, surprins să remarce, aproape pentru prima dată, că încerca tot timpul să se modeleze după bunicul, şi nu după tatăl lui. Dar poate că „Marele bătrîn" aparţinea unei generaţii destinată să dispară: el îi invidia forţa, sănătatea, stăpînirea nervilor şi această detaşare cu care reuşea să înfrunte orice problemă care s-ar fi ivit. Ei în schimb erau mult mai plăpînzi şi mai neliniştiţi, nişte nevrotici: ca să nu mai vorbim de Fabrizio.

Sicriul fusese aşezat în nişă şi începuse treaba zidarului. Şi acesta era un om care îşi cunoştea bine meseria, părea însă preocupat să pună un plus de rîvnă, nu atît pentru că se vedea supravegheat

îndeaproape, cît pentru a le da lor deplină satisfacţie, fiind vorba de domni, de Sangermani: alegea meticulos cărămizile punîndu-le grămadă lîngă el şi aşezîndu-le mai întîi una lîngă alta şi una peste alta, şi apoi intervenind cu cimentul ca să le unească între ele amestecîndu-le într-o singură, dură şi indestructibilă placă compactă şi inalterabilă, clădită să sfideze timpul (sau să-l anuleze). Era vorba de un tip special de cărămizi făcute din obişnuita substanţă argiloasă amestecată cu nisip calcaros, cu paie şi fîn tocate şi uscate la soare, şi cimentul umed împroşcat deasupra, aruncat de mistrie cu o mişcare rapidă a mîinii, în momentul cînd le uda lăsa să se vadă şi mai bine, şi mai accentuat sărăcia materiei din care erau fabricate. Apoi aceeaşi mistrie întindea uşurel stratul de tencuială deasupra blocurilor mici, aduna, frecînd bine, cu un zgomot scurt, aspru vreun grăunte mai rebel, încerca să-l sfarme potrivindu-l în vreo crăpătură şi netezindu-l, apoi nivela din nou tencuiala.

Şi acum Valeria devenea în mod irevocabil o Sangermano, intrase într-adevăr în familie. Zidul mic de cărămizi creştea, ajunsese la marginea sicriului, începînd chiar să-l ascundă. Acum ultimele priviri care se îndreptau spre capacul de nuc ornamentat de pe care crucifixul de alamă cu cele patru paftale în ghirlandă fusese mai dinainte deşurubat, erau mute, şovăielnice. Unchiul Raffaele bătea din picioare ca să se încălzească şi Max... unde era? nu-l văzu, îl căută cu privirea afară, pe alee. Ploua din nou şi parcă ploaia trecea printr-o sită atît era de măruntă, imperceptibilă, dispărînd

în pămîntul moale fără să se facă simțită și aproape nevăzută. *Ciudat,* se gîndi cu un sentiment de neplăcere, *nimeni nu plînge, nimeni nu e emoționat :* dar chiar trebuia să te emoționezi ? Anna e sigur că ar fi vărsat cîteva lacrimi, dacă ar fi fost de față : sau Maria Teresa. Tocmai, nu trebuia să vină și ea în dimineața aceasta ? Dintre toți ea fusese totdeauna cea mai apropiată de Valeria. Erau într-adevăr puțini, *intimii* se gîndi cu un zîmbet care de astă dată nu reușise să fie destul de caustic. Cînd se va termina această ceremonie ?

Sau poate se terminase, în sfîrșit : ajutat de cîțiva muncitori, zidarul pusese la locul ei și lespedea de marmură, care să închidă gura nișei și să ascundă micul zid încă proaspăt ; sudorul își strînsese cele cîteva unelte și aștepta probabil doar să fie plătit, o femeie necunoscută mătura grăbită dalele și Angela se dădu în lături cu un mic salt ca să-i facă loc. Acum venea rîndul mamei lui : o văzu punînd florile pe un scaun, împărțindu-le în buchețele ca să le poată potrivi mai bine în vaze, dînd dispoziții femeii care făcea curat să umple din nou cînd va fi nevoie recipientele la fîntîna de pe alee.

Și acum se lăsa din nou ceața : nu era încă deasă și nici încă iritantă, dar destul de compactă în imateriala ei consistență de vapori alburii ce păreau că avansează în valuri succesive din ce în ce mai dense, mai umflate, mai de nestăvilit : și venea de departe, trecuse peste zidul împrejmuitor al cimitirului inundîndu-l, ascunzînd mormintele și pietrele funerare, coloanele și îngerii de pe micile monumente și grilajele de fier forjat și plantele și chiparoșii pitici : sau poate că se înălța chiar din pămînt fără vreo altă îndatorire decît să niveleze orice relief și să-i învălmășească, să-i anuleze, cel puțin atît cît dura ea, chiar și pe ei : nu persoanele lor fizice, ci resentimentele și pasiunile și speranțele și durerile și spaimele, și, în fine, nodul strîns, încîlcit al sentimentelor pe care fuseseră destinați să le trăiască și să le îndure fiecare pe durata vieții lui și fiecare pentru partea ce-l privea. Pentru că aceasta era impresia ce ți-o provoca văzînd-o. Și acum începea chiar să-ți ardă gîtul și nu puteai nici măcar să-i simți gustul pe limbă, nici s-o miroși : avea un vag iz de pucioasă. Dar din fericire parfumul umed și amar al florilor învingea orice alt miros în clipa aceea.

ÎMPOTRIVA UNEI MORALE A AMBIGUITĂŢII

În ciuda faptului că în 1966 a primit premiul Strega pentru *Una spirale di nebbia (O spirală de ceaţă)*, Michele Prisco n-a fost niciodată ceea ce se cheamă un scriitor la modă. Succesul şi aplauzele abil orchestrate n-au însoţit niciodată apariţiile cărţilor sale, deşi tirajele şi numărul ediţiilor n-au fost deloc neglijabile.

Cazul său nu este singular în literatura italiană şi nici în alte literaturi. Este, în fond, cazul scriitorului autentic care, indiferent la solicitările conjuncturale, la modele şi curentele de tot felul, continuă să urmărească acel unic adevăr în care crede, să-l spună, nuanţîndu-l, adîncindu-l, cu fiecare carte.

Momentul debutului său nu este din cele mai prielnice. Prima sa carte, volumul de povestiri *La provincia addormentata (Provincia adormită)*, scrisă între 1944—1946, apare în 1949 [1], într-o perioadă, deci, cînd literatura şi cinematograful italian se aflau în plină efervescenţă neorealistă. Fenomenul şi implicaţiile sale, mai cu seamă de ordin cinematografic, sînt de acum cunoscute.

[1] S-a născut în 1921, la Torre Annunziata, în apropiere de Napoli. A debutat imediat după război prin colaborări la *Risorgimento*, revistă condusă de Corrado Alvaro şi la pagina literară a cotidianului *Il Nuovo Corriere*, al lui Romano Bilenchi. A publicat: *La provincia addormentata* (1949), *Gli eredi del vento* (1950), *Figli difficili* (1954), *Fuochi a mare* (1957), *La dama di piazza* (1961), *Punto franco* (1965), *Una spirale di nebbia* (1966), *I cieli della sera* (1970).
Importanţa operei sale a fost subliniată de numeroasele premii literare obţinute, printre care premiul Strega 1966. Romanele sale au fost traduse în Argentina, Austria, Anglia, Franţa, Germania, Iugoslavia, Portugalia, Spania.

Pentru a lumina însă mai bine momentul acestui debut, vom încerca o sumară prezentare a lui.

Sfîrşitul războiului însemna pentru literatura italiană şi sfîrşitul unei lungi perioade de somnolenţă, însemna ieşirea din lunga experienţă a prozei de artă, din formalismul şi caligrafismul ce caracterizează literatura perioadei fasciste. Noua realitate care i se propune acum scriitorului, complexă, incitantă, voga tehnicilor narative americane, impun, pentru o bună perioadă de timp, o nouă manieră: grăbiţi să nareze cît mai repede şi cît mai simplu o înlănţuire de fapte, să redea o realitate aşa cum se prezenta ea simţurilor imediate, scriitorii acestei perioade ignoră cu desăvîrşire „scriitura" — făcîndu-şi chiar un titlu de glorie din acest lucru —, complexitatea unei situaţii, a personajului — cel mai adesea omul comun, antieroul prin excelenţă: ţăranul, muncitorul agricol, muncitorul, funcţionarul mărunt. Este, grosso modo, o literatură a documentului, o literatură a faptului brut, dar în acelaşi timp şi un mod de exprimare, un mod de existenţă şi totodată de aderenţă la propria vreme. Este un moment necesar al istoriei literare italiene care l-a învăţat pe scriitor să reînceapă a vedea realitatea.

S-au făcut multe bilanţuri ale acestei perioade în ultimul timp, în Italia ca şi în alte părţi. Cel mai interesant, cel puţin pentru cazul nostru, mi se pare a fi chiar al lui Prisco:

„Noi înşine care neorealişti n-am fost niciodată şi care în acei ani am debutat în surdină — tocmai pentru că ne aflam în afara curentelor, a modelor, a grupurilor — sîntem gata să recunoaştem că în istoria romanului italian neorealismul, mişcarea aceasta generoasă şi dezordonată, va conta, probabil, nu numai prin aceea că ne-a învăţat să narăm, ci şi prin aceea că ne-a învăţat să privim în jurul nostru fără suporturile caligrafismului, dînd la iveală existenţa unei realităţi aspre şi dureroase, diferită de realitatea pe care douăzeci de ani de regim fascist încercaseră s-o ascundă sub postavul negru al uniforme-

lor şi fastul parăzilor şi al întrunirilor. Aceasta a fost marea intuiţie a neorealismului (şi ar fi putut însemna marea sa cucerire dacă acesta n-ar fi murit înăbuşit în primul rînd din lipsa unui substrat cultural, în aproximaţie şi în retorică): aceea de a fi propus tema omului în relaţie cu alţii, de a-l fi reintrodus pe om într-o realitate şi într-un adevăr al momentului. Cu alte cuvinte, neorealismul a căutat să ajungă la roman şi la personaj în măsura în care a ţinut seamă de raporturile sale sociale, făcîndu-l să se mişte într-o societate, într-o istorie, într-o lume: şi din clipa în care personajul se mişca şi *se făcea* în raport cu ceilalţi — sub aspect afectiv, etic, politic etc. — el a ajuns, în cazul celor mai buni dintre scriitori, la rezultate de certă valoare artistică". [1]

Este desigur un punct de vedere din perspectiva timpului, la o distanţă de douăzeci de ani de la debut, cînd în spatele său se afla un număr important de volume şi premii literare şi cînd îşi putea permite o uşoară generozitate, pentru că el un beneficiar al neorealismului nu fusese, ba dimpotrivă, am putea spune că avusese o audienţă redusă tocmai prin faptul că debutase atunci.

Este greu de imaginat, într-adevăr, cum un scriitor a cărui poziţie faţă de realitate diferă şi ale cărui preocupări sînt, în primul rînd, de ordin moral, ar putea găsi audienţă într-un moment ca cel descris sumar mai sus.

Prisco este preocupat de semnificaţia şi necesitatea prezenţei sale în societate. În raporturile dintre el şi realitate, nu realitatea imediată, înlănţuirea exterioară de fapte este aceea care ocupă primul loc, ci realitatea mai adîncă şi neliniştită care sălăşluieşte în suflete, personajul pe care îl aduce cu sine, relaţiile care se stabilesc între acest personaj şi ceilalţi, dificultăţile de inserare ale acestuia, determinate, esenţialmente, de un proces de formare necorespunzător, de o educaţie greşită de care răspunzătoare este familia, preceptele morale care o guvernează.

[1] Michele Prisco, *Il romanzo italiano contemporaneo*, în „Realtà del Mezzogiorno", Anno V — N. 6—7 — iunie-iulie 1965, p. 471.

Un angajament, o mărturie era, în sensul anilor de debut, şi opera sa, dar de o altă natură, mult mai complex. „Documentul" său, dacă e să-i spunem aşa, este însoţit de un efort de interpretare, de o mai mare şi sinceră căutare de umanitate, de capacitatea sa analitică de a dezvălui un al doilea nivel al realităţii. „Filtrul" pe care l-a pus între realitatea sa interioară şi solicitările unei realităţi imediate, l-a plasat aproape în permanenţă în afara problemelor momentului, ale modei, şi, prin urmare, angajamentul său a fost de altă natură decît una imediată. Străin a fost nu numai de neorealism, ci şi de problema meridională, iar mai apoi de solicitările noii societăţi tehnologice, atît de mult resimţite de numeroşi scriitori italieni.

La provincia addormentata a impus un scriitor matur, sigur pe mijloacele sale, cu un univers uşor de recunoscut, calităţi, care, în ciuda momentului, nu au scăpat criticii vremii.

O excelentă introducere în această lume ne-o oferă chiar Prisco în cuvîntul cu care-şi însoţeşte volumul de debut:

„Cel care străbate zona ce se întinde la poalele Vezuviului, va observa un grup de tîrguşoare întrerupte sau separate între ele de coline cu pini sau castani sau alte zone împădurite: sînt locuri simple şi sănătoase, unde viaţa pare a se opri pe neaşteptate, moleşită de năvala soarelui. În această regiune trăieşte şi se mişcă o aristocraţie restrînsă formată din burghezi înstăriţi, legaţi între ei prin raporturi de leneşă amiciţie: proprietari de pămînturi, de întreprinderi alimentare sau coralifere în oraşele de coastă mai dezvoltate din apropiere, un număr restrîns de liber-profesionişti, cîţiva reprezentanţi ai vlă-

guitei nobilimi citadine, ducînd cu toţii o viaţă placidă, închisă, uşor buimacă, întreruptă din cînd în cînd de cîte un drum la oraş de unde trebuie să cumpere ceva sau unde au de văzut un spectacol de operă sau alt gen de spectacole, sau, alteori, de cîte o dramă, neprevăzută şi neaşteptată la prima vedere, cînd în realitate a fost pregătită cu o minuţie de-a dreptul extenuantă în plictisul unor zile serbede, aşa încît poartă căldura acestui pămînt cufundat în culori, cotropit de lumina care aproape că şterge contururile, încinse de strălucirea albă şi violentă a soarelui. Este lumina Sudului." [1]

Este uşor de imaginat că această lume din care animaţia pare exclusă, locul ei fiind luat de o anumită torpoare, o somnolenţă, o încremenire aparentă, cu izbucniri aparent imprevizibile, este la rîndul ei, prin personajele şi situaţiile înfăţişate, prin motivele schiţate, prin climatul ce îl degajă, o introducere într-un univers pe care cărţile ulterioare îl vor lărgi şi aprofunda în mod treptat.

Se poate vorbi în acest sens de un debut programatic.

Povestirile care alcătuiesc acest prim volum, formează, după cum s-a observat, un fel de roman tocmai prin frecvenţa cu care revin teme, personaje, ticuri, locuri, situaţii. Vom întîlni, astfel, un interior-tip, relaţii-tip, situaţii-tip, etc., preluate cu mici diferenţieri de scrierile ulterioare.

Există, astfel, vechile case provinciale în care fiecare colţ se umple în timp de amintiri aluzive, salonul care se redeschide după multă vreme, fotoliile ce scîrţîie, vechiul pian cu coadă, oglinzile ce par a se popula cu toate chipurile ce s-au oglindit cîndva, în timpul unor ani egali şi monotoni, ferestrele ce dau înspre cîmpie, vechi case de ţară în care există întotdeauna o victimă de sacrificat pe altarul intereselor şi comploturilor de familie, case învăluite de singurătate în care timpul se scurge egal; există o lume care trăieşte într-o singurătate

[1] *La provincia addormentata*, Rizzoli, Milano, 1969, pp. 7—8.

atroce ispăşind cel mai adesea o culpă din egoism, pradă amintirilor şi unei imaginaţii tot mai necontrolate, o lume ce caută întotdeauna o modalitate eficientă pentru a-şi transfera un surplus de afectivitate.

Lumii acesteia pare a-i lipsi dimensiunea socială. Modul ei de expresie este afectiv. Foamea ei de afecţiune se traduce printr-o disperată dorinţă de posesiune izvorîtă, în ultimă instanţă, dintr-un egoism fără margini care, singur, nu poate asigura o posesiune reală, o priză cuprinzătoare, concretă asupra realităţii. De aici senzaţia unei existenţe larvare, vegetative, care nu poate lăsa urme. Este o lume care nu creează nimic. Bunăstarea se moşteneşte, iar atunci cînd unul sau altul din personaje se dedică cu îndîrjire afacerilor, patrimoniului, o face pentru a găsi o compensaţie în urma unui faliment afectiv: o legătură sentimentală ruptă, un destin, o căsătorie ratată.

În galeria de personaje care populează nuvelele acestui prim volum revine frecvent acela al soţiei părăsite de bărbat. Insatisfacţiile unei căsătorii, afectivitatea neconsumată sînt transferate asupra copiilor. Dragostea cu care sînt înconjuraţi devine tiranică: creşterea lor şi administrarea patrimoniului tind să se confunde. Totul devine un *do ut des* afectiv, aidoma raporturilor clientelare guvernate de interese şi favoritisme.

Relaţiile care se stabilesc într-un asemenea univers, în care forţa este deţinută şi exercitată de femei, vor purta fatalmente amprenta ambiguităţii.

Într-una din povestiri, *Fuochi nella sera* (Focuri în amurg), există un pasaj caracteristic nu numai pentru cele afirmate mai sus, ci în general pentru raporturile ambigue acceptate cu pasivitate, atît de frecvente în opera lui Prisco:

„Vocea aceea, despuiată de vălul surîsului, scotea iar la iveală caracterul labil al convieţuirii lor; mai rău, îi dezvăluia tot programul artificial şi afectat care simula o continuă stare de comuniune frăţească şi afectuoasă, mulţumindu-se cu o ar-

monie superficială. Dar oricare dintre ei trebuia să simtă, într-un ultim efort de sinceritate cu sine însuşi, incertitudinea unei vieţi dedublate care în afară se abandona euforică în voia manifestărilor de amabilitate ce caracterizau comunitatea lor, în timp ce lăsa diverse sentimente mai adînci să se dezvolte într-un joc de nuanţe devenite fixe şi tenace. Un fel de laşitate sau, mai degrabă, o dorinţă pasivă de a evita posibile situaţii violente prin refugiul în obişnuinţă putea să-i fi condus către această atitudine ; dar propunerea deliberată de a ignora în relaţiile lor instinctele tulburi, nu ajungea ca să le distrugă sau să le împiedice să se ridice." [1]

Figli difficili (Fii dificili) marchează o adîncire a tematicii şi a preocupărilor din volumul anterior. De abia acum materia avută la dispoziţie în culegerea de nuvele cu aspect de roman se organizează conform cerinţelor romanului. *Provincia* era mai mult o prezentare de motive ; de data aceasta se poate vorbi de o adevărată orchestrare a acestora.

Aceeaşi casă veche de familie înstărită din cîmpia vezuviană, cu mobilierul încărcat de amintirea unor vremi trecute marcate de grave dispute familiale ; aceeaşi mamă autoritară ce-şi creşte singură copiii, suferă şi-i face să sufere ; acelaşi moment de tensiune creat de iminenta întoarcere, după o absenţă de ani, a cuiva : Maddalena, soţia lui Roberto, fiul ei, fugită cu Gregorio, soţul fiicei ; aceeaşi răfuială între membrii familiei pentru faptul de a-şi fi adus fiecare voit sau nu, contribuţia la ratarea vieţii celuilalt — de data aceasta luînd aspectul unei adevărate dezbateri, al unui proces ; aceeaşi prezenţă a naratorului — adevărat „raisonneur" — cu implicaţii şi interferenţe în dezbatere.

Numai că de data aceasta cadrul se lărgeşte : romanul nu este doar portretul complex, nuanţat al unei familii, ci totodată al unei anume pături sociale meschine şi ipocrite, dar cu un exagerat simţ al decorului şi al aparenţelor ; nu numai o sumă de destine ratate — dintr-o falsitate a educaţiei, din indolenţa temperamentului, din laşitatea firii, din teama de a înfrunta realitatea, ci un faliment al unei întregi generaţii, o generaţie legănată de retorica fascistă, abulică, lipsită de fibră morală.

[1] *Provincia addormentata*, Rizzoli, Milano, 1969, pp. 149—150.

Trăirile sînt ambigue, la fel cum este şi morala care le guvernează. Relaţiile acestea confuze vor continua, probabil, ca atare şi după sosirea Maddalenei, cu care se încheie romanul-dezbatere, căci toată această „uşurare" de amintiri nu este decît un diagnostic, nu şi o terapie sufletească, tocmai din lipsa unei sincerităţi reale.

Un loc aparte în creaţia lui Michele Prisco îl ocupă romanul următor, *La dama di piazza (Nobila doamnă)*, admirabilă reconstituire a unei epoci, fascismul, prin urmărirea destinului unei familii, a disoluţiei personajului principal.

Formula aleasă în *Figli difficili* — un fel de consiliu de familie cu menirea de a reconstrui un trecut sub forma unui proces, respectînd o unitate de timp şi loc — avea în cele din urmă o anume rigiditate, un anume schematism şi, prin urmare, artificiozitate. Arcul de timp foarte larg pe care îl cuprinde acum, conturarea destul de exactă a fundalului istoric, îi îngăduie de astă dată lui Prisco o respiraţie mai largă, o eliberare din chingile pe care le resimţea vădit în romanul anterior şi, în ultimă instanţă, o mai mare distanţare faţă de epoca luată în consideraţie şi de destinele cu mult firesc topite în fluxul naraţiunii.

Familia lui don Ciro De Simone, al cărui destin îşi propune să-l urmărească, cunoaşte ani ceva mai grei, după ce înainte de izbucnirea războiului — a primului război mondial —,

cînd don Ciro fusese oberchelner la Gambrinus, viaţa lor cunoscuse o anume îndestulare. Rămasă singură cu Aurora, fiica ei, fată de măritat, şi cu Sofia, sora ei, domnişoară bătrînă, donna Amalia — care se căsătorise cu don Ciro din dragoste dar rămăsese repede dezamăgită din cauză că acesta, om slab, lipsit de ambiţii, nu era pe măsura firii sale ambiţioase — se descoperă a fi o femeie întreprinzătoare: dă bani cu camătă în cartier ajungînd ca la întoarcerea soţului de pe front să-şi rotunjească binişor capitalul cu care pornise la drum. Acest lucru îi permite să ia ea frînele casei în mînă, să-şi schimbe bărbatul din chelner în proprietar de cafenea şi să-şi căsătorească fiica cu un funcţionar de la primărie, doctorul în drept Alfredo Castiglia, ins cultivat, cu preocupări filozofice, care se hotărîse la acest pas pentru că aşa hotărîse mama lui, dar şi pentru că prietenia şi flecăreala amicilor începuseră să-l obosească şi să nu-i mai ofere un sentiment de siguranţă în faţa evenimentelor care se precipitau. Aparţinea unei generaţii care profesa un antifascism „critic, raţional, şi filozofic", aidoma antifascismului unui alt napolitan, don Benedetto (Croce), o generaţie care ea însăşi s-a judecat inutilă: prea lipsită de maturitate pentru a respinge fascismul, iar mai tîrziu prea indiferentă pentru a-l combate.

Descoperirea familiei îl face cu timpul indiferent faţă de evenimentele politice. La adăpostul acestui paravan îşi părăseşte ambiţiile din tinereţe, idealismul din care se nutrise cîndva; alături de Aurora se afundă într-un lung şir de compromisuri pasiv acceptate, compromisurile de fiecare zi, fără ca măcar să-şi dea seama, pînă la capitularea finală. Pe de o parte familia, „sfintele îndatoriri familiale", pe de alta presiunea unui regim la fel de găunos ca şi retorica sa, la fel

de ridicol ca şi disperarea cu care pretindea să i se recunoască succesele, să i se înalţe osanalele, la fel de grotesc ca şi parada de care nu se putea lipsi, dar de o surprinzătoare eficienţă în ceea ce priveşte îndoirea grumazelor. Timid sau indiferent, cinic sau dornic de un trai liniştit, fiecare îşi avea partea sa în farsa care cuprinsese un întreg popor. Pentru un om ca Alfredo sfîrşitul nu putea fi decît unul: pleacă voluntar în Africa — fugind de el însuşi, de cel ce ajunsese acum — unde moare în luptă.

Aurora, la rîndul ei, trăieşte cum trăise cea mai mare parte a burgheziei italiene: plecîndu-se în faţa faptelor, a evenimentelor pe care nu ea le decidea şi căutînd pe de altă parte să profite. Alfredo, omul veşnicelor întrebări, îşi plătise nehotărîrea murind într-o aventură a cărei nerozie o văzuse de la început. Aurora, placidă, bovină pînă la moartea lui Alfredo, se va arunca, ieşind parcă dintr-o somnolenţă prelungită, cu o furie tot mai nepotolită în cele mai incredibile aventuri erotice; instinctele îndelung reprimate nu mai cunosc acum nici un fel de oprelişte: nici existenţa copiilor şi nici a părinţilor nu mai reuşesc s-o ţină în loc.

Cauzele acestei duble dezagregări, a familiei şi a clasei, pot fi mai multe, dar în primul rînd trebuie menţionată lipsa unei conştiinţe morale — consecinţă directă a unui anume mod de viaţă, a unei educaţii insuficiente. Burgheziei italiene îi fusese greu pînă ce se obişnuise cu fascismul. De îndată ce-l acceptă, cu totala lui lipsă de fibră morală şi cu acel *vivere pericolosamente* al său, ea se dezlănţuie căutînd să nu scape nici un prilej de a se înfrupta din ospăţul prezentat în cele mai felurite culori de propaganda regimului. Un epicureism de suprafaţă, o căutare a salvării în emoţiile intense şi scurte ale aventurii, sînt semne ale unei degenerescenţe morale avansate.

*

Istoria nu pare a-l solicita pe Michele Prisco decît atunci cînd constituie pentru individ o stare de excepție: fascism, război, cînd deformările și cedările la care este supus individul duc la o asemenea alterare a ființei sale morale încît se poate vorbi, cum spuneam mai înainte, de o prostituare a sa. Dar și în acest caz ceea ce îl interesează, în ultimă instanță, este individul în cadrul familiei sau al unei uniuni pur și simplu.

Neputința sau limitele individului el le caută rar sau deloc în afară, înțelegînd prin „afară" istoria, mișcarea socială cu mecanismul ei strivitor. Limita lui este în el însuși, în neputința sa de a stabili un dialog cuprinzător, de durată, cu un partener, în dificultatea de a fi sincer, de a-și păstra nealterate niște sentimente, lucruri care, în ultimă instanță, îi conferă o valoare umană. „Ceilalți" există, desigur, ei constituie cadrul restrîns în care se mișcă și trăiește nehotărîtul său erou. Dar prezența și mișcările lor sînt departe de a compune un cadru social și istoric mai amplu, căci așa cum mărturisea în prefața amintită la *Provincia addormentata,* burghezia din care, probabil, provine și a cărei radiografie morală o întreprinde, îl interesează mai degrabă ca „o calitate a sufletului decît ca o expresie socială". În acest sens, urmărind sensibile mutații sufletești, el caută să descifreze elemente sau semne ale unei decadențe în primul rînd prin insistența obsesivă asupra unei ambiguități morale, în ciuda sau poate tocmai datorită unor aparențe economice înfloritoare.

Dar aceste deformări sînt ele proprii doar unei anume pături sociale? Opera de pînă acum a lui Michele Prisco, inclusiv romanul de care ne ocupăm, *O spirală de ceață,* pare a răspunde că, în general, da.

Cuplurile ale căror tribulații de ordin moral-afectiv formează materia cărții îl interesează în măsura în care istoria lor oferă o bază psihologică în stare să explice delictul în care este implicat Fabrizio Sangermano — prezumtiva asasinare a soției sale Valeria. Elucidarea pur juridică a cazului nu-l interesează: nu se știe cu certitudine, ancheta nu stabilește că Fabrizio este autorul crimei. Se sugerează doar. Este posibil ca el să-și fi ucis soția, există suficiente motive — după cum aflăm din nenumăratele relatări care recompun istoria acestui cuplu și chiar din amintirile lui confuze — ca să fi săvîrșit acest lucru. Dar el nu este chemat în cauză ca vinovat de o crimă cu premeditare, cum par a da de înțeles împrejurările, ci mai degrabă ca victimă a unei legături matrimoniale nefericite. Chemate în cauză — termenul nu este forțat căci reconstituirea premiselor acestui delict are toate datele unui proces moral — sînt și cuplurile a căror existență revine în contact cu tulburea istorie a lui Fabrizio Sangermano. Vina lor este de a fi deteriorat, voit sau nu, sau de a fi întemeiat greșit niște raporturi afective și de a nu găsi calea — din egoism, lașitate, ipocrizie, teamă, comoditate, înclinare naturală, sau determinată de anumite împrejurări, spre egoism — ce ar putea să le redea dimensiunea firească, umană.

Căsnicia judelui instructor Renato Marino, însărcinat să ancheteze cazul în speță, se află în impas. Unic fiu al unei mame părăsită într-o bună zi de soț — situație frecventă după cum am văzut, în opera lui Prisco — el pornește în viață împovărat de tirania sentimentală a acesteia: rapacitatea ei afectivă, explicabilă printr-o rezervă de sentimente rămasă neconsumată, aproape intactă, exclude chiar și o posibilă căsătorie a fiului său. La peste cincisprezece ani de la căsătorie, acesta încă nu găsește curajul sau mai bine zis resursele sufletești de a înfrunta,

împreună cu cea care-i era soție, o situație echivocă și, prin urmare, de a-și determina mama să primească și să-i recunoască soția. Și, astfel, ritul pietății filiale va continua să se desfășoare netulburat, ca și pînă atunci. Fiii săi vor continua să meargă în vizită la o bunică ce ignoră existența mamei lor. Premisele unei educații greșite sînt puse.

De altfel, nici celelalte căsnicii sau legături matrimoniale nu reușesc să înlăture minciuna pe care este clădită viața lor comună, în ciuda voinței deliberate — pusă în mișcare tocmai de împrejurările nefericite ce au condus la delictul cu care vin în contact —, a dorinței de a face lumină. Există o neputință paralizantă care-i împiedică să acționeze, o lipsă de tărie morală : ambiguă, nesinceră, va rămîne situația judecătorului și a familiei sale, a Laviniei Gallo și a doctorului Vittorio Conte, ambiguă și grotescă căsnicia Mariei Teresa și a lui Marcello Testa.

Lavinia trăiește de opt ani cu doctorul. Ar fi vrut să se căsătorească și să întemeieze o familie, dar ori de cîte ori a atins acest subiect doctorul i-a reamintit că are o soție, care există în carne și oase și, prin urmare, este imposibil să-și lege destinul de al ei. El s-a obișnuit atît de mult cu această minciună — întîmplător ea ajunge să descopere acest lucru — încît Lavinia simte că nu va putea, fără să dăuneze legăturii lor, în fond fericită (așa cel puțin credea ea), s-o smulgă cu brutalitate, să-l determine să renunțe la ea.

Vedem astfel cum Lavinia și judecătorul Marino, personajele cele mai decise să limpezească situații confuze, să părăsească bătuta cale a compromisului, inși profesînd convingeri morale foarte nete („pentru mine căsătoria este un lucru care implică mai ales și doar un mare simț de responsabilitate. Eu sînt răspunzător pentru ceea ce ai să devii tu, așa cum tu ești răspunzător pentru ceea ce am să devin eu și amîndoi sîntem răspunzători pentru ceea ce vom face din copiii noștri...“), continuă în realitate — în realitatea în care sînt implicați — să cultive și să respecte situații false, să respecte ficțiunile prin care ceilalți au înlocuit realitatea.

Respectul convențelor, al aparențelor, al echivocului, pentru unii, mistificarea și refuzul adevărului pentru alții, ridicate la rang de rit, caracterizează nu numai cuplurile din *O spirală de ceață*, ci multe din personajele cărților lui Michele Prisco.

Această din urmă carte reia, într-o sinteză artistică superioară, temele, motivele, problematica, uneori chiar situațiile, personajele care am văzut că apar în cărțile anterioare. Parcurgînd diversele scrieri ale lui Michele Prisco, ai senzația că citești o singură carte în care totul este reluat, amplificat, întregit ca înțeles și perfecționat din punct de vedere formal. Evoluția sa în acest plan nu se deosebește mult de evoluția temelor, motivelor, problematicii predilecte. Achizițiile sînt de nuanță, de șlefuire, de amplificare a perspectivei, de obținere a unui flux narativ cît mai firesc.

Debutul său, așa cum remarcam la începutul acestor rînduri, a surprins prin siguranță, prin maturitate. Succesiunii liniare, reci, de fapte el îi opunea un tip de narațiune a cărei principală caracteristică era dezvoltarea ei meandrică printre fapte prezente, amintiri (mai ales amintiri), descrieri de interioare vechi, tablouri de natură, considerații privind trecutul, prezentul și viitorul personajelor, o narațiune străbătută în permanență de un suflu liric. Remarcabilă era atmosfera ușor ireală — în ciuda unei notații precise de fapte și mișcări — în care păreau că se mișcă și se pierd personajele sale.

Dar cartea aceasta dezvăluise un scriitor neobişnuit de atent la cele mai fine mutaţii interioare ale personajelor.

Figli difficili consolidează un tip de „scriitură" barocă, caracterizat prin digresiuni şi reveniri, în care schimburile de replici, incursiunile în trecut sînt întretăiate de descrieri minuţioase de atitudini, gesturi, personajele rămînînd parcă încremenite, suspendate într-o aşteptare. Din tablouri, remarcabile uneori printr-un statism al acumulărilor, se trage o concluzie, se citeşte un gînd. Fundalul pe care este proiectată naraţiunea sau dezbaterea nu are contururi ferme, el ajunge să fie înecat în atmosferă, la fel cum personajele se pierd într-un labirint de sugestii. Vie, pregnantă, rămîne doar dezbaterea pe care scriitorul o angajează.

Calităţile sale de bun observator şi fin psiholog sînt mai bine puse în evidenţă în romanul următor, *La dama di piazza*. Cadrul mai larg în care-şi plasează acţiunea, eliberarea din strînsorile unei scheme — evidentă în romanul anterior — îi permit un alt suflu, mai amplu şi totodată mai lent, mai puţin sacadat. Fineţea sondării psihologice este dublată acum de o fineţe a articulărilor povestirii, cu repercursiuni în planul construcţiei romaneşti. Sinuozităţile prin care înainta naraţiunea se atenuează : acumulările nu mai provin de data aceasta din explorări ale memoriei, dintr-o readucere în prezent, din necesităţi de confruntare, de dezbatere, a unor întîmplări şi situaţii. În mare măsură totul urmează o curgere firească a timpului, ceea ce face să dispară şi frecventele începuturi de capitole sau alineate prin „se presupune că...", „probabil...", „în fond, ce ştiam noi despre... ?", şi odată cu ele umbrele care învăluiau personajele. Atmosfera, remarcabilă în scrierile de pînă atunci, îşi pierde din densitate. Cîştigă, în schimb, în materie de structură, de organizare a faptelor narate. Personajele, lucrurile,

întîmplările, epoca, capătă contururi mult mai precise. În rest, calităţile scrisului său se menţin şi se consolidează.

O spirală de ceaţă pare mai apropiată ca manieră de narare de primele două scrieri. Faptele narate, imaginile, sînt parcă învăluite într-o lumină difuză. Ancheta înaintează printr-o masă ceţoasă de gînduri şi senzaţii, prin dilatări succesive ale unor imagini sau momente ale naraţiunii, după o tehnică ce o aminteşte pe aceea a unui fotograf care, voind să aibă o imagine mai clară a unui punct dintr-o fotografie, asupra căruia obiectivul său nu a insistat suficient fie din cauza depărtării, fie din alte cauze, procedează la măriri succesive ale punctului respectiv pînă ce imaginea capătă claritate, o claritate aproximativă, evident.

Un moment precis din desfăşurarea anchetei, apucarea puştii de către Fabrizio Sangermano în vederea reconstituirii scenei în care ar fi fost ucisă Valeria, se dilată atît de mult, încît ea ajunge să constituie o relatare amplă, amănunţită a ceea ce se întîmplase după accident, relatare formată din tablouri şi întîmplări legate între ele de raţiuni aparent greu de sesizat, datorită masei compacte de gînduri şi senzaţii. Alteori, asemenea momente sînt parcă o descompunere şi o redare cu încetinitorul a unor mişcări care în realitate se petrec ceva mai repede.

Firul naraţiunii este fragmentat la tot pasul, din el se desprind alte fire, iar din acestea altele, pînă ce se obţine o ţesătură complexă şi fină, un tablou sugestiv, iluminant.

Cartea se constituie astfel dintr-o sumă de asemenea tablouri, dar totodată şi dintr-o sumă a „vocilor" personajelor : punctul de vedere asupra celor întîmplate variază în permanenţă. Perspectiva pe care i-o oferă cititorului este prismatică. Ea se rezolvă într-un joc de supraimpresiuni : suprapunînd pe acelaşi fundal o multitudine de imagini, „filtrîndu-le", el obţine acele

efecte fără de care iluminările dorite nu ar fi posibile.

Jocul acesta permanent de supraimpresiuni, posibil nu numai prin focalizarea mai multor unghiuri vizuale a mai multor „subiectivităţi", dar şi printr-o contopire a timpurilor, tocmai prin dilatările de care vorbeam, este relevant pentru o tehnică poetică pe care aş numi-o a ambiguităţii formale. Ea îi îngăduie scriitorului să surprindă o realitate fluctuantă, cum este cea înfăţişată în această carte, la fel de ambiguă şi contradictorie ca şi legăturile afective dintre diversele personaje. Scriitorul nu afirmă niciodată că ar cunoaşte chipul adevărat al cutărui sau cutărui personaj ori mobilul care l-a împins să săvîrşească un lucru: un asemenea chip ori un anume mobil se conturează prin supoziţii, prin relevarea unor coincidenţe, prin avansarea unor întrebări cu privire la adevărata sa natură. Iată un exemplu:

„Dar cine putea spune că o cunoaşte cu adevărat pe Valeria? Sau mai bine zis, cine putea spune că ştie care erau în realitate raporturile dintre Valeria şi Fabrizio? Pentru că într-un anume sens aici se afla cheia misteriosului incident şi în orice caz răspunsul la întrebarea mătuşii Cecilia. Iar chestiunea nu era uşor de rezolvat. Trebuia să înainteze pe bază de supoziţii, să-şi amintească nu puţinele prilejuri de întîlnire cu tînăra pereche şi, cine ştie, poate chiar să întrebe pe cineva care se aflase în preajma lor în aceşti ani: grădinarul, sau guvernanta, sau vreun ţăran, sau chiar, dar asta era culmea, pe doctorul acela, Conte, care pretindea că este atît de bun prieten cu cei doi şi mergea des să petreacă serile la ei, dar apoi tocmai el fusese primul care-l bănuise pe Fabrizio şi dăduse toată această poveste pe mîna carabinierilor şi a magistraturii. În orice caz, un lucru era sigur: oricît de proaste putuseră să fie raporturile dintre soţ şi soţie de ajunseseră pînă la acest punct (lucru care, de altfel, era încă de demonstrat), Fabrizio putea fi acuzat că e incapabil, abulic, trîndav, dar să-l bănuieşti capabil de un asasinat deliberat, o, nu, nici vorbă, era într-adevăr ultima supoziţie ce putea fi formulată cu privire la el."

Şi un altul:

„Da, Anna spusese *părea:* şi în fond aşa era, cum poţi să dispui de o altă fiinţă şi să-ţi închipui că poţi, într-adevăr, să spui ce este cu ea? *Părea* fericită: asta era tot ce puteau să spună despre Valeria..."

Dacă însă lucrurile s-ar opri la acest nivel, scrisul său s-ar menţine în limitele unui impresionism, de calitate, e adevărat, dar nu s-ar deosebi prea mult de fragmentarismul caracteristic unei bune părţi a literaturii italiene de la începutul acestui secol.

În realitate, aceste aspecte sînt în permanenţă topite în fluxul unei naraţiuni în care fineţea sondării psihologice se împleteşte cu rigoarea construcţiei romaneşti.

Meritul cel mai de seamă al acestei cărţi — una din cele mai bune ale literaturii italiene de după război — este acela de a fi o reuşită sinteză, deopotrivă formală şi problematică, a unor preocupări de peste două decenii. Este cartea unui moralist, a unui scriitor angajat, pentru care romanul şi, în ultimă instanţă actul scrisului, este o problemă de cunoaştere, un act de descifrare a unor complicate raporturi umane prinse în substanţa unei realităţi precise.

Constantin IONCICĂ

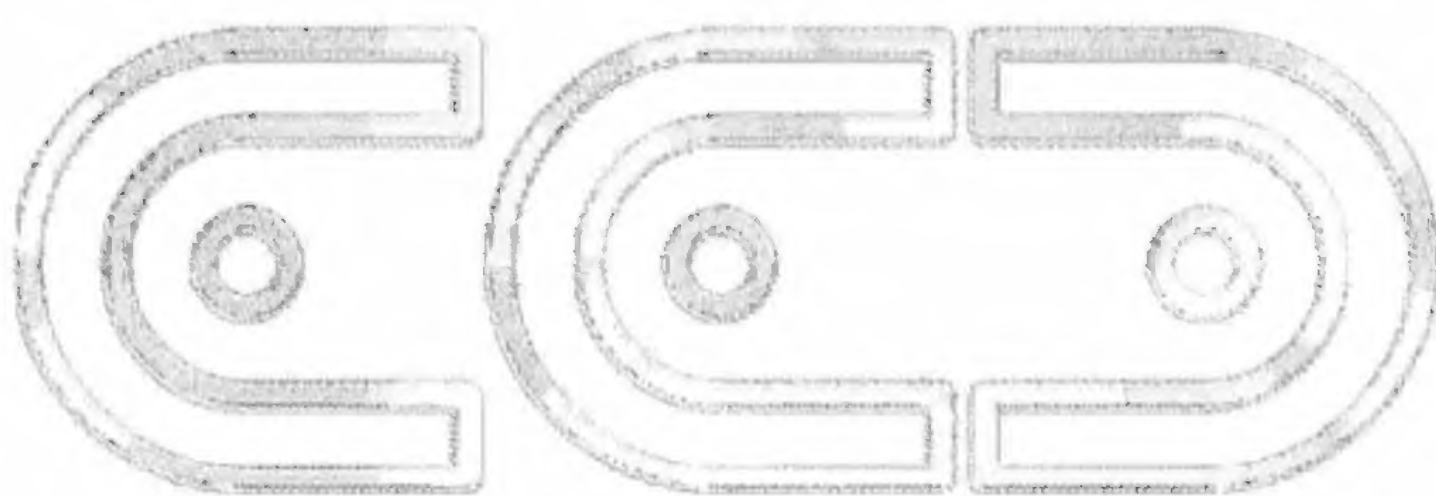
Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

Tiraj 27.160. Bun de tipar : 16.X.1973. Coli tipar 13,75

Tiparul executat sub comanda nr. 30 515 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1
București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

